МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МУРЗО ЄВГЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 344.13:343.985

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **Є. О. Мурзо**

Науковий керівник **Чернявський Сергій Сергійович,**
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Мурзо Є. О. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

Дисертація є першим комплексним дослідженням, у якому розроблено методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Аналіз стану наукових досліджень у зазначеній сфері засвідчив відсутність комплексних наукових розробок (дисертацій, монографій), що підтверджує актуальність обраної теми та необхідність її всебічного вивчення. Дослідження заповнює цю наукову прогалину, формуючи теоретичну основу та практичні рекомендації для підвищення ефективності розслідування таких правопорушень.

У межах дослідження визначено поняття та криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Проведено аналіз криміналістичної характеристики таких правопорушень, зокрема встановлено особливості предмета протиправного посягання, способів учинення кримінальних правопорушень, характеристики особи правопорушника й потерпілого, а також обстановки вчинення та слідової картини. Виявлено ключові закономірності й типові особливості розслідування зазначених правопорушень у сучасних умовах. Зокрема, розглянуто питання поширеності мародерства в умовах воєнного стану, що потребує адаптації методів розслідування відповідно до специфіки правового режиму.

Дисертація містить науково обґрунтовані положення щодо визначення обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Визначено типові слідчі ситуації на різних етапах розслідування та запропоновано ефективні алгоритми їх виконання. Посилену увагу спрямовано на питання взаємодії

слідчих із представниками сектору безпеки та оборони, що є важливим аспектом у розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану. Визначено механізми оперативної координації між слідчими та військовослужбовцями. Запропоновано оновлення нормативно-правових актів щодо взаємодії слідчих із представниками Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України шляхом розробки спільного наказу Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України та інших відповідних органів, що визначатиме процедури, повноваження та порядок спільних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством в умовах воєнного стану.

Окремо розглянуто особливості застосування спеціальних знань і технічних засобів у процесі розслідування. Проаналізовано можливості використання сучасних технологій, зокрема засобів відеофіксації, електронних доказів та інших спеціальних методів збору інформації.

Проаналізовано можливості застосування трасологічних, товарознавчих, дактилоскопічних, почеркознавчих, цифрових та інших видів експертиз для ідентифікації викраденого майна, встановлення механізму його вилучення та причетності конкретних осіб. Пильну увагу зосереджено на ролі негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема зняттю інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, аудіо- та відеоконтролю осіб, у зборі доказової бази та документуванні злочинної діяльності.

Детально висвітлено процесуальні аспекти проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляд місця події, допит, обшук і призначення судових експертиз. Запропоновано комплексні підходи до оцінки отриманої доказової інформації, зокрема із застосуванням методів криміналістичного аналізу та використанням електронних доказів. Акцентовано увагу на проблемах доказування у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із мародерством, із використанням відкритих джерел інформації, зокрема фото- та відеоматеріалів із соціальних мереж.

Висвітлено роль цифрових технологій у документуванні злочинної діяльності, зокрема методів збору, перевірки та використання відео- та фотофіксації як доказів. Розглянуто особливості роботи з даними з відкритих джерел (OSINT), їх верифікації та використання в кримінальних провадженнях, а також проблематику застосування штучного інтелекту в процесі ідентифікації підозрюваних на основі відеоаналітики. Запропоновано алгоритми перевірки цифрових доказів із застосуванням автоматизованих методів аналізу, що підвищує рівень їх достовірності та юридичної значущості.

Практична значущість роботи полягає у розробці методичних рекомендацій для слідчих та інших представників правоохоронних органів щодо ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством. Запропоновані рекомендації спрямовані на вдосконалення практики збору доказової бази, підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових) дій, а також застосування новітніх криміналістичних методів. Визначено можливості вдосконалення міжвідомчої взаємодії для забезпечення швидкого реагування на факти мародерства та їх належного документування.

Проаналізовано міжнародний досвід боротьби з мародерством, зокрема правові механізми регулювання цього явища в умовах збройного конфлікту. Визначено можливість імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України, що сприятиме вдосконаленню правозастосовної практики. Посилену увагу зосереджено на аналізі судової практики міжнародних трибуналів щодо розгляду справ про мародерство та використанні їх правових підходів у кримінальному судочинстві України.

Дисертаційне дослідження формує наукове підґрунтя для подальшого розвитку методики розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, та вдосконалення кримінально-правового регулювання цього явища. Запропоновані науково обґрунтовані положення можуть бути використані в правозастосовній діяльності, а також у навчальному процесі

для підготовки фахівців у сфері кримінального права та криміналістики. Дослідження може стати основою для розробки подальших наукових праць, присвячених боротьбі з кримінальними правопорушеннями в умовах воєнного стану.

Упроваджено концепцію використання електронних доказів у розслідуванні мародерства, що полягає в специфічних методах збору, фіксації та аналізі даних.

Запропоновано вдосконалення національного законодавства для гармонізації з міжнародними нормами.

Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності правоохоронних органів для підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, а також для вдосконалення законодавства й підготовки фахівців у сфері кримінальної юстиції.

Ключові слова: мародерство, кримінальне провадження, воєнний стан, кримінальне правопорушення, спеціальні знання, особа правопорушника, слідчі (розшукові) дії, технічні засоби, криміналістична методика, криміналістична характеристика, судові експертизи.

SUMMARY

Murzo Ye. O. Investigation of Criminal Offenses Related to Looting. – A *Qualification Scientific Work in the Form of a Manuscript*.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 081 – «Law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation is the first comprehensive study to develop a methodology for investigating criminal offenses related to looting. An analysis of the state of scientific research in this field has revealed a lack of comprehensive academic studies (dissertations, monographs), confirming the relevance of the chosen topic and the necessity of its thorough examination. This research fills this scientific gap by forming a theoretical foundation and providing practical recommendations to enhance the effectiveness of investigating such offenses.

The study defines the concept and forensic classification of criminal offenses related to looting. It includes an analysis of the forensic characteristics of such offenses, identifying specific features of the object of criminal encroachment, methods of committing criminal offenses, offender and victim characteristics, as well as the circumstances of the offense and the trace picture. Key patterns and typical features of investigating these offenses in modern conditions have been identified. In particular, the study examines the prevalence of looting under martial law, which necessitates the adaptation of investigative methods to the specifics of the legal regime.

The dissertation presents scientifically grounded provisions for determining the circumstances subject to proof in the investigation of criminal offenses related to looting. Typical investigative situations at various stages of the investigation are identified, and effective algorithms for handling them are proposed. Special attention is given to the interaction between investigators and representatives of the security and defense sector, which is a crucial aspect of investigating criminal offenses under martial law or a state of emergency. Mechanisms for operational coordination between investigators and military personnel are defined. The study

proposes updating regulatory legal acts concerning the interaction of investigators with representatives of the Armed Forces of Ukraine (AFU), the National Guard of Ukraine (NGU), the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU), and the Security Service of Ukraine (SSU) by developing a joint order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine, and other relevant agencies. This order would establish procedures, powers, and protocols for joint actions in investigating criminal offenses related to looting under martial law.

The dissertation separately examines the use of specialized knowledge and technical means in the investigation process. The study analyzes the potential application of modern technologies, including video recording tools, electronic evidence, and other specialized methods of information gathering.

The possibilities of using trace evidence, commodity, fingerprint, handwriting, digital, and other forensic examinations for identifying stolen property, determining the mechanism of its seizure, and establishing the involvement of specific individuals are explored. Particular attention is given to the role of covert investigative (detective) actions, including the retrieval of information from telecommunication networks, audio and video surveillance of individuals, in gathering evidence and documenting criminal activities.

The procedural aspects of conducting specific investigative (detective) actions are detailed, including crime scene inspection, interrogation, search, and the appointment of forensic examinations. Comprehensive approaches to evaluating collected evidence are proposed, including the application of forensic analysis methods and the use of electronic evidence. Attention is drawn to the challenges of proving criminal offenses related to looting using open sources of information, particularly photo and video materials from social media.

The role of digital technologies in documenting criminal activities is highlighted, specifically methods of collecting, verifying, and using video and photo recordings as evidence. The study addresses the specifics of working with open-source intelligence (OSINT) data, its verification, and its use in criminal proceedings, as well as the challenges of applying artificial intelligence in suspect

identification based on video analytics. Algorithms for verifying digital evidence using automated analysis methods are proposed, enhancing their reliability and legal significance.

The practical significance of the dissertation lies in the development of methodological recommendations for investigators and other law enforcement officials to improve the efficiency of investigating criminal offenses related to looting. The proposed recommendations aim to enhance the practice of evidence collection, improve the effectiveness of investigative (detective) actions, and apply the latest forensic methods. The study outlines opportunities for improving interagency cooperation to ensure rapid response to looting incidents and their proper documentation.

The dissertation also examines international experience in combating looting, particularly legal mechanisms regulating this phenomenon in armed conflict settings. The feasibility of implementing international standards into Ukraine's national legislation is determined, contributing to the improvement of law enforcement practices. Special attention is given to analyzing the case law of international tribunals regarding looting cases and applying their legal approaches in Ukraine's criminal justice system.

This dissertation provides a scientific foundation for further development of the methodology for investigating criminal offenses related to looting and for improving the legal regulation of this phenomenon. The scientifically grounded provisions proposed in this study can be utilized in law enforcement practice and in academic training for specialists in criminal law and forensic science. The research may serve as a basis for developing further scholarly works dedicated to combating criminal offenses under martial law.

The concept of using electronic evidence in the investigation of looting has been introduced, focusing on specific methods for collecting, documenting, and analyzing data.

The study proposes improvements to national legislation to harmonize it with international standards.

The research findings can be applied in law enforcement practice to enhance the effectiveness of investigating criminal offenses related to looting, as well as in legislative improvements and the training of professionals in the field of criminal justice.

Keywords: looting, criminal proceedings, martial law, criminal offense, specialized knowledge, offender profile, investigative (detective) actions, technical means, forensic methodology, forensic characteristics, forensic examinations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати:

Публікація у виданні, яке включено до наукометричної бази Web of Science

Shulha A., Tkach A., Murzo Y., Horodetska M., Sokur T. Forensic information sources during the investigation of war crimes. *Amazonia Investiga*. 2023. No. 12 (71). P. 103–116. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2023.71.11.9.

Публікації у фахових періодичних виданнях України (категорія «Б»)

1. Murzo Ye., Farynnyk V. Criminalising looting in wartime: International and national experiences. Scientific *Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. No. 29 (3). P. 53–65. DOI: https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2024.53.

2. Мурзо Є. О. Порівняльний аналіз розслідування мародерства у кримінальному законодавстві України та закордонних держав. *Правова держава.* 2024. № 53. С. 158–169. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300731.

3. Murzo Ye. O., Galchenko V. S. Electronic document as an object of forensic examination during the investigation of marauding. *Криміналістика і судова експертиза.* 2024. Вип. 69. С. 258–269. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2024.69.24.

4. Мурзо Є. О. Проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 11. С. 555–558. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/136.

5. Murzo Ye., Halchenko V. Electronic evidence as a means of proof during the pillage investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No. 28 (3). P. 48–57. DOI: https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.48.

6. Kopotun I., Murzo Ye. Criteria for distinguishing looting from other crimes: A comparative analysis. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No. 13 (2). P. 41–49. DOI: https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.41.

Публікація у періодичному виданні іноземної держави

Murzo Y. O. Forensic examinations in criminal proceedings on the facts of pillage. *Economy, finance, law: current problems and development prospects :* collective monograph. Prague, Czech Republic : Anisiia Tomanek OSVČ, 2023. P. 198–209. DOI: https://doi.org/10.25313/978-80-88474-15-9-179-197.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мурзо Є. О. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 457–459.

2. Мурзо Є. О. Мародерство: поняття й особливості в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218–220. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/684ed61f-8022-4c3d-8691-354999a522f2.

3. Мурзо Є. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану :* тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 16 берез. 2023 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2023. С. 197–199. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/1488.

4. Мурзо Є. О. Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні мародерства. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку :* матеріали міжвідом.

наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 184–186. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/e21171b2-2561-423d-bf13-33e894948b62.

5. Гальченко В. С., Мурзо Є. О. Належність і допустимість електронних доказів, отриманих під час розслідування кримінального правопорушення за ст. 432 КК України. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України :* матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри крим. процесу (Київ, 27 жовт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 204–207. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/3349273e-0167-49e4-8c7d-afd1796b0963.

6. Мурзо Є. О. Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) під час огляду місця події при розслідуванні мародерства. *Юридичні науки: проблеми та перспективи :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 лют. 2024 р.) Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 133–136. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-37.

7. Murzo Ye. Plunder: Case Study of Decisions in Poland and Ukraine. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку :* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 301–305.

8. Мурзо Є. О. Використання відкритої інформації для розслідування розграбувань та проведення експертиз. *Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану :* IV Всеукр. форум судових експертів (Львів, 7 черв. 2024 р.). Одеса : Юридика, 2024. С. 263–265.

9. Murzo Ye. Investigation Team in Looting Investigation: Organization and Equipment. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики :* зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті В. Федоренка («Федоренківські читання»). (Харків, 15 жовт. 2024 р.). Харків : Нац. наук. центр «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2024. С. 20–23.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……...15

ВСТУП…….16

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ……..……30

1.1. Стан наукової розробленості питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством…….....30

1.2. Поняття та криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством…….45

1.3. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……..71

1.3.1. Предмет протиправного посягання……72

1.3.2. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……80

1.3.3. Особа правопорушника та потерпілого……..87

1.3.4. Обстановка вчинення та слідова картина кримінального правопорушення……94

Висновки до розділу 1……...101

РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ……...…….105

2.1. Обставини, які підлягають доказуванню на етапах розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……..105

2.2. Типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, та алгоритми їх вирішення…….120

2.3. Взаємодія слідчого з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……...142

2.4. Особливості використання спеціальних знань та спеціальних технічних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……151

Висновки до розділу 2……...170

РОЗДІЛ 3. ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ……..172

3.1. Проведення огляду місця події та обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……..172

3.2. Проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……...187

3.3. Призначення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……..207

3.4. Процесуальне значення результатів негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством……223

Висновки до розділу 3……...231

ВИСНОВКИ…….234

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….240

ДОДАТКИ…….300

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ДРК – Демократична Республіка Конґо

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

МКС – Міжнародний кримінальний суд

МТКЮ – Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії

НПУ – Національна поліція України

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням рівня злочинності в умовах сучасних викликів, особливо в контексті воєнного стану. Серед критичних аспектів виокремлюється проблема викрадення майна під час воєнних дій, що створює значні складнощі для його розслідування та правової кваліфікації. Предметом дослідження є три склади кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством: крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 185 КК України); мародерство (ст. 432 КК України); воєнні злочини (а саме інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України – розграбування майна) (ст. 438 КК України).

Згідно з офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора, 2023 рік продемонстрував найбільшу кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ч. 2–5 ст. 185 КК України (82 039 випадків), що на 25 % більше, ніж 2022 року (65 499 випадків). 2024 року відбулося зниження – 55 490 випадків, що на 32 % менше, ніж 2023 року. У січні 2025 року зафіксовано 3 758 злочинів. Якщо вважати, що тенденція збережеться, можна прогнозувати близько 45 000–48 000 випадків за рік, що свідчить про подальше зменшення порівняно із 2024 роком. Водночас навіть попри таку динаміку загальна кількість злочинів залишається високою, що створює значне навантаження на систему кримінальної юстиції.

Воєнних злочинів (ст. 438 КК України) 2022 року зареєстровано 60 387 випадків, що майже збігається з показниками 2023 року (60 944). 2024 року відбулося суттєве зниження до 28 788 випадків, що удвічі менше порівняно з попереднім роком. У січні 2025 року вже зафіксовано 2 804 випадки.

Розслідування такої великої кількості злочинів та притягнення до відповідальності значної чисельності злочинців є безпрецедентним викликом

для системи кримінальної юстиції України та міжнародного правосуддя [343, с. 181]. Серед основних проблем: 1) відмежування мародерства (ст. 432 КК України) від крадіжки (ч. 4 ст. 185 КК України) та розграбування (ст. 438 КК України); 2) відсутність зареєстрованих кримінальних правопорушень і судової практики за ст. 432 КК України; 3) складність розслідування цих кримінальних правопорушень у зонах бойових дій та на окупованих територіях.

Кваліфікація мародерства (ст. 432 КК України) залишається проблемною: 2022 року зареєстровано один такий випадок, кримінальне провадження за яким було закрито, а впродовж 2023–2024 років зазначені кримінальні правопорушення взагалі не реєструвалися [200], що може свідчити про кваліфікацію подібних діянь за іншими статтями, зокрема ст. 438 КК України. Однією з причин відсутності притягнення до відповідальності за вчинення мародерства є не лише відсутність чіткої криміналістичної методики його розслідування, а й практична неможливість притягнення винної особи до відповідальності, оскільки вона може перебувати безпосередньо в зоні бойових дій або продовжувати службу на передовій. Відповідно, 56 % опитаних слідчих зазначили, що основною проблемою є складність розслідування цих кримінальних правопорушень у зонах активних бойових дій та на окупованих територіях.

Збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень незаконного викрадення майна може бути пов’язане з низкою факторів, а саме: соціально-економічні труднощі, нестабільність, зростання рівня організованої злочинності. Окрім цього, воєнний стан створює додаткові можливості для зловмисників через вимушену евакуацію цивільного населення, спричинену обстрілами, підвищеною небезпекою під час повітряної тривоги, наявністю замінованих об’єктів на звільнених територіях тощо, й залишення майна без нагляду. Ці тенденції вказують на необхідність посилення заходів щодо боротьби зі злочинністю та захисту права власності, особливо в умовах воєнного стану, коли суспільство є надто вразливим.

Після повномасштабного вторгнення в Україну правоохоронні органи вперше зіткнулись з воєнними злочинами в такій кількості й із притаманними їм особливостями, що потребує перегляду підходів до розслідування і розробки нових криміналістичних методик.

Правильне застосування норм щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, є вкрай важливим, оскільки їх кількість зростає, інформація про них з'являється у відкритих джерелах, а правоохоронні органи не завжди їх належно реєструють і розслідують. Окреслена ситуація зумовлена браком досвіду в розслідуванні кримінальних правопорушень такої специфіки й складністю їх фіксації на тимчасово окупованих територіях.

Існує потреба й у чіткому розмежуванні поняття «мародерство» відповідно до українського законодавства від інших кримінальних правопорушень, зокрема крадіжок майна в цивільного населення, пограбувань житлових приміщень, транспортних засобів, магазинів та об'єктів інфраструктури з метою наживи.

Актуальність цього питання зумовлена відсутністю усталеної судової практики та єдиного підходу до кваліфікації таких кримінальних правопорушень і браком ґрунтовних наукових досліджень у зазначеній сфері.

Отже, необхідно розробки чіткі методичні підходи до розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Це дослідження спрямоване на аналіз правових механізмів кваліфікації зазначених кримінальних правопорушень та формування практичних рекомендацій для слідчих і судових органів.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці українських і міжнародних науковців у галузі історії, криміналістики, кримінального права й процесу. Серед українських учених слід виокремити таких: Д. Авзалова, А. Бабенко, О. Ващук, В. Вичавка, А. Вознюк, В. Греченко, Є. Діденко, О. Кисельов, В. Коломієць, В. Кондратьєва, С. Кучевська, Я. Лизогуб, С. Лихова, І. Лопатюк, О. Мальцев, П. Назаренко, Ю. Нузбан, С. Обшалов,

С. Орлик, А. Пазій, К. Першина, А. Пишна, Д. Поліщук, О. Предместніков, Д. Санакоєв, І. Сиводєд, В. Сокуренко, О. Таран, Г. Тетерятник, О. Хабло, К. Чаплинський, С. Чернявський, Ю. Чорноус, В. Шевчук.

До міжнародних дослідників, чиї праці стали основою цього дослідження, належать К. Дж. Бак (Ірландія), К. Брух (Сполучені Штати Америки), М. Шериф Бассіуні (Єгипет), Дж. Мастандреа Бонавірі (Італія), Г. Вашефорт (Велика Британія), Р. Гайс (Німеччина), Л. ван ден Герік (Нідерланди), Х. Ель Дебух (Італія), Е. Т. Дженсен (Сполучені Штати Америки), Д. Х. Драгінніс (Сполучені Штати Америки), А. Зборовська (Польща), Дам-Де Йонг (Нідерланди), О. Карлтон (Австралія), Д. Кіану Сай (Сполучені Штати Америки), П. Дж. Кінан (Сполучені Штати Америки), М. А. МакГрегор (Канада), Т. Мусаєв (Азербайджан), Р. О'Кіф (Велика Британія), Дж. Пайпер (Велика Британія), К. Перон (Франція), О. Радікс (Сполучені Штати Америки), Дж. Стюарт (Канада), Дж. Феррарі (Італія), А. Циммерман (Німеччина), Е. Шмід (Швейцарія) та ін. Серед останніх криміналістичних розробок, пов'язаних із предметом дослідження виокремлено дисертаційне дослідження А. Пазія «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану» (2024), К. Шевчишена «Розслідування воєнних злочинів в Україні» (2024).

Слід зазначити, що засади методики виявлення та розслідування кримінально-протиправної діяльності, пов'язаної з мародерством, є недостатньо розробленими. Науковці зосереджують увагу переважно на загальних аспектах розслідування воєнних злочинів і правопорушень у контексті міжнародного права, що підкреслює актуальність і новизну теми представленого дисертаційного дослідження. Водночас комплексне наукове дослідження феномена мародерства в умовах збройного конфлікту в Україні не проводилося. Однією з ключових проблем, що потребує розв'язання, є відсутність чіткої криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

З огляду на зазначене дослідження має як теоретичну, так і практичну значущість, оскільки його результати можуть бути використані для вдосконалення криміналістичних методик і правозастосовної практики в умовах воєнного стану.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось відповідно до Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (затверджена Указом Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14) і включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України, затверджених 2022 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування теоретичних положень і розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

Для реалізації поставленої мети потрібно було виконати такі *завдання*:

– систематизувати наукові дослідження, присвячені різним аспектам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, з урахуванням їхньої специфіки в умовах воєнного стану та міжнародного досвіду;

– здійснити криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, шляхом аналізу їхньої сутності та розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4

ст. 185 КК України (крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану), ст. 432 КК України (мародерство) та ст. 438 КК України (воєнні злочини (а саме інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України – розграбування майна);

– схарактеризувати предмет злочинного посягання, визначити типові способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, особу правопорушника й потерпілого, а також дослідити обстановку, за якої вчиняються такі кримінальні правопорушення, окреслити особливості слідової картини;

– визначити обставини, що підлягають доказуванню на різних етапах розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, з урахуванням їхньої кримінально-правової кваліфікації та особливостей збирання доказів;

– сформувати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, і розробити алгоритми дій слідчого для виконання відповідних тактичних завдань;

– розробити модель взаємодії слідчого з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, з урахуванням їхніх функцій і процесуального статусу;

– встановити можливості використання спеціальних знань і технічних засобів у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством;

– з'ясувати особливості проведення огляду місця події та обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством;

– з'ясувати особливості проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством;

– сформулювати особливості призначення судових експертиз у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, з урахуванням їхніх видів і об'єктів дослідження;

– розкрити процесуальне значення негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

Предметом дослідження є розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети й завдань у процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують комплексний аналіз кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, та методики їх розслідування:

загальнонаукові методи: діалектичний та формально-логічний – застосовано для дослідження поняття мародерства, аналізу його кримінально-правової кваліфікації, механізмів розслідування та проблем доказування (розділ 1); *системний метод* використано для дослідження розслідування мародерства як комплексного процесу, що включає взаємодію кримінально-правових, кримінально-процесуальних та криміналістичних аспектів (2.2); *структурно-функціональний метод* застосовано для аналізу ролі правоохоронних органів у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, їхніх повноважень та взаємодії між собою (2.2, 2.3);

спеціальні методи: догматичний – застосовано для уточнення правових категорій і понятійно-категоріального апарату, що використовуються в межах кримінального законодавства (1.2, 1.3); *історико-правовий метод* використано для дослідження генезису законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за мародерство в Україні та інших країнах (1.1, 1.2); *порівняльно-правовий метод* застосовано для аналізу законодавчих підходів до регулювання мародерства в Україні та

міжнародному праві (1.2, 2.1); *логіко-юридичний метод* застосовано для аналізу відповідності положень Кримінального кодексу України міжнародним стандартам, що дозволило обґрунтувати необхідність доповнення його статтею 438-1 щодо воєнних злочинів проти власності (1.2); *метод контент-аналізу* застосовано для виявлення тенденцій у текстах матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, зокрема щодо частоти використання певних правових норм, типових аргументів судів та особливостей їхньої мотивації (1.2, 2.2, 3.3); *соціологічний метод* (анкетування) застосовано для аналізу думок слідчих та детективів Національної поліції України й Державного бюро розслідувань щодо особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством (2.3, 3.2, додаток А до дисертації); *статистичний метод* використано для аналізу статистичних даних щодо кількості розслідуваних кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством (1.1, 1.2, 2.2, 2.4, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 100 кримінальних проваджень за ч. 4–5 ст. 185, 438 КК України, у період з 2022 до 2024 роки (у різних регіонах України) та узагальнені матеріали вивчення 150 судових рішень, винесених національними судами за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 4–5 ст. 185, 432, 438 КК України, у період з 2022 по 2024 роки з Єдиного державного реєстру судових рішень, а також рішення міжнародних судових інстанцій, зокрема Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії та Спеціального суду для Сьєрра-Леоне, що стосуються розслідування та судового розгляду випадків розграбування майна в умовах збройного конфлікту; зведені дані анкетування працівників слідчих підрозділів (серед 50 респондентів – Національної поліції України, Державного бюро розслідувань); систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора за 2022 рік та січень 2025 року; огляди

офіційних звітів і довідок. Під час підготовки дисертації авторка використовувала власний досвід роботи у слідчих підрозділах ГУНП у м. Києві.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим комплексним науковим дослідженням методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, із урахуванням особливостей їх кваліфікації, доказування та взаємодії правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Це дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення методичних підходів до розслідування таких правопорушень та підвищення ефективності роботи слідчих підрозділів.

Уперше:

– сформульовано криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, що дозволяє чітко розмежовувати крадіжку в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 185 КК України), мародерство (ст. 432 КК України), розграбування майна як воєнний злочин (ст. 438 КК України);

– сформовано типові слідчі ситуації за ст. 432 КК України (мародерство), що включає аналіз обставин, джерел доказової інформації та першочергових слідчих (розшукових) дій, що дозволяє оптимізувати тактику розслідування;

– запропоновано рекомендації щодо призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях у мародерстві, що передбачає проведення дактилоскопічної, молекулярно-генетичної, трасологічної, біологічної, експертизи зброї та слідів і обставин її використання, експертизи матеріалів, речовин та виробів, почеркознавчої, фототехнічної, судово-хімічної експертизи, судово-медичної та комп'ютерно-технічної експертизи для ідентифікації викраденого майна та осіб, причетних до кримінального правопорушення в умовах відсутності сталої судової практики.

Удосконалено:

– криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, зокрема деталізовано: предмет злочинного посягання, типові способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, особу правопорушника й потерпілого, а також обстановку, за якої вчиняються такі кримінальні правопорушення, слідову картину;

– перелік обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування мародерства, зокрема щодо встановлення бойового контексту кримінального правопорушення, ідентифікації суб'єкта як військовослужбовця України, доведення умислу та корисливого мотиву, визначення розміру завданої шкоди, а також обтяжувальних факторів, зокрема групове вчинення, повторність або використання службового становища;

– розроблено підходи взаємодії слідчого з військовими структурами, що передбачають обмін оперативною інформацією, доступ до військових баз даних, використання супутникових знімків і координацію спільних слідчих (розшукових) дій із Національною поліцією України, ЗСУ та СБУ;

– систематизовано та визначено випадки обов'язкового (ч. 2 ст. 168, ст. 227, 238–239, ч. 5 ст. 245^1 КПК України) та необов'язкового залучення спеціаліста до кримінального провадження згідно з КПК України під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством;

– рекомендації щодо використання висновків спеціалістів як доказів у розслідуванні мародерства шляхом визначення вимог до документів, що можуть бути використані, та їх правильного оформлення;

– рекоментації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій: огляд місця події, обшук, допит у межах предмета дослідження, що сприяють підвищенню ефективності розслідування та знижують ризики допущення слідчих помилок.

Набуло подальшого розвитку:

– типові слідчі ситуації у кримінальних провадженнях за ч. 4 ст. 185 та ст. 438 КК України, що становлять аналіз обстановки вчинення

кримінального правопорушення, наявність або відсутність потерпілих, характер викраденого майна, доступність доказів і алгоритм першочергових слідчих (розшукових) дій;

– уточнено та систематизовано види спеціальних знань (криміналістичні, судово-медичні, психологічні, кіберзнання, економічні) та перелік технічних засобів (дрони, 3D-сканери, аналітичні системи Palantir Technologies, Clearview AI, мобільні ДНК-лабораторії, біометричні технології) для збору й перевірки доказів у кримінальних правопорушеннях, пов’язаних із мародерством.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції (2022–2024) впроваджено й використовуються в:

– *науково-дослідній роботі* для вирішення проблем протидії злочинності, зокрема під час удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 27.05.2024);

– *освітньому процесі* під час оновлення методичних матеріалів із дисциплін «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Досудове розслідування», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами під час протидії кримінальним правопорушенням», «Криміналістика», «Актуальні проблеми розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» у вищих навчальних закладів правоохоронного спрямування (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 27.05.2024; акт впровадження Міжрегіональної академії управління персоналом від 31.10.2024).

– *практичній діяльності* експертів для організаційного, методичного та інформаційного забезпечення роботи (акт впровадження Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 13.08.2024); прокурорів для використання розроблених рекомендацій під час здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством (акт впровадження Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону України від 29.01.2025); органів досудового розслідування Національної поліції України під час проведення в системі службової підготовки, семінарів, нарад і підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 07.02.2025 № 20698-2025).

Результати дисертаційного дослідження були впроваджені в межах дослідницького проєкту на тему «Мародерство під час війни: аналіз прикладів Боснії та Герцеговини, Сьєрра-Леоне та України» у межах навчального курсу «Підтримка верховенства права та демократії в Україні в умовах війни та післявоєнної відбудови» Програми Центральноєвропейського Університету «Невидимий Університет для України» у весняному семестрі 2024 року. Опубліковані в науковому журналі «Науковий вісник Національної академії внутрішніх вправ» (Том 29, № 3 2024, с. 53–65) матеріали наукової публікації «Криміналізація мародерства у воєнний час: міжнародний та національний досвід» буде впроваджено в навчальний процес у межах курсів Програми Центральноєвропейського Університету «Невидимий Університет для України» у навчальних семестрах (акт впровадження Центральноєвропейського Університету від 31.10.2024). Результати дисертаційного дослідження також були впроваджені в межах наукового дослідження на тему «Виклики та інновації в розслідуванні

мародерства як воєнного злочину: аналіз міжнародних підходів та їх імплементація в Україні» («Challenges and Innovations in the Investigation of Pillage as a War Crime: Analysis of International Approaches and Their Application in Ukraine»), яке авторка здійснювала завдяки отриманій стипендії програми Invisible Graduate School на осінній семестр 2024 року в межах курсу «The Security and Political Economy of EU Integration: Theory and Policy».

Більшість положень дисертації може бути використано для законодавчого, методичного та інформаційного забезпечення діяльності судових установ і громадських організацій правоохоронного спрямування.

Особистий внесок здобувачки в опублікованих у співавторстві працях полягає в проведенні самостійних теоретичних і практичних досліджень. Ідеї та напрацювання, що належать співавторам наукових статей за темою дисертації, автором не використовувалися. У статтях, опублікованих у співавторстві, авторська частка становить не менше 50 % й полягає в розробці теоретичних положень і методологічних підходів до розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дисертації оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, що відбулися в Україні, зокрема: на Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану» (м. Київ, 18 листопада 2022 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 року), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам’яті В. Федоренка («Федоренківські читання») (м. Харків, 15 жовтня 2024 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану» (м. Хмельницький, 16 березня 2023 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку»

(м. Київ, 2 травня 2024 року); науково-теоретичній конференції «Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану (м. Київ, 26 травня 2022 року), IV Всеукраїнському форумі судових експертів «Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану» (м. Львів, 7 червня 2024 року); міжвідомчій науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 квітня 2023 року); круглому столі, присвяченому 40-річчю кафедри кримінального процесу «Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України» (м. Київ, 27 жовтня 2023 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 статтю в науковому періодичному виданні іншої держави, 1 статтю в міжнародному виданні, що індексується в базі даних Web of Science, 9 тез доповідей на наукових конференціях, у тому числі міжнародних, 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір (№ 125993 від 25.04.2024; № 125994 від 25.04.2024).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (460 найменувань) і трьох додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 325 сторінок, з яких основного тексту – 239 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ

1.1. Стан наукової розробленості питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Воєнний стан в Україні є відносно новим і масштабним явищем, що створює суттєві правові виклики для слідчих, суддів та інших учасників правової системи. Зокрема, воєнні конфлікти ускладнюють правову кваліфікацію дій, пов'язаних із викраденням майна в умовах бойових дій. Це потребує детального аналізу правових норм і адаптації підходів до кримінального провадження в таких умовах.

Як зазначає Г. Тетерятник, специфіка кримінальних проваджень під час воєнного або надзвичайного стану визначається низкою факторів: підвищеним рівнем небезпеки; обмеженим доступом до територій, де проводиться розслідування; частковим або повним обмеженням роботи органів державної влади, зокрема правоохоронних і судових установ, на таких територіях. Крім того, виникають особливості правового регулювання, що охоплюють не лише КПК України, а й міжнародні нормативно-правові акти, що діють в умовах правових режимів надзвичайного або воєнного стану [157, с. 5].

Окремим питанням є кваліфікація мародерства під час війни, що є серйозною загрозою для країн, підриває їх економічну стабільність, безпеку громадян, правопорядок і потребує негайних заходів для запобігання та припинення цього явища [375, с. 304].

У юридичній літературі існують різні підходи до визначення цього поняття. Так, С. П. Кучевська у своїй дисертації «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту

Міжнародного кримінального суду» порушує питання невідповідності КК України Римському Статуту. Зокрема, вона цитує О. Лавринович, яка зазначає, що «більшість злочинів, передбачених статтями 5–8 Римського Статуту, знайшли своє відображення у Кримінальному кодексі України», серед яких і мародерство, закріплене у ст. 432 КК України [120, с. 17]. С. П. Кучевська заперечує таке твердження, аргументуючи, що мародерство в українському законодавстві розміщено в розділі XIX КК України, де родовим об'єктом є порядок несення або проходження військової служби. Це суттєво відрізняється від об'єктів міжнародних злочинів, якими є суспільні відносини, що формуються в межах міжнародного співжиття. Отже, об'єкти загальнокримінальних і міжнародних злочинів різняться за цінністю охоронюваних відносин, що впливає й на тяжкість кримінальних правопорушень, тому не можна стверджувати про їх відповідність.

О. О. Кисельов зазначає, що станом на 2022 рік значно зросла кількість випадків мародерства та вандалізму, що можна пояснити недостатньою охороною приміщень [94, с. 38]. Про зростання випадків мародерства підтверджують інші науковці, зокрема Д. Авзалова, В. Вичавка [3, с. 137], В. Шевчук [272, с. 59]. Науковці С. Обшалов, Д. Санакоєв, К. Чаплинський та інші також згадують, що збройна агресія рф проти України супроводжується мародерства ми [159, с. 4].

Предмет дослідження висвітлювався в роботі О. Мальцева та І. Лопатюк, які, наводячи приклад мародерства, визначають суб'єктом кримінального правопорушення – солдата, який за певних обставин щось краде [364].

На думку Є. Діденко, хоча законодавче визначення воєнних злочинів відсутнє, певні злочини, зокрема мародерство, мють класифікуватися саме як воєнні, а не військові (ст. 432 КК України) [68, с. 570].

С. Орлик висвітлює випадки мародерства, грабежів і розбою, які російські окупаційні війська вчиняли проти мирного населення Східної Галичини та Північної Буковини під час Першої світової війни. Вона

акцентує увагу на масштабності цих злочинів, що призвело до зубожіння та голоду серед місцевих жителів [385]. В. Коломієць зосереджує увагу на тому, що в системі кримінального права козацько-гетьманської держави військові злочини, такі як мародерство, були окремою категорією злочинів, за які здебільшого призначалися смертна кара або каліцтво [98, с. 47].

У «Положенні про революційні військові трибунали», затвердженому Декретом ВЦВК від 20 листопада 1919 року, мародерство було вказано як одна із форм злочинного заволодіння та розпорядження майном [269, с. 55].

Питання кваліфікації мародерства висвітлювали у своєму дослідженні О. Г. Предместніков, П. Г. Назаренко, К. В. Першина [193]. А. Вознюк пояснює відсутність ухвалених судових рішень за ст. 432 КК України (що підтверджується інформацією з Єдиного державного реєстру судових рішень) такою обставиною, як активна громадянська позиція громадян України, які показово затримували осіб, що вчиняли крадіжки, називаючи їх «мародерами» [54, с. 314]. Зазначаючи також, що головна відмінність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 432 КК України, від порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України) у суб'єкті, ознаки якого визначено в ст. 401 КК України [92].

В. Греченко та В. Сокуренко відносять мародерство до воєнно-контекстуальних категорій порушень закону [67, с. 116].

Дослідження питання посилення кримінальної відповідальності за мародерство в умовах воєнного стану розглядали С. Я. Лихова та Д. О. Поліщук [123].

Я. Лизогуб проводить порівняльний аналіз ознак мародерства, передбаченого ст. 432 КК України, зі злочинами проти власності, пов'язаними з викраденням або заволодінням майном. Він акцентує увагу як на спільних рисах цих правопорушень, так і специфічних характеристиках, властивих лише мародерству, що підкреслює актуальність цієї проблематики в сучасних умовах [363].

В. Кондратьєва, аналізуючи судову практику міжнародних органів, досліджує мародерство як воєнний злочин у нормах міжнародного та національного права. Її робота охоплює визначення цього поняття, склад злочину та еволюцію підходів до його тлумачення в контексті можливих законодавчих змін [103].

Питання відмежування мародерства від правопорушень проти власності, які вчиняють на окупованих територіях України, також досліджував науковець І. С. Сиводєд [435]. Він наголошував на його актуальності, оскільки за даними слідства, у травні російська кур'єрська служба доставки SDEK відправила з пунктів поблизу українського кордону щонайменше 58 т посилок. Відправлення здійснювали люди у військовій формі – російські військовослужбовці або бойовики на сході України. Пік перевезень припав на початок квітня, коли російські війська відступали з Київської області та півночі України. Останні оголошені в міжнародний розшук. Їм інкримінують порушення законів та звичаїв війни за ч. 1 ст. 438 КК України.

Проблема мародерства має місце з боку терористичних угруповань, що діють на території Донецької та Луганської областей. Ця проблема чітко вбачається після збиття 17 липня 2014 року малайзійського пасажирського літака Boeing 777. Під загальне визначення «мародерство» підпадають дії бойовиків проросійських угруповань після кожного виграного бою, зокрема в котлі під Іловайськом, коли сепаратисти збирали всі речі з поранених чи вбитих українських військовослужбовців [97, с. 255].

А. Пазій у дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану» висвітлює низку специфічних особливостей крадіжок, які виникли під впливом збройної агресії РФ проти України. До таких особливостей належать: участь у крадіжках військовослужбовців ворожої армії та інших осіб, що діють на боці агресора; поява нових об'єктів злочинної діяльності,

пов’язаних з евакуацією населення; складнощі зі збутом викраденого майна [162].

У суспільстві широко обговорюються випадки мародерства, зокрема участь російських військовослужбовців, незаконних збройних формувань і бойовиків у крадіжках на окупованих територіях України. Це явище також відображено в засобах масової інформації, що призводить до значного суспільного резонансу.

А. Пишна вважає, що інформація, яка поширюються в соціальних мережах і месенджерах про невідомих осіб, яких називають мародерами, можуть завдавати шкоди під час воєнного стану. А. Бабенко прогнозує, що війна в Україні ймовірно призведе до значного збільшення розбоїв, грабежів і мародерства, які можуть стати серйозною соціальною проблемою. Без належного контролю правоохоронних органів це матиме негативний вплив на суспільні відносини, заважатиме перемозі у війні та ускладнить післявоєнне відновлення країни [176, с. 138, 434].

А. Циммерман та Р. Гей у постатейному коментарі до Римського статуту Міжнародного кримінального суду запевняють, що офіційного визначення терміну «мародерства» немає. Однак, його слід розуміти як несанкціоноване привласнення або отримання майна з метою передачі його у володіння собі або третій особі проти волі законного власника [444, с. 452].

М. Шериф Басіуні у своєму доробку виокремлює мародерство як воєнний злочин [290, с. 261], Е. Шмід доповнює цю думку, наголошуючи, що мародерство пов’язане з порушенням економічних, соціальних і культурних прав [425].

Дж. Стюарт вказує на те, що Міжнародні кримінальні статути визначають «мародерство» як різновид воєнного злочину, але роблять це шляхом прийняття архаїчної мови, позбавленої сучасного правового змісту [431].

Низка авторів зосереджують увагу на тому, що посилання на «місто чи місце» не відповідає МГП, а також заборона грабунку є універсальною [346; 432].

К. Дж. Бак розглядає мародерство в контексті примусового переміщення, застосованого для незаконного привласнення цивільного населення під час конфлікту, а також чи є привласнення силою через військову необхідність законним чи незаконним через розбіжності між положеннями договору МГП і звичаєвим міжнародним гуманітарним правом (МГП) [296]. Автор порушує важливе питання про те, як ми можемо запобігти незаконному привласненню, якщо дії, вжиті злочинцями, є виправданими як виняток.

Злочин мародерства має місце, коли майно переходить під контроль злочинця, оскільки лише тоді він може «привласнити» майно [345, с. 15] зауважують Д. Кіану Сай, Ф. Лензеріні у звіті.

Автори статті, присвяченій гібридній війні Росії в Україні, М. Бейкер, Дж. Бейкер, Ф. Беркл, М. Фредерік вважають, що мародерство вчиняється російськими військовими на території України, відображаючи російську військову політику, керівництво та командування [288].

Згідно зі звітом Нового Орлеану, найбільш широко «грабованими» предметами завжди були одноразові підгузки, сухе взуття, одяг, продукти харчування всіх видів і ліки з метою задоволення своїх потреб. Люди не зосереджувалися на мародерстві зброї, коштовностей чи телевізорі вказував А. Нкуб [379].

Водночас як платня та пайки солдата битви при Лютцені (1632), земля Саксонія-Ангальт (Німеччина) мали бути стимулом для вступу в армію, часті перебої з постачанням і затримка зарплати спонукали солдатів до мародерства, яке, на жаль, для цивільного населення, часто було надто жорстоким [381]. Про це також свідчить автобіографічна розповідь німецького найманця П. Гагендорфа [330].

Дослідниця А. Зборовська у своїй праці широко описує випадки мародерства, які мали місце після Другої світової війни. Вона стверджує, що внутрішній опір мародеру слабший, ніж проти звичайної крадіжки [460].

Досліджуючи військовий конфлікт у Судані, який триває з 2018 року, Л. Хеммеда, А. Ахмед, М. Омер у своїй статті зазначають, що деякі лікарні перебувають на межі закриття через поширене мародерство або нестабільне водопостачання та електропостачання. У місті Ель-Генейна всі медичні заклади не працюють через напади, пограбування й штурми та пограбування центральних пунктів продажу ліків, будинків лікарів і офісів Червоного Півмісяця [332].

Крім прямого впливу війни в Ефіопії (регіон Тиграй), жінки також зазнавали непрямих тяжких наслідків війни. Внаслідок пошкодження медичних закладів і розграбування машин швидкої допомоги породіллі помирають вдома [437].

Автор книги, присвяченій принципам міжнародного кримінального права, Г. Верле зазначає, що мародерство прямо й безумовно заборонене ст. 47 Гаазької конвенції та не дозволене; приватна власність, яка не має значення для військової економіки, користується абсолютним захистом [24, с. 572].

У документі, підготовленому Міжнародним Комітетом Червоного Хреста щодо статті 8 (…) Статуту Міжнародного кримінального суду, мародерство визначається як «привласнення» [421, с. 45].

Це підтверджується ознаками складу злочину, передбаченого ч. 8 ст. 2 (b) (xvi), які посилаються на те, що злочинець (1) повинен був привласнити певне майно, (2) злочинець мав намір позбавити власника майна та привласнити його для приватного чи особистого використання, і що (3) привласнення відбулося без згоди власника [403].

Дж. Сміт у статті «Мародерство Сахари: кримінальна відповідальність чиновників Єврокомісії в результаті запропонованого поновлення Угоди про партнерство між ЄС і Марокко в галузі рибальства 2007 року» розкриває

поняття мародерства, його елементи загалом, а також мародерство природних ресурсів з окупованої Західної Сахари та притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб за цей злочин [427].

Дослідниці Центру міжнародних правових досліджень імені Гроція Лейденського університету/кампусу Гааги Л. ван ден Герік і Д. Дам-Де Йонг досліджують потенціал міжнародного кримінального права у вирішенні проблеми незаконної експлуатації природних ресурсів у зонах конфлікту з особливою увагою до військового злочину у вигляді мародерства та перспективної ролі Міжнародного кримінального суду (МКС) [333].

Дж. Пайпер у своєму дослідженні «Мародерство: нова загроза для глобальних ланцюгів поставок» наголошує, що воєнний злочин у вигляді мародерства становить багаторівневу загрозу для багатонаціонального бізнесу. Дослідження зосереджене на тому, що бізнес-ризик пов’язаний з економічними воєнними злочинами, оскільки ланцюжки поставок подовжуються та інтерес активістів зростає. Зміна законодавства, юриспруденції та громадської думки відновили воєнний злочин у вигляді мародерства як правопорушення, і бізнес має реагувати. Автор зазначає, що воєнний злочин у вигляді мародерства широко охоплює вилучення без згоди власників товарів або ресурсів під час збройного конфлікту [392, с. 5].

Дослідження К. Гегеріті та П. Берч заслуговує на увагу, оскільки в ньому мародерство розглядається через призму двох природних катастроф – цунамі та лісової пожежі. Автори зазначають, що такі події створюють умови для поширення мародерства, а також аналізують превентивні заходи, здатні зменшити ймовірність подібних правопорушень у майбутньому [323].

А. Дж. Перкетт розглянула у своєму дослідженні питання про те, чи існує різниця між злочином мародерство в англійській мові слів «pillage» та «plunder», дійшовши висновку, що ці слова закріплені в міжнародному звичаєвому праві, і обидва є достатніми синонімами термінів, які використовуються для опису подібних порушень воєнних злочинів [387, с. 3].

Посилаючись на вказівки Міжнародного кримінального суду (МКС), організація «Фонди відкритого суспільства» у дослідженні «Чому корпоративне мародерство є воєнним злочином» акцентують на тому, що мародерство відбувається, коли злочинець забирає власність у законного власника для свого приватного чи особистого користування без згоди під час збройного конфлікту, підсумовуючи, що мародерство – це крадіжка під прикриттям війни [459].

Г. Вашефорт згадує у своїй роботі «Алхімія права на життя під час ведення бойових дій: нормативний підхід до операціоналізації «вищого права»» про «заборонені методи» (тактику і стратегію). Останній зазначає, що заборонено широкий спектр тактик і стратегій на полі бою, включаючи віддання наказу про те, що помилування не буде, віроломство, голод як метод ведення війни, мародерство тощо. Ряд цих заборон явно не включає елемент захисту життя, наприклад мародерство [449; 458, с. 643].

М. Гіллетт розкриває питання мародерства, визначеного Римським статутом як навмисне привласнення майна для приватного або особистого користування, що стикається із суттєвими труднощами в процесі його застосування до випадків екологічної шкоди під час збройних конфліктів. Це зумовлено трьома основними обмеженнями: акцентом на привласненні, а не на знищенні; спірним поняттям довкілля як власності; обмеженням привласнень лише приватним або особистим користуванням. Ці обмеження ускладнюють можливість охоплення всієї екологічної шкоди в межах мародерства, передусім у випадках, коли незаконно привласнені ресурси використовують для фінансування військових кампаній, а не для особистої вигоди. У результаті, доведення мародерства, пов’язаного з екологічною шкодою ускладнюється через тягар доведення та неоднозначність у класифікації таких дій, як приватні чи публічні за своєю природою [325].

Мародерство природних ресурсів, свідками якого стали конфлікти в ДРК, Колумбії, Камбоджі та в інших місцях, може виступати не лише як засіб фінансування конфлікту, а й створювати величезний тиск на

навколишнє середовище в результаті хижацької практики експлуатації, що часто призводить до серйозної шкоди та кінцевого виснаження ресурсів [418].

Незаконна експлуатація навколишнього середовища може посилити конфлікт під час активних військових дій і відновити воєнні дії після конфлікту або навіть бути основною причиною розпалювання насильства вважає Д. Паларчик [386]. Парадокс «ресурсного прокляття» підкреслює той факт, що видобуток природних ресурсів може сприяти корупції [320], примусовому переміщенню [293] та захопленню землі [295], що зрештою зводиться до політичних маневрів, нестабільності чи навіть збройного конфлікту. Наприклад, експлуатація природних ресурсів лежить в основі багатьох сучасних збройних конфліктів, таких як триваючі воєнні дії в ДРК, Кот-д'Івуарі [310] чи Україні [321].

Д. Паларчик також зосереджує увагу на тому, що ролі навколишнього середовища під час збройних повстань – мішень, яку можна мародерити, простий інструмент або випадкова жертва – часто нечітко поєднувались одна з одною, що ускладнювало розробку відповідної стратегії, яка проклала б шлях до екологічної справедливості.

Команда департаменту правових досліджень і адвокації Al-Haq у звіті «Право на воду та воєнний злочин мародерство» зосереджуються на праві палестинців на воду, закріпленому в міжнародному праві, її незаконному розграбуванні, яке кваліфікується як воєнний злочин [283, с. 6]. Розграбування природних ресурсів не лише ілюструє економічні мотиви для збереження окупації, а й також втілює неявний механізм, який слугує для підтримки соціально-економічних, політичних та інтелектуальних відносин позбавлення власності та залежності пригноблених палестинських громад [362].

Мародерство природних ресурсів у контексті війни та незаконне вилучення цих природних ресурсів із країни їх походження є воєнним злочином згідно з міжнародним правом, згадує в дослідженні Media kit на

тему «STOP-PILLAGE». Після Другої світової війни кілька бізнесменів із нацистської Німеччини були притягнуті до відповідальності за мародерство. Згадується, що Чарльз Тейлор, колишній президент Ліберії, та Жан П'єр Бемба, колишній віце-президент ДРК, зіткнулися з обвинуваченнями перед міжнародними трибуналами у вчиненні мародерства під час війни. Засудження Чарльза Тейлора за співучасть у мародерстві було підтверджено Апеляційною палатою Спеціального суду для Сьєрра-Леоне 26 вересня 2013 року. Незважаючи на чітку заборону на мародерство в міжнародному законодавстві, ця практика триває в багатьох місцях у всьому світу [433, с. 9].

У дослідженні «Судове переслідування військового злочину у вигляді розкрадання природних ресурсів у Демократичній Республіці Конго» Х. Дрангініс підсумовує, що збройні діячі світу сьогодні частково фінансують свою діяльність через незаконну експлуатацію та торгівлю природними ресурсами. Крадіжка в умовах збройного конфлікту є воєнним злочином у вигляді мародерства, який карається в більшості національних юрисдикцій і в Міжнародному кримінальному суді (МКС). Переслідування озброєних осіб та їхніх посередників у розкраданні природних ресурсів може допомогти зменшити доходи злочинців, боротися з експлуатацією ресурсів і покласти край безкарності. Поширене розкрадання природних ресурсів має переслідуватися, оскільки це воєнний злочин, який підживлює – і відбувається в тандемі з іншими тяжкими злочинами. Мародерство переважно безкарне, а безкарність за одні тяжкі злочини породжує безкарність за інші [318].

У статті «Покінчити корпораційну безкарність: як справді стримати мародерство природних ресурсів» М. А. МакГрегор розглядає один із прикладів мародерства як службовцями, так і корпораціями в ДРК. Після аналізу цього прикладу в статті пропонується внести зміни до статуту юрисдикції Міжнародного кримінального суду, щоб включити корпорації. Така поправка забезпечить притягнення як посадових осіб, так і корпорацій до відповідальності за порушення міжнародного кримінального права [370].

П. Дж. Кінан у статті «Конфліктні корисні копалини та закон мародерства» дотримується такої самої думки щодо створення корпоративної теорії мародерства, адже корпоративні покупці незаконних ресурсів є одними з найбільш відповідальних за тривалість і летальність конфлікту й що вони, як і інші, що вважаються найбільш відповідальними за конфлікт, мають постати перед кримінальною справою. Також останній розкриває питання правових інструментів притягнення до відповідальності тих, хто відповідальний за мародерство природних ресурсів, судове переслідування фізичних або юридичних осіб, які купують або використовують ресурси, отримані з районів конфлікту або вилучені під керівництвом тих, хто бере участь у війні. Автор виокремлює таку проблему, що прокурори зосереджують обвинувачення на окремих, відносно невеликих епізодах крадіжок, тоді як такий підхід не відповідає належно політичній меті міжнародного кримінального права: сприяти переходу до стабільності, передусім у місцях, де експлуатація природних ресурсів була важливою частиною конфлікту [346].

П. Дж. Кінан виокремлює дві сучасні теорії злочину мародерства, пояснюючи, що на практиці сучасні міжнародні кримінальні трибунали спирались на, як він зазначає, «епізодичну теорію мародерства». За цією теорією, мародерство – це злочин, вчинений окремою особою або невеликою групою осіб, які викрадають гроші або відносно невелике рухоме майно. Наприклад, у колишній Югославії переслідування за мародерство було спрямовано проти окремих солдатів, які викрадали коштовності в затриманих чи цивільних осіб. У випадках з Руанди судові переслідування за мародерство спрямовувались на крадіжки особистого майна окремих представників тутсі. У Сьєрра-Леоне єдині вироки за мародерство були за викрадення худоби, грошей або інших особистих речей в осіб або підприємств, керованих цивільними особами. У цих справах відсутні будь-які спроби розглянути більш масштабну чи систематичну крадіжку, навіть якщо є факти, що підтверджують таке звинувачення [346].

Роль закону про мародерство з огляду на часові аспекти його застосування, коло суб'єктів, яких стосується мародерство, а також правові та практичні наслідки розгляду мародерів як економічного злочину розглядають О. Радикс та К. Брух. Крім того, у своїй статті останні обговорюють життєздатність судового переслідування військових злочинців за мародерство, а також альтернативні шляхи притягнення до відповідальності [418].

Р. О'Кіф, К. Перон, Т. Мусаєв, Дж. Феррарі представили військовий посібник «Охорона культурних цінностей» стосовно нагальної потреби збройних сил враховувати захист культурної спадщини під час збройних конфліктів. За останні десятиліття культура перемістилась на війну як супутня шкода та мішень для сторін, що воюють і використовують її знищення для розпалювання насильства, ненависті та помсти. У цьому контексті військові повинні адаптувати свої інструменти, поведінку та навички, щоб захист спадщини враховувався як невіддільна частина стійких стратегій будувати мир і безпеку. Автори наголошують на тому, що мародерство, незаконне привласнення культурних цінностей суворо заборонене. Жоден привід військової необхідності не може юридично виправдати таку поведінку збройних сил будь-якої сторони конфлікту [384, с. 45].

На підтримку цієї позиції Ю. Нузбан вказує на те, що мародерство і військова необхідність є взаємозаперечними поняттями [382, с. 1249, 1266], ці терміни є несумісними між собою.

О. Карлтон акцентує на катастрофічному ефекті постійного та організованого мародерства, наводячи приклад, що військові здобутки зазвичай перевозили з місця завоювання на батьківщину переможця. І як засвідчили історія, це насильницьке переміщення культурних цінностей призвело до загибелі культурного та мистецького багатства переможеної країни та розпаду історичної ідентичності народу. Ідентичність народу

ґрунтується на його культурній власності та є вираженням його «колективної особистості» [297].

Злочини проти культурної спадщини підпадають під юрисдикцію МКС, незалежно від того, вчинені вони в контексті міжнародних чи внутрішніх збройних конфліктів. Статті 8(2)(b)(ix) і 8(2)(e)(iv) є ідентичними для обох типів конфліктів, описуючи як воєнні злочини – «навмисні напади на будівлі, призначені для релігії, освіти, мистецтва, науки або благодійних цілей, історичні пам'ятки, лікарні та місця збору хворих і поранених, якщо вони не є військовими цілями» [383]. Однак Дж. Мастандреа Бонавірі та Х. Ель Дебюш у своїй статті зазначають, що визначення не стосується культурних цінностей у їх всеосяжному значенні, таким чином втрачаючи можливість встановити цілісний культурно-ціннісний підхід. Він містить обмежений перелік охоронюваних об'єктів, які включають історичні пам'ятки та будівлі, без будь-яких посилань, наприклад, на рухоме майно. Тільки положення, що забороняють мародерство – ст. 8(2)(b)(xvi) і 8(2)(e)(v) Римського Статуту – можуть використовуватися та тлумачитися для обвинувачення в діях проти рухомого майна [324, с. 25].

Б. Кін представила дослідження «Чи є в міжнародному праві ефективні рамки для боротьби з розграбуванням культурних цінностей в Україні?», у якому акцентувала увагу на мародерстві російських військ, які систематично викрадали українські культурні об'єкти з музеїв, церков та археологічних пам'яток під час вторгнення до Херсона, Маріуполя, Мелітополя [344], не зважаючи на те, що Україна та Росія ратифікували Гаазьку конвенцію про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року [417].

«Мародерство старожитностей часто відкидають як злочин без потерпілих, але це не так», – зазначила А. Нейстат, юридичний директор The Docket – a Clooney Foundation for Justice initiative. «Мародерство культурних артефактів є руйнівним у фізичному та соціальному плані, а продаж предметів старовини, що були предметом конфлікту, дає змогу озброєним

групам фінансувати конфлікти, тероризм та інші злочини проти цивільного населення» [380].

К. Грейліх та Е. Т. Дженсен розглядають елементи мародерства у світлі кібероперацій під час збройного конфлікту та стверджують, що кібермародерства залишаються чутливими до заборони, а також розмежовують кібердіяльності, які підпадають під заборону, і ті, які не підпадають. Також науковці наголошують, що громадськість дедалі частіше використовує термін «мародерство» («pillage») для опису різних форм кіберкрадіжки поза контекстом збройного конфлікту [328].

Поновлення уваги до розслідування та притягнення до відповідальності за мародерство відбулося зі створенням Міжнародного кримінального суду (International Criminal Court (ICC) і спеціальних судів, таких як Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне (Special Court for Sierra Leone (SCSL)), Іракський спеціальний суд (Iraqi Special Court), Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді (International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) і Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (International Criminal Tribunal for Yugoslavia).

Науковий аналіз свідчить про відсутність узгодженості між національним і міжнародним правовими підходами до визначення та кваліфікації мародерства. У національному законодавстві України мародерство розглядається як кримінальне правопорушення, пов’язане з військовою службою, зокрема викрадення майна, що належить пораненому чи вбитому військовослужбовцю. Водночас міжнародне право визначає мародерство як воєнний злочин, що охоплює не лише крадіжку майна, а й розграбування природних ресурсів, культурних цінностей, кібермародерство та інші форми привласнення під час збройних конфліктів. Ця розбіжність у підходах ускладнює розробку єдиного підходу до правової кваліфікації таких дій і їх розуміння в правовому полі.

Відсутність чіткої різниці між крадіжкою, вчиненою в умовах воєнного або надзвичайного стану, мародерством і розграбуванням майна створює

проблеми для правозастосовної практики. На тлі цього важливою є необхідність узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами та розробка єдиного підходу до правової кваліфікації таких кримінальних правопорушень. У подальших підрозділах буде представлено криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, а також пропозиції щодо внесення змін до національного законодавства для вирішення зазначених проблем.

1.2. Поняття та криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Розграбування є формою крадіжки, яка має місце в умовах збройного конфлікту [161, с. 1]. У зв'язку зі складністю правового розуміння мародерства цей злочин ототожнюють із крадіжкою (таємним викраденням чужого майна) – викраденням, здійснюючим яке, винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілого чи інших осіб [216] в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Таку позицію висвітлено в Законі України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», який набрав чинності 7 березня 2022 року та вніс зміни до ряду статей КК України щодо кримінальних правопорушень проти власності, зокрема до ст. 185 («Крадіжка»), ст. 432 («Мародерство») [196] КК України. Однак, законодавець некоректно визначив його назву, що спричинило суперечки в науковому середовищі.

Багато науковців вважають, що мета законодавця в процесі ухвалення цього Закону полягала в посиленні кримінальної відповідальності за крадіжку, вчинену «з використанням умов воєнного стану», а не «в умовах

воєнного стану» [135]. На практиці ж суди розглядають крадіжку в умовах воєнного стану як кваліфікований склад злочину згідно з ч. 4 ст. 185 КК України, тобто «вчинення злочину в умовах воєнного стану» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) розглядається судом як обставина, що обтяжує покарання, але враховується лише в контексті індивідуалізації кримінальної відповідальності [191].

Новелою стало, що серед нових змін до закону про кримінальну відповідальність передбачено визнання вчинення кримінального правопорушення в умовах або під час воєнного чи надзвичайного стану обставинами, що впливають на кваліфікацію певних злочинів. Водночас постає питання, чому така обставина передбачена лише для п’яти злочинів проти власності [53, с. 43]. С. Петренко, С. Івашко зазначають, що вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака та вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного часу як обставина, що обтяжує покарання, мають різну юридичну конструкцію. Перша вказує тільки на момент вчинення кримінального правопорушення, в той час, як друга вказує на наявність певних конкретних умов, які використала особа при вчиненні кримінального правопорушення і згідно з п. 4. 1 ст. 91 КПК України підлягає обов’язковому доказуванню в суді [172].

Результати проведеного анкетування 50 слідчих/детективів Національної поліції України та Державного бюро розслідувань засвідчили, що 31 % слідчих і детективів вважають, що одним з основних труднощів, які виникають під час кваліфікації кримінальних правопорушень за ч. 4 ст. 185 КК України, є неоднозначність інтерпретації поняття «вчинення в умовах воєнного стану».

На початку 2023 року Міністр внутрішніх справ України в ефірі єдиного телемарафону заявив, що на час дії воєнного стану всі майнові злочини розглядаються як мародерство й покарання за них збільшено [192]. Записи телефонних розмов російських військових, зроблені Службою

безпеки України [170], свідчать, що війна для багатьох із них стала засобом збагачення, а «спецоперації» із зачистки будинків розглядаються як пріоритетні завдання.

Зміни, внесені до КК України, передбачають, як зауважують О. Кравчук і Д. Михайленко, що крадіжка, вчинена в умовах воєнного стану, є особливо кваліфікованим складом кримінального правопорушення. Згідно з ч. 4 ст. 185 КК України, за таку крадіжку передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років [108]. Посилення кримінальної відповідальності вбачається деяким вченим справедливим [20, с. 124], однак у науковому колі є вчені, які поділяють протилежну думку [147, с. 65–78].

Зміни в законодавстві зумовлені тим, що в прифронтових районах і населених пунктах, які обстрілюють, люди змушені тимчасово покидати свої домівки, що дає змогу зловмисникам безперешкодно проникати в житлові будинки та заклади торгівлі для викрадення майна [19, с. 228]. О. Острогляд вказує, що порівняно м’які санкції за такі дії призводять до самосудів над злочинцями [160, с. 259].

А. В. Коломійчук висловлює думку про некоректність тлумачення ознаки кримінальних правопорушень проти власності «вчинення в умовах воєнного стану» законодавцем, а відтак пропонує під час кваліфікації діяння, передбаченого ст. 185–187 КК України за ознакою вчинення в умовах воєнного стану, враховувати хоча б один із таких критеріїв, які перебуватимуть у безпосередньому зв’язку із воєнним станом:

1) місце скоєння кримінального правопорушення (зона бойових дій або об’єкти, пошкоджені внаслідок ракетних атак);

2) особа потерпілого (внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, волонтери);

3) час скоєння кримінального правопорушення (під час повітряних тривог, якщо це полегшало вчинення діяння, під час обстрілів, евакуації тощо);

4) інші обставини, які існують лише під час дії воєнного стану та сприяли або будь-яким чином полегшили вчинення особою кримінальних правопорушень, передбачених ст. 185–187 КК України (евакуація населення з населеного пункту, переміщення осіб до укриттів, привласнення майна, яке було передано на зберігання у зв'язку із виїздом із зони бойових дій тощо) [99, с. 210].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [212]. Подібне поняття міститься в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про оборону України» [209], однак порівняно з цією статтею, у якій визначаються суб'єкти, наділені відповідними повноваженнями, відсутні військові адміністрації. Крім того, в статті не вказано такі ключові мети, для досягнення яких ці повноваження надаються, такі як відсіч, збройна агресія й усунення загрози небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства й передбачає надання

відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [213].

Висловлює думку А. Вознюк, що терміни «воєнний стан» і «особливий період» хоч і взаємопов'язані, однак відмінні за змістом. Термін «особливий період» охоплює воєнний стан, однак не навпаки. Воєнний стан є одночасно й особливим періодом [54, с. 311].

Аналіз судової практики в Україні свідчить, що суди трактують мародерство як акт прихованої або відкритої крадіжки майна військовослужбовцями та цивільними особами; мародерством також вважається присвоєння майна цивільного населення в районах вогневого ураження (бомбардувань, ракетних ударів, артилерійських та інших обстрілів), під час надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [225–227].

Водночас аналіз судових рішень дає змогу виокремити ухвалу Полтавського апеляційного суду від 26 квітня 2022 року (справа 638/2664/22, провадження 11-сс/814/235/22), в якій зазначені такі обставини: «Досудовим розслідуванням встановлено, що 27.02.2022 близько 16:50 години, ОСОБА_8 у період військового стану поширеного на території України, перебуваючи за адресою АДРЕСА_2, бувши обізнаним про Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та Закон України «Про Затвердження Указу Президента України № 64/2022», вчинив умисні дії з таємного викрадення чужого майна. ОСОБА_8, реалізуючи злочинний умисел, направлений на таємне викрадення чужого майна, з метою

незаконного збагачення, шляхом злому вітрини торгівельного павільйону «ІНФОРМАЦІЯ_2», розташованого за адресою: АДРЕСА_2, проник до приміщення зазначеного павільйону, звідки таємно викрав належне власнику павільйону майно, а саме […], якими з цього моменту ОСОБА_8 отримав можливість розпорядитися та обернути викрадене майно у своє володіння, однак його дії не були завершені, бо останнього затримали правоохоронні органи та місцеві жителі. 27.02.2022 ОСОБА_8 було затримано в порядку ст. 208 КПК України. 28.02.2022 ОСОБА_8 повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 432 КК України. 01.03.2022 ОСОБА_8 повідомлено про зміну раніше повідомленої підозри у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК України» [250].

Висновок з аналізу цього судового рішення полягає в тому, що відбулася перекваліфікація дій підозрюваного ОСОБА_8. Це свідчить про те, що суд визнав, що дії ОСОБА_8 підпадали під більш точне визначення кримінального правопорушення, пов’язаного з крадіжкою, а не мародерством.

Під час вивчення крадіжок, вчинених в умовах воєнного або надзвичайного стану, слід зазначити, що зміни в КК України, які передбачають посилення відповідальності за такі дії, викликають потребу в нових дослідженнях цього явища. Також виникає необхідність розробки системи заходів із запобігання крадіжкам, враховуючи вплив надзвичайної ситуації, яка нині впливає на всі суспільні відносини [162, с. 53–54].

На нашу думку, законодавче регулювання злочинів проти власності у воєнний час має такі недоліки: правова невизначеність понять «в умовах воєнного стану» та «з використанням умов воєнного стану» спричиняє неоднорідну судову практику, а обмежений перелік кримінальних правопорушень із відповідною кваліфікацією не охоплює всі можливі випадки. Необхідно чітко розмежувати мародерство та злочини проти власності, закріпивши конкретні критерії їх кваліфікації, а також

удосконалити методи розслідування, враховуючи специфіку збору доказів у бойових умовах.

Розграбування майна у контексті порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). У КК України відображено шість основних форм злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [115].

Розграбування майна цивільної особи є «іншим порушенням законів та звичаїв війни» у контексті вказаної норми законодавства. О. Таран і С. Чернявський визначають «розграбування» як будь-які акти крадіжки, грабежу або незаконного привласнення в будь-якій формі [92, с. 112; 242, с. 415].

Суддя Верховного суду М. Мазур зазначає, що в період повномасштабного вторгнення рф серед зареєстрованих воєнних злочинів є: 1) знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю та 2) розграбування міста чи населеного пункту [130].

В ухвалі Печерського районного суду м. Києва від 26 вересня 2022 року (справа № 757/26018/22-к, провадження 1-кс-24420/22) встановлено, що військовослужбовці російської федерації в порушенні законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, діючи з метою особистого збагачення та усвідомлюючи, що між російською федерацією і Україною триває міжнародний збройний конфлікт, самостійно, самовільно та безперешкодно увійшли на територію приватного домоволодіння, після чого,

протиправно заволоділи чужим особистим майном. З огляду на зазначене останні усвідомлювали, що вказані речі не можуть бути використані у військових цілях, їх вилучення не виправдане військовою необхідністю, а заволодіння ними відбулося виключно з корисливою метою [256].

У вироці Котелевського районного суду Полтавської області від 26 грудня 2022 року (справа № 535/2100/22, провадження № 1-кп/535/220/22) обвинувачений ОСОБА_4 повністю визнав свою вину, зізнавшись, що під час служби в так званій армії ДНР й участі в бойових діях на боці РФ, отримав наказ проникнути до будинку з метою виявлення передачі інформації ЗСУ. Під час виконання цього наказу разом з іншими військовослужбовцями він вчинив грабіж особистих речей і прикрас, які не можуть бути використані для досягнення воєнної мети й належали цивільним. Він усвідомлював, що ці дії порушують закони та звичаї війни щодо захисту цивільного населення [38].

Ці судові рішення ілюструють практичне застосування норм міжнародного права щодо заборони розграбування майна та відображають реальні приклади порушень, що підпадають під визначення ст. 438 КК України.

Міжнародно-правова бланкетність ст. 438 КК України потребує звернення до норм і звичаїв ведення війни, що застосовуються в кожному конкретному випадку. Це включає посилання на положення конвенцій, додаткових протоколів до них, а також на звичаєві норми, які визначають зміст об’єктивної сторони злочину, що передбачений цією статтею КК України. Для обвинувачення в порушенні міжнародного права необхідно встановити елементи міжнародних злочинів, зокрема контекстуальні та спеціальні.

IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року та IV Конвенція «Про закони і звичаї війни на суходолі» від 18 жовтня 1907 року є міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України. У Додатку до IV

Конвенції «Про закони і звичаї війни на суходолі» від 18 жовтня 1907 року зазначено, що приватна власність […] мають поважатись. Приватна власність не підлягає конфіскації, а мародерство офіційно забороняється; ч. 2 ст. 33 IV Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року пограбування забороняються; ст. 147 Конвенції серйозні порушення, про які йдеться в ній, становлять порушення, що охоплюють такі дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції: широкомасштабне руйнування і привласнення власності, невиправдане воєнною необхідністю, і здійснюване незаконним чином, і безцільно.

Стаття 53 Женевської конвенції (IV) встановлює загальне правило про заборону окупаційній державі знищувати рухоме або нерухоме майно. Матеріальна сфера дії цієї заборони охоплює як приватну, так і державну власність. Однак, це загальне правило підлягає обмеженню, яке передбачає виняток «коли це є необхідним для проведення воєнних дій» [102].

Відповідно до п. 1 ст. 4 «Фундаментальні гарантії» Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, щодо захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (протокол II) від 8 червня 1977 року, усі особи, які не беруть безпосередньої участі або припинили участь у воєнних діях, незалежно від того, чи була обмежена їхня свобода, мають право на повагу до їх особистості, честі, переконання та релігійних обрядів. Без шкоди для загального характеру, проти осіб, зазначених у п. 1 цієї статті – g), розграбування («pillage») є і залишатиметься заборонене в будь-який час і в будь-якому місці [416].

Відповідно до ст. 28 Положення про закони і звичаї війни на суходолі передбачено, що це явище у місті чи місцевості, навіть у випадку, якщо його взяли штурмом, забороняється. Крім того, ст. 23 (g) передбачає заборону знищувати або захоплювати власність ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагається військовою необхідністю. Згідно зі ст. 47, мародерство офіційно забороняється [101]. Тобто, цей

нормативно-правовий акт не розкриває поняття мародерства, а лише встановлює заборону щодо його вчинення за будь-яких обставин.

У Римському статуті Міжнародного кримінального суду, юрисдикцію якого визнала і Україна, вказується мародерство як заволодіння будь-яким майном без згоди його власника для особистого користування. У ч. 2 ст. 8 Римського статуту вказано, що воєнними злочинами є:

(a) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції: (iv) широкомасштабне знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо»;

(b) інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених межах міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь: (xiii) знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються воєнною необхідністю; (xvi) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом.

У разі неміжнародного збройного конфлікту іншими серйозними порушеннями законів і звичаїв є:

(v) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом;

(xii) знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються обставинами конфлікту [223].

Акти заволодіння чужим майном, які не досягають критеріїв широкомасштабності та систематичності, але при цьому становлять серйозне порушення міжнародного гуманітарного права, мають класифікувати як інші порушення законів і звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Питання про широкомасштабність і систематичність актів заволодіння майном

вирішується органами досудового розслідування та судом з огляду на всі обставини справи, зокрема кількість актів заволодіння майном, вчинених винним, їх взаємозв'язок, вартість майна, яким заволоділи, характер предметів посягання тощо [260, с. 16].

У міжнародному гуманітарному праві грабіж, розграбування, пограбування, мародерство розглядаються як рівнозначні терміни, що призводить до відсутності одностайності, узгодженості перекладу та правової неоднозначності в їх визначенні в кожній із цих норм. Цей підхід можна простежити в офіційних перекладах текстів або статутах міжнародних судів.

Це стосується понять, які застосовуються як визначення термінів «грабіж», «розграбування», «пограбування», «мародерство» – «plunder», «looting», «spoliation» та «pillage», що є синонімами в англійській мові [432, с. 9–10].

Наприклад, стаття 6(b) Статуту Нюрнберзької хартії 1945 року криміналізувала «мародерство державного чи приватного майна» («plunder of public property»), тоді як французька версія того самого статуту забороняла «le pillage des biens publics ou privés» [313, с. 61], тобто використовуючи ці терміни та посилаючись на ту саму правову концепцію.

Статут Міжнародного кримінального трибуналу колишньої Югославії відтворив мовні відмінності, що містяться в Статуті Нюрнберзької хартії, знову криміналізувавши «pillage» та «plunder» у французькій та англійській версіях.

У судовій практиці Міжнародного кримінального суду злочин мародерства «pillage» є синонімом злочину мародерства «plunder» державного чи приватного майна», який використовується на Нюрнберзькому процесі та в Статуті Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, зазначаючи, що «в обох випадках йдеться про незаконне привласнення власності під час збройного конфлікту» [405].

Вердикти трибуналу також відображали по суті взаємозамінний характер цих понять. Наприклад, у вироці у справі «*Tribunal Convicts*

Hadžihasanović and Kubura» обвинувачений був визнаний винним у мародерстві («pillage») в оригінальній версії рішення, але в мародерстві («plunder») в англійському перекладі [391; 434]. Трибунал також визнав, що «незаконне привласнення державної та приватної власності під час збройного конфлікту (мародерство)» по-різному називалося – «pillage», «plunder», та «spoliation».

У справі «*Prosecutor v. Dario Kordic, Mario Cerkez*» Апеляційна палата підтримала рішення Судової палати про те, що суть воєнного злочину мародерства («plunder») полягає в усіх формах незаконного привласнення майна під час збройного конфлікту, за які згідно з міжнародним кримінальним правом передбачається індивідуальна кримінальна відповідальність, включаючи ті діяння, які традиційно описуються як «мародерство» («pillage») [408].

В Інструкції Закону про Збройні сили вказано, що окреслені в дослідженні терміни («Pillage, plunder, looting, … spoliation») – це всі види крадіжок, які здійснюються з метою приватної вигоди з використанням обставин збройного конфлікту [365, с. 8–41].

Мародерство («pillage») визначається Програмою військового законодавства Міністерства оборони Сполучених Штатів як «акт заволодіння майном або грошовими коштами шляхом насильства», який називають «мародерством» («plundering») [353].

Термін «spoliation» також означає мародерство. Як і англійське поняття «plunder», термін «spoliation» не фігурує в міжнародних договорах чи кодифікованих списках міжнародних злочинів, але після Другої світової війни прокурори віддали перевагу терміну «spoliation», а не більш правильному, з юридичного погляду, альтернативному поняттю.

Директорів IG Farben звинуватили в розкраданні («spoliation»), яке суд визначив як систематизовані акти незаконного позбавлення власності на окупованих територіях під час Другої світової війни. Хоча термін «spoliation» не використовується в Гаазьких конвенціях, його вважають синонімом до

«plunder» і «exploitation», що охоплює злочини проти власності в порушення законів і звичаїв війни загального виду. Ці терміни використовують для опису незаконного придбання як фізичного майна, так і нематеріальних активів, включаючи права власності на акції чи контроль за іншими засобами, навіть якщо це законно навіть і відбувається за видимістю легальності [446].

Рішення суду у справі *Prosecutor v. Blagoje Simic et al.* встановило, що «looting» також є формою незаконного привласнення майна під час збройного конфлікту, а отже, охоплюється в межах поняття «plunder» [396]. Фактично, існує одностайність, що заборона мародерства включає не лише широкомасштабне захоплення власності в межах систематичної економічної експлуатації окупованої території, а й акти привласнення, вчинені окремими солдатами для приватної вигоди [409; 414].

У справі про збройну діяльність між ДРК та Угандою Міжнародний суд визнав Уганду відповідальною за мародерство та незаконне привласнення природних ресурсів ДРК. Суд використовував терміни «plundering», «looting» та «exploitation» без чіткого юридичного розмежування, що призвело до певної невизначеності щодо їх точного значення, але дало змогу ширше поглянути на моделі незаконного привласнення [298; 414].

Судова палата Суду відмовилася від ідеї про існування будь-якого конкретного порогу тяжкості для злочину у вигляді мародерства [404]. Палата заявила, що визнає порушення серйозним «де, наприклад, мародерство мало значні наслідки для жертв, навіть якщо такі наслідки не є однаковими для всіх жертв, або коли велику кількість людей було позбавлено їхнього майна».

Прокурори використовували закони про мародерство для притягнення до відповідальності під час Нюрнберзького процесу та у справах щодо звірств у Югославії та Руанді, здебільшого стосовно крадіжок особистої власності. Однак, ці закони рідко застосовувалися для переслідування за

розграбування природних ресурсів у сучасних війнах, таких як у Сьєрра-Леоне, ДРК та Центральноафриканській Республіці. Зосереджуючись на насильницьких злочинах, прокурори втратили можливість створити прецеденти для стримування незаконного бізнесу, який підживлює конфлікти [318].

Численні дослідження підкреслюють різноманітність видів мародерства. Це очевидно в мародерстві природних ресурсів корпоративними діячами [398], узурпації землі озброєними групами [412] та крадіжці особистих речей домашнього вжитку окремими комбатантами.

Розграбування визначається в юридичному словнику Блека як «насильницьке відібрання приватної власності військом, що вдирається або завойовує, у підданих ворога» [292]. У судових рішеннях можемо знайти визначення як самовільне привласнення або отримання майна з метою передачі володіння ним собі або третій особі проти волі законного власника. Поняття охоплює акти розграбування «plundering, looting and sacking» [415]. Терміни «plunder», «pillage», «spoliation» та «exploitation» використовувались як взаємозамінні з терміном «appropriation» (привласнення) [358, с. 126; 454, с. 85].

Закони війни, відомі як міжнародне гуманітарне право, здавна захищали власність від розграбування під час збройних конфліктів. Уперше природа мародерства описана в ст. 44 Інструкції для керування діючою армією Сполучених Штатів (Кодекс Лібера) 1863 року, яка встановила військовий закон для сил Союзу під час громадянської війни в Америці. Наголошено, що: «Будь-яке необдумане насильство, вчинене проти людей у країні, яка зазнала вторгнення, будь-яке знищення майна без наказу уповноваженого офіцера, усі пограбування, будь-яке розкрадання чи звільнення, навіть після захоплення основною силою, усі зґвалтування, поранення, каліцтва чи вбивства таких жителів, забороняється під страхом смертної кари або іншого суворого покарання, яке може здатися достатнім для тяжкості злочину. Солдат, офіцер або рядовий, який вчиняє таке

насильство та не підкоряється наказу начальника, який йому наказав утриматися від цього, може бути законно вбитий на місці таким начальником» [336].

У ст. 19 Посібника про закони війни на суші, виданий Інститутом міжнародного права (Оксфордський університет), 9 вересня 1880 року визначено, що забороняється грабувати або калічити мертвих, що лежать на полі бою. Крім того, ст. 32 зазначеного посібника встановлює заборону «а) розграбовувати («to pillage») навіть міста, взяті штурмом; б) нищити державну або приватну власність, якщо це знищення не вимагається імперативною необхідністю війни; …» [442].

У Посібнику із законів військово-морської війни, виданий Інститутом міжнародного права (Оксфордський університет), 9 серпня 1913 року зазначається, що розграбування («pillage») і спустошення заборонені. Забороняється знищувати вороже майно, за винятком випадків, коли таке знищення вимагається потребами війни або дозволяється нормами цього положення (ст. 18); після кожного зіткнення обидві сторони, що воюють, наскільки це дозволяють військові інтереси, мають вживати заходів для пошуку потерпілих корабельної аварії та поранених і захисту їх, а також загиблих від розграбування («pillage») та жорстокого поводження (ст. 85) [368].

Ґрунтуючись на кількох документах, які свідчать про злочини, вчинені під час Першої світової війни, у звіті Комісії з питань відповідальності 1919 року визначено порушення законів і звичаїв війни, які мають підлягати кримінальному переслідуванню, включаючи розграбування (п. 13) [303, с. 3]. Тобто, у доповіді Комісії з питань відповідальності, створеної після Першої світової війни, розграбування визначено як воєнний злочин, за який настає кримінальна відповідальність.

Крім того, міжнародні договори не лише забороняють розграбування, а й передбачають командну відповідальність лідерів, які не запобігли такій поведінці [400]. Окупаційна влада може бути притягнута до відповідальності

за неспроможність запобігти розграбуванню та покарати правопорушників [319].

У рішенні *The Prosecutor vs. Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu* пояснюється, що «заборона незаконного привласнення державного та приватного майна під час збройного конфлікту закріплена в міжнародному звичаєвому праві, де його по-різному називають – «pillage», «plunder» та «looting» [415, с. 232].

У коментарі до Женевської конвенції акцентовано на тому, що розграбування («pillage»), незалежно від того, чи вчинено його на окупованих або інших територіях, завжди асоціювалось з «looting, plunder…» здійсненим окремими солдатами. Таке незаконне привласнення майна слід відрізняти від військової здобичі, що стосується захоплення будь-якого рухомого державного майна на полі бою (незалежно від його військового характеру) [312].

Відповідно до ст. 103 (b) (3) Єдиного кодексу військової юстиції США, будь-яка особа, на яку поширюється дія цієї глави, яка: (3) бере участь у мародерстві («looting») чи розграбуванні («pillaging») підлягає покаранню згідно з рішенням військового суду [285], без уточнення змісту будь-якого правопорушення. Судові звіти з процесів над військовими злочинцями використовують поняття «pillage» та «looting» без розмежування між цими двома термінами [357, с. 31, 35].

У Доповіді Комітету про передбачувані безчинства Німеччини, призначеного урядом Його Британської Величності (Звіт Брайса), використовують терміни мародерства «pillage, plunder, loot, …» для опису подібних дій німецьких військ, здійснених із села до села [120].

У Військовому посібнику Данії йдеться, що розграбування («pillage») – це коли члени збройних сил сторони конфлікту безпідставно привласнюють приватну власність з метою отримання приватної вигоди. Це означає, що розграбування становить особливу, кваліфіковану форму крадіжки, вчинену військовослужбовцями з метою збагачення себе або інших осіб. Військові не

можуть привласнювати приватну власність або трофеї, незалежно від того, чи було таке майно, чи трофеї «знайдено» на полі бою, – це речі, виявлені під час обшуку осіб, позбавлених волі, хворих, поранених чи загиблих, або предмети, здані під час проведення заходів безпеки [350, с. 407–408].

Відповідно до ст. 1224 видання Сил оборони Австралії, розграбування («pillage») заборонено. Розграбування – це захоплення або знищення приватної чи громадської власності, чи грошей ворога представниками воюючої сторони зазвичай збройними силами для приватних цілей [287].

Закон Німеччини про введення Міжнародного кодексу про злочини (2002) карає будь-кого, хто у зв'язку з міжнародним або неміжнародним збройним конфліктом «розграбовує («pillages) … власність протилежної сторони» [455], військовий посібник Беніну (1995) забороняє розграбування («pillage»), «навіть якщо відповідне місто або територія взяте штурмом» [291].

Регламент Положення про створення комісії з виключною юрисдикцією щодо тяжких кримінальних злочинів № 2000/15 засновує комісії з виключною юрисдикцією щодо серйозних кримінальних злочинів, включаючи воєнні злочини. Відповідно до розділу 6(1)(b)(xvi) та (e)(v), «пограбування міста чи місцевості, навіть якщо вони були взяті штурмом» є воєнним злочином як у міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктах [419].

Тобто, у міжнародному гуманітарному праві існує чітка позиція щодо розграбування, визнаного серйозним порушенням цього права та воєнним злочином. З огляду на положення розграбування полягає в незаконному вилученні майна, незалежно від його форми власності: приватної (ст. 325 ЦК України), державної (ст. 326 ЦК України), комунальної (ст. 327 ЦК України), без належної згоди власника та вчинене без військової необхідності.

Міжнародне кримінальне право & Практичні навчальні матеріали «Воєнні злочини» виокремлюють такі ознаки складу цього злочину:

– усі форми привласнення приватної чи громадської власності, чи коштів;

– акт заволодіння був умисним; і

– привласнення було незаконним [457, с. 51].

Цю ідею підтримують зарубіжні країни, кодифікувавши розграбування в національне законодавство. Розграбування є злочином відповідно до законодавства великої кількості держав. Данський військово-кримінальний кодекс містить низку положень, що стосуються дій, які є кримінальними злочинами лише під час збройного конфлікту, у тому числі розграбування («pillage») та мародерство («looting») майна загиблих [371]. Відповідно до ст. 173 (1) (f) Кримінального кодексу Федерації Боснії та Герцеговини (2003), під час війни, збройного конфлікту чи окупації наказ або вчинення «розграбування» проти цивільного населення в порушення міжнародного права є воєнним злочином. Також згідно зі ст. 179(1) та (2)(e) той, хто під час війни чи збройного конфлікту віддає наказ про порушення законів і звичаїв ведення війни або хто їх порушує, карається позбавленням волі на строк не менше десяти років або позбавленням волі на тривалий строк. Порушення законів і звичаїв ведення війни, зазначені в п. 1 цієї статті, включають: … д) Пограбування («plundering») та мародерство («looting») громадської та приватної власності [307].

У справі *Pekez (son of Špiro)* апеляційна палата Суду Боснії і Герцеговини зазначила, що, хоча за мародерство є кримінальна відповідальність за ст. 173(1)(f) Кримінального кодексу Боснії і Герцеговини, національне законодавство не містить конкретного визначення злочину [305].

Судова палата МТКЮ у справі *Prosecutor v. Hadzihasanovic and Kubura* постановила, що закони війни «не дозволяють довільне та необґрунтоване розграбування для армійських цілей або для особистого використання членів армії» [407].

Міжсоюзницька декларація 1943 року проти актів позбавлення власності підтверджує рішучість її авторів боротися з розграбуванням

ворожими державами територій, які були захоплені або взяті під контроль ворога, і подолати його. «Систематичне пограбування окупованої або контрольованої території слідувало одразу після кожної нової агресії. Це набуло будь-якої форми, від відкритого грабунку до найбільш хитро закамуфльованого фінансового проникнення, і воно поширилося на всі види власності – від творів мистецтва до запасів товарів, від злитків і банкнот до акцій і часток у бізнесі. Але мета завжди одна – захопити все цінне, що може бути використано для прибутку агресорів, а потім взяти під контроль всю економіку поневолених країн, щоб вони були рабами, щоб збагачуватись і посилювати своїх гнобителів... Вони мають намір зробити все можливе, щоб перемогти методи позбавлення володіння, які практикують уряди, з якими вони воюють проти країн і народів, які зазнали таких безпідставних нападів і пограбування. Формулювання Декларації […] чітко охоплює всі форми мародерства, до якого вдається ворог. Застосовується, наприклад до крадіжки або примусової покупки творів мистецтва так само, як і до крадіжки або примусової передачі облігацій на пред'явника» [337].

Статут Спеціального Трибуналу Іраку відповідно до ст. 13(b)(17) до воєнних злочинів відносить інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах, у встановлених межах міжнародного права, а саме будь-який із таких актів: «пограбування міста або місцевості, навіть якщо взято штурмом» [445].

Стаття 3 (e) Статуту Міжнародного кримінального трибуналу надає Трибуналу юрисдикцію щодо порушень законів і звичаїв війни, прямо включаючи «розграбування державного та приватного майна» [429]. Як приклад, МТКЮ виніс обвинувальні вироки за мародерство, включно з індивідуальними розграбуваннями в невеликих масштабах (*Jelisić case)* [406].

Стаття 4 (f) Статуту Міжнародного кримінального трибуналу для судового переслідування осіб, винних у геноциді та інших серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права на території Руанди та громадян Руанди відповідальних за геноцид та інші подібні порушення,

вчинені на території сусідніх держав у період з 1 січня 1994 року до 31 грудня 1994 року, надає Трибуналу юрисдикцію щодо, серед іншого, порушень загальної статті 3 Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу II 1977 року, прямо включаючи розграбування («pillage») [428].

У статті 2 (c) Угоди про тимчасове припинення вогню на таджицько-афганському кордоні 1994 року поняття «припинення бойових дій» передбачало запобігання розграбуванню («pillage») цивільного населення та військовослужбовців [282].

Згідно зі статтею 20(e)(v) Проекту кодексу злочинів проти миру та безпеки людства 1996 року про злочини проти миру та безпеки людства, «пограбування («plunder») державної або приватної власності» в порушення законів і звичаїв війни вважається воєнним злочином. Стаття 20(f)(vi) передбачає, що розграбування («pillage»), вчинене з порушенням міжнародного гуманітарного права, що застосовується під час збройного конфлікту неміжнародного характеру, також вважається воєнним злочином [317].

Стаття 6 (b) Статуту Міжнародного військового трибуналу 1945 року (Нюрнберг) включає «мародерство державного чи приватного майна» до списку воєнних злочинів, за які має бути індивідуальна відповідальність. Також зазначається в підрозділі A «Визначення» розділу 5 «Воєнні злочини», що «воєнні злочини це порушення законів або звичаїв війни. Такі порушення включають, але не обмежуються […] пограбуванням («plunder») державної чи приватної власності, безпідставне руйнування міст, селищ або сіл або спустошення, не виправдане військовою необхідністю» [313].

Коментар до четвертої Женевської конвенції пояснює, що міжнародне право стосується не лише «мародерства шляхом індивідуальних дій без згоди військової влади, а й організованого мародерства, наслідки якого описані в історіях колишніх воєн, коли виділена кожному солдату вважалася частиною його платні» [451].

Стаття 3 Статуту Спеціального суду для Сьєрра-Леоне 2002 року надає Суду юрисдикцію щодо серйозних порушень загальної статті 3 Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу II 1977 року, включаючи (f) розграбування («pillage») [430].

У посібнику Міністерства оборони (DoD) для з командирів, практикуючих юристів та іншого військового і цивільного персоналу вказується, що майно ворога на окупованій території не може бути захоплене або знищене, якщо цього не вимагають потреби війни. Держава-окупант може вжити певних заходів контролю щодо власності на окупованій території [311, с. 817].

Міжнародний трибунал має повноваження переслідувати осіб, які вчиняють або наказують вчиняти серйозні порушення Женевської конвенції. У ст. 2 (грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року) Оновленого статуту Міжнародного кримінального трибуналу колишньої Югославії виокремлено такі дії проти осіб або власності, які захищені положеннями відповідної Женевської конвенції: (d) масштабне знищення і привласнення майна, невиправдане військовою необхідністю і здійснене незаконно й безпідставно [453, с. 5].

У доповіді про ситуацію з дотриманням прав людини в Судані Спеціальний доповідач Комісії ООН з прав людини заявив, що Народно-визвольна армія Судану несе відповідальність за вбивство та викрадення цивільних осіб, мародерство та захоплення співробітників гуманітарних організацій у заручники, скоєні місцевими командирами цієї Армії [335].

О. Калужна та К. Шуневич у своєму дослідженні окреслили коло воєнних злочинів, які є різновидом міжнародних, поряд зі злочинами проти людяності та геноцидом, які Росія здійснює в Україні. Підбиваючи підсумки, автори наголошують на відсутності систематизації через нератифікацію Україною Римського статуту, що значно ускладнює кваліфікацію злочинів для практикуючих юристів [343].

З аналізу національних і міжнародних джерел убачається, що розграбування полягає в різних формах незаконного привласнення майна, незалежно від його форми власності (приватної, державної чи комунальної). Зокрема, законодавство забороняє акти розграбування, що не мають військової необхідності й здійснюються задля особистої вигоди. Існує також проблема правової неоднозначності визначень понять, таких як «розграбування», «мародерство», що ускладнює їх чітку кваліфікацію.

Розграбування, зокрема, як воєнний злочин, підлягає відповідальності відповідно до міжнародних правових актів, таких як Римський статут, Женевські конвенції. Це підкреслює важливість систематизації підходів до класифікації воєнних злочинів, що сприятиме покращанню правозастосування в цій сфері.

Мародерство є спеціальним суб'єктом (військове кримінальне правопорушення за законодавством України). Найдавніші кодифікації злочину не ідентифікували елементи злочину з будь-яким ступенем точності. Кодекс Лібера 1863 року, наприклад, визнав мародерство злочином, що карається смертною карою, але не розкривав елементи злочину.

Під мародерством у Оксфордському словнику поняття зазначено як крадіжка речей із магазинів чи будівель після бунту, пожежі тощо [361].

Відповідно до Енциклопедії сучасної України, мародерство (франц. maraudeur, від maraude – грабіж) – прихована або відкрита крадіжка військовослужбовцями та цивільними особами майна у мертвих або поранених у бою та після нього. Зазначеним злочином також вважають присвоєння майна цивільного населення в районах вогневого ураження (бомбардувань, ракетних ударів, артилерії та інших обстрілів), під час надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [66].

Суть мародерства полягає в тому, що його метою є особиста вигода [439].

Юридичний термін в українському законодавстві відносить вказаний злочин за ст. 432 КК України до розділу XIX, що автоматично вимагає у

підозрюваного/обвинуваченого наявності військового статусу. У зазначеній статті поняття «мародерство» визначають як викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених.

Викрадення, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 1.4.1. проєкту КК України (станом на 14 вересня 2023 року) це вилучення чужої рухомої речі: а) з ігноруванням волі власника, законного володільця чи користувача або уповноваженої особи, б) всупереч його волі або в) зі спотворенням його волі, – що спричинило пряму майнову шкоду [217].

Станом на грудень 2022 рік згідно з єдиним звітом про кримінальні правопорушення в державі Офісу Генерального прокурора зареєстровано всього один злочин за ст. 432 КК України, за 2023-2024 та серпень 2025 роки – нуль [80]. Через недосконаліть національних норм і відсутність сталого підходу до кваліфікації мародерства в Україні вбачається відсутність розслідувань за ст. 432 КК України.

М. Хавронюк у проєкті КК зазначає, що Робоча група не зберегла статті Розділу XIX чинного КК України, що стосуються мародерства. Він аргументує, що такі діяння мають кваліфікуватися за статтями, які регулюють воєнні злочини [218, с. 367], оскільки мародерство безпосередньо пов’язане з порушеннями міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів.

Передбачене КК України правове визначення мародерства є вужчим порівняно з тим, яке цьому поняттю надають міжнародні договори у сфері міжнародного гуманітарного права, стороною яких є Україна.

Як держава, що постраждала від збройної агресії, ми особливо глибоко усвідомлюємо необхідність суворого дотримання положень міжнародного гуманітарного права. У зв’язку з цим виникає особлива відповідальність за забезпечення того, щоб наші військовослужбовці неухильно дотримувалися норм «женевського права».

23 березня 2017 року видано офіційний наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм

міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» № 164. Ця Інструкція включає положення, які базуються на значній частині актів міжнародного права Гааги й Женеви, і це в рази підкреслює важливість суворої дотриманості правил під час ведення збройних конфліктів. Інструкція також наголошує, що розграбування населених пунктів, місцевостей і майна противника є забороненим методом та засобом проведення військових дій і розглядає його як серйозне порушення майнових прав, якщо це не обґрунтовано військовою необхідністю. Серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами [201].

Загалом в українському законодавстві є певні орієнтири для правильної кваліфікації цього кримінального правопорушення (ст. 432 КК України): основний безпосередній об'єкт мародерства є бойова слава Збройних Сил України й честь військовослужбовця, а також порядок дотримання звичаїв і правил війни; додатковим обов'язковим об'єктом є власність (*предмет* злочинного посягання, кількість, вартість, належність до вбитої або пораненої особи). За загальним правилом об'єктивна сторона будь-якого злочину становить діяння, виражене або у формі дії, або у формі бездіяльності.

У нашому випадку, з огляду думку законодавця, під мародерством слід розуміти виключно активні дії, що полягають у протиправному зверненні або вилученні без виняткової потреби майна, яке є чужим, а саме – викраденні речей, що знаходяться при вбитих чи поранених; обов'язковою ознакою складу є *час*, *обстановка* заволодіння чужим майном та чітка локалізація *місця* вчинення злочину – викрадення майна на полі бою чи на певній ділянці, районі активних воєнних дій, а також у зоні (місцевості, що перебуває в тилу), яка піддається обстрілу ворогом. *Особа*, яка вчинила кримінальне правопорушення, – військовослужбовець [139, с. 218].

Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом і приймає його рішення. МКС використовує свої механізми для розслідування

міжнародних злочинів у межах російсько-української війни, надсилаючи слідчих і прокурорів, обмінюючись інформацією з Україною, та відкриває Офіс в Україні для тіснішої співпраці. Україна також ухвалила зміни до КПК України (розділ IX[2]), щоб забезпечити відповідність цього обміну процесуальним нормам, і продовжує працювати над ратифікацією Римського статуту для зміцнення цієї співпраці.

Законопроєкт № 11484 [198] спрямований на внесення змін до КК та КПК України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту МКС. Це дасть змогу Україні офіційно впровадити положення Римського статуту в національне законодавство, посилюючи співпрацю з МКС щодо розслідування міжнародних злочинів. Такий крок є частиною євроінтеграційного процесу України, підтверджуючи її зобов'язання в межах міжнародного права. Однак деякі положення КК України наразі не відповідають нормам Римського статуту МКС, зокрема визначення «розграбування майна», що зазначено в ст. 8 Римського статуту, в КК України відсутнє.

Законопроєкт не містить вичерпного переліку воєнних злочинів, тому для визначення, чи є певне діяння воєнним злочином, необхідно звертатися до Римського статуту, його протоколів, низки інших міжнародних договорів, а також до судової практики МКС і спеціальних трибуналів ad hoc. Такий підхід значно ускладнює процес правової кваліфікації цих злочинів, їх розслідування та судового розгляду [218, с. 385].

Існує гостра потреба адаптації положень КК України до норм міжнародного права з метою забезпечення кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Пропонуємо частину 1 статті 438 КК України «Воєнні злочини» викласти в такому змісті: «Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, ***розграбування майна***, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв

війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років». Доповнити КК України статтею 438[1] такого змісту:

«Стаття 438[1]. Воєнні злочини проти власності

1. Привласнення майна під час міжнародного збройного конфлікту або збройного конфлікту неміжнародного характеру, якщо це не виправдано військовою необхідністю, карається позбавленням волі на строк від шести до дванадцяти років.

2. Ті самі дії, якщо вони мають широкомасштабний характер, – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Примітка. Під «привласненням майна» в межах цієї статті розуміється незаконне заволодіння (приватної, державної, комунальної) власності без згоди власника з метою приватного або особистого користування».

Необхідно зазначити, що згідно з даними Amnesty International, 147 із 193 держав (76,2 %) впровадили універсальну юрисдикцію для розслідування воєнних злочинів. Це зумовлено тим, що такі злочини є одними з найтяжчих порушень міжнародного права, і їхнє переслідування є не лише завданням окремих держав, а й обов'язком усього міжнародного співтовариства [452].

Відповідно до міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права – мародерство (розграбування) вважається воєнним злочином (серйозним порушенням законів і звичаїв війни), що наразі вчиняє РФ проти України, а за українським законодавством мародерство належить до передбачених КК України правопорушень проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів (ст. 401 КК України).

Серед головних проблем є складність збирання доказів, оскільки воєнні дії призводять до пошкодження або знищення слідів злочину, а доступ до місця події може бути обмеженим через небезпечну ситуацію. Додатково

ускладнює розслідування відсутність свідків, оскільки цивільне населення евакуйовано. Організований характер мародерства, зокрема вчинення його групами осіб із чітким розподілом ролей, сприяє приховуванню кримінальних правопорушень і створює додаткові складнощі для ідентифікації причетних осіб, передусім коли правопорушники використовують військову форму без розпізнавальних знаків. Проблеми також виникають під час класифікації дій, адже необхідно розмежувати мародерство, розграбування чи крадіжку, а також враховувати міжнародні норми гуманітарного права. Недостатність правового регулювання, зокрема прогалини в законодавстві щодо мародерства в умовах воєнного стану, ускладнюють кваліфікацію кримінальних правопорушень і притягнення винних до відповідальності.

Встановлення чинників, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, а також криміналістична характеристика основних елементів створюють можливості для ефективної протидії таким злочинам.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчило, що до структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, доцільно віднести такі елементи як: предмет злочинного посягання, способи вчинення, особи правопорушника та потерпілого й обстановка, в якій вчинюються кримінальні правопорушення, пов’язані з мародерством, – крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 185 КК України), розграбування (ст. 438 КК України) та мародерство (ст. 432 КК України).

1.3. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством

1.3.1. Предмет протиправного посягання

Предмет протиправного посягання є центральним елементом кримінально-правових відносин, що визначає об’єкт, на який спрямована злочинна діяльність. Саме предмет посягання визначає специфіку злочину, його соціальну небезпеку та наслідки. Вивчення предмета протиправного посягання дає змогу не лише класифікувати злочини, а й розробляти відповідні стратегії для їх запобігання та розслідування. Предметом кримінальних правопорушень у кримінальному праві традиційно визнавалась річ матеріального світу, із властивостями якої законодавець пов’язує наявність у діянні особи складу певного кримінального правопорушення, і впливаючи на яку, винний посягає на об’єкт кримінального правопорушення [73, с. 155].

У кожному випадку вивчення предмета посягання є необхідним для правильного юридичного аналізу злочину та визначення відповідальності правопорушника.

Крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Предметом кримінальних правопорушень проти власності є будь-яке майно, що належить іншій особі й має визначену матеріальну вартість, таке як речі, гроші, цінні метали, папери тощо, вартість якого становить не більше ніж два неоподатковувані мінімуми доходів громадян [195].

Для прикладу, суміжним не буде кримінальне правопорушення, передбачене ст. 188^{1} КК України («Викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання»), оскільки предмет злочину має містити речову (матеріальну) ознаку.

Предметом є майно, яке перебувало в правомірному володінні потерпілого. Тобто, згідно із тлумачним словником «те, що перебуває в чиємусь володінні на правах власності» [235].

До слова, М. І. Хавронюк підкреслює, що поняття «майно» є різним у різних статтях розділу VI Особливої частини КК України, наприклад,

крадіжка, грабіж чи розбій можуть бути спрямовані на заволодіння лише рухомим майном (ч. 2 ст. 181 ЦК України) [85, с. 23–24].

Не є предметом злочинів проти власності: 1) природні багатства в їх природному стані (надра, ліс на корені, риба й інші водні тварини в природних водоймах, звірі в лісі тощо); 2) транспортні засоби; 3) офіційні чи приватні документи (паспорти або інші важливі особисті документи), що не мають грошової оцінки та майнової властивості. Також вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини та наркотичні засоби, психотропні речовини не вважаються майном у кримінально-правовому розумінні, адже кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння ними передбачена у спеціальних положеннях КК України (ст. 262, 308, 410) [216, абз. 2 п. 2].

Предметом злочину у крадіжці, вчиненій в умовах воєнного стану, є майно, яке незаконно привласнюється винною особою. Це може бути будь-яке рухоме майно, що належить іншій особі й має певну матеріальну цінність. Прикладами предметів крадіжки під час воєнного стану можуть бути: особисте майно цивільних осіб (гроші, електроніка, прикраси, одяг, харчові продукти), військове майно (амуніція, медичне обладнання, продукти військового призначення); майно інфраструктурних об’єктів (обладнання підприємств, транспортних компаній, лікарень).

Отже, предметом злочину є будь-яке майно, що було привласнене незаконним способом під час воєнного стану.

Розграбування майна у контексті порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). Питання характеристики майна, яке може вилучатися під час розграбування, розкрито в практиці міжнародних кримінальних трибуналів. Міжнародне право передбачає, що знищення або захоплення ворожого майна є законним лише у випадках, коли це настійно вимагається потребами війни. Абсолютна заборона розграбування діє, зокрема, у випадку захоплення міста чи населеного пункту навіть після штурму. Положення

Римського статуту також вказують, що привласнення, виправдане військовою необхідністю, не може вважатися злочином мародерства.

Згідно з Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими, військовополоненим дозволяється зберігати всі предмети особистого користування (а також захисту) [77], значки рангу і національності, прикраси і предмети, що мають особисту цінність, за винятком зброї, коней, військової техніки. Подібні норми містяться в військових статутах багатьох країн (Австралія, гл. 7, 12 [334]; Аргентина, § 5 [348]; Німеччина, §§ 554–555, 557–558 [393]; Польща, розділи 2.1., 3.2.–3.3.) [372].

Військові статути Великобританії та США дозволяють вилучати приватне майно на полі бою як трофей, якщо воно складається зі зброї, боєприпасів, військової техніки та військових документів [335]. У справі Аль-Навара Верховний суд Ізраїлю підтвердив, що державне майно, захоплене на полі бою, може бути присвоєне як військовий трофей, а приватне майно, яке використовувалось у ворожих цілях, також може бути вилучено [314].

Між грошовою вартістю привласненого майна та тяжкістю наслідків для потерпілого, а отже, й серйозністю правопорушення, існує прямий зв’язок. У рішенні справи *Prosecutor v. Dario Kordic, Mario Cerkez* сторона захисту стверджує, що для доведення факту розграбування необхідно підтвердити, що привласнене майно мало достатню грошову вартість, щоб спричинити тяжкі наслідки для власника [399].

У справі *Prosecutor v. Katanga* було заявлено, що пограбування міста чи місцевості включає всі форми привласнення, організованого або індивідуального, і стосується як приватної, так і державної власності, вчинені комбатантами у власних інтересах» [404].

Положення Римського статуту про мародерство були включені до Статуту Спеціального суду для Сьєрра-Леоне, де судова палата пояснила, що вимога «приватного або особистого використання» виключає асигнування,

виправдане військовою необхідністю, але має застосовуватися до широкого кола ситуацій. Водночас Спеціальний суд визнав цю вимогу неправомірною та такою, що не має бути елементом злочину мародерства через її обмежувальний характер [397; 415].

Згідно з Гаазьким положенням, об'єкти, які дозволяється захопити на окупованій території, можуть включати грошові кошти, фонди, склади зброї та інше рухоме майно, що використовується для військових дій [101].

Як пояснюється в Посібнику для сил оборони Австралії, «до військових трофеїв належать усі предмети, що захоплені разом із полоненими і не підпадають під визначення "особисті речі"» [286]. Вказаний принцип підтверджується і рішенням Верховного Суду Ізраїлю з питання поводження з ворожим майном, яке знаходиться або на полі бою, або на території, що підлягає військовій окупації [314].

У Кодексі Лібера визначено, що військовий трофей належить стороні, яка його захопила, а не окремому солдату [360]. Як наслідок, окремі солдати не мають права власності або володіння у такий спосіб вилученим обладнанням. У деяких посібниках прямо вказано, що забирати додому «воєнні трофеї» заборонено для солдатів [300].

У військових статутах багатьох країн військові трофеї визначають як ворожі військові об'єкти, захоплені на полі бою [367; 369]. Також передбачено, що це стосується рухомого «суспільного» майна [300; 340; 366; 367; 441]. Законодавство США, наприклад, визначає «воєнну здобич» як рухоме майно противника, яке стало власністю Сполучених Штатів [280].

У рішенні *Prosecutor v. Gombo* зазначається, що розграбування охоплює привласнення всіх видів майна – приватного чи державного, рухомого чи нерухомого [284; 388; 389; 390; 405; 408], підкресливши, що воєнний злочин у вигляді мародерства «передбачає привласнення в дещо великих масштабах усіх типів власності, що виходить за межі простих спорадичних актів порушення прав власності». Коментар Додаткових протоколів до Женевських конвенцій роз'яснює, що заборона розграбування

поширюється на всі види власності, включаючи державну та приватну власність [302, с. 1376].

Гаазькі положення допускають реквізицію приватної власності для потреб армії окупації (ст. 52 Гаазької конвенції). Цей термін широко розуміється як майно, необхідне для негайного утримання армії. У рішенні у справі Круппа (*The Krupp Judgment*), наприклад, зазначається, що реквізиції передбачали «заготівлі для окупаційних військ та окупаційної влади, гаражі для їхніх транспортних засобів, стайні для їхніх коней, терміново необхідне обладнання та припаси для належного функціонування окупаційної влади, продовольство для армії тощо» [450, с. 1345]. Інші органи влади визначають цю категорію як «їжа та припаси, алкогольні напої та тютюн, тканина для уніформи, шкіра для черевиків тощо» [441, с. 302].

Водночас Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне засудив обвинувачених у справі CDF про колективне покарання, серед іншого, через те, що вони наказували підпалювати будинки та розграбовувати їжу, худобу та ліки, щоб покарати населення за їх підтримку або неспроможність чинити активний опір протиборчим силам [410].

У справі *The Prosecutor vs. Alex Tamba Brima* троє відповідачів були засуджені за воєнний злочин у розграбуванні. Фактична основа цих засуджень полягала в насильницькому привласненні таких товарів, як «пальмове вино», «телевізори, радіоприймачі та інші товари» та «позолочений наручний годинник» [415, с. 397]. У цій справі бойовики вчиняли крадіжки в межах так званої фігурантами операції «Сплачуй сам». Це був загальний дозвіл, наданий бійцям нижчого рівня їхніми командирами брати все, що вони бажають, у цивільних осіб, як спосіб фінансування власного виживання [397].

Питання про розграбування може виникнути у разі експлуатації природних ресурсів окупаційними державами або корпораціями, коли така експлуатація не може бути виправдана військовою необхідністю або реквізицією.

Проаналізувавши 10 судових рішень Боснії та Герцеговині, Сьєрра-Леоне та України встановлено, що в Боснії та Герцеговині 70 % награбованого майна становили гроші, коштовності, ланцюжки, браслети, годинники, худобу, одяг, побутову техніку, меблі, технічне обладнання та золото; 20 % – види власності, такі як будівельні матеріали, харчові продукти, транспортні засоби; 10% припадає на інші товари. У Сьєрра-Леоне 50 % серед награбованого майна – гроші, предмети побуту, двері, відео, генератори, рис, боєприпаси, ліки, одяг і автомобілі; 40 % припадає на предмети домашнього вжитку та медичне приладдя; 10 % – інші види майна. В Україні 70 % награбованого майна становить сільськогосподарська продукція; 20 % – предмети домашнього вжитку, такі як пральні машини, бензогенератори, повітряні компресори, автомобілі; 10 % – інші види майна. Загалом справи стосувались предметів першої потреби, таких як харчові продукти, гроші, предмети домашнього вжитку та господарські речі [377, с. 58].

У контексті міжнародного права вилучення майна можливе лише у випадках, коли це виправдано військовою необхідністю. Заборона на розграбування охоплює як державну, так і приватну власність, незалежно від форми привласнення (організоване або індивідуальне). Особливий захист надається майну культурної цінності, товарам допомоги та медичному майну.

Предметом протиправного посягання є майно, що охороняється згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції (державна і приватна власність) та присвоєння якого є серйозним порушенням. Майно військовополонених не належить до об’єктів захисту. Протиправні дії можуть бути спрямовані на велику кількість осіб, навіть якщо відсутні тяжкі наслідки для окремих осіб. У таких випадках серйозність порушення визначається загальними наслідками для цивільного населення та множинністю правопорушень.

Мародерство спеціальним суб'єктом (військове кримінальне правопорушення за законодавством України). Безпосереднім об'єктом злочину є бойова слава Збройних Сил України й честь військовослужбовця, а також порядок дотримання звичаїв і правил війни. Водночас додатковим обов'язковим об'єктом викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих і поранених, є власність.

Факультативною ознакою є предмет злочину, а саме речі (для розміру предмета в ст. 432 КК України розмір викраденої речі має перевищувати два неоподатковувані мінімуми доходів громадян), які є власністю померлого чи пораненого, та викрадені речі, що перебувають при вбитому чи пораненому.

Учений С. О. Харитонов вважає, що для мародерства вартість речей неважлива. Заволодіння, наприклад, шевроном або іншими знаками чи елементами форменого одягу утворюють склад мародерства й положення ч. 2 ст. 11 КК України (малозначність діяння) у цьому разі не може бути застосоване, тому що відносини власності є лише додатковим, хоча й обов'язковим, об'єктом. Предметом мародерства може бути майно, яке не має воєнного призначення [347, с. 193].

У своїй дисертації Р. Кіт зазначає, що майно, яке стає предметом злочину, може бути будь-яким, а не лише військовим. Отже, «майно» в ст. 432 є ширшим поняттям, ніж «військове майно» в ст. 410 КК України [95, с. 201].

Загалом речами як предметом мародерства є лише ті предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки та які пов'язані із забезпеченням сфери особистого життя людини (юридичні ознаки) в момент перебування особи на полі бою (фактична ознака). Предмети, які вилучені з цивільного обороту, не є предметом мародерства, але можуть бути предметами інших кримінальних правопорушень (наприклад, ст. 262 КК України – бойова нарізна зброя та мисливська гладкоствольна, або навпаки бойова нарізна та мисливська нарізна – в останньому випадку відрізняються лише за метою використання, але не за

технічними особливостями – забезпечення бойових дій та ведення мисливського господарства тощо).

П. А. Воробей і О. М. Грудзур зазначають, що зброя, боєприпаси, вибухові речовини, документи чи інше майно, що збирається для використання під час подальшого проведення військових дій, не можуть бути предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 432 КК України [144, с. 1012].

Обов'язковою умовою є й те, що речі знаходяться «при вбитих чи поранених», якщо вони знаходяться поблизу, біля пораненого – на певній відстані від нього або безпосередньо при потерпілому (ланцюжок на шиї, годинник на руці, гроші в кишені тощо).

«При вбитих чи поранених» означає: а) предмет, місце та простір: біля, поблизу якого щось відбувається або розташовується; б) особу, біля якої що-небудь є, або предмет, у межах якого щось міститься; в) предмет, який включає у свій склад те, що є його частиною.

Вважаємо необхідним визначати ознаками мародерства, у нормі про відповідальність за його вчинення – майно військового та цивільної особи, яким заволоділа стороння особа.

Отже, у випадку крадіжки, вчиненої в умовах воєнного або надзвичайного стану, предметом є майно, що належить іншій особі й має визначену матеріальну вартість. Ним може бути особисте майно цивільних осіб (гроші, електроніка, прикраси, одяг, харчові продукти), військове майно (амуніція, медичне обладнання, продукти військового призначення), а також майно інфраструктурних об'єктів (обладнання підприємств, транспортних компаній, лікарень). Предметом розграбування майна в контексті порушення законів і звичаїв війни є будь-яка власність як державна, так і приватна, захоплення якої не виправдане військовою необхідністю, що підтверджується нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевської конвенції (матеріальні ресурси, культурні цінності, гуманітарна допомога та медичне обладнання). У міжнародному праві мародерство

визнається воєнним злочином, і протиправні дії можуть бути спрямовані як на державну, так і приватну власність. В українському законодавстві предметом мародерства є майно, що належить померлим або пораненим на полі бою, яке не має військового призначення, речі, що знаходяться при вбитих чи поранених (наприклад, особисті прикраси, гроші в кишенях, інші особисті предмети).

1.3.2. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Способи вчинення кримінальних правопорушень становлять один із ключових елементів кримінальної діяльності, що відображає систематизовану сукупність дій і прийомів, які використовуються злочинцем для досягнення своєї мети. Вивчення цих способів є важливим для розуміння механізму злочинної поведінки, ідентифікації закономірностей, а також розробки ефективних методів розслідування та запобігання правопорушенням.

В. Ю. Шепітько вважає, що спосіб учинення злочину є відображенням дій злочинця, що передбачає систему операцій і методів. Ця структура охоплює способи готування до злочинного діяння, його безпосереднього здійснення та приховування або маскування слідів злочину [111, с. 328].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – це спосіб дій злочинця, що полягає в певній взаємопов'язаній системі дій і прийомів з підготовки, вчинення і приховування кримінальних правопорушень [219, с. 13].

Інформація про сліди та інші матеріальні наслідки злочину безпосередньо залежать від способу готування, вчинення та приховування злочину, а також від використаних при цьому знарядь і засобів, і характеру матеріальної обстановки на місці злочину [100, с. 313].

Кожен спосіб вчинення злочину є унікальним і залежить від ряду факторів, включаючи особистість злочинця, обставини злочину, обрані знаряддя і засоби та характер місця злочину. У сукупності ці елементи формують цілісний образ кримінально-протиправного діяння, який може бути використаний як для його розкриття, так і запобігання подібним правопорушенням у майбутньому.

Крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Під час воєнних дій українці стикаються з проблемою захисту свого майна. Україна зазнає російської збройної агресії, внаслідок якої страждають мирні жителі. Однак, крім загрози з боку військових, вони також зазнають шкоди від своїх співвітчизників, які вчинюють крадіжки майна осіб, що покинули свої домівки в пошуках безпеки від обстрілів і бомбардувань. У зв’язку із цим, спосіб вчинення крадіжки є таємний.

Знання способів скоєння злочинів проти власності дає змогу слідчому або дізнавачу систематично визначати напрями досудового розслідування кримінальних проваджень. Найпоширенішими серед усіх видів злочинів проти власності під час воєнного, надзвичайного стану є крадіжки майна на місцях зруйнованих будівель; з приміщень, таких як квартири, будинки, дачі, гуртожитки, магазини, кіоски, склади, готелі під час повітряної тривоги, у ситуаціях, коли люди залишають свої житла та шукають притулку, у епіцентрі бойових дій під час обстрілів; крадіжки матеріальних цінностей з підприємств і організацій; крадіжки транспортних засобів, вантажів, паливно-мастильних матеріалів, гуманітарної допомоги тощо з різних видів транспорту, включаючи залізничний. Вказані злочини об’єднують подібні сліди, методи злому та обставини.

Перша група методів крадіжки полягає у використанні технічних засобів для полегшення вчинення злочину, таких як спеціально виготовлені злочинні інструменти. Другу групу становлять способи вчинення крадіжок майна й матеріальних цінностей із приміщень, до яких можна легко отримати доступ.

Форма вини – прямий умисел (людина усвідомлює, що здійснює посягання на чужу власність, таємно вилучає майно, передбачає спричинення матеріальної шкоди в певному розмірі й бажає завдати такі наслідки і шкоду); факультативна ознака: передбачає як корисливий мотив, так і його відсутність.

Розграбування майна у контексті порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). Розграбування є одним із серйозних правопорушень, що вчинюють під час збройних конфліктів і військових дій. Це кримінально-протиправне діяння полягає в незаконному заволодінні майном, що належить цивільним особам або іншим захищеним особам чи об'єктам згідно з міжнародним гуманітарним правом. Розграбування може мати різні форми та здійснюватися різними способами, що зумовлює необхідність їх детального аналізу та класифікації.

З. Загиней-Заболотенко та О. Гладун вказують на те, що пограбування цивільного населення охоплює як таємне, так і відкрите заволодіння майном цивільних осіб – грабіж і розбій за національним законодавством [81].

Отже, серед основних способів вчинення цього злочину є відкрите розграбування, яке характеризується явним, публічним заволодінням майном без спроб його приховати. Окреслений спосіб полягає в таких формах: фізичне насильство (напад на жертв із застосуванням фізичної сили з метою відібрання майна. Наприклад, напад на цивільних осіб на вулицях або в їхніх будинках під час військових операцій) та залякування (використання погроз або демонстрація сили, наприклад, військовослужбовці, які входять до населених пунктів та вимагають передачі майна під загрозою застосування насильства).

Таємне розграбування полягає в прихованому заволодінні майном без відома власників або охоронців. Це може бути у формі крадіжки – непомітному взятті майна з приватних або громадських місць. Наприклад, крадіжка особистих речей з будинків, залишених власниками через евакуацію.

Розграбування зі зломом/проникненням включає насильницьке проникнення до будівель або об'єктів з метою заволодіння майном. Форми включають злом дверей або вікон, тобто насильницьке відкривання захисних конструкцій для доступу до внутрішніх приміщень та підривні дії – використання вибухових речовин або спеціальних інструментів для знищення перешкод, наприклад, проникнення в захищені склади або сховища.

Розграбування з погрозою застосування насильства передбачає заволодіння майном шляхом залякування жертв через погрозу застосування фізичної сили або зброї. Полягає в погрозах фізичної розправи (словесні погрози або демонстрація насильницьких намірів, наприклад, під дулом пістолета та використання зброї) та використання зброї (застосування або погроза застосування вогнепальної або холодної зброї для примусу до передачі майна, наприклад, розбійний напад на конвой з гуманітарною допомогою).

Судова палата Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії у справі *Prosecutor v. Zdravko Mucic* та інші зазначила, що поняття «розграбування» (pillage) традиційно передбачає елемент насильства, який не обов'язково є частиною «пограбування» (plunder). При цьому «пограбування» у Статуті Міжнародного трибуналу охоплює всі форми незаконного привласнення майна під час збройного конфлікту, за які передбачена індивідуальна кримінальна відповідальність [414, с. 209].

Історичні визначення розграбування пов'язували його з правопорушеннями із застосуванням фізичного насильства. Зазначається, що розграбування полягає в насильницькому заволодінні власністю для приватних цілей (гл. 7, розділ «Майно на полі бою» у виданні Сил оборони Австралії [287]; розділ 3 «Майно на полі бою», ст. 624 Закону про збройні конфлікти на оперативному та тактичному рівнях Канади). Розграбування є крадіжкою, а отже, є злочином відповідно до Кодексу службової дисципліни [355]).

Нюрнберзькі трибунали у справах про воєнні злочини (наприклад, *Krupp Trial* та *I. G. Farben Trial*) дійшли висновку, що злочини проти власності за Гаазькою конвенцією охоплюють не тільки фізичну матеріальну власність, а й нематеріальну власність, яка може бути привласнена кількома способами: «злочини проти власності, визнані сучасним міжнародним правом, не обмежуються злочинами проти фізичної матеріальної власності чи відкритим грабежем у старому розумінні мародерства … [358, с. 129; 440; 446]».

Розграбування, як один із найбільш грубих видів порушення міжнародного гуманітарного права, може здійснюватися різними способами. Відкрите розграбування, таємне розграбування, розграбування зі зломом або проникненням, а також розграбування з погрозою застосування насильства або зброї мають свої характерні риси й методи. Розуміння та класифікація цих способів допомагає в розробці ефективних заходів для запобігання та боротьби з розграбуванням у зонах конфлікту, забезпечуючи захист цивільного населення та їхнього майна.

Мародерство спеціальним суб'єктом (військове кримінальне правопорушення за законодавством України). Відповідно до формулювання ст. 432 КК України, об'єктивна сторона злочину полягає в діяннях, що пов'язані з викраденням речей у вбитої або пораненої особи. Розмежовуючи поняття «викрадення» та «заволодіння», маємо два підходи: 1) вузький – викрадення у ст. 432 КК України передбачає лише той зміст, який властивий цьому поняттю, яке також закріплене в інших нормах КК України. Тобто, вузьконормативне незаконне заволодіння не є викраденням (діяння, яке в нормі КК України позначається лише як «викрадення», а не іншими термінами);

2) більш широкий і передбачає, що викрадення може також проявлятись у заволодінні чужим майном, оскільки заволодіння є поняттям, обсяг якого є більшим за обсяг викрадення і передбачає наявність його незаконного характеру (порушення норм певного акта законодавства,

вчинення всупереч встановленому порядку) та конкретних способів його вчинення. Тобто, незаконне заволодіння може проявитись у викраденні (викрадення має більш конкретний зміст).

Під викраденням розуміється крадіжка, грабіж [85, с. 424; 144, с. 988].

Отже, спосіб «викрадення» характерний як для крадіжки, що здійснюється таємно, так і грабежу, який відбувається відкрито. Водночас заволодіння майном пораненого може вчинятись і шляхом нападу з метою його привласнення, що, на думку науковців, не вважається викраденням [262].

Дискусійною позицією є факультативна ознака суб'єктивної сторони мародерства – мотиву. Пропонується диференційований підхід щодо тлумачення суб'єктивної сторони мародерства, яка завжди повинна мати корисливі мотиви (тобто, за мету ставиться заволодіти цінними речами) та безумовно прямий умисел [241]. Іншої думки дотримується Я. Г. Лизогуб, який вважає, що мародерство може бути вчинене не лише з корисливих мотивів. Він зазначає, що спонукання особи можуть бути пов'язані, наприклад, із прагненням збільшити кількість трофеїв, здобутих після перемоги над противником, як символ особистої участі в бойових діях або ж із колекціонуванням певних атрибутів чи речей жертви (зокрема, елементів форменого одягу, військових аксесуарів, годинників, значків, нагород). У такому випадку метою може бути підтвердження власної присутності на полі бою для себе чи інших осіб або ж доповнення вже наявної колекції відповідних предметів, що виключає суто корисливий характер злочинних дій [262].

Іншої думки С. О. Харитонов, який зазначає, що термін «користь» означає добрі наслідки для кого-, чого-небудь [247, с. 543], тому бажання поповнити власну колекцію чи прагнення довести свою присутність на полі бою, якщо вони вигідні (добрі) для особи не лише в матеріальному, а й у нематеріальному (наприклад, моральному) вимірі, також мають корисливу мотивацію [262, с. 196].

Відповідно до ухвали Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду від 24 січня 2024 року, законодавець визначає мародерство, як корисливі діяння вчиненні на полі бою [252].

Заподіяння смерті під час мародерства кваліфікуючими ознаками складу злочину, передбаченого ст. 432 КК України, не охоплюється, що свідчить про необхідність додаткової кваліфікації.

Отже, крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану, в Україні стала поширеним явищем через збройну агресію, що викликає необхідність розробки спеціальних заходів для захисту цивільного населення та їхнього майна. Способами таких крадіжок є таємний спосіб, коли крадіжка вчинюється без відома власника або охоронців, використання технічних засобів для полегшення злому або проникнення (спеціальні злочинні інструменти), проникнення до залишених приміщень (будинки, квартири, склади, магазини), коли люди вимушено покинули свої домівки, крадіжки матеріальних цінностей із транспортних засобів (зокрема й транспорт гуманітарної допомоги, вантажі, паливо тощо).

Розграбування майна (ст. 438 КК України) є злочином, який полягає в кількох формах: відкрите (публічне заволодіння майном із використанням фізичної сили або залякування (наприклад, напад на цивільних осіб під час військових операцій), таємне (приховане заволодіння майном, коли власники евакуювалися, зокрема шляхом крадіжки з приватних чи громадських місць), злом або проникнення (насильницьке проникнення до приміщень із зломом захисних конструкцій або застосуванням вибухових речовин для доступу до захищених об’єктів), розграбування з погрозою насильства (заволодіння майном через залякування жертв або загрозу використання зброї, наприклад, під дулом зброї). Класифікація цих форм допомагає в розробці ефективних заходів для запобігання розграбуванням у зонах конфлікту. Мародерство як військове кримінальне правопорушення (ст. 432 КК України) передбачає

викрадення речей у загиблих або поранених, що знаходяться на полі бою, як таємне (крадіжка), так і відкрите (грабіж).

1.3.3. Особа правопорушника та потерпілого

Особа правопорушника та потерпілого є важливими елементами, що впливають на перебіг слідства та судового розгляду.

На думку Ю. М. Слухаєнка, опис особи злочинця має охоплювати криміналістичні ознаки та характеристики, які дають змогу здійснювати цілеспрямований його розшук [236, с. 65]. Розуміння мотивів і психологічних характеристик правопорушника, а також ступеня вразливості потерпілого є критичними для справедливого правосуддя й можуть слугувати основою для розробки стратегій запобігання таким злочинам у майбутньому.

О. П. Кучинська поділяє думку В. Ю. Шепітька, що особі потерпілого, як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, притаманні такі ознаки: анкетні дані (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професія, освіта, сімейний стан, родинні зв’язки тощо); соціально-психологічні характеристики (темперамент, характер, емоційні прояви); характеристика особи потерпілого (за місцем роботи, навчання, проживання, за свідченнями родичів та близьких); соціальні зв’язки (коло спілкування, особливості дозвілля, наявність чи відсутність спільного бізнесу); особливості поведінки до, під час і після вчинення кримінального правопорушення; матеріальне становище; злочинний досвід (наявність чи відсутність судимостей); дані про суспільно-корисну діяльність та її специфіка; причини віктимної поведінки [119, с. 243].

С. Лукашевич визначив «особу злочинця» як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних рис, які певною мірою притаманні людям, що вчинили злочини певного характеру [128].

Поглиблений аналіз особи правопорушника може допомогти визначити соціально-економічні фактори, що впливають на його поведінку, а також можливі зв'язки з організованими злочинними групами або іншими суб'єктами, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Стосовно потерпілого, то дослідження має зважати на його соціальний статус, роль у суспільстві та вплив злочину на його подальше життя. Аналіз взаємодії між правопорушником і потерпілим є важливим для розробки ефективних методів розслідування та формування доказової бази, що забезпечить об'єктивність і справедливість судового розгляду. Посилену увагу слід зосереджувати на правах потерпілих, які перебувають у вразливому становищі через психологічний тиск, соціальну ізоляцію або страх перед репресіями з боку правопорушників чи їх спільників.

Крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Загальний суб'єкт (фізична особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 14-річного віку).

Б. Пазій висвітлює узагальнений портрет злочинця, що вчинює крадіжку в умовах воєнного або надзвичайного стану: чоловік, громадянин України, віком від 30 до 50 років, з базовою середньою освітою, перебуває в шлюбі або шлюбних відносинах, працездатний, але не працевлаштований і не навчається. Кожен четвертий має незняту або непогашену судимість. Злочин вчиняє з корисливою метою, зазвичай діючи самостійно, з попередньо продуманим наміром. Його злочинна діяльність нетривала, оскільки більшість засуджуються за один епізод. Під час вчинення злочину не перебуває в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння [162, с. 5].

Потерпілою особою може бути як фізична, так і юридична особа відповідно до ст. 55 КПК України. Крім того, це власник майна, тобто особа, що здійснює стосовно майна право власності відповідно до ст. 316–320 ЦК України.

Розграбування майна у контексті порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). У контексті міжнародного гуманітарного права розграбування, тобто незаконне привласнення майна під час збройних конфліктів, стосується майна осіб, що перебувають під захистом женевських конвенцій та додаткових протоколів: поранених, хворих, військовополонених, осіб, які потерпіли корабельну аварію, цивільних осіб, представників збройних сил або осіб, що беруть участь у бойових діях, але склали зброю.

М. Хавронюк визначає потерпілих осіб у воєнних злочинах лише військовополонених, цивільне населення на окупованій території та інших жертв війни, визначених міжнародними договорами (ст. 4 III Женевської конвенції, ст. 44 Додаткового протоколу I та ст. 4 IV Женевської конвенції, ст. 50 Додаткового протоколу I) [218, с. 392].

Привласнення майна між військовослужбовцями може бути розглянуте як дисциплінарне порушення залежно від обставин. Ці дії підлягають розслідуванню та покаранню згідно з військовими законами та національним законодавством країни, до якої належать військовослужбовці. Додатково такі випадки можуть бути розглянуті в контексті моральних та етичних стандартів, встановлених у збройних силах.

Правопорушником може бути будь-яка особа, що бере участь у збройному конфлікті, яка вчинює незаконне привласнення майна цивільного населення або некомбатантів. Потерпілим від розграбування є особа чи група осіб із числа цивільного населення, некомбатанти або власники майна, яке охороняється женевськими конвенціями.

Апеляційна палата МТКЮ визначила низку чинників, що вказують на зв’язок між злочином і збройним конфліктом, окрім елементів, які вказані в інструкції Міжнародного кримінального суду «Елементи злочинів»: той факт, що злочинець є комбатантом; факт того, що потерпілий не є учасником бойових дій; той факт, що потерпілий є членом протилежної сторони; той факт, що дія може вважатися такою, що слугує кінцевій меті військової

кампанії; і той факт, що злочин вчинено в межах або контексті службових обов'язків злочинця [401].

Відповідно до ст. 6 КК України, всі особи незалежно від громадянства, які вчинили злочини на території України, підлягають відповідальності, передбаченій чинним КК України (за принципом територіальності), оскільки мародерство розглядається як злочин не лише на рівні національного законодавства, а й визнається міжнародним правом як воєнний злочин міжнародного характеру. У разі вчинення дій, визначених змістом норми як розграбування, цивільне населення, російські військові, підтримувані ними представники приватних військових компаній чи незаконних збройних формувань мають нести відповідальність за ст. 438 КК України. Адже, опираючись на ст. 401 КК України, вказані особи не є суб'єктами злочину, передбаченого ст. 432 КК України.

Мародерство спеціальним суб'єктом (військове кримінальне правопорушення за законодавством України). Особою правопорушника, відповідно до ст. 432 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності – 16 років та є спеціальним суб'єктом (службове становище – військовослужбовець, перелік у ст. 401 КК України).

Загалом спеціальний суб'єкт (згідно зі ст. 401 КК України) – це передусім:

– військовослужбовці відповідних військових формувань. В українському законодавстві передбачається, що військове формування – створена сукупність військових об'єднань, з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями й призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності та національних інтересів, територіальної цілісності й недоторканності в разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій [209]. Тому, якщо у визначенні правового режиму формування вказується на його військовий

характер, то воно є військовим. Наприклад, у п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основи національного спротиву» [211] від 16 липня 2021 року поняття добровольчого формування територіальної громади визначено як «воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі в підготовці та виконанні завдань територіальної оборони». Проте при визначенні поняття територіальної оборони у п. 16 ч. 1 ст. 1 її військовий характер не обов'язковий;

– військовослужбовці у спецслужбах, що не є військовими формуваннями: військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії;

– інші особи, визначені законом (тобто, суб'єкти, які не є військовослужбовцями, але наділені певними обов'язками, пов'язаними зі здійсненням військової служби через підстави, визначені в законі). Інакше кажучи, це особи, які в силу закону мають військовий обов'язок, пов'язаний з військовою службою. Зауважимо, що з військовим обов'язком та військовою службою пов'язують військовослужбовців і військовозобов'язаних: «до військовослужбовців віднесено осіб, які проходять військову службу»; «до військовозобов'язаних – осіб, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також виконання робіт із забезпечення оборони держави» [194].

Зрештою, є особливості кваліфікації злочинів, які мають ознаки мародерства, вчинених працівниками Національної поліції України (зокрема підрозділ «Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють», який створено 13 січня 2023 року Кабінетом Міністрів України на підставі постанови № 30 про утворення як юридичної особи публічного права міжрегіональний територіальний орган Національної поліції на виконання доручення Президента України), які безпосередньо залучені до

виконання невідкладних завдань під час воєнних (бойових) дій. Адже фактично НПУ виконує ті самі функції, що й військовослужбовці (здійснення контрдиверсійних заходів, знищення військової техніки та живої сили противника, мінометні розрахунки, проведення ударно-штурмових та ударно-пошукових заходів, проведення аеророзвідки та вогневого ураження противника на території окупованих населених пунктів тощо), але не є військовозобов'язаними за 6 ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію» [208], де передбачено зняття з військового обліку військовозобов'язаних поліцейських [352, с. 46].

Крім того, військовозобов'язані можуть бути наділені військовим обов'язком і здійснювати військову службу через відповідні підстави, визначені в Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу»[13], а саме: на час проходження зборів (навчальних і спеціальних, тобто проходити відповідну підготовку). Вони є суб'єктами мародерства лише в разі, коли проходять ці збори. Тобто, вони спроможні через певні підстави перебувати на полі бою поруч з убитими та пораненими.

У ч. 6 ст. 1 цього Закону зазначено, що військовозобов'язаними не можуть бути іноземці та особи без громадянства. Однак, на противагу у ньому вказано, що у випадках, передбачених законом, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу у Збройних Силах України. Крім цього, у ч. 9 ст. 1 цього Закону передбачається: до категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України.

Отже, військовослужбовцями можуть бути іноземці та особи без громадянства, оскільки їх статус прирівняний до військовослужбовців, коли вони проходять військову службу у ЗСУ, а відтак можуть бути суб'єктом мародерства, передбаченого ст. 432 КК України. Для прикладу, це

Чеченський миротворчий батальйон імені шейха Мансура, Грузинський національний легіон, Легіон «Свобода росії».

Потерпілою особою під час вчинення мародерства є військовослужбовці, медичний персонал (військові медики, які надають першу допомогу або проводять евакуацію поранених; добровольці або представники гуманітарних організацій, які беруть участь у рятувальних операціях), цивільні особи (місцеві мешканці, які перебувають у зоні бойових дій через несподіване розгортання конфлікту; особи, які намагаються евакуюватися з території бойових дій або допомагають у цьому), журналісти та спостерігачі (представники ЗМІ, міжнародні організації).

Отже, особою правопорушника в крадіжці, вчиненої в умовах воєнного або надзвичайного стану, є загальний суб'єкт – фізична особа, яка досягла 14-річного віку, а потерпілим є фізична або юридична особа, яка є власником майна. Це може бути будь-яка особа, яка здійснює право власності на майно відповідно до ст. 316–320 Цивільного кодексу України.

У розграбуванні майна в контексті порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) особою правопорушника є будь-яка особа, яка бере участь у збройному конфлікті, включаючи комбатантів і представників незаконних збройних формувань. Може бути як громадянин країни, так і іноземець, який вчинює незаконне заволодіння майном, що належить цивільному населенню або іншим захищеним особам. Потерпілими є особи, що перебувають під захистом женевських конвенцій, зокрема поранені, хворі, військовополонені, цивільне населення, а також власники майна, яке захищене міжнародним гуманітарним правом.

У мародерстві правопорушником є спеціальний суб'єкт, тобто військовослужбовець відповідних військових формувань (Збройні Сили України, Національна гвардія, Служба безпеки України тощо), або інші особи з військовими обов'язками, зокрема військовозобов'язані, які проходять збори. Військовослужбовцями можуть бути також іноземці, які на законних підставах проходять службу в ЗСУ. Особою потерпілого є вбита

або поранена особа на полі бою, у якої забирають особисті речі, які не мають військового призначення.

1.3.4. Обстановка вчинення та слідова картина кримінального правопорушення

Розуміння обстановки вчинення злочину є фундаментом для побудови ефективної стратегії розслідування, оскільки саме ці об'єктивні умови формують певні закономірності, що впливають на поведінку злочинця. Обстановка вчинення злочину – це сукупність взаємодіючих між собою об'єктів, явищ і процесів, які характеризують місце, час, природно-кліматичні, виробничо-побутові, речовинні та інші умови навколишнього середовища, а також окремі фактори реальності, що впливають на умови, можливість вчинення та інші аспекти злочину [112, с. 352]. Взаємодія між різними елементами обстановки має безпосередній вплив на вибір способу вчинення злочину та на характер слідів, які залишаються на місці події.

Слідова картина, бувши відображенням злочинної діяльності, є ключем до розуміння того, як саме відбувся злочин. Вона складається з матеріальних і нематеріальних слідів, що залишаються після вчинення злочину. Їх аналіз дає змогу реконструювати події, ідентифікувати осіб, які брали участь у злочині, і зрештою встановити істину в кримінальному провадженні. О. Г. Кривопуск підкреслює, що слідова картина злочину є одним із ключових елементів криміналістичної характеристики і тісно пов'язана зі способом вчинення злочину, обстановкою та умовами, а також особою злочинця і потерпілого [110, с. 450].

І. Панов розглядає обстановку як фактор, що визначає умови, у яких відбувається діяння. У деяких випадках це стосується обставин, за яких вчинено злочин, наприклад, військовий злочин під час бойових дій, злочин, вчинений військовослужбовцем, який потрапив у полон, або невиконання

обов’язків капітаном судна під час його зіткнення з іншим судном. В інших ситуаціях обстановка визначає умови, у яких перебуває потерпілий, наприклад, залишення людини в небезпеці, ненадання допомоги людині, що опинилася в небезпечному для життя стані, або вчинення насильства чи погрози щодо службової особи, чи громадянина, який виконує свої обов’язки [167]. Обстановка вчинення злочину іноді істотно підвищує ступінь суспільної небезпеки діяння і виступає як кваліфікуюча ознака (наприклад, військовий злочин у бойовій обстановці) [9, с. 53]. Вивчення обстановки вчинення злочину та слідової картини є взаємодоповнюючими аспектами криміналістичної діяльності. Вони надають слідчим необхідну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень під час розслідування, від вибору методів і тактики проведення слідчих дій до формування гіпотез і версій про злочин. Правильне тлумачення цих аспектів є запорукою успішного розслідування й досягнення справедливого правосуддя.

Крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Повномасштабне вторгнення спонукає зловмисників до нових стратегій. Слід зазначити дві протилежні тенденції. З одного боку, складні умови в суспільстві ускладнюють доступ до майна для зловмисників через введення багатьох заходів контролю в громадах. Також спостерігається згуртованість мешканців, передусім тих, хто залишився у прифронтових зонах, перед численними загрозами, зокрема й злочинністю.

З іншого боку, злочинці почали діяти більш різноманітно. Через збройну агресію росії мільйони українців змушені були залишити свої домівки. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, міграція з України – найбільша хвиля у світі з часів Другої світової війни: понад 7,9 мільйона людей покинули країну, а ще 5,9 мільйона є внутрішньо переміщеними особами, що становить понад третину населення України [4]. Це призвело до того, що цінності багатьох залишаються без належного догляду. Також без нагляду залишились торговельні заклади середнього та малого бізнесу, особливо на початку війни.

Воєнний або надзвичайний стан спричиняє виникнення протиправних дій, які малоймовірні в мирний час. Це, зокрема, стосується: розграбування майна з пошкоджених будівель; крадіжки під час повітряних тривог або бойових дій із житла людей, що залишили домівки; розукомплектування транспорту на стоянках; крадіжки вантажів, палива, гуманітарної допомоги з транспорту; а також розграбування особистих речей у місцях евакуації, таких як вокзали, потяги та автобуси [163, с. 145].

Місце вчинення кримінального правопорушення та його огляд із застосуванням криміналістичних технологій дають змогу виявити процесуально значущі обставини, що впливають на досудове розслідування. Проведення першочергових слідчих (розшукових) дій на місці злочину уможливлює встановлення і вилучення важливих об’єктів для доведення обставин, передбачених ст. 91 КПК України [60, с. 88]. Та важливим фактором є не лише місце злочину, а й особлива обстановка блекауту, коли послаблюється соціальний контроль, що створює сприятливі умови для злочинців. Адже значна частина таких злочинів є наслідком блекаутів, спричинених російськими обстрілами. Блекаут – це системна енергетична аварія в енергосистемі, яка призводить до масових відключень споживачів [12].

Розграбування майна у контексті порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). Воєнні злочини мають підвищений ступінь суспільної небезпечності через особливі умови воєнного конфлікту, які роблять суспільство вразливим, полегшують вчинення злочинів і створюють у злочинців оманливе відчуття безкарності [155, с. 1241].

О. Таран та С. Чернявський доходять висновку, що елементом обстановки вчинення злочину, передбаченого ст. 438 КК України, є факт війни, що юридично встановлений і має доказове значення до закінчення збройного конфлікту та після його закінчення в частині наслідків і пов’язаних обставин [92, с. 104].

На нашу думку, обстановка вчинення розграбування полягає в таких аспектах:

– місце події (зазвичай це території, де відбуваються або відбувалися активні бойові дії, або території, що контролюються збройними силами. Це можуть бути міста, села, окремі будівлі чи райони, де проживає цивільне населення);

– час (найчастіше відбувається під час активних бойових дій, у періоди окупації або відступу військових підрозділів. Також це може статися одразу після завершення основних бойових дій, коли контроль за територією ще не встановлений або ослаблений);

– суб'єкти (вчиняють розграбування зазвичай озброєні особи, що належать до збройних сил однієї зі сторін конфлікту, а також нерегулярні збройні формування);

– об'єкти (майно цивільного населення, включаючи житлові будинки, магазини, склади, транспортні засоби, а також гуманітарну допомогу й медичне обладнання).

Слідова картина розграбування охоплює різноманітні фізичні докази, які можуть допомогти встановити факт вчинення злочину. Доречно зважати на такі речові докази, як вкрадене майно, знайдене в підозрюваних, залишки розбитих дверей або вікон, сліди насильницького проникнення, фотографії, відеозаписи з місця події, записи камер спостереження, а також документація, що підтверджує власність на майно, сліди від зброї або сліди ніг, відбитки пальців, які можуть пов'язувати підозрюваних з місцем події, звіти військових експертів, які аналізують тактичну ситуацію та дії підрозділів на момент вчинення розграбування; показання свідків, які можуть ідентифікувати злочинців або описати обставини вчинення розграбування. Так, допитаний у судовому засіданні ОСОБА_3 щодо вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України (пограбування), свідок ОСОБА_25 розповів, що після окупації м. Тростянець російськими військовими він знайшов у лікарні, де перебували військові,

документи, зокрема паспорт і фотокартку громадянина росії на ім’я, ОСОБА_26. Ці документи, знайдені в місцевості з руйнуваннями поблизу розбитого танка, свідок передав поліції, вважаючи їх важливими для слідства [45].

Женевські конвенції та інші міжнародні правові акти встановлюють суворі правила та зобов’язання для держав щодо запобігання розграбуванням і покарання винних. Застосування цих норм на практиці є важливим кроком до забезпечення справедливості та гуманності під час збройних конфліктів.

Мародерство спеціальним суб’єктом (військове кримінальне правопорушення за законодавством України). Місце вчинення мародерства відповідно до ст. 432 КК України може бути доволі широким, яке фактично перебуває під владою армії супротивника та не обмежується лише зоною бойових дій [347, с. 191], у диспозиціях відповідних статей Особливої частини КК України вони зазвичай прямо не зазначаються як ознаки конкретного складу воєнного злочину. Коли вони все ж виступають як обов’язкові, на зв’язок кримінального правопорушення з воєнним конфліктом може вказувати, наприклад, обстановка – «в умовах воєнного стану», місце – «на полі бою», «в районі воєнних дій» тощо [76].

Р. Кіт наголошує, що ключовою ознакою для кваліфікації мародерства є місце вчинення злочину – «поле бою» та час його вчинення – «під час бою» або «після бою» [95, с. 201].

У розумінні значення викрадення в таких особливих умовах, як на «полі бою» означає певний обсяг територіального та повітряного простору, де впродовж проміжку часу здійснюється бій. Отже, річ має перебувати в зазначеному просторі. Причому простір може бути більшим за фактичний бій. Наприклад, військовий літак після підбиття впав на землю, унаслідок чого льотчик вбитий або поранений, і при ньому знаходяться особисті речі, які викрадають (місце бою та місце падіння літака відрізняються, але місце падіння все одно має бути «полем бою» у розумінні ст. 432 КК України) [139, с. 219].

Відповідно до Бойового статуту механізованих і танкових військ сухопутних військ Збройних Сил України, бій – основна форма воєнних дій тактичного рівня, яка становить узгоджені за метою, завданнями, місцем і часом удари, вогонь і маневр військових частин, підрозділів (кораблів, літаків), які ведуться за єдиним замислом і планом для виконання тактичних бойових завдань в обмеженому районі впродовж короткого проміжку часу. Бій може бути загальновійськовим, вогневим, повітряним, протиповітряним, морським. Складовими елементами бою є удар, вогонь і маневр [17].

Час бою – період часу, протягом якого відбувається (здійснюється) бій [144, с. 1010].

М. Панов зазначає, що такі фактори, як належність до армії (включаючи поранених чи вбитих на полі бою) та період часу (до або після бою), не є вирішальними під час оцінки ситуації [168, с. 169].

На думку вчених М. Панова та С. Харитонова, викрадення майна поза полем бою (наприклад, у санітарному потязі) є складом загальнокримінального злочину, такого як крадіжка, грабіж тощо [116].

На нашу думку, не треба обмежуватись у вчиненні мародерства полем бою, вважаємо доречним не виключати можливість заволодіння майном і цивільним населенням.

Типовими слідами й об’єктами є: 1) сліди рук, які дають змогу ідентифікувати особу за відбитками, особливостями будови руки та іншими характеристиками слідоутворювального об’єкта; 2) сліди рукавиць; 3) ушкодження одягу, що виникають під час ривка предмета з тіла або волочіння потерпілого; 4) тілесні ушкодження, завдані під час насильницьких дій з метою викрадення речей; 5) кров; 6) слина; 7) волосся; 8) піднігтьовий вміст; 9) предмети, які, ймовірно, залишив злочинець [140].

Умови війни створюють сприятливе середовище для злочинної діяльності. Воєнний або надзвичайний стан підвищує ступінь суспільної небезпеки діянь, що є як кваліфікуюча ознака. Злочинці використовують складну обстановку для розграбування майна, зокрема під час блекаутів.

Розграбування під час війни є воєнним злочином, який вчинюють у специфічних (екстремальних) умовах збройного конфлікту. Воно полягає в різних аспектах: місце (території активних бойових дій), час (періоди бойових дій або відступу), суб'єкти (озброєні особи), об'єкти (майно цивільного населення). Мародерство як військове кримінальне правопорушення охоплює розграбування на полі бою або після бою, і є частиною військових злочинів. Місце вчинення мародерства «поле бою» – є ключовою ознакою для його кваліфікації.

Отже, крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану, вчинюється під час блекаутів, у зруйнованих будівлях або покинутих житлах, коли злочинці користуються моментом повітряних тривог, бойових дій або евакуацій, змушуючи власників залишити своє майно. Слідова картина полягає в слідах злому дверей або вікон, залишенні інструментів, відбитків пальців, записах камер спостереження у торгових закладах і на транспорті, а також показаннях свідків, які бачили злочинців під час крадіжок. Розграбування майна в контексті порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України) вчинюють під час активних бойових дій або окупації, на територіях з ослабленим контролем, коли цивільне населення залишається або повертається після бойових дій, а військові відступають. Слідова картина охоплює насильницьке проникнення, зламані двері, залишки зброї, відеозаписи або фотографії руйнувань, документацію на майно, сліди застосування зброї та показання свідків і записи камер спостереження. Мародерство, як військове кримінальне правопорушення, вчинюють військовослужбовці на полі бою або після бою, коли відсутній контроль, зокрема біля вбитих чи поранених. Слідова картина включає викрадені особисті речі або військову атрибутику, сліди фізичного контакту з тілами, відбитки пальців, показання інших військових або місцевих жителів, а також предмети, знайдені на полі бою, що свідчать про злочин.

Висновок до розділу 1

Різниця між мародерством та розграбуванням полягає у тому, що мародерство як кримінальне правопорушення характеризується кримінально протиправними діями, що полягають у викраденні майна військовослужбовцем України, яке знаходиться при вбитих або поранених на полі бою, а розграбування майна є формою серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права, що вважаються воєнними злочинами проти власності, зокрема під час міжнародного збройного конфлікту (ст. 8(2)(a)(iv), 8(2)(b)(xiii), 8(2)(b)(xvi) Римського статуту МКС) та збройного конфлікту неміжнародного характеру (ст. 8(2)(e)(v), 8(2)(e)(xii) Римського статуту МКС). Відповідно до ст. 438 КК України, яка є бланкетною, такі діяння є однією з форм порушень законів і звичаїв війни.

Між елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, існують кореляційні зв'язки, що дають змогу формувати цілісну картину події злочину. Їх ефективне використання сприяє встановленню механізму вчинення злочину, ідентифікації всіх учасників і забезпеченню правильної кваліфікації діянь. Застосування таких зв'язків є важливим для побудови обґрунтованих версій, виявлення закономірностей поведінки правопорушників і визначення ключових обставин, що підлягають доказуванню.

Предметом протиправного посягання крадіжок, вчинених в умовах воєнного або надзвичайного стану, є: особисте майно цивільних осіб, військове, інфраструктурних об'єктів. В Україні 70 % награбованого майна становить сільськогосподарська продукція; 20 % – предмети домашнього вжитку, такі як пральні машини, бензогенератори, повітряні компресори, автомобілі; 10 % – інші види майна. Особисті речі, які знаходяться поблизу, біля вбитого або пораненого – на певній відстані від нього або безпосередньо при потерпілому, зокрема годинник, телефон, прикраси, гроші, є предметом мародерства.

Діяльність осіб, які вчиняють вказані кримінальні правопорушення, залежить від їхньої мотивації та обраного способу дій. Способи вчинення кожного злочину мають свої особливості, зокрема під час крадіжки, вчиненої в умовах воєнного та надзвичайного стану: 1) з попередньою підготовкою, що передбачає планування дій, підбір інструментів для злому чи доступу до об'єктів (наприклад, приміщень, транспортних засобів); 2) без підготовки, унаслідок раптового умислу, використовуючи сприятливі обставини; 3) шляхом проникнення до житла чи іншого володіння особи, зокрема через злом (дверей, вікон) або використання спеціальних засобів для доступу до житлових будинків, складів, магазинів, транспортних засобів; 4) без проникнення, наприклад, через відкриті місця зберігання майна чи залишені транспортні засоби, гуманітарні вантажі.

Під час розграбування майна правопорушники діють: 1) з попередньою підготовкою, тобто насильницьким проникненням на об'єкти з використанням зброї чи інших засобів примусу, заздалегідь спланованими діями для заволодіння майном; 2) без підготовки – заволодіння майном під час хаотичних дій, зумовлених бойовими діями чи ослабленням контролю; 3) насильницьким проникненням – застосуванням фізичної сили, зломом захисних конструкцій, використанням вибухових речовин для отримання доступу до майна; 4) погрозою насильства, тобто залякуванням жертв або примушенням до передачі майна через загрозу застосування зброї.

Мародерство може бути вчинене: 1) з попередньою підготовкою, з метою пошуку особистих речей загиблих або поранених і вибором потенційних об'єктів злочину на полі бою; 2) без підготовки, коли майно захоплюється спонтанно в умовах відсутності контролю на полі бою. Способи вчинення можуть бути як таємними, наприклад, викрадення речей загиблих чи поранених без відома інших військовослужбовців, так і відкритими, коли мародерство вчиняється з фізичним контактом з тілами, часто в присутності інших осіб і без спроб приховати свої дії.

Особою правопорушника, який вчиняє крадіжку в умовах воєнного або надзвичайного стану, є загальний суб'єкт – фізична особа, яка досягла 14-річного віку. Потерпілим у цьому випадку є фізична або юридична особа, яка є власником майна відповідно до положень глави 23 Цивільного кодексу України.

У випадку розграбування майна правопорушником може бути будь-яка особа, яка бере участь у збройному конфлікті, зокрема комбатанти або представники незаконних збройних формувань, незалежно від громадянства. Потерпілими є особи, які перебувають під захистом Женевських конвенцій (поранені, хворі, військовополонені, цивільне населення) або власники майна, що підпадає під захист міжнародного гуманітарного права.

Мародерство як військове кримінальне правопорушення передбачає, що правопорушником є спеціальний суб'єкт – військовослужбовець відповідних військових формувань (Збройні Сили України, Національна гвардія, Служба безпеки України тощо) або інші особи, які виконують військові обов'язки, включаючи військовозобов'язаних чи іноземців, які проходять службу в ЗСУ. Потерпілими можуть бути військовослужбовці, медичний персонал, цивільні особи, журналісти та спостерігачі.

Типова обстановка крадіжки, вчиненої в умовах воєнного або надзвичайного стану, є блекаути, зруйновані будівлі чи покинуті житла, торговельні заклади або транспорт, залишений без нагляду. Злочинці користуються моментами повітряних тривог, бойових дій чи масових евакуацій, коли власники змушені залишати своє майно. Слідова картина охоплює сліди злому дверей чи вікон, залишені злочинні інструменти, відбитки пальців, записи камер спостереження, свідчення очевидців, які помітили злочинців у момент крадіжки.

Розграбування майна відбувається на територіях активних бойових дій, окупації або відступу військових підрозділів, часто в умовах ослабленого контролю. Місцем злочину стають міста, села, будівлі, транспортні засоби чи гуманітарні склади. Слідова картина містить сліди насильницького

проникнення, пошкоджені двері або вікна, залишки зброї, відеозаписи чи фотографії руйнувань, документи на власність, сліди застосування зброї, а також свідчення очевидців або записи камер спостереження.

Мародерство вчиняється військовослужбовцями на полі бою або одразу після бою, коли контроль за місцевістю відсутній. Типова обстановка – поле бою або місце зосередження поранених і вбитих. Слідова картина включає викрадені особисті речі, сліди фізичного контакту з тілами, відбитки пальців, свідчення інших військових чи місцевих жителів і предмети, знайдені на полі бою, які підтверджують факт злочину.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ

2.1. Обставини, які підлягають доказуванню на етапах розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Незалежно від мети документування, головною метою є створення: (i) точного; (ii) надійного; та (iii) чіткого запису подій. Якщо зібрані матеріали не відповідають належним стандартам, вони не зможуть бути використані для отримання правового відшкодування [331, с. 61].

Проаналізувавши ст. 91 КПК України, убачається, що законодавець закріпив перелік обставин, які підлягають доказуванню, однак вказані підпункти мають загальний характер для сторони обвинувачення та охоплюють розслідування всіх видів кримінальних правопорушень.

Зокрема, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [117].

Під час призначення виду та міри покарання обвинуваченому суд бере до уваги: ступінь тяжкості вчиненого злочину, ставлення обвинуваченого до вчиненого та наслідків їх дій, особу винного (наприклад, військовослужбовця за контрактом армії країни-агресора, який розумів, що в складі військового формування вдирається на територію незалежної та суверенної держави), вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан обвинуваченого (чи одружений, наявність дітей, дохід від проходження військової служби в складі армії країни-агресора), чи визнає обставини вчинення ним злочину, наявність обставин, які пом'якшують покарання (щире каяття та активне сприяння в розкритті злочину). Так, у вироці Солом'янського районного суду м. Києві від 23 травня 2022 року під час призначення виду та міри покарання обвинуваченому суд враховував: *ступінь тяжкості вчиненого злочину (особливо тяжкий злочин), особу винного (військовослужбовця за контрактом армії країни-агресора, сержанта), який розумів, що в складі військового формування вдирається на територію незалежної та суверенної держави [44].*

Верховний Суд у постанові від 2 листопада 2021 року (справа № 750/5031/18, провадження № 51-2761км21) зазначив, що процес призначення покарання включає кілька етапів, які мають значення для прийняття обґрунтованого рішення. Першим етапом є оцінка ступеня тяжкості злочину, що звужує межі вибору покарання. Далі враховуються обставини, які характеризують винного, а також пом'якшуючі чи обтяжуючі покарання обставини [187].

Також вони не вичерпно окреслені для конкретних категорій правопорушень. Переліки цих обставин для окремих кримінальних проваджень є специфічними й залежать від ознак правопорушення. Тому аналіз обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні певних видів, є необхідним елементом методики розслідування цих правопорушень, зокрема кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством [141, с. 163].

Так, О. В. Пчеліна зазначає: «нема потреби у формуванні уніфікованої системи обставин, що підлягають з'ясуванню, для всіх без винятку кримінальних проваджень, адже вони уточнюються в кожному випадку розслідування кримінального правопорушення чи в їх сукупності залежно від їх криміналістичної класифікації» [221, с. 177].

Тобто, ситуаційний підхід при формуванні переліку обставин розширює традиційний підхід і є важливим керівним принципом для слідчого. Це дає змогу уточнити та більш деталізовано сформулювати обставини, які потребують розгляду, опираючись на конкретні ситуації, що виникають на певному етапі розслідування [141].

С. О. Сорока виокремлює три групи переліку обставин, які підлягають доказуванню:

1) обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні згідно зі ст. 91 КПК України;

2) обставини, які встановлені диспозицією статті КК України;

3) обставини, що не належать до предмета доказування, але мають велике значення для розгляду справи по суті [238, с. 289].

Є. П. Коць пропонує класифікацію та опис обставин, що підлягають доказуванню в провадженнях, про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, виокремивши в основні обставини, обов'язкові для доказування, та в додаткові – обставини, обсяг яких можна визначити в кожному конкретному випадку [106, с. 122].

Вважаємо необхідним зазначити, що І. М. Вигівський пропонує об'єднати обставини в чотири групи: 1) обставини, що стосуються події кримінального правопорушення; 2) персональні обставини: відомості про особу потерпілого; відомості про особу злочинця; …; 3) наслідкові обставини; 4) інші обставини [26, с. 143].

Г. Ю. Нікітіна-Дудікова за основу обрала елементи складу кримінального правопорушення і в межах кожного елементу пропонує згрупувати обставини, які підлягають з'ясуванню, за трьома критеріями: обставини, що підлягають доведенню (ст. 91 КПК України); обставини, що впливають на кваліфікацію вчиненого злочину за КК України; обставини, що мають важливе криміналістичне значення [146, с. 118].

І. А. Ботнаренко, Ю. Б. Комаринська, О. М. Джужа, Я. О. Дякін і Д. М. Тичина окреслюють обставини, що підлягають доказуванню під час провадження досудового розслідування домашнього насильства, пов'язані з подією кримінального правопорушення; винуватість особи; вид і розмір шкоди та інші обставини [148, с. 3].

О. В. Таран, А. П. Запотоцький та О. С. Старенький зазначають у дослідженні такі обставини, як: встановлення статусу людини для визначення її правового становища, яке може вплинути на притягнення до кримінальної відповідальності, правильну кваліфікацію її дій; територіально-часові межі МГП; встановлення законної мети та чи була військова необхідність, підкреслюючи, що цей перелік обставин, що підлягають доказуванню, не є вичерпним; він може бути доповнений іншими

обставинами відповідно до особливостей конкретного провадження [36, с. 11; 436, с. 11].

До прикладу, у ч. 1–3 ст. 124 КПК Латвії вказано, що (1) предметом доказування є сукупність усіх обставин, що підлягають доведенню під час кримінального провадження, а також фактів і допоміжних фактів, пов'язаних з ними; (2) наявність або відсутність складу кримінального правопорушення доводиться в кримінальному провадженні, як і інші обставини, передбачені Кримінальним законом та цим Законом, що мають значення для справедливого вирішення конкретних кримінальних правовідносин; (3) пов'язані факти не є тими, що доказують у кримінальному процесі обставинами, але є пов'язаними з ними й дають підставу дійти висновку про обставини, які доказуються; (4) допоміжні факти мають обґрунтовувати достовірність або недостовірність деяких інших доказів, а також імовірність або неможливість використання їх як доказів; (5) обставини, належні до предмета доказування, вважаються доведеними, якщо під час доказування виключено будь-який розумний сумнів щодо їх існування або відсутності [354].

Зі змісту правової норми вбачається, що в КПК Латвії окремо не визначено обставини, що підлягають доказуванню, окрім складу кримінально протиправного діяння.

Згідно з ч. 1 ст. 96 КК Молдови «Обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні», під час кримінального провадження та розгляду кримінальної справи доводяться такі факти: 1) факти, пов'язані з наявністю ознак злочину та будь-які обставини, що виключають кримінально протиправний склад діяння; 2) передбачені законом обставини, що пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність винного; 3) дані про особу підсудного чи потерпілого; 4) характер і розмір шкоди, заподіяної злочином; 5) наявність благ, що використовувались для вчинення злочину або були здобуті злочинним

шляхом, незалежно від того, кому вони були передані; 6) усі обставини, що мають значення для призначення покарання [438].

У ст. 107 КК Вірменії зазначається, що під час розгляду справи виключно на підставі доказів встановлюють: 1) факти та обставини події (час вчинення, місце, спосіб тощо); 2) причетність підозрюваного та обвинуваченого до події; 3) ознаки злочину, передбачені кримінальним законом; 4) винність особи, яка підозрюється у вчиненні діяння, забороненого кримінальним законом; 5) обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність, передбачені кримінальним законом; 6) обставини, на підставі яких особа, яка бере участь у справі, або інша особа, яка бере участь у кримінальному провадженні, заявляє свої вимоги, якщо інше не встановлено законом [309].

Відповідно до § 62 КК Естонії фактами, що належать до предмета доказування, є: 1) час, місце і спосіб вчинення кримінального правопорушення та інші обставини, що стосуються кримінального правопорушення; 2) необхідні ознаки складу кримінального правопорушення; 3) винність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 4) відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та інші обставини, що впливають на відповідальність особи [301].

У Статуті Міжнародного кримінального суду є вказівка на «матеріальні елементи» злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду (ст. 30). У роботах з міжнародного кримінального права до них відносять діяння, наслідок та обставини, однак питання щодо можливості існування й інших матеріальних елементів залишається спірним [316, с. 354]. З огляду на положення кримінального права України, можна зазначити, що хоча такі ознаки, як час, місце, обстановка, спосіб і засоби вчинення воєнного злочину мають особливе значення, оскільки вони безпосередньо пов'язані з характеристикою діяння як порушення міжнародно-правових норм у контексті правил ведення бойових дій [87, с. 52–53].

Особливою конструктивною ознакою, встановлення якої необхідне для кваліфікації діяння за ст. 438 КК України, є здійснення зазначених дій поза вимушеною потребою. Вимушеними діями є такі акти поведінки особи, за яких вона, перебуваючи в зазначеній обстановці, враховуючи її особливості та проміжок часу, діяти в інший спосіб не могла.

Вимушеними діями можна позначити, наприклад, використання аптечки та її компонентів, що належить убитому солдату для зупинки кровотечі та порятунку життя, використання зброї та боєприпасів померлого солдата для продовження виконання бойового завдання. Крім цього, не можна вважати мародерством використання транспортного засобу, що належить цивільним особам, з метою доставлення поранених солдатів до медичного шпиталю. Інакше кажучи, якщо вказані дії не продиктовані корисливою складовою, а здійснюються в умовах вимушеної необхідності, складу мародерства в такому разі не буде.

Військова необхідність не може бути незалежним і окремим виправданням для мародерства, передусім тому, що військова необхідність не може виступати як виправдання для порушення, якщо термін «військова необхідність» явно не вказаний як виняток (наприклад, військова необхідність уже була врахована під час створення винятків, які містяться в Гаазьких положеннях). Це не стосується мародерства, яке заборонене в абсолютних значеннях.

Принцип військової необхідності передбачає вжиття заходів, що є суттєвими для досягнення законних військових цілей і не суперечать нормам міжнародного гуманітарного права. У контексті збройного конфлікту єдиною законною метою є ослаблення військового потенціалу противника. Міжнародне гуманітарне право чітко вказує, що військова необхідність має бути збалансована з принципом гуманності, який полягає в тому, що застосовувати насильство можна тільки в межах, необхідних для досягнення мети війни – ослаблення сили ворога [233, с. 70–71, 174].

Під час узгодження регламенту законотворці, які розробляли проєкт Конвенції, вилучали військову необхідність як виправдання мародерства, саме на тій підставі, що необхідні винятки були прямо включені до Гаазьких положень [327, с. 198].

Крім того, усталеним принципом законів війни є те, що військова необхідність не буде слугувати виправданням для порушення, якщо термін «військова необхідність» прямо не вказаний як виняток із розглянутого правила. Наприклад, у *рішенні Heinz Heck et al. (Peleus case) (1949)* зазначається, що відкидаючи заяву командира німецького підводного човна про те, що вбивство вцілілих членів екіпажу затонулого військового судна було виправдано «військовою необхідністю» для порятунку його власного життя та життя екіпажу підводного човна [356, с. 3]. Військові посібники визначають військову необхідність як принцип, який виправдовує використання всіх заходів, необхідних для максимально швидкої та ефективної поразки противника, які не заборонені правом війни [366].

К. Дорманн визначає військову необхідність як те, що охоплює лише законну поведінку із законами та звичаями війни. На військову необхідність можна посилатися, лише якщо вона прямо передбачена нормою, і не може використовуватися як додаткове виправдання [315; 413].

До прикладу, Апеляційною палатою у вироку *Prosecutor v. Pavle Strugar* постановлено, що оскільки в безпосередній близькості не було військових об'єктів, знищення або пошкодження майна в Старому місті Дубровника (Хорватія) в той день не було виправдано військовою необхідністю [411].

Як зазначено в судовому рішенні *Prosecutor v. Gombo, ICC-01/05-01/08*: у примітці 62 до Елементів злочинів, де зазначено, з посиланням на вимогу, що злочинець мав намір привласнити предмети для «приватного чи особистого користування», що «як вказує використання терміну «приватне або особисте використання», привласнення, виправдані військовою необхідністю не можуть становити злочин мародерства» [405].

Розграбування належить до воєнного злочину. Оскільки Римський статут встановив юрисдикцію МКС щодо воєнних злочинів, розробники Римського статуту відчули потребу «забезпечити більшу визначеність і ясність щодо змісту кожного злочину» і доручили підготовчій комісії скласти проєкт Елементів воєнного злочину. Елементи злочинів, прийняті Асамблеєю держав-учасниць, передбачають щодо *воєнного злочину широкомасштабного знищення та привласнення майна (ст. 8(2)(a)(iv), Римський статут)*:

1. Виконавець зруйнував або привласнив певне майно.

2. Руйнування або привласнення не було виправдано воєнною необхідністю.

3. Руйнування або привласнення було масштабним і здійснювалося безглуздо.

4. Така власність була захищена відповідно до однієї або кількох женевських конвенцій 1949 року (привласнене майно має бути або: (i) майном, що захищається женевськими конвенціями; або (ii) майном, розташованим на окупованій території. Як приватна, так і державна власність, зазвичай, захищені від руйнування або привласнення).

5. Виконавець усвідомлював фактичні обставини, що свідчили про цей захищений статус.

6. Діяння сталося в контексті міжнародного збройного конфлікту й було пов’язане з ним.

7. Виконавець усвідомлював фактичні обставини, що свідчили про існування збройного конфлікту.

У справі *The Prosecutor v. Milan Kovacevic* сторона обвинувачення МТКЮ вважала, що ментальні елементи цього злочину (привласнення) становлять: «Захоплення, отримання або утримання такого майна обвинуваченим або підлеглим було вчинено з наміром позбавити іншу особу можливості користуватися та отримувати вигоду від майна або привласнити майно для використання будь-якою іншою особою, крім власника» [338]. Тобто, злочин має бути вчинений навмисно та свідомо.

Цей воєнний злочин стосується лише майна, що перебуває під особливим захистом ЖК, зокрема, медичного майна (наприклад, підрозділів та установ), майна товариств допомоги та майна на окупованих територіях. Знищення майна під час ведення воєнних дій зазвичай розглядається відповідно до ст. 8(2)(b) МКС [315].

Стаття 438 КК України посилається на «застосування методів ведення війни, заборонених міжнародними договорами», під які підпадає воєнний злочин, що полягає в масовому знищенні та привласненні майна.

Воєнний злочин знищення або захоплення майна противника (ст. 8(2)(b)(xiii), Римський статут):

1. Зловмисник знищив або заволодів певним майном («Мародерство стосується конкретно незаконного привласнення і, отже, не може включати акти знищення»; «знищення майна само по собі не обов'язково передбачає будь-яке незаконне привласнення» – рішення *Prosecutor v. Moinina Fofana, Allieu Kondewa) [410].*

2. Таке майно було власністю ворогуючої сторони. Палата попереднього провадження в рішенні *Katanga and Chui* зазначила, що: «Як і воєнний злочин у вигляді знищення власності, згідно зі ст. 8(2)(b)(xiii), воєнний злочин у вигляді мародерства, відповідно до ст. 8(2)(b)(xvi) Статуту, вимагає, щоб майно, яке є предметом злочину, належало «ворожій» стороні конфлікту. Отже, пограбоване майно – будь-то рухоме чи нерухоме, приватне чи державне – має належати фізичним чи юридичним особам, які підтримують чи віддані стороні конфлікту, яка є ворожою до злочинця. Оскільки воєнний злочин у вигляді знищення майна, згідно зі ст. 8(2)(b)(xiii) Статуту, може мати місце до того, як знищене майно потрапить до рук сторони конфлікту, до якої належить злочинець, військовий злочин мародерство вчинюється, коли майно ворога переходить під контроль злочинця. Лише тоді злочинець може «привласнити» таке майно» [403].

3. Таке майно було захищене від знищення або конфіскації, відповідно до міжнародного права збройного конфлікту (існує три основні категорії

власності: рухоме суспільне майно, нерухоме суспільне майно та приватна власність [93]);

4. Винний усвідомлював фактичні обставини, які встановлювали статус майна.

5. Знищення або захоплення не було виправдано військовою необхідністю.

6. Дії мали місце в контексті міжнародного збройного конфлікту та були пов'язані з ним.

7. Зловмиснику були відомі фактичні обставини, які встановлюють наявність збройного конфлікту [444].

Хоча ст. 438 КК України не відносить знищення або захоплення майна противника до воєнних злочинів, це діяння охоплюється «іншими порушеннями законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами» [93].

Орієнтирами (елементами) складу злочину *ст. 8 (2) (b) (xvi) Римського статуту*, які зазначені в інструкції Міжнародного кримінального суду «Елементи злочинів», що допомагають Суду в тлумаченні та застосуванні ст. 6, 7 і 8 відповідно до Статуту є те, що злочинець:

1. Привласнив певне майно (термін «привласнення» не визначено ні в Римському статуті, ні в Елементах воєнних злочинів, але зазвичай розглядається як «здійснення контролю над власністю; захоплення володіння» [292]. Стосовно поняття «певне майно» у апеляційному рішенні щодо юрисдикції у справі Tadić, то Апеляційна палата заявила: «порушення має бути «серйозним», тобто воно має становити порушення правила, яке захищає важливі цінності, і порушення повинно мати тяжкі наслідки для жертви. Отже, наприклад, факт привласнення комбатантом буханця хліба в окупованому селі не буде вважатись «серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права», хоча це можна вважати порушенням основного принципу, викладеного в п. 1 ст. 46 Гаазьких положень (і правила звичаєвого міжнародного права), відповідно до якого «приватну власність необхідно

поважати» будь-якою армією, яка окупує ворожу територію» [402]. З цього приводу в першому судовому рішенні *Mucić et al.* («Челебічі») Судова палата Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії відхилила один пункт про мародерство на тій підставі, що: «докази [...] не спроможні продемонструвати, що будь-яке майно, вилучене в ув'язнених у в'язниці-таборі Челебічі, мало достатню грошову вартість для того, щоб його незаконне привласнення спричинило серйозні наслідки для жертв» [414]. Свою думку висловила Судова палата Спеціального суду по Сієрра-Леоне у справі *Sesay et al*: «Хоча докази мародерства згідно з міжнародним правом не вимагають, щоб вилучені предмети мали значну цінність, ми нагадуємо, що юрисдикція Суду може здійснюватись лише щодо серйозних порушень. Ми вважаємо, що для визначення серйозності порушення, посилання може бути зроблено на характер, обсяг, розмір або колективний масштаб пограбування, наприклад, враховуючи кількість людей, у яких було відібрано майно» [395]).

2. Мав намір (умисел) позбавити власника майна та привласнити його в приватне або особисте користування (терміни «приватний» і «особистий» не визначено в РС, але їх слід тлумачити досить широко, щоб зважати на випадки, коли майно передається третім особам, а не лише використовується злочинцем [315]).

3. Привласнення було вчинено без згоди власника (або необхідно надати докази того, що дії власника є недобровільними, оскільки його згоду було отримано через погрози, залякування, тиск або зловживання становищем чи владою військового окупанта, що свідчить про примус власника до передачі своєї власності всупереч його бажанню. Привласнення не має вчинюватись насильницькими засобами).

4. Дії мали місце в контексті міжнародного збройного конфлікту та були пов'язані з ним.

5. Зловмиснику були відомі фактичні обставини, які встановлюють наявність збройного конфлікту.

Примітка: Як засвідчує використання терміна «приватне чи особисте використання», привласнення, виправдане військовою необхідністю, не може становити склад мародерства [439]. Тобто, військова необхідність несумісна з наміром злочинця привласнити майно для приватного чи особистого користування (рішення *Bemba Trial Judgment [447]*, *Ntaganda Trial Judgment [448]*).

Зазначений злочин регулюють ст. 28, 46, 47, 56 Гааги, ст. 15 GC (I), 18 GC (II), 18 GC (III), 33 GC (IV), положення яких обов'язкові для всіх держав. Женевські конвенції на теперішній час ратифіковано всіма державами міжнародного співтовариства. Як Гаазькі правила, так і Женевські конвенції широко визнають відображення звичаєвого міжнародного права. Викладена в цих положеннях заборона на мародерство, пограбування є загальнообов'язковою та не підпорядковується жодним виняткам, заснованим на військовій необхідності.

Загалом станом на 2023 рік подібні заборони з'являються в 48 національних військових інструкціях, національному законодавстві 92 країн і у 20 як прецедентне право [394].

Прецедентне право, розроблене МКС, передбачає, що, хоча «розграбування міста чи місця» потребує певного масштабу, воно охоплює як індивідуальні акти розграбування, так і організоване розграбування (справі Бемба, п. 117; у справі Нтаганда, п. 1028). Тобто, з огляду на той факт, що юрисдикція МКС обмежується найтяжчими злочинами, стосовно міжнародного співтовариства загалом, стверджується, що поодинокі випадки розграбування, які стосуються лише предметів граничної цінності і які не вчиняються в дещо більших масштабах, зазвичай не підпадають під юрисдикцію МКС. Слід, однак, зазначити, що елементи злочинів, прийняті Асамблеєю держав-учасниць, не містять посилання на будь-яке таке обмеження [423].

Розграбування потребує особливого ментального елементу, який складається із загального знання того, що привласнення вчинилось без згоди

власника й конкретний намір «позбавити власника майна та привласнити його для приватного чи особистого використання» [304; 341; 342].

Елементи цього воєнного злочину застосовують до різних осіб, включаючи військовослужбовців і цивільних осіб, які діють з метою незаконного привласнення майна, незалежно від форми власності.

Оскільки порушення законів і звичаїв війни належить до міжнародних воєнних злочинів, то розграбуванню притаманні матеріальний, ментальний і контекстуальний аспекти [426]. Зазначені елементи міжнародного злочину визначені в Римському статуті та Елементах злочинів МКС, які мають пріоритетне значення під час розгляду справ МКС. Матеріальний елемент відповідає об'єктивній стороні складу злочину, а ментальний – суб'єктивній. Контекстуальний елемент є окремим складовим міжнародного злочину нарівні з матеріальним і ментальним [81, с. 119].

У ст. 438 КК України предмет доказування поділяється на: загальний елемент, який включає обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, передбачені ст. 91 КПК України, та контекстуальний (спеціальний) елемент, наприклад, як факт існування збройного конфлікту на території вчинення злочину. Такої думки й інші науковці [65, с. 396–397].

Пропонуємо для доказування мародерства виокремити такі ключові обставини, відповідно до ст. 91 КПК України: 1) подія кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України) – необхідно довести факт викрадення особистих речей поранених або загиблих військовослужбовців саме на полі бою чи в умовах безпосереднього бойового зіткнення; 2) винуватість особи (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України) – підтвердити, що суб'єктом є військовослужбовець України, який діяв умисно, усвідомлював протиправність своїх дій і мав корисливий мотив; 3) розмір завданої шкоди (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України) – вартість викрадених речей, їх значення для потерпілих, можливі наслідки кримінального правопорушення (підрив військової дисципліни, загроза життю поранених через викрадення життєво

важливих речей); 4) обставини, що впливають на кваліфікацію злочину (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України) – встановити обтяжуючі фактори, наприклад, скоєння кримінального правопорушення групою осіб, повторність, використання службового становища, викрадення речей, що мають особливу цінність або критичне значення для військових.

Під час доказування розграбування слід довести обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, передбачені ст. 91 КПК України, та контекстуальний (спеціальний) елемент (в Елементах злочинів МКС).

У процесі розслідування мародерства необхідно довести подію кримінального правопорушення, включаючи час, місце та спосіб вчинення кримінального правопорушення, тобто підтвердити, що викрадення вчинено під час бойових дій або одразу після них. Важливо встановити склад злочину – форму вини та намір обвинуваченого, що він діяв з прямим умислом і мав корисливі мотиви з метою особистої вигоди. Слід також визначити конкретні предмети, які були викрадені, і підтвердити їх належність убитим чи пораненим. Оцінка матеріальної шкоди є важливою для доведення її обсягу, а врахування морального аспекту підкреслює порушення права на гідне ставлення до загиблих. Контекстуальний елемент включає доведення наявності збройного конфлікту, що є ключовим для кваліфікації злочину як мародерства. Крім того, необхідно підтвердити, що обвинувачений мав доступ до місця вчинення злочину, та брати до уваги обставини, що характеризують його особу, наприклад, статус військовослужбовця, і чи були ці дії вчинені самостійно або в співучасті.

2.2. Типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, та алгоритми їх вирішення

С. С. Чернявський визначає типову слідчу ситуацію як інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування у справах про злочини певної категорії. На підставі цієї моделі розроблюють криміналістичні засоби, прийоми й методи вирішення конкретних ситуацій розслідування. В окремих методиках типові слідчі ситуації можна використовувати для подальшої диференціації криміналістичних рекомендацій, що підвищуватиме їх практичну цінність [266, с. 23]. Т. Волошанівська акцентує на тому, що типові слідчі ситуації є динамічним явищем, що залежить як від виду вчиненого кримінального правопорушення, так і факультативних ознак його об’єктивної сторони та особи правопорушника [57, с. 582].

Проаналізовано 150 судових рішень національних судів, з яких виокремлено в підрозділі дисертаційного дослідження – 12, винесених за 2022–2024 роки за фактами правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 185, ст. 432, 438 КК України. На основі особливостей складів кримінальних правопорушень, умов розслідування виокремлено три типові слідчі ситуації розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством:

а) встановлено факт крадіжки майна, поєднаної з проникненням у сховище, вчинене громадянином України;

б) встановлено факт порушення законів і звичаїв війни (заволодіння чужим майном) військовослужбовцями інших країн або прирівняними до них особами;

в) встановлено факт викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитій чи пораненій особі.

Кожній з окреслених типових ситуацій притаманна своя програма дій слідчого щодо виконання поставлених завдань.

Ситуація а) У червні 2023 року в селі Соснівка Житомирської області група з чотирьох осіб, очолювана громадянином України ОСОБА_1, проникла до місцевого зерносховища. Вони зламали замок на дверях, проникли всередину та викрали 10 т пшениці, використовуючи вантажний автомобіль. Крадіжка була виявлена вранці наступного дня, коли працівники зерносховища прийшли на роботу.

Доречно зазначити інформацію з Базових стандартів розслідування міжнародних злочинів від Global Rights Compliance, що не можна нехтувати та відкидати будь-яку інформацію/докази, навіть такі, що мають віддалене ставлення до кримінального провадження, продовжуючи при цьому враховувати всі можливі результати. На ранніх етапах розслідування неможливо повністю передбачити, що може стосуватися кримінального провадження, та доводити чиюсь відповідальність і провину [289].

Загалом незаконне заволодіння майном на тимчасово окупованих територіях, вчинене громадянином України, залежно від конкретного способу заволодіння, мети, подальших дій з ним, учені пропонують кваліфікувати альтернативно за ст. 185, 186, 187, 189, 190, 191 та альтернативно за ст. 111, 111^1, ст. 111^2 КК України [229, с. 53]. Деякі вчені називають це «цивільним мародерством» [154, с. 52].

В ухвалі Київського районного суду міста Харкова від 29 лютого 2024 року (справа № 953/1455/23, провадження № 1-кс/953/1594/24) встановлено, що *у вечірній час ОСОБА_7, як організатор і керівник організованої групи, доручив її учасникам ОСОБА_6, ОСОБА_8 та ОСОБА_9 проникнути до складського приміщення, де зберігалось зерно, а сам у цей час, здійснив незаконне заволодіння трактором Т-16 Шасси, 1988 року випуску, з ковшем та легковим причепом, яким користувався ОСОБА_12, для подальшого його використання для перевезення викраденого майна. Після чого, на вказаному тракторі під'їхав до складського приміщення, де зберігалось зерно, щоб*

завантажити трактор і причеп до нього викраденим зерном. Інші учасники організованої групи перебуваючи біля складського приміщення, розташованого поблизу ставка «Щучий», де зберігається зерно пшениці, шляхом механічного пошкодження полімерної плівки, яка закривала вхід до приміщення, зробивши отвір, таємно проникли та за допомогою металевих відер, які знайшли в зазначеній будівлі, набрали зерно озимої фуражної пшениці з підлоги та помістили до мішків, які заздалегідь взяли із собою. Після чого викрадене зерно озимої фуражної пшениці завантажили до трактора з причепом і перевезли та залишили завантажений зерном трактор з причепом поблизу лісу, розташованого поруч з с. Зелений Гай Куп'янського району Харківської області, для подальшого перевезення з метою реалізації викраденого чужого майна. […] Таким чином учасники організованої групи ОСОБА_7, ОСОБА_6, ОСОБА_8, ОСОБА_10, ОСОБА_9 та ОСОБА_11 таємно викрали майно ОСОБА_12 у кількості 5 т. Згідно з висновком судової товарознавчої експертизи № СЕ-19/121-23/1304-ТВ від 10.03.2023 заподіяли матеріальні збитки ОСОБА_16 на загальну суму 37 900 (тридцять сім тисяч дев'ятсот) гривень. Таким чином, ОСОБА_6 підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 185 КК України, таємне викрадення чужого майна (крадіжка), поєднане з проникненням у сховище, вчинене в умовах воєнного стану, організованою групою [249]. Отже, рекомендуємо:

1. Після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, самостійного виявлення ознак кримінального правопорушення слідчий/прокурор зобов'язані протягом 24 годин внести відомості до ЄРДР.

2. Першочерговою слідчою (розшуковою) дією є допит особи потерпілого та свідків щодо встановлення: часу й місця вчинення крадіжки; яким саме майном заволодів злочинець та які індивідуальні особливості цього майна; які знаряддя використано для вчинення кримінального правопорушення. Слідчий повинен роз'яснити особам процесуальний

порядок, можливість заявлення цивільного позову для потерпілого та інші передбачені КПК України права.

3. Після проведення допиту потерпілого, свідків, слідчий встановлює місце події та проводить його огляд на наявність поблизу камер зовнішнього спостереження, слідів злочину (слідів взуття, транспортних засобів, слідів паління тощо), шляхів і способів проникнення до сховища, оскільки місце події є джерелом цінної доказової інформації.

Якщо була застосована вогнепальна зброя, необхідно на місці події здійснювати пошук гільз, куль, дробу, за яких можна визначити вид, систему та калібр зброї з якої стріляли, а також кількість зброї.

4. Слідчому необхідно надіслати запити до відповідних підрозділів правоохоронних органів та інших установ з метою встановлення особи правопорушника. Зокрема:

– запит до відділу нагляду за транспортними засобами: отримати інформацію про зареєстровані транспортні засоби, що могли використовуватись для транспортування 10 т пшениці, зокрема вантажні автомобілі, які були в межах села Соснівка в зазначений час. Необхідно зібрати дані щодо номерних знаків, моделей і власників транспортних засобів, що відповідають опису;

– запит до місцевого відділення Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС): перевірити, чи було зафіксовано виклики, пов’язані зі зламом або іншими підозрілими діями на території зерносховища, в зазначений період;

– запит до територіального (районного) підрозділу Національної поліції України: отримати інформацію про осіб, раніше судимих за крадіжки або злочини, пов’язані із сільськогосподарською продукцією, в Житомирській області. Зокрема, перевірити осіб, які мають зв’язок з населеним пунктом Соснівка;

– запит до підрозділу з відеоспостереження: перевірити наявність камер відеоспостереження поблизу зерносховища або на основних дорогах, які

ведуть до Соснівки, та отримати доступ до відеозаписів, щоб виявити підозрілий транспортний засіб або групу осіб.

5. Якщо особа правопорушника встановлена, проте місцезнаходження останнього встановити не вдалося, слідчий проводить пред'явлення особи для впізнання за фотознімками з потерпілим.

6. У разі затримання правопорушника прокурор/слідчий за дорученням прокурора вручає особі повідомлення про підозру та проводить слідчі (розшукові) дії, такі як допит підозрюваного й слідчий експеримент. Під час слідчих (розшукових) дій необхідно встановити час і спосіб вчинення злочину, яке майно викрадено та як підозрюваний ним розпорядився, наявність співучасників.

7. Слідчий на підставі ухвали слідчого судді проводить обшук житла чи іншого володіння особи з метою виявлення предмета злочину, знарядь його вчинення, інших предметів, які допоможуть розкрити злочин.

8. Експерт залучається в загальному порядку, передбаченому ст. 242–243 КПК України. Залежно від конкретних обставин вчинення злочину можливе призначення таких експертиз, як товарознавчої, дактилоскопічної, трасологічної для ідентифікації злочинця та залишених ним слідів тощо. Наприклад, якщо оцінка вартості збитків потребує спеціальних знань, необхідно запросити відповідних фахівців з оцінки для проведення аналізу.

Ситуація б) У вересні 2023 року в місті Новогродівка Донецької області група військовослужбовців країни-агресора (комбатантів) під керівництвом офіцера ОСОБА_2 захопила та розграбувала склад гуманітарної допомоги. Злочинці, погрожуючи застосуванням зброї, заволоділи харчовими продуктами, медикаментами й грошима, призначеними для місцевих жителів. Напад був зафіксований на відео місцевими жителями, одну з осіб групи встановлено.

Проблеми, пов'язані з розграбуванням майна військовими іншої країни, включають неможливість встановлення особи злочинця, його затримання та

притягнення до відповідальності через тривалі військові дії, час між злочином і звільненням території, а також можливу загибель злочинця під час війни [71, с. 367].

Така ситуація виникає в більшості кримінальних проваджень цієї категорії. Водночас аналіз кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством засвідчив, що слідчі не завжди вдало діють у такій ситуації. Крім того, її типовість підтверджена судовою практикою [254; 256]. Підслідність корисливого заволодіння майном, вчинене військовослужбовцем країни-агресора (комбатантом) на тимчасово окупованій території, згідно зі ст. 216 КПК України, належить до компетенції органів безпеки та кваліфікується за ч. 1 ст. 438 КК України (за ознакою застосування заборонених методів ведення війни – розграбування [164, с. 14]. Однак, через перенавантаженість останніх розслідування зазначеної категорії злочинів здійснюється й слідчими Національної поліції України.

До прикладів: 1) в ухвалі Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 12 лютого 2024 року (справа № 233/3397/20, провадження № 1-кс/233/92/2024) встановлено, що *01.07.2014, близько 08.30 год, ОСОБА_13, бувши керівником не передбаченого законами України воєнізованого формування самопроголошеної так званої Донецької народної республіки в м. Костянтинівка, перебуваючи на території підприємства «Ясинуватський райавтодор», розташованого за адресою: вул. Кирпична, 1, в с. Ілліча Костянтинівського району Донецької області, маючи корисливий намір, спрямований на заволодіння майном потерпілого ОСОБА_20, діючи за попередньою змовою з ОСОБА_12 та невстановленими під час досудового розслідування особами не менше десяти осіб, які мали при собі вогнепальну автоматичну зброю – автомати «Калашникова», з погрозою застосування фізичного насильства, яке є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, що виразилося в погрозах застосування вказаної вогнепальної зброї, тим самим пригнітивши його волю до опору, здійснили напад на останнього та заволоділи належним йому майном: мобільним телефоном*

марки «Apple IPhone 5s Space Grey», вартістю 7000 грн; документами на нерухоме майно, яке не становить для потерпілого матеріальної цінності; ключами від приміщень підприємства та власної квартири, які не становить для потерпілого матеріальної цінності [253];

2) у вироці Броварського міськрайонного суду Київської області від 15 серпня 2023 року (справа № 361/6215/22, провадження № 1-кп/361/696/23) встановлено, що *ОСОБА_4, бувши військовослужбовцем рф, вимагав від ОСОБА_8 передачу йому матеріальних цінностей і мобільного телефону. […] незаконно заволодівши мобільним телефоном, ОСОБА_8 вийшов разом із невстановленими особами із числа військовослужбовців рф з території вказаного домоволодіння [29].* Отже, рекомендуємо:

1. Після отримання заяви чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення за ст. 438 КК України або самостійного виявлення його ознак слідчий/прокурор зобов'язані протягом 24 годин внести відомості в ЄРДР.

2. Традиційно слідчий повинен провести огляд місця події (місцевості, приміщення, речей) з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. На місці події вилучають документи щодо належності підозрюваного до ЗС РФ, потерпілого до ЗСУ, інші речі, виявлені на місці. Крім того, рекомендується провести огляд ближніх будівель/таборів, у яких жили російські солдати, оскільки вони можуть містити інформацію, що має доказову цінність, яка стосується ідентифікації підрозділів, розграбованих товарів, графіті, умислу тощо [93].

3. Важливою слідчою (розшуковою) дією є допит потерпілого та свідків, який здійснюється за правилами ст. 224 КПК України. Однак, якщо є підстави вважати, що протокол допиту буде надалі використано в МКС, необхідно взяти до уваги особливості, передбачені Правилами доказування в МКС [424]. Якщо потерпілий або свідок надають важливі для кримінального провадження документи, слідчий долучає їх до протоколу, зазначаючи в

ньому про цей факт. З огляду на ч. 4 ст. 95 КПК України суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України.

Показання свідків, потерпілих і підозрюваних, отримані під час допиту в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді лише за умови, що вони були зафіксовані за допомогою технічних засобів відеофіксації. Для підозрюваних додатково вимагається обов'язкова участь захисника під час допиту (ч. 11 ст. 615 КПК України). Тому потерпілий або свідок повідомляють інформацію про наявність документів під час допиту, після чого слідчий складає офіційний запит до володільців документів за встановленою процедурою, керуючись вимогами ч. 2 ст. 9, ч. 4 ст. 40, з ч. 2 ст. 93 КПК України, з метою отримання цих документів та встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню під час досудового розслідування. Речові докази (документи, якщо вони містять ознаки, зазначені в ч. 1 ст. 98 КПК України) у вигляді відповіді на запит підлягають огляду слідчим у вигляді протоколу огляду речей.

4. Слідчий надає запити:

– до ЗСУ, ГУР щодо встановлення інформації, які частини збройних сил рф розташовувались у відповідний час у відповідному місці;

– Департаменту цивільного захисту, оборони та взаємодії з правоохоронними органами ОДА щодо інформації про те, що вказане місце в період вчинення злочину дійсно перебувало під тимчасовою окупацією збройних сил рф;

– Державного космічного агентства України щодо інформації з супутникової зйомки [240, с. 38];

– ГУР МОУ, СЗРУ, ДПСУ [159, с. 20] з метою визначення керівного складу підрозділів збройних сил рф та інших військових формувань рф, незаконних збройних формувань, які дислокуються в напрямку вчинення розграбування, отримання інформації про сигнали управління й дані РЕЗ

(будь-яких засобів, що використовують електромагнітний спектр для передачі, прийому або обробки інформації), що дає змогу отримати інформацію про структуру управління і зв'язку противника на місці вчинення кримінального правопорушення, його плани та цілі.

Наприклад, *під час дослідження документів Києво-Святошинським районним судом Київської області з'ясовано, що Службою безпеки України зібрано докази того, що в період з 01.03.2022 року до 03.03.2022 року територія громади с. Бузова Бучанського району Київської області перебувала під контролем 5-ї окремої танкової бригади НОМЕР_2 загальновійськової армії Східного військового округу Сухопутних військ збройних сил рф, зокрема військовослужбовців 3 мотострілецької роти, що входила до складу 3 БтГР, у якій перебував молодший солдат ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_14, паспорт громадянина рф НОМЕР_3 [33]*.

Д. О. Шаманов і А. Р. Сорокін підкреслюють, що радіоелектронна розвідка (РЕР) – це комплекс заходів, спрямованих на отримання даних про РЕЗ противника [270, с. 211]. Інформація, отримана внаслідок радіоперехоплення, уможливлює виявлення елементів об'єктивної сторони злочину, такі як факт віддання наказів, застосування заборонених видів зброї чи засобів ведення війни тощо. Важливо під час радіоперехоплення правильно зафіксувати інформацію [70], допитавши спеціаліста (оперуповноваженого) про отримання інформації в процесі службової діяльності на носій інформації. Надалі слідчий призначає фоноскопічну експертизу.

5. Слідчий з'ясувавши, чи може особа впізнати іншу особу, опитує її зовнішній вигляд, прикмети та обставини, за яких вона бачила цю особу, і складає протокол. Так, *вина обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбачено ч. 2 ст. 438 КК України, підтверджується дослідженими в судовому засіданні письмовими та речовими доказами, наданими стороною обвинувачення, зокрема даними протоколу впізнання від*

25.04.2022 за участю потерпілої ОСОБА_7, у процесі якого остання за фотознімками впізнала ОСОБА_10, як військовослужбовця рф [44].

6. Слідчий/прокурор може провести слідчий експеримент для перевірки та уточнення важливих відомостей, відтворюючи дії, обстановку або обставини певної події. Так, *вина ОСОБА_6 у вчиненні інкримінованого йому діяння за ч. 1 ст. 438 КК України повністю підтверджується наданими стороною обвинувачення та дослідженими в судовому засіданні письмовими доказами, зокрема протоколом слідчого експерименту від 08.06.2022, де потерпіла розповіла обставини її викрадення і викрадення з будинку матеріальних цінностей за адресою АДРЕСА_2 та на місці події, в АДРЕСА_3, показала, де та в яких умовах її утримували [27].*

Також винуватість ОСОБА_3 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, за обставин визнаних судом доведеними, підтверджується дослідженими в судовому засіданні письмовими доказами, зокрема фактичними даними, які містяться у протоколі проведення слідчого експерименту з потерпілим ОСОБА_8 від 25.06.2022 з доданим до нього відеозаписом слідчої дії, відповідно до якого, потерпілий розповів про обставини за яких 15.03.2022 близько 14 години російський військовий забрав у нього телефон марки «Iphone» [45].

7. Огляд інтернет-сайтів може бути корисним для ідентифікації підозрюваних, встановлення їх зв’язків та збирання доказів, які підтверджують їх участь у злочині. Він дає змогу виявити особисті дані, з’ясувати мотиви та наміри підозрюваних, а також встановити їх місцезнаходження через аналіз інтернет-активності.

У вироку Іванківського районного суду Київської області від 28 червня 2023 року (справа № 366/869/23, провадження № 1-кп/366/140/23) *зазначається як письмовий доказ протокол огляду інтернет-сайтів від 15.11.2022, відповідно до якого працівником ГУ СБ України у м. Києві та Київській області ОСОБА_18 виявлено особисті дані ОСОБА_3 (його місце*

народження та місце проживання у рф), який вчинив незаконне заволодіння майном (розграбування) [32].

Бобровицький районний суд Чернігівської області у вироці від 24 листопада 2022 року (справа № 729/574/22, провадження № 1-кп/729/81/22) узяв до уваги *протокол огляду сторінки в соціальній мережі «Вконтакте» від 03.08.2022, згідно з яким встановлено, що ОСОБА_6 активно веде сторінку з травня 2022 року, і з її дописів, які містяться на сторінці, можна дійти висновку, що останній є військовослужбовцем в/ч НОМЕР_1 АДРЕСА_5 та брав участь у спецоперації на території України [27].*

Слідчий здійснює розвідку на основі відкритих джерел (OSINT), оформивши протоколом огляду, за конкретний день у конкретному місці, де вчинено кримінальне правопорушення, або надає доручення на проведення кримінального аналізу оперативним працівникам управління кримінального аналізу. У зв'язку з поширеністю і доступністю цифрових технологій, інтернет і соціальні мережі поступово стають дедалі важливішим джерелом доказів. Сфера онлайн документування активно розвивається та вдосконалюється. Онлайн розслідування може надати слідчим доступ до подій на територіях, які недоступні для розслідування або в доступі до них їм було відмовлено. Сьогодні існують групи дослідників, які спеціалізуються на онлайн розслідуваннях і онлайн документуванні, такі як Bellingcat, Mnemonic, Human Rights Center of the University of California, Berkeley.

Велике значення відіграє в процесі проведення OSINT розслідувань ідентифікація осіб, які зображені на фото чи відео. Так, експерти [351] розробили інструкцію, як можна ідентифікувати країну, до якої належить військовослужбовець, лише за його фотографією [246, с. 167–168].

Зловмисники можуть залишати сліди у вигляді електронних даних у мережі Інтернет. Цифрова інформація/докази визначають як «інформація, передана або збережена в цифровому форматі, яку сторона у справі може використовувати під час судового розгляду». Цифрові докази можуть бути у

вигляді фотографій, відео- та аудіозаписів, електронних листів, блогів і соціальних мереж (наприклад, Facebook, Twitter) [422, с. 150; 456].

Електронні дані можна поділити на загальнодоступні (наприклад, публікації на форумі, де для перегляду не потрібен вхід), і приватні (наприклад, інформація облікового запису Facebook) [281, с. 9], фотографії, відео, що підтверджують перебування підрозділу рф на території України, належність підозрюваного до військового підрозділу рф. Для фіксування цих фактів як доказів, фото- та відеозаписи долучаються до матеріалів кримінального провадження, адже, відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України, такі докази є документами. Відеозаписи можуть слугувати важливими доказами вчинення злочинів, а також дають змогу ідентифікувати зловмисників за їх зовнішнім виглядом або рухами. Щодо роздруківок, скріншотів, то судова практика про визнання цих отриманих даних – доказами неоднозначна.

На підтвердження цього є різні позиції Верховного Суду. Наприклад, перша позиція: роздруківка електронного листування не може вважатись електронним документом (копією електронного документа) в розумінні положень ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», тобто не може вважатися доказом, бо не містить електронного підпису, який є обов’язковим реквізитом електронного документа, оскільки в такому разі неможливо ідентифікувати відправника повідомлення і зміст цього документа не захищений від внесення правок і викривлення [182–185]. На противагу зазначеному рішенню у справі № 753/10840/19 від 13 липня 2020 року Верховний Суд допустив як доказ домашнього насильства скріншоти переписквання колишньої дружини та чоловіка, у яких останній погрожував їй та дитині, застосовував нецензурну лайку, погрози та неприйнятну лексику [190]. Необхідно, щоб доказ був представлений у правильно засвідченій паперовій копії, а в разі сумнівів протилежної сторони чи суду, має бути наданий оригінал такого доказу, тобто пристрій, з якого взято копію, такий як телефон або комп’ютер. Крім

того, електронний доказ у формі скріншоту або копії розглядається не як самостійний доказ, а лише в контексті інших належних і допустимих доказів [63, с. 161]. Тобто, докази мають бути отримані та відображені в кримінальному провадженні уповноваженою особою; у встановленому законодавством порядку з дотриманням процесуальної форми; наявність можливості перевірити достовірність таких доказів і надійність способів їх отримання [69].

Надалі слідчий призначає комп'ютерно-технічну експертизу, адже завдяки розвитку технологій можливо внести зміни в інформаційний зміст вебсайту або створити вигляд повідомлень в інтернеті, які ніколи не існували. Записи можуть бути втрачені, пошкоджені, змінені для законних чи злочинних цілей [339]. Такі електронні документи потребують уважної перевірки щодо походження та достовірності. Експертиза може визначити автентичність електронного документа та виявити ознаки фальсифікації. Сучасні методи експертизи дають змогу встановити, чи був електронний документ створений на конкретному комп'ютері чи переписаний з іншого носія [138, с. 264].

Правильне використання електронних доказів може значно збільшити ефективність розслідування та допомогти виявити й притягнути до відповідальності злочинців, що вчинили мародерство. Аналіз цих слідів може допомогти виявити способи діяльності мародерів, їх спільноти та інформацію про можливі цілі та плани.

Основними видами електронних доказів під час розслідування заволодіння чужим майном можуть бути:

(і). Відео- та фотодокази: останні можуть засвідчити факти мародерства, зафіксувати осіб, причетних до вчинення злочину, або інші подробиці. Такі докази можуть бути отримані з камер спостереження, мобільних пристроїв свідків або соціальних мереж.

(іі). Електронні комунікації: електронна пошта, повідомлення в соціальних мережах, SMS-повідомлення та інші форми електронної

комунікації можуть містити важливу інформацію про злочинців, їх співучасників або їх плани.

(iii). Інтернет-сліди: мародерство може мати електронний слід у вигляді активності на вебсайтах, форумах, соціальних мережах тощо. Такі дані можуть надати важливу інформацію про дії та мотиви злочинців [378, с. 51] .

Для успішного використання електронних доказів у розслідуванні заволодіння чужим майном необхідно здійснити належну процедуру збору, аналізу та збереження доказів, щоб вони були цілісними й достовірними. МКС перед прийняттям до розгляду фото-, відео-, аудіоматеріалів буде вимагати доказів їх справжності та цілісності. Необхідно зазначити звідки отримано інформацію, першоджерело, дату, місце запису [156, с. 50–51].

Цифровізації процесу доказування сприяє створення спеціалізованих сайтів, де пропонується схема завантаження інформації та графічних доказів воєнних злочинів (https://dokaz. gov.ua/; https://warcrimes.gov.ua/). Нова можливість є цінним удосконаленням, оскільки вона дає змогу правоохоронним органам сконцентрувати увагу на перевірці отриманих відомостей і підтвердженні їх джерел [75, с. 54].

7. Беручи до уваги, що предметом злочину є електронні пристрої, слідчому потрібно отримати в потерпілого технічні паспорти на них, у яких містяться ідентифікаційні ознаки радіоелектронних засобів. На підставі цих даних слідчому необхідно звернутися до слідчого судді апеляційного суду для отримання дозволу на проведення НСРД – установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України).

8. Слідчий за погодженням із прокурором звертається до суду з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів щодо інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, про зв’язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема й отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання. Після отримання

ухвали здійснює виїмку інформації в електронному вигляді щодо зв'язку абонентів у період часу вчинення кримінального правопорушення, із зазначенням номерів вхідних і вихідних дзвінків, нульових з'єднань, текстових повідомлень, часу початку й закінчення переговорів, текстових повідомлень, визначення IMEI терміналів, місцезнаходження (із зазначенням адреси та азимуту базової станції), що реєструвались у зоні дії базових станцій. Ця інформація допоможе встановити особу, присутність на місці події, зробити аналіз телефонних номерів, які підключаються до певної телефонної вежі протягом певного періоду часу. Задля кращої візуалізації аналіз має відображатись у графічній схемі за допомогою спеціального програмного забезпечення IBM i2 Analyst's Notebook. Так, вироком Києво-Святошинського районного суду Київської області від 17 листопада 2022 року *під час дослідження письмових документів судом встановлено, що за результатами проведеного радіотехнічного обстеження виявлено базові станції операторів рухомого (мобільного) зв'язку, а також отримано відомості про причетність військовослужбовців рф до злочинів проти цивільного населення, включаючи номери телефонів, якими вони користувались з прив'язкою до місцевості, де вони перебували в Бучанському районі Київської області [33]*.

9. У разі неможливості доставлення підозрюваного з передової до місця проведення досудового розслідування слідчий або прокурор має право провести в режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, за результатами чого складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. Крім того, уповноважена особа зобов'язана забезпечити встановлення особи опитуваного, зафіксувавши в рапорті спосіб, яким було підтверджено його особу. У разі необхідності отримання показань від опитаних осіб слідчий, прокурор може організувати допит у режимі відеоконференції відповідно до ст. 225–227, 232 КПК України [117]. З огляду на неможливість

безпосередньої участі підозрюваного через перебування в зоні бойових дій слідчий має ухвалити мотивовану постанову про проведення допиту в режимі відеоконференції (ч. 2 ст. 232 КПК України). Коли особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно, перебуває поза юрисдикцією органу досудового розслідування або поза територією міста, де він розташований, слідчий чи прокурор має право доручити виконання необхідних дій найближчому компетентному органу. Зважаючи на умови бойових дій, це може бути слідчий найближчого відділу поліції, розташованого максимально близько до зони бойових дій, на території юрисдикції якого перебуває така особа, якщо це дозволяє ситуація й технічні умови. Службова особа має забезпечити виконання таких дій: вручення пам'ятки про її процесуальні права, перевірка документів, що посвідчують особу, забезпечення присутності особи до завершення слідчої (розшукової) дії.

Ситуація в) У липні 2024 року на полі бою поблизу міста Лисичанськ Луганської області було встановлено факт викрадення речей, що знаходилися при вбитих або поранених солдатах. Військовослужбовець Збройних Сил України ОСОБА_3 скористався хаосом бою для викрадення цінностей, зокрема особистих документів, мобільних телефонів і грошей. Злочин виявлено після завершення бойових дій, коли солдати повернулись на поле бою для збору тіл своїх побратимів та помітили відсутність особистих речей у загиблих і поранених.

Вчинення вказаних кримінальних правопорушень поширене, однак через необізнаність цивільних осіб [257], прокурорів [251] убачаємо за доцільне розглянути методику розслідування мародерства:

1. До внесення відомостей до ЄРДР слідчий ДБР за можливості повинен провести огляд місця події. Перед початком цієї слідчої (розшукової) дії він має впевнитись у безпечності території, яка оглядається. Необхідно зосередити увагу на наявності небезпечних елементів, таких як нерозірвані боєприпаси, забруднювальні речовини [349, с. 9], мінні пастки та

зброя, що можуть становити загрозу для слідчо-оперативної групи. До того ж слід враховувати замінування території, непередбачуваність погодних умов і зміну обстановки місця на момент проведення огляду порівняно з тим, що було на час вчинення злочину, зокрема пошкодження внаслідок вибухів або пожеж на полі бою, переміщення предметів, тіл або зброї тощо.

Додаткові труднощі виникають в ідентифікації осіб через знищення документів, а також у встановленні причинно-наслідкового зв'язку між отриманими потерпілим травмами та його смертю, пошкодженнями тіла, розкладанням трупа. Інші проблеми включають відсутність мобільного та інтернет-зв'язку, що ускладнює проведення радіорозвідки, кримінального аналізу даних і вивчення відеозаписів з камер спостереження.

У процесі огляду місця події важливо дотримуватись правил безпеки. За необхідності учасникам огляду надаються броньовані автомобілі та індивідуальні засоби балістичного захисту, такі як бронежилети й шоломи. Спеціалісти вибухотехнічної служби та сапери повинні заздалегідь обстежити місцевість або приміщення, знешкодити вибухові пристрої й інші небезпечні предмети, а також визначити безпечні зони на території. Огляд місця події дозволяється лише після підтвердження відповідними фахівцями, що немає загрози вибухових матеріалів [142, с. 557].

Крім того, слідчо-оперативна група обов'язково повинна мати маски та гумові рукавиці задля уникнення зараження, а також зведення до мінімуму забруднення місця події [306, с. 24]. Окрім засобів індивідуального захисту, слідчий повинен мати: 1) документи, що посвідчують особу – службове посвідчення, жетон, що підтверджує його статус і повноваження; 2) бланки протоколів, пам'ятки про права та обов'язки учасників кримінального процесу, ручку; 3) відеокамеру, зарядний пристрій до неї та кілька флешок – для фіксації огляду місця злочину й потенційних доказів; 4) компас або пристрій GPS – для орієнтування на місцевості та визначення напрямків; 5) засоби фіксації слідів – спеціальні пакети для зберігання зразків, контейнери для зберігання матеріалів, які можуть мати значення для

подальшого аналізу; 6) засіб освітлення – ліхтарик для освітлення темних або важкодоступних місць; 7) карту місцевості й план заходу для кращого розуміння контексту та місцевості; 8) рацію – для зв'язку з іншими членами слідчо-оперативної групи та передачі термінових повідомлень.

Слідчий повинен забезпечити можливими способами збереження речових доказів на місці події, опечатавши їх спеціальною обмежувальною стрічкою. Це дає змогу ефективно захистити місце події та зібрати докази, звівши до мінімуму забруднення і втрату слідів.

У процесі огляду необхідно встановити місце вчинення злочину, GPS-координати [443, с. 13], орієнтовний час вчинення злочину, локалізацію слідів, за допомогою спеціалістів скласти детальний план місця події. Важливо, щоб місце події було всебічно відображено за допомогою фото, відео, БПЛА. До проведення огляду місця події доцільно залучати інспектора-криміналіста для правильної фіксації та вилучення слідів рук, взуття, окремих волокон тканини від одягу злочинця. Усіх присутніх учасників огляду місця події слідчий повинен вказувати в протоколі огляду місця події.

Оглядом першочергово необхідно зафіксувати: загальну характеристику місця події (відкрита місцевість, будівля, подвір'я тощо); сліди бойових дій, якщо злочин вчинено на полі бою; місцезнаходження майна до протиправного заволодіння ним; криміналістичні сліди вчинення злочину. Окрім протоколу результати огляду необхідно фіксувати за допомогою фото-, відеозйомки, які надалі долучити до протоколу. Під час проведення огляду до участі можуть бути залучені потерпілий або свідки для надання пояснень на місці.

Оскільки залучення судово-медичних експертів може зайняти чимало часу, особи, які надають першу допомогу, можуть зробити важливі фотографії, збираючи та фіксуючи інформацію про тіло [228, с. 13], якщо особа на полі бою вбита.

Автори посібника для працівників Державної кримінально-виконавчої служби України рекомендують під час огляду місця події використовувати спеціальне програмне забезпечення, що автоматично фіксує необхідні дані (наприклад, додатки eyeWitness, Storymaker, Infocam, Taggly) [133, с. 229]. Вимірювання можна створювати за допомогою програмного забезпечення та технологій автоматизованого проєктування, таких як лазерні сканери або теодолітні системи [443, с. 32].

2. Після проведення огляду місця події слідчий ДБР/прокурор негайно після завершення огляду місця події вносить відомості до ЄРДР.

3. У разі наявності заявника (потерпілого), свідків наступною слідчою (розшуковою) дією є допит щодо орієнтовного часу вчинення злочину (за можливості встановити найбільш конкретний проміжок часу); місця вчинення злочину (від загального до конкретного, місцевість – адреса – приміщення – місцезнаходження (зберігання) майна); характеристики предмета злочину (яке саме майно, детальний опис, серійні номери, колір, інші ознаки, які уможливлюють точно ідентифікувати конкретну річ, час набуття); відомостей про вартість предмета злочину, кількість, наявність документів на майно; відомостей про осіб, що вчинили злочин (імена, зовнішність, одяг (форма), знаки розрізнення, зброя, відомості про підрозділ); у який спосіб (відкрито або таємно), за яких умов (воєнний, надзвичайний стан).

У разі наявності в потерпілого документів на майно, фотознімків предметів, квитанцій, чеків, коробок, гарантійних листів тощо, вони мають бути долучені до матеріалів провадження за результатами допиту або окремо.

Перед слідчою (розшуковою) дією слід роз’яснити права, передбачені КПК України. Допит проводиться за загальними правилами, передбаченими ст. 224 КПК України. При цьому, можливе застосування правил, передбачених ч. 11 ст. 615 КПК України, згідно з якими показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється

в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відео фіксації [136]. Водночас допит свідків може проводити оперативний працівник за дорученням слідчого ДБР або прокурора. Необхідним є проведення допитів свідків, якими можуть бути військовослужбовці караульної служби, військові начальники, санітарки, військовослужбовці аеророзвідки.

4. Оскільки злочин вчинюється з насильством («у разі наявності вбитих або поранених»), слідчий зобов'язаний призначити судово-медичну експертизу для встановлення причин смерті, якщо особа вбита, та встановлення ступеня тяжкості й характеру тілесних ушкоджень, якщо поранена особа залишилась живою.

Експертиза проводиться щодо виявлених під час огляду слідів злочину, товарознавча експертиза для з'ясування вартості предмета злочину. Залежно від конкретних обставин вчинення злочину можливе призначення інших експертиз (наприклад, портретної експертизи по відеозапису, якщо подія злочину потрапила на відео-, фотозйомку).

5. Іншими процесуальними діями є витребування доказів у порядку ст. 93 КПК України – надсилання запитів та захід забезпечення кримінального провадження – тимчасовий доступ до речей і документів. Надсилання запитів до Генерального штабу ЗСУ, Служби зовнішньої розвідки України, Департаменту контррозвідки СБУ, інших державних органів для отримання інформації щодо відомостей про перебування підрозділів ЗСУ у певний проміжок часу за місцем вчинення кримінального правопорушення. Якщо особу військовослужбовця встановлено, подальші запити скеровують на отримання документів, що підтверджують його статус, а саме особової справи військовослужбовця (наказ про призначення на посаду, функціональні обов'язки) [136, с. 199]. У разі відмови установи в наданні інформації, відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, здійснити виїмку.

6. Після встановлення особи підозрюваного, прокурор або слідчий ДБР за погодженням з прокурором вручає особі повідомлення про підозру та проводить допит підозрюваного. Під час допиту необхідно встановити час і спосіб вчинення злочину, мотиви, наявність співучасників, як підозрюваний збирався розпорядитися викраденим майном. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, окрема й одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо в такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відео фіксації [197].

7. Якщо особі вручено повідомлення про підозру, слідчий ДБР або прокурор проводить пред'явлення особи для впізнання, слідчий експеримент, запросивши не менше двох незаінтересованих осіб (понятих). Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

8. Слідчий ДБР або оперуповноважений за дорученням слідчого/прокурора здійснює пошук інформації з відкритих джерел та їх огляд. Огляд інтернет-сайтів, соціальних мереж, новин, відеороликів, що можуть містити інформацію, пов'язану з подією злочину. Наприклад, важливо знати та вміти користуватися сучасними інструментами для збору інформації у розслідуваннях, такими як:

– Pipl – пошукова система, яка спеціалізується на пошуку людей в інтернеті, надаючи доступ до інформації з відкритих джерел, соціальних мереж, блогів, профілів у мережі та інших баз даних. Вказана система збирає інформацію з різних джерел, таких як електронні пошти, номери телефонів, адреси та профілі в соціальних мережах, що робить його ефективним для пошуку зв'язків між підозрюваними, свідками або іншими зацікавленими особами;

– Wayback Machine – сервіс, що дає змогу переглядати старі версії вебсайтів, збережені в архівах. Він корисний для виявлення змін на сайтах, що можуть бути пов’язані зі злочином, або для отримання інформації, яка була вилучена або змінена після події. Це допомагає відтворити контент, який вже недоступний в активному інтернеті;

– Maltego – інструмент для збору даних та візуалізації взаємозв’язків між об’єктами, такими як люди, домени, IP-адреси, соціальні мережі. Він використовується для створення графічних схем, які допомагають виявити приховані зв’язки або мережі, що можуть бути важливими в розслідуванні. Це уможливить отримання додаткової інформації про учасників мародерства та їхнє оточення;

– Spiderfoot – платформа автоматичного збору інформації з різних відкритих джерел, яка може шукати інформацію за електронною поштою, доменами, IP-адресами, соціальними мережами та іншими параметрами;

– Social Media Monitoring Tools (наприклад, Hootsuite, TweetDeck, CrowdTangle) – інструменти, які допомагають відстежувати активність у соціальних мережах у реальному часі. Вони можуть бути корисними для моніторингу підозрілих повідомлень, постів або відео, які можуть бути пов’язані зі злочинною діяльністю;

– ExifTool – інструмент для аналізу метаданих мультимедійних файлів, таких як фотографії та відео. Він може допомогти отримати інформацію про час і місце створення файлу;

– Google Dorking – метод пошуку інформації в інтернеті за допомогою специфічних операторів пошукових запитів Google. Він дає змогу знаходити приховані сторінки, конфіденційну інформацію або дані, що не індексуються звичайними пошуковими системами;

– InVID, Amped FIVE або Forensic Toolkit можуть бути використані для аналізу матеріалів, які поширюються через соціальні мережі або інші платформи. Вони допомагають покращувати якість зображення,

ідентифікувати осіб, що беруть участь у мародерстві, та аналізувати метадані, пов’язані з часом і місцем зйомки.

Доцільно зазначити, що мародери хизуються своїми діями в соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram, TikTok, або в групах на платформах типу Telegram. Використовуючи інструменти для моніторингу соціальних мереж (як-от CrowdTangle або Hootsuite), можна відстежити контент, що потенційно свідчить про мародерство, включаючи зображення, відео та повідомлення. Якщо в розпорядженні слідчих є відеоматеріали або фото з місця злочину, інструменти для розпізнавання облич, такі як Clearview AI або Face++, можуть допомогти ідентифікувати осіб, залучених до мародерства, порівнюючи їх із даними з відкритих джерел або баз даних. Geo-tagging (геотеги) на зображеннях або відео можуть допомогти визначити точне місцезнаходження мародерів у момент скоєння злочину. Метадані, такі як координати GPS, що додаються до файлів, можуть стати ключовими доказами [61, с. 206]. Інструменти, як-от ExifTool, можуть допомогти в отриманні цієї інформації. У деяких випадках дрони або супутникові знімки можуть бути корисними для виявлення масових злочинів мародерства на великій території. Системи типу Planet Labs надають регулярні знімки поверхні землі, які можна використовувати для фіксації змін в інфраструктурі або підтвердження фактів мародерства.

2.3. Взаємодія слідчого з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством

Кримінальні правопорушення, пов’язані із мародерством, вчиняються тоді, коли загальна безпека населення є особливо вразливою. Слідчі, які здійснюють розслідування в таких умовах, повинні мати не лише професійні

навички, а й здатність ефективно співпрацювати з військовими, поліцією та іншими силами безпеки.

Це також підкреслюють І. Плетяк та І. Огерук, зазначаючи, що під час воєнного стану часто діють різні військові формування, тому правоохоронні органи мають налагодити контакт і взаємодію з військовими для забезпечення безпеки [174, с. 103]. Отже, ефективна взаємодія є ключовою для забезпечення безпеки населення та оперативного розслідування злочинів.

Під поняттям «сили безпеки» вважаються органи правопорядку, розвідувальні установи, державні структури спеціального призначення з функціями забезпечення національної безпеки, а також інші організації, що відповідно до Конституції та законів України мають завдання в цій сфері. До «сил оборони» належать Збройні Сили України, інші військові формування, створені відповідно до законодавства України, правоохоронні та розвідувальні органи, а також спеціальні структури з правоохоронними функціями, яким Конституцією та законами України доручено забезпечення оборони держави [5, с. 79].

Згідно із законодавством України, сектор безпеки й оборони – система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об’єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [207].

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліція, згідно з покладеними на неї завданнями, зокрема, бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної

ситуації в разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості та здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [208].

Запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України, – серед інших, є одними із найголовніших завдань сектору безпеки й оборони. Серйозною проблемою залишається недостатня ефективність взаємодії слідчих із суб'єктами сектору безпеки й оборони України в протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із мародерством.

Слід виокремити два рівні взаємодії:

1) міжвідомчий, що полягає у співпраці між різними державними органами, такими як Служба безпеки України, Національна поліція України, прокуратура та інші, з метою забезпечення національної безпеки та ефективного розслідування злочинів;

2) відомчий рівень, тобто взаємодію між підрозділами всередині одного відомства, наприклад, між слідчими та оперативними підрозділами Національної поліції України, для координації дій під час розслідування.

О. В. Антонюк вважає взаємодію формою організації розслідування, що передбачає співробітництво слідчого з іншими працівниками слідчих підрозділів за єдиним планом, часом та місцем для швидкого та повного розкриття злочинів і встановлення об'єктивної істини [8]. Особливого значення це набуває під час документування воєнних злочинів, зокрема на деокупованих територіях. Органи Національної поліції України здійснюють взаємодію за кількома ключовими напрямами. По-перше, організовують евакуацію населення з районів, що постійно обстрілюють російські війська. По-друге, проводять «подворові» або «поквартирні» обходи для збору

інформації про військовослужбовців рф, їх належність до підрозділів, кількість техніки, характер злочинів. Водночас велика кількість злочинів залишається латентною через відмову потерпілих, особливо жінок і дітей, подавати заяви, що потребує залучення психологів у складі робочих груп. Особливого значення також набуває виявлення військовослужбовців рф, які можуть переховуватись в населених пунктах чи поблизу них [264, с. 14].

Правильно організована взаємодія, заснована на плані розслідування та детальному плануванні кожної процесуальної дії, сприяє ефективному поєднанню слідчих (розшукових) дій з негласними слідчими (розшуковими) заходами, для виявлення злочинних зв'язків, встановлення організаторів та виконавців [234, с. 150]. Такий підхід дає змогу оперативно збирати докази, встановлювати масштаби завданої шкоди, організовувати розшук і повернення викраденого майна, забезпечуючи формування надійної доказової бази для судового розгляду. Крім того, це мінімізує ризики знищення доказів, впливу на свідків або уникнення відповідальності.

А. Зіневич розглядає питання залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду й виїмки кореспонденції, що регламентується ст. 262 КПК України. Огляд затриманої кореспонденції здійснюють в установі зв'язку за участю її представника, а за необхідності – спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та навичками, має допуск до державної таємниці та надає консультації слідчому чи прокурору. Участь спеціаліста відображається в протоколі проведення відповідної дії, до якого додаються його письмові пояснення, копії кореспонденції та інші матеріали, що пояснюють зміст протоколу [84, с. 54].

Після масштабного вторгнення слідчі Національної поліції України розслідують великий обсяг воєнних злочинів, які не підпадають під їх підслідність. Слідчі підрозділи НПУ забирають на себе основну частину документування, здійснюючи комплексні процесуальні та слідчі (розшукові) дії, призначають судові експертизи, які здебільшого складні за обсягом і масштабністю досліджень [86, с. 66].

Здійснюючи досудове розслідування, можливості слідчого обмежені виключно процесуальними діями, визначеними КПК України, тому в багатьох випадках він звертається до підрозділів сектору безпеки та оборони, щоб отримати допомогу в здійсненні таких дій, збиранні доказів шляхом витребування інформації.

Результати проведеного опитування слідчих підрозділів Національної поліції України та Державного бюро розслідувань свідчать про неоднозначну оцінку ефективності взаємодії з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438 КК України (у контексті розграбування майна). Зокрема, 44 % респондентів вважають взаємодію дуже ефективною, що свідчить про наявність налагоджених механізмів співпраці. Водночас 30 % опитаних указують на існування певних проблем, які потребують вирішення. Ще 18 % оцінюють взаємодію як недостатню, що свідчить про необхідність її покращання. Найбільш критичним є той факт, що 8 % респондентів вказали на відсутність або неефективність такої взаємодії, що може суттєво ускладнювати процес розслідування.

Важливим етапом у взаємодії є встановлення зв’язку між правоохоронними органами та військовими підрозділами, що діють в зоні конфлікту. Це може включати обмін інформацією про можливих підозрюваних, рухи ворожих груп та інші ризиковані ситуації. Швидкий обмін інформацією дає змогу слідчим краще розуміти контекст злочину та швидше реагувати на нові обставини. Наприклад, науковиці А. Каліневич і Т. Шевченко підкреслюють, що для успішного проведення огляду місця події необхідна ефективна співпраця з військовим керівництвом. Це може включати обмін інформацією, отримання дозволів на в’їзд у зону конфлікту, супровід, а також забезпечення необхідного захисту та підтримки [91, с. 709–710].

Співпраця включає обмін технічною та інтелектуальною підтримкою. Спеціалісти з безпеки та оборони можуть надати слідчим доступ до

супутникових знімків, розвідувальної інформації, а також консультації з використанням спеціальних засобів збору даних. Це допомагає слідчим у зборі доказів і встановленні обставин злочину. Для забезпечення успішного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, співпраця слідчих з інституціями сектору безпеки та оборони потребує взаєморозуміння, довіри та відкритості між сторонами. Серед ключових аспектів цієї взаємодії є обмін інформацією та координація дій.

В арміях для навігації використовують різноманітні технології, включаючи аерокосмічну та оптико-електронну розвідку, супутниковий зв'язок, цифрові комп'ютерні технології, а також традиційні методи геодезії, картографії та фотограмметрії. Цей широкий арсенал інструментів уможливлює не лише отримувати докладну інформацію про географічні об'єкти на полі бою, а й проводити комплексний аналіз і планування операцій, забезпечуючи високу точність та надійність військових дій [178, с. 263–264].

Наприклад, часто існує нагальна потреба в отриманні інформації на запит до підрозділів аеророзвідки, які виконували завдання в районі вчинення мародерства в певний проміжок часу, та запити до відповідних органів у разі ведення супутникової зйомки (інформація Державного космічного агентства України) [240, с. 38]. Також доцільно залучати до розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством працівників управління кримінального аналізу. В умовах сьогодення розкриття резонансних, тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень неможливе без участі кримінальних аналітиків і належного проведення аналітичної розвідувальної роботи під час кримінальних проваджень [14]. Спеціальні знання вказаних осіб можуть бути корисними в зборі та аналізі важливої інформації, розкритті зв'язків між злочинами та злочинцями. Вказане управління зосереджене на інформаційно-аналітичному супроводженні розкриття злочинів загальнокримінальної спрямованості, зборі доказової інформації воєнних злочинів країни-агресора, проведенні

відеоаналітичних досліджень. Крім того, разом з технічними спеціалістами впроваджені рішення для покращання якості фотозображень. Завдяки цьому вдається розслідувати як вбивства, так і мародерства [22, с. 42–44].

Зазначається, що під час розслідування воєнних злочинів аналітик забезпечує:

– максимальне охоплення ЗМІ для збору інформації, а також інших джерел, які висвітлюють воєнні події, у тому числі й ворожі, матеріали з попередніх конфліктів та їх збереження;

– документування відомостей і фактів, особливо в частині переміщення військових формувань та їх фіксації на певній території;

– фокусування на певній ділянці бойових дій, особливо під час гарячих фаз через масштабність подій і швидку зміну оперативної обстановки.

– обізнаність у використанні новітніх методів аналізу, зокрема й супутникових знімків [22, с. 44–45].

Підрозділи кримінального аналізу НПУ з початку повномасштабного вторгнення активно використовують системи відеоспостереження та аналізують великі обсяги відеоматеріалів. Вони займаються геопросторовим аналізом, визначенням маршрутів руху, розпізнаванням воєнних злочинців, мародерів, диверсантів, покращанням відео та спростуванням дезінформації. Кількість відео для аналізу зросла в рази, лише Департамент кримінального аналізу опрацював понад 200 терабайтів матеріалів [222, с. 170].

На нашу думку, взаємодія слідчого, який розслідує кримінальні правопорушення, пов’язані з мародерством, з інституціями сектору безпеки та оборони може включати як встановлення майбутніх ризиків, так і реалізацію превентивних заходів. Спільна діяльність може полягати в аналізі ризиків і визначенні потенційних зон, де можливі прояви мародерства, моніторингу оперативної обстановки для виявлення ранніх ознак злочинної діяльності, а також у розробці превентивних заходів, спрямованих на посилення охорони об’єктів інфраструктури та гуманітарної допомоги. Окрім цього, така взаємодія забезпечує оперативне реагування на виявлені факти

мародерства, прогнозування можливих сценаріїв злочинів у змінюваних умовах воєнного стану та сприяє вдосконаленню нормативно-правової бази для посилення контролю і запобігання злочинам.

Крім того, взаємодія передбачає спільні операції та координацію дій під час спеціальних операцій. Спільні команди, складені зі спеціалістів з різних сфер, можуть бути ефективним інструментом для затримання підозрюваних та запобігання подальшим злочинам.

Служба безпеки України спільно з Департаментом захисту інтересів суспільства і держави НПУ та за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора викрила російського військового, причетного до вбивства мирного жителя Київщини під час тимчасової окупації регіону. Під час досудового розслідування встановлено додаткові факти злочинів підрозділу 331-го парашутно-десантного полку 98-ї повітряно-десантної дивізії збройних сил рф, зокрема пограбування житлових будинків [18, с. 49].

Завдяки взаємодії з інституціями сектору безпеки та оборони, слідчі мають змогу ефективно розслідувати злочини мародерства. Це важливий крок у забезпеченні правопорядку та безпеки для всіх громадян, особливо в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Додатковим аспектом ефективної взаємодії є спільна підготовка та навчання. К. Шевчишена, опираючись у своєму дисертаційному дослідженні на довідкову літературу та узагальнені результати опитування респондентів, зазначає одну з ключових проблем розслідування воєнних злочинів – брак підготовлених фахівців у слідчих і оперативних підрозділах (75 %) [271, с. 27].

Слідчі можуть скористатися експертними знаннями та навичками військових у галузі тактичного планування, безпеки на місцях та роботи зі зброєю та вибуховими речовинами. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про основи національного спротиву», до повноважень інших сил безпеки та сил оборони, Національна поліція України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна

служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, Управління державної охорони України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, беруть участь у навчаннях (тренуваннях), оперативно-польових поїздках з територіальної оборони, забезпечують участь у них підпорядкованих органів та підрозділів [211]. Зі свого боку, військові можуть здобути глибше розуміння правозахисних і кримінальних процедур, що допоможе їм краще співпрацювати з правоохоронними органами під час спільних операцій.

Однак успішна взаємодія вимагає не лише технічних навичок, а й розвинутих комунікаційних і міжособистісних умінь. Слідчі та представники сектору безпеки та оборони мають розуміти особливості та потреби кожної сторони, а також ефективно спілкуватися та вирішувати конфліктні ситуації. Відкритість до думок і поглядів інших, здатність до конструктивної критики та гнучкість у вирішенні проблем є ключовими для побудови продуктивного партнерства.

Сьогодні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би чітко врегульовував усі аспекти взаємодії Національної поліції України з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством в умовах воєнного стану. Однак, деякі питання такої взаємодії регулюються окремими нормативно-правовими документами, наприклад: Порядком взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затверджений спільним наказом МВС України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 року № 177/450/46; Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним

правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 575.

Загалом взаємодія між слідчими та інституціями сектору безпеки та оборони в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, потребує комплексного підходу. Успішне розслідування таких злочинів залежить від налагодженої взаємодії між слідчими та сектором безпеки й оборони, зокрема обміну інформацією, координації дій, спільних операцій, а також забезпечення технічної та інтелектуальної підтримки. Взаєморозуміння, довіра та ефективне спілкування є ключовими для забезпечення результативної спільної роботи, що дає змогу захистити громадян і гарантувати правопорядок навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

2.4. Особливості використання спеціальних знань і спеціальних технічних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Поняття «спеціальні знання» науковці окреслюють як знання в будь-якій сфері [59, с. 33]; знання, які не є загальнопоширеними або широко відомими, але набуті лише спеціалістами-професіоналами в конкретній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо [107, с. 285]; знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, які використовують учасники кримінального провадження в межах реалізації своїх повноважень (широке значення) та знання, які використовують експерт або спеціаліст під час проведення досліджень або участі в слідчих (розшукових) діях (вузьке значення) [277, с. 112].

А. Вуйма в дисертації «Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств» згадує різні досліджені підходи вчених до

визначення суті спеціальних знань, які використовують у кримінальному судочинстві [58, с. 45]. Б. Романюк виокремив такі з них: 1) спеціальні знання вважаються недоступними загальній публіці; 2) спеціальні знання як ті, що базуються на наукових даних; 3) досліджувані знання мають відповідати сучасному рівню розвитку науки та використовуватись у сфері кримінально-процесуальної діяльності; 4) спеціальні знання базуються на типі професійної діяльності за певною спеціальністю; 5) відсутність спеціальних знань у суб'єкта доказування [321, с. 41–44].

Із зазначеного вбачається, що спеціальні знання – це знання, які не є загальнодоступними або широко відомими, а набуті професіоналами в конкретних галузях науки, техніки, мистецтва чи ремесла; мають відповідати сучасному рівню розвитку науки, базуватись на наукових даних і типі професійної діяльності, а також бути недоступними загальній публіці та відсутніми в суб'єкта доказування.

Згідно з Інструкцією про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1339, спеціалістами вважаються інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти, а в разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій – керівники зазначених секторів, які входять до структури органів досудового розслідування.

Наказ від 6 липня 2017 року № 570 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» визначає інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста) у кримінальному провадженні як особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення [210].

До проведення огляду місця події можуть залучатись працівники Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України в складі спеціалізованої пересувної лабораторії, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок, та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування. Вказані лабораторії поділяються на: криміналістичні, автотехнічні, вибухотехнічні тощо [25, с. 127].

Відповідно до ст. 71 КПК України, особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками й може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, є спеціалістом. Окрім цього, законодавець виокремлює ще одного суб'єкта, який володіє спеціальними знаннями, як експерт – особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [117].

Судовим експертом державної спеціалізованої установи має право стати фахівець, який має відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшов відповідну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Вказана особа повинна мати необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань [215].

Спеціаліст та експерт є учасниками кримінального провадження, відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, які наділені правами та обов'язками. Вказані особи залучаються до кримінального провадження

сторонами кримінального провадження з метою одержання допомоги у сфері, що потребує спеціальних знань.

Згідно з ч. 2 ст. 71 КПК України, використання спеціальних знань у кримінальному провадженні можливе в разі необхідності (ч. 8 ст. 228 КПК України «Пред'явлення особи для впізнання», ч. 1 ст. 236 КПК України «Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи», ч. 3 ст. 237 «Огляд», ч. 2 ст. 240 КПК України «Слідчий експеримент», ч. 2 ст. 241 КПК України «Освідування особи», ч. 1 ст. 245 КПК України «Отримання зразків для експертизи», ч. 2 ст. 245[1] КПК України «Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису», ч. 1 ст. 262 КПК України «Огляд і виїмка кореспонденції», ч. 1, 3 ст. 266 КПК України «Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів», ч. 3 ст. 359 КПК України «Дослідження звуко- і відеозаписів», ст. 360 КПК України «Консультації та роз'яснення спеціаліста», ст. 361 КПК України «Огляд на місці»), а згідно з ч. 2 ст. 168 КПК України (порядок тимчасового вилучення майна), ст. 227 КПК України (участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи), ст. 238 КПК України (огляд трупа), ст. 239 КПК України (огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією), ч. 2 ст. 242 КПК України, ч. 5 ст. 245[1] КПК України (зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису) – обов'язковим у кримінальному провадженні.

О. Шмигельська та А. Лазебний висвітлюють особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, які визначаються видом злочинів, зміною обстановки під час ведення бойових дій, ризиком загибелі, поранення або захоплення в полон учасників кримінального провадження, обмеженим

часом для проведення слідчих (розшукових) дій тощо [275, с. 36]. Такої самої думки О. Юхно, В. Кікінчук, Р. Степанюк та ін. [158, с. 83–84].

Формами використання спеціальних знань у кримінальному процесі є:

а) призначення та проведення судових експертиз (за результатами експертного дослідження експерт складає висновок, що відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, є процесуальним джерелом доказів);

б) залучення до провадження (слідчих (розшукових) дій) осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками й можуть надавати безпосередню технічну допомогу (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання довідок, висновків та інших документів з питань, що належать до сфери його знань:

1) під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України;

2) у випадках, передбачених ч. 3 ст. 245^1 КПК України, тобто для здійснення зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису;

3) щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів (ст. 71 КПК України), а під час судового розгляду усні консультації та письмові роз’яснення (ст. 360 КПК України) [127, с. 128].

в) консультаційна допомога спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій;

г) безпосереднє використання слідчим спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі [50, с. 211].

Для з’ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути отримано висновок спеціаліста (п. 3 ч. 3 ст. 214 КПК України).

Однак деякі науковці піддають сумнівам законність висновку спеціаліста [126, с. 176], аргументуючи, що висновок спеціалістів не є доказом у кримінальному провадженні щодо злочинів і висновок спеціаліста не може відповідати висновку експерта. Вказане узгоджується з постановою Верховного Суду у справі № 583/877/21 від 29 травня 2023 року [189].

Дублікат документа та копії інформації, у тому числі комп’ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп’ютерних системах, їх невіддільних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа (ч. 4 ст. 99 КПК України). Також довідки, висновки та інші документи спеціалістів прирівнюються до документів, що містять інформацію, яка може слугувати доказом фактів чи обставин, встановлених у процесі кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 99 КПК України). Отже, «інші документи» спеціаліста зможуть використовуватись як докази в кримінальних провадженнях.

Участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, де вилучено техніку (мобільний телефон), допомагає слідчому визначити статус, стан і призначення об’єкта. Поради спеціаліста можуть стосуватись порядку виявлення, дослідження та фіксації носіїв інформації, можливості їх вилучення та належного пакування для збереження цілісності інформації. Також спеціаліст допомагає правильно описати дії слідчого та вказати точні назви об’єктів для подальших слідчих (розшукових) дій, таких як огляд предмета, призначення експертиз.

Виконання експертизи є самостійною діяльністю експерта, натомість спеціаліст використовує свої знання і навички, надаючи в межах компетенції

консультації, відповідаючи на питання, надає допомогу слідчому, включаючи застосування технічних засобів для збору, фіксації та вилучення доказів у кримінальному провадженні [278, с. 94–95].

Крім того, спеціаліст має право фіксувати факти порушення законодавства та визначає розмір матеріальної шкоди (збитків) [204]. Рекомендують залучати спеціалістів для встановлення завданих збитків під час проведення слідчих (розшукових) дій у зв'язку з розслідуванням воєнних злочинів [1, с. 688].

Під час слідчих (розшукових) дій судово-медичний експерт здійснює роль спеціаліста згідно зі ст. 71 КПК України, зокрема під час огляду трупа (судово-медичний експерт оглядає труп з метою документування стану тіла, наявності пошкоджень, збирання доказів і зразків (наприклад, комах для ентомологічного дослідження).

Він описує всі фізичні особливості та умови, що можуть впливати на трупні явища; огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією (проводять такий самий огляд, як і звичайний огляд трупа, але в разі ексгумації. Це передбачає викопування трупа для подальших досліджень або перевірки попередніх висновків); освідування (експерт виконує освідування для виявлення на тілі осіб слідів кримінального правопорушення або специфічних прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Фіксуються всі знайдені сліди та фізичні ознаки); слідчого експерименту (включає відтворення обставин події з метою перевірки гіпотез або доказів, зіставлення з експертними висновками або забезпечення додаткових даних для судово-медичних досліджень); допиту (судово-медичний експерт може брати участь у допиті для уточнення обставин кримінального провадження, збору додаткової інформації для експертизи або роз'яснення відповідних моментів стосовно травм, стану потерпілих або підозрюваних), інших слідчих (розшукових) діях [88]. Такої самої думки і М. Г. Щербаківський, який розглядає експертизу як застосування спеціальних знань у

кримінальному процесі, включаючи залучення фахівців до участі в слідчих діях [276, с. 85].

Після завершення слідчих (розшукових) дій до протоколів долучаються результати його дій, а саме фототаблиця, фотознімки, схеми та ескізи, носії інформації (відеокасета, флешнакопичувач, оптичний диск, інші знімні носії інформації на яких за допомогою технічних засобів або приладів, спеціального обладнання (камери, безпілотного літального апарату тощо) зафіксовано аудіо-, відеозапис), план-схема місця події, відбитки та зліпки, креслення, нотатки, чернетки, письмові пояснення, інші документи спеціалістів. Вказані додатки до протоколів повинні бути оформлені з дотриманням вимог ст. 103–105, 107 КПК України. Також у профільних законах, таких як ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію», передбачено використання поліцією різноманітних технічних приладів і засобів, зокрема фото- і відеотехніки, безпілотників, та спеціалізованого програмного забезпечення для фіксації правопорушень та аналітичної обробки інформації.

Загалом під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, можуть використовуватись спеціальні знання з багатьох сфер. Ці злочини вимагають спеціальних знань і технічних засобів через їх складність та специфіку.

Збирання доказів у процесі розслідування на переконання О. Кисельова передбачає проведення великої кількості судових експертиз у зв’язку з розслідуванням різних видів кримінальних правопорушень, таких як знищення об’єктів інфраструктури та житлових будівель, масове вбивство мирних громадян, мародерство [94, с. 124].

Існує проблема, пов’язана з використанням висновків судових експертів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів в національній судовій системі України, яка стосується неможливості використання в Україні результатів експертних досліджень, проведених французькими, нідерландськими та іншими іноземними експертами

(кримінологами, імунологами, генетиками (ДНК) Спеціальної слідчої групи та МКС) як джерела доказів або експертного висновку. Важливо зазначити, що в кримінальних провадженнях в Україні можуть використовуватися лише ті докази, які були отримані відповідно до процедур, визначених КПК України [343, с. 190]. Однак у разі необхідності та за наявності підстав може бути залучено фахівця у галузі хімічної, біологічної, радіаційної, ядерної чи іншої зброї з іноземної держави, міжнародної організації як спеціаліста [117].

Під час розслідування воєнних злочинів, зокрема розграбування особистого майна громадян (автор – ст. 438 КК України), є необхідність у призначенні військової експертизи, завдання якої встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків під час дій збройних сил російської федерації [2, с. 71; 173, с. 350].

Експертизи є корисним інструментом для розслідування мародерства, які можуть допомогти підтвердити факти злочину шляхом аналізу доказів на місці події та порівняння їх з іншими відомостями. Крім того, судові експерти можуть виявити сліди, які вказуватимуть на особливості методів і засобів мародерства та дадуть змогу ідентифікувати можливих винуватців. Результати експертиз можуть бути використані як докази в судовому розгляді кримінального провадження щодо мародерства, щоб довести винуватість обвинуваченого.

Наприклад, за допомогою OSINT є можливість зафіксувати фото та відео випадків мародерства. Після огляду слідчому рекомендовано призначити судову портретну експертизу або експертизу фото-, відео-, звукозапису для того, щоб ідентифікувати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення за голосом і обличчям. Для ідентифікації особи за голосом експерту надають фонограми з порівняльними зразками у вигляді діалогу або монологу [376, с. 264]. За потреби до відбору зразків залучається спеціаліст.

У разі затримання підозрюваного можна одержати його експериментальні зразки зовнішності (фото чи відео), відповідно до ст. 245

КПК України, залучивши спеціаліста в галузі судової фотографії та ідентифікації особи за ознаками зовнішності.

Для порівняння матеріалів шляхом витребування документів слідчому необхідно отримати фотографічне зображення особи (осіб) з певних баз даних (паспортний стіл, сервісні центри МВС України тощо) для проведення портретної експертизи [11, с. 128].

За відеофонограмами може проводитись комплексна експертиза відео-, та аудіозаписів і психологічна експертиза. Це дає змогу більш ефективно вирішувати питання щодо емоційного стану особи, використовуючи як вербальні, так і невербальні ознаки психічного стану [230, с. 392]. Щоб уникнути слідів монтажу й редагування фото-, відео- і звукозаписів варто призначати фототехнічну експертизу (для фото) та експертизу відео-, звукозапису (для відео) [378, с. 52].

Для дослідження інтернет-активності, визначення геолокації, аналізу інформації з iCloud та інших інтернет-сервісів слідчий може залучити спеціаліста, який володіє відповідними технічними знаннями. Наприклад, у вироку Тростянецького районного суду Сумської області від 1 березня 2023 року *винуватість ОСОБА_3 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, була підтверджена письмовими доказами. Вони містились у рапорті інспектора відділу протидії кіберзлочинності, який провів аналіз інтернет-активності, встановлення геолокації та синхронізації з викраденим мобільним телефоном, включаючи дані з Google, Apple сервісів, соціальних мереж і месенджерів. Завдяки цьому вдалося ідентифікувати абонентські номери та профілі контактів, які синхронізувалися з iCloud потерпілого, що є важливими доказами у справі [45].*

Призначення експертизи залежить від потреб органу досудового розслідування і специфіки обставин кримінального провадження.

Використання спеціальних технічних засобів, таких як камери спостереження і квадрокоптери, є важливим під час розслідування

кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, а спеціалісти-криміналісти залучаються як оператори БПЛА. Д. Полнікова та Н. Лугіна акцентують на використанні дронів для проведення дистанційного огляду місця події, що дає змогу отримувати зображення з повітря, детально досліджувати територію та збирати докази про вчинені злочини. За допомогою дронів можна проводити аерофотозйомку окупованої території для отримання інформації про розмір території, наявність будівель та інфраструктури [179, с. 272]. Однак перед використанням квадрокоптера необхідно заздалегідь одержати дозвіл від військових підрозділів, зокрема військової розвідки або підрозділів радіоелектронної боротьби (РЕБ) [105, с. 156].

Д. М. Тичина, А. О. Антощук і Р. В. Перцев під терміном «безпілотник», «БПЛА», «UAV» розуміють повітряне судно, яким через канали зв’язку керує один або кілька пілотів [245, с. 292]. Згідно з п. 23 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України, безпілотне повітряне судно – будь-яке повітряне судно, що експлуатується або розроблене для експлуатації автономно чи яке пілотується дистанційно без пілота на борту [175].

Завданнями БПЛА для фіксації та огляду місця події під час розслідування мародерства є розвідка місцевості з метою виявлення вибухових або інших предметів, що можуть становити загрозу для представників правоохоронних органів; відео- та фотофіксація місця події в складнодоступних місцях, загальної обстановки, положення та розташування тіл; визначення місць та їх координат на полі бою, де вчинено викрадення майна. Під час огляду місця події виявлені криміналістичні сліди вчинення злочину важливі для розслідування випадку мародерства. Від якості зафіксованих об’єктів залежить повнота отримання інформації для розслідування, оскільки надалі вони стають об’єктами експертних досліджень [137, с. 134–135].

Для ефективного аналізу великих обсягів даних, що збирають під час розслідування, використовують сучасні аналітичні методи, такі як штучний

інтелект, машинне навчання та інші техніки обробки даних, що дають змогу виявити закономірності та зв’язки між різними аспектами провадження.

Наприклад, в Офісі Генерального прокурора України у розслідуванні воєнних злочинів використовують програмне забезпечення Palantir Technologies, система якого зберігає, обробляє дані, будує зв’язки між ними та відображає все на інтерактивних дошках [10, с. 32].

Серед можливостей використання штучного інтелекту виокремлюють порівняння слідів папілярних відбитків і зразків ДНК [171, с. 30].

Сучасні тенденції розвитку штучного інтелекту у сфері обробки аудіоконтенту, зокрема голосу та мовлення, значно підвищують якість звукозаписів і сприяють спрощенню ідентифікаційного дослідження дикторів під час проведення судових експертиз. Упровадження технологій, подібних до програмного забезпечення «Adobe Audition», допомагає зменшити час, необхідний для проведення таких досліджень. Розвиток штучного інтелекту може позитивно вплинути на якість і ефективність судових експертиз відео- та звукозапису, забезпечуючи точність ідентифікації дикторів і аналізу акустичних сигналів [279]. Крім того, використання новітніх технологій для обробки й аналізу зібраних даних, таких як штучний інтелект можуть допомогти у швидкому й точному виявленні закономірностей і підозрілих дій, ефективнішому управлінні великим обсягом інформації.

Також технологія визначення осіб може використовуватись у розслідуваннях, зокрема для ідентифікації підозрюваних, підтвердження їх присутності на місці події, спростування або підтвердження алібі. Органи прокуратури та Національна поліція України вже використовують програмне забезпечення Clearview AI для пошуку та ідентифікації підозрюваних за допомогою розпізнавання обличь на фотографіях із соціальних мереж і відеозаписів з камер спостереження [171] та інструмент пошуку по обличчю Artellence [326, с. 384].

Ю. Чорноус згадує, що в умовах розслідування воєнних злочинів, техніко-криміналістичне забезпечення процесуальних дій має відповідати

передовим практикам інших країн. Зокрема, технології 3D-сканування вже стали звичною частиною роботи правоохоронних органів провідних світових і європейських держав та нині їх застосовують і в Україні. Важливим є й те, що на практиці ефективно використовують і мобільні ДНК-лабораторії [268, с. 335].

В. Шевчук пропонує для вимог військової криміналістики використовувати сучасні біометричні системи для ідентифікації осіб за їхніми характеристиками (наприклад, відбитками пальців, зовнішнім виглядом, райдужною оболонкою ока, ДНК, ходою або почерком тощо). Актуальним є використання можливостей безпілотних літальних апаратів, систем спостереження та відеоконтролю, електронного моніторингу місцезнаходження осіб у просторі й повітрі та ідентифікаційних систем розпізнавання осіб за їхніми обличчями й іншими характеристиками [273, с. 803].

В. Негребецький розкриває тему можливостей підвищення ефективності інформаційних відеоаналітичних систем у правоохоронній діяльності за допомогою біометричних технологій. У Київській області було впроваджено систему відеоспостереження «Smart Safe City», яка дає змогу швидко реагувати на потенційні загрози й уже продемонструвала ефективність у зниженні рівня вуличної злочинності. Біометричні технології активно використовують за кордоном, наприклад, у Китаї та в зонах бойових дій в Іраку та Афганістані вони допомагають ідентифікувати підозрюваних. У судово-експертній діяльності біометричні дані, такі як ознаки ходи, використовуються для ідентифікації осіб за відеозаписами, що розширює можливості криміналістичних досліджень [145, с. 165].

До складу слідчо-оперативної групи, яка виїздить на місце події (слідчий (дізнавач), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст), можливе залучення таких осіб, які володіють спеціальними знаннями (за необхідності):

– працівники вибухотехнічної служби;

– сапери ЗСУ;

– кінологи зі службово-пошуковими собаками;

– судово-медичний експерт (лікар);

– фахівець з оцінювання вартості майна;

– працівники моргу.

Цікава позиція щодо співпраці слідчого та оперативного працівника висвітлена в дослідженні М. Семенишина, С. Князєва та В. Павліченка. Зокрема 30 % опитаних слідчих зазначили, що однією з ефективних форм взаємодії слідчого із суб'єктом, який здійснює ОРД, є офіційне закріплення оперативного працівника для постійної допомоги слідчому під час розслідування злочину. Така форма звільняє останнього від необхідності писати безліч доручень (чим заощаджується час), дає змогу сторонам психологічно й професійно сформувати позитивні в роботі контакти, оптимально використати методи та засоби, що є на озброєнні оперативно-розшукових апаратів [232, с. 83].

Особам, залученим до СОГ, роз'яснюють вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їхній обов'язок не розголошувати відомості про проведену процесуальну дію, а також застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання.

Працівники вибухотехнічної служби забезпечують безпеку під час доступу слідчого до місця скоєння кримінального правопорушення, виконуючи процедури перевірки території на наявність вибухових матеріалів або предметів, що можуть їх імітувати, та в разі потреби проводять розмінування.

Спеціалісти-вибухотехніки здійснюють пошук, огляд, розрядження, транспортування та знешкодження вибухових пристроїв лише після того, як всі сторонні особи залишили небезпечну зону. Доступ до місцевості, приміщень і транспортних засобів надається лише після обстеження та підтвердження відсутності загрози вибуху [202].

Сапери також здатні виявити будь-які вибухонебезпечні предмети або пристрої, які можуть бути залишені мародерами, щоб залякати або захистити власні інтереси. Це допомагає забезпечити безпеку слідчого та інших працівників, що працюють на місці події. Крім того, спеціалісти можуть відключити, знешкодити або захистити вибухонебезпечні предмети, щоб зберегти їх як докази для подальшого розслідування. Маючи професійну експертизу у виявленні, розмінуванні та обробці вибухонебезпечних матеріалів, знання та навички саперів можуть бути важливими для слідчого у вирішенні складних ситуацій, пов'язаних з мародерством. Надалі сапери можуть надати слідчому поради щодо заходів безпеки на місці події, які допоможуть уникнути можливих небезпечних ситуацій та зберегти життя і здоров'я працівників.

У разі, коли мародерство вчинено з використанням зброї або вибухів, необхідно проводити детальні експертизи цих елементів. Експерти з балістики та вибухотехніки можуть надати важливі дані про тип зброї, використані боєприпаси або вибухівку, що допоможе в розслідуванні.

Відповідно до Борнмутського протоколу про захист і розслідування масових поховань, спеціалісти в галузі судово-балістичних досліджень і аналізу вогнепальної зброї та слідів ураження провадять дослідження слідів, які залишились на речових доказах. Після цього вони порівнюють ці сліди з можливими предметами або знаряддями, що могли б їх спричинити, щоб сформулювати судово-медичні висновки про вогнепальні травми та зібрані боєприпаси [349, с. 18].

Завдання кінологів, які працюють зі службовими собаками, полягає у використанні собак для пошуку осіб, які можуть бути причетні до кримінального правопорушення, виявлення слідів злочинної діяльності, збереження доказів і виявлення прихованих предметів.

Огляд трупа на місці його виявлення проводиться слідчим із залученням судово-медичного експерта або лікаря. У разі неможливості огляду трупа на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій

тощо) огляд трупа здійснюється слідчим у бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа [205].

Судово-медичний експерт визначає факт настання смерті (за достовірними ознаками смерті); визначає давність настання смерті; первинне положення трупа та його можливі зміни; встановлює відповідність місця виявлення трупа місцю вчинення злочину; допомагає слідчому правильно та послідовно оглянути труп, виявити й вилучити сліди, подібні до крові, інші виділення людини, волосся, а також різні речі, предмети, засоби, зброю тощо.

На підставі постанови, направлення або іншого документа, який складений уповноваженою службовою особою правоохоронного органу, працівник бюро судово-медичної експертизи проводить судово-медичне дослідження (зовнішній огляд) або судово-медичну експертизу (розтин) трупа.

Фахівець з оцінювання вартості майна може виконувати важливу роль у розслідуванні мародерства, надаючи свою експертизу та допомагаючи встановлювати факти й збитки. Зокрема, це проведення оцінки викраденого майна для визначення його ринкової вартості, надання експертної думки в суді щодо вартості викраденого майна, допомога в ідентифікації майна, адже фахівець може визначити особливі риси та характеристики майна, що можуть допомогти в його ідентифікації в разі відновлення поліцією.

Якщо особа вбита, працівники моргу, такі як патологоанатоми й судові медики, можуть провести експертизу тіла жертви, щоб встановити причину смерті, характер травм або будь-які інші медичні показники, що можуть бути важливими для слідства. Працівники моргу можуть виявити сліди на тілах жертв, такі як рани або травми, що свідчать про можливі випадки насильства або злочину.

Якщо мародерство вчиняється на об’єктах важливої інфраструктури чи в умовах воєнного конфлікту, може знадобитися співпраця зі спеціальними підрозділами поліції, військових чи інших силових структур для забезпечення безпеки під час розслідування та затримання злочинців.

Доцільно розуміти мотивації та психологічний стан осіб, які вчиняли мародерство. Наприклад, висновок експерта з судово-психіатричної експертизи дасть змогу встановити в разі наявності розладу психіки людини його глибину й тяжкість, визначити здатність людини бути свідомою, відповідати за свої дії. У разі призначення слідчим (прокурором) судово-психологічної експертизи результати можуть показати ступінь усвідомлювання поведінки особи в різних ситуаціях. Наприклад, експертиза індивідуально-психологічних особливостей особи та їхній вплив на поведінку, експертиза стану афекту, експертиза рівня психічного розвитку й здатності в разі відставання в цьому розвитку усвідомлювати свої дії, експертиза здатності правильно сприймати та відтворювати обставини, що мають значення для кримінального провадження [51, с. 153].

Слушною є думка щодо залучення спеціаліста для проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа в допитах свідків військовополонених рф [122; 166]. Приміром, вироком Київського районного суду м. Харкова від 30 квітня 2024 року, де *серед доказів зазначається заява ОСОБИ_9 від 07 квітня 2022 року із довідкою спеціаліста щодо проведення дослідження з використанням поліграфа [36] та вироком Бородянського районного суду від 9 квітня 2024 року, де, відповідно до висновку психологічної експертизи від 15 лютого 2023 року № 1/8, з обвинуваченим ОСОБА_6 було проведено психологічне дослідження із використанням комп’ютерного поліграфа [28].*

Колегія суддів Дзержинського районного суду м. Харкова визначила, що поліграф – це багатоканальний осцилограф, який проводить одночасний запис показників кров`яного тиску, дихання, рухових реакцій, робить електрокардіограму тощо. Водночас на основні чотири показники, які

вимірюються поліграфом (артеріальний тиск, пульс, потовиділення, частота дихання) впливає велика кількість емоцій, у тому числі радість, ненависть, печаль, тривога, депресія. Зв'язок цих параметрів у сукупності із намірами беззаперечного обману досі наукою не доведено. Слід зазначити, що поліграф не читає думки, а лише реєструє фізіологічну активність та зміну її параметрів. Він виявляє не брехню, а лише збудження, яке з певною долею вірогідності може свідчити про неправду. За фізіологічними реакціями не можна точно встановити природу процесу, що їх викликав (позитивна чи негативна емоція, біль, якісь асоціації, брехня, переляк) [37].

У практиці суду існують різні думки про визнання довідки/висновку психофізіологічної експертизи щодо результатів опитування з використанням комп'ютерного поліграфа допустимим доказом. Наприклад, згідно з вироком Щорського районного суду Чернігівської області від 13 листопада 2023 року, *довідку про результати опитування з використанням поліграфа, складеної поліграфологом в межах кримінального провадження № 12022270290000515, визнано доказом у суді [49].* У вироці Заставнівського районного суду Чернівецької області від 28 травня 2024 року, *суд сприймає як орієнтувальну інформацію для конструювання версій розслідування. На думку суду, висновки поліграфа можуть мати силу й значення у справі за умови наявності сукупності інших прямих доказів вини ОСОБА_4 в скоєнні злочину [31].* Підтримуючи позицію суду, слід зазначити, що висновки поліграфа можуть бути корисними для побудови версій і встановлення напрямів розслідування, але їх не мають використовувати як основний доказ у справі без підтвердження іншими доказами, такими як свідчення, речові докази чи інші експертизи. Лише в сукупності з іншими доказами висновки поліграфа можуть бути використані для підтвердження або спростування основних фактів у кримінальному провадженні, не зважаючи на те, що в сучасній практиці поліграфолог може бути залучений як спеціаліст, і його висновок може бути визнаний речовим доказом, якщо він відповідає вимогам допустимості доказів, встановлених КПК України, а також є частиною

сукупності доказів, що підтверджують факти або обставини кримінального провадження.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативні працівники в разі необхідності залучають спеціаліста за рішенням слідчого (прокурора) [202].

Рекомендується під час затримання підозрюваного у вчиненні кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, акцентувати на наявних телекомунікаційних та інших засобах зв’язку, пристроях для запису, відтворення та оброки цифрової інформації, речах і документах які можуть підтверджувати вчинення цих злочинів ним або іншими військовослужбовцями. Зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису можуть здійснюватись за необхідності за участю спеціаліста.

Співпраця з міжнародними організаціями та правозахисниками для збору доказів і проведення розслідувань відіграє важливу роль у доступі до додаткових ресурсів, легалізації зібраних доказів на міжнародному рівні.

Загалом розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, потребує високого рівня професійної підготовки, спеціальних знань і використання сучасних технологій для ефективного розслідування кримінального провадження.

Ці спеціальні знання та технічні засоби є невіддільною частиною розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, і допомагають правоохоронним органам ефективно викривати та припиняти такі кримінально-протиправні діяння.

Висновок до розділу 2

Під час розслідування мародерства слідчі встановлюють бойовий контекст події, підтверджують статус підозрюваного як військовослужбовця України, аналізують його умисел і корисливий мотив, визначають розмір завданої шкоди, а також враховують обтяжуючі фактори, зокрема групове вчинення кримінального правопорушення, повторність чи використання службового становища.

Типовими слідчими ситуаціями у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із мародерством є крадіжка майна з проникненням у сховище, незаконне заволодіння майном військовослужбовцями інших країн або прирівняними до них особами, а також викрадення речей у загиблих або поранених на полі бою. Для кожної з цих ситуацій передбачено комплекс слідчих (розшукових) дій, серед яких огляд місця події, допити, обшуки.

Взаємодія слідчих із інституціями сектору безпеки та оборони відіграє ключову роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Військові можуть надавати докази у різних процесуальних формах: як свідчення очевидців у протоколах допиту, висновки спеціалістів, довідки та інші документи. Наприклад, до матеріалів кримінального провадження можуть долучатися звіти командирів підрозділів, довідки з безпілотних літальних апаратів (БПЛА) про місцезнаходження підрозділів або виявлені факти незаконного заволодіння майном, рапорти, журнали бойових дій, переліки втраченого або вилученого майна, накази та розпорядження, що можуть підтверджувати або спростовувати версію про правомірність дій підозрюваних.

Вважаємо, що висновок спеціаліста є важливим джерелом доказів у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Його структура повинна включати: 1) вступну частину, що містить відомості про спеціаліста (прізвище, ім'я, по батькові, посаду, кваліфікацію, науковий ступінь або спеціалізацію), дату складення висновку та підстави для його

надання (постанова слідчого, ініціатива військового підрозділу тощо); 2) описову частину, де зазначається вихідна інформація, обставини, що стали основою для аналізу, а також використані методи дослідження; 3) аналітичну частину, яка містить обґрунтовані висновки щодо поставлених питань, аналіз отриманих даних, встановлені факти та їх оцінку з урахуванням специфіки військових операцій, логістики або організації військового управління; 4) заключну частину, у якій формулюються кінцеві висновки, які можуть мати значення для слідства, а також зазначаються рекомендації або додаткові дані, що можуть бути використані правоохоронними органами.

Форма висновку спеціаліста не має обов'язково відповідати висновку експерта, оскільки спеціаліст не проводить експертизу, а здійснює аналіз на підставі своїх професійних знань і практичного досвіду. Водночас його висновок повинен містити чітке обґрунтування, логічну послідовність викладення фактів і відповідати вимогам кримінального процесу щодо оцінки доказів.

Висновок спеціаліста повинен бути складений у письмовій формі. У випадку залучення спеціаліста з військово-наукового інституту чи аналітичного центру висновок повинен бути затверджений командиром військового підрозділу або відповідним керівником установи, в якій працює спеціаліст.

У кримінальних провадженнях щодо мародерства слідчі застосовують спеціальні знання з різноманітних сфер, а також використовують сучасні технічні засоби. Серед них – системи відеоаналітики, штучний інтелект, супутникові знімки, мобільні лабораторії для експертиз, безпілотні літальні апарати, технології розпізнавання осіб та аналізу великих обсягів даних. Ці засоби дозволяють ефективніше збирати, перевіряти та документувати докази, що підтверджують або спростовують факт незаконного заволодіння майном.

РОЗДІЛ 3. ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ МАРОДЕРСТВОМ

3.1. Проведення огляду місця події та обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Огляд місця події. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, ця слідча (розшукова) дія є пріоритетною, яка дає змогу зібрати первинну слідову інформацію про злочин. Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України, огляд може проводитись у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що підкреслює його важливість і необхідність негайного виконання.

В. П. Корж виокремлює основні завдання огляду місця події:

– вивчити матеріальну обстановку події злочину;

– встановити об'єкт озброєного посягання;

– встановити особу потерпілого;

– з'ясувати характер і механізм озброєного нападу;

– встановити час, спосіб вчинення озброєного нападу, знаряддя злочину, його наслідки, імовірну кількість злочинців;

– виявити ознаки, що вказують на мотиви й мету злочину;

– виявити матеріальні сліди злочину та забезпечити їх захист від руйнування, псування, затоптування;

– виявити ознаки, що характеризують членів банди: стать, вік, фізичні дані, фізичні вади, звички, психічні відхилення тощо;

– організувати розшук злочинця по «гарячих» слідах;

– організувати проведення оперативно-розшукових заходів;

– проаналізувати вихідну інформацію для висунення версій [104, с. 162].

Окреслимо такі види оглядів, як: огляд місця події, огляд місцевості, речей, документів, приміщення, огляд житла чи іншого володіння особи. Крім того, КПК України встановлено два види огляду трупа: огляд трупа й огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією [109, с. 98]. Місце злочину – це будь-яке фізичне місце, де слідчі можуть знайти, записати та відновити речові докази [443, с. 14]. Однак, це поняття відрізняється від поняття місця події. Воно охоплює ознаки, пов'язані зі злочином, тоді як місце злочину стосується конкретної локації, де безпосередньо було здійснено злочинний намір і спричинено матеріальні зміни [113, с. 161].

Під час огляду можуть бути вилучені різні предмети, які можуть мати важливе значення для розслідування кримінального правопорушення. Усі матеріали, виявлені на місці злочину, слід розглядати як потенційно важливі для розслідування. У Міннесотському протоколі з розслідування потенційно незаконних смертей (2016) зазначено, що матеріали, які можуть бути знайдені на місці злочину включають, але не обмежуються такі: (a) Документальні докази; (b) Речові докази; (c) Біологічні докази; (d) Цифрові докази [443, с. 14].

Доречно зазначає О. А. Лучко, що протокол огляду – це опис виявленого та зафіксованого матеріального середовища [129, с. 138]. А. В. Захарко доповнює, що в найпростішому розумінні огляд – це «що бачу, те й пишу (і фіксую на технічний засіб)» [83, с. 397].

Отже, огляд є одним із видів слідчих (розшукових) дій, які проводять у кримінальному провадженні з метою встановлення обставин злочину та зібрання доказів. Вказана слідча (розшукова) дія може бути здійснена як у місці вчинення злочину, так і в інших місцях, де можуть бути знайдені речові докази.

Огляд місця події є важливим для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Фіксація фактів розграбування,

викрадення майна допомагає встановити обсяги завданих збитків і ідентифікувати винних осіб або групи. Аналіз таких випадків дає змогу розробити ефективніші заходи для запобігання подібним злочинам у майбутньому та захисту громадян в умовах збройного конфлікту.

Введення воєнного стану призвело до значних змін у ст. 615 та 615[1] КПК України, що ускладнює або робить небезпечним, а іноді й неможливим проведення слідчих (розшукових) дій [3, с. 137]. У новій редакції КПК України передбачено, що в невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до прийняття дізнавачем, слідчим чи прокурором постанови про початок досудового розслідування, постанова має бути прийнята негайно після завершення огляду. Під час огляду житла або іншого володіння особи, якщо залучення понятих неможливе або становить загрозу для їхнього життя чи здоров'я, слідчі (розшукові) дії проводять без понятих. У таких випадках процес і результати огляду обов'язково фіксують за допомогою технічних засобів шляхом безперервного відеозапису.

Необхідно зазначити, що збереження місця огляду щодо розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного із мародерством, є процесом, який включає перевірку на наявність вибухонебезпечних матеріалів, під час якої залучаються спеціалісти-вибухотехніки або сапери. Після забезпечення безпеки слідчий повинен ідентифікувати місце злочину, визначивши центральну точку, де вчинено злочин, і можливі вторинні місця, де може бути зібрано фізичну інформацію. Зрештою потрібно забезпечити охорону місця злочину, щоб зберегти його цілісність і запобігти втручанню, шляхом точного запису місця, створення його схеми, обмеження доступу та ретельного моніторингу всіх, хто входить на місце події.

Після здійснення цих дій, у разі відсутності небезпеки починається огляд. В. Арешонков І. Малиш та Р. Осуховський наводять приклад проведення огляду місця події під час робочого етапу кількома слідчими з розподілом обов'язків. Перший слідчий записує на відео місце огляду, детально коментуючи процес у послідовності: територія, будівля (споруда),

приміщення, об’єкт. Другий слідчий документує обстановку огляду й знайдені сліди (об’єкти) письмово та складає план-схему місця події. Третій слідчий, за допомогою спеціалістів-криміналістів, вилучає виявлені речові докази [92, с. 135].

Слідчий повинен детально задокументувати свої спостереження в протоколі огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством. Зокрема, він має зазначити (якщо відомо) дату та час вчинення злочину, час початку та закінчення огляду місця події, місце розташування (адресу, GPS-координати) і розміри місця злочину. Необхідно описати тип злочину, який міг відбутись на місці події (наприклад, розграбування житлового будинку або комерційного об’єкта), як виглядало місце злочину на момент прибуття слідчо-оперативної групи, чи були переміщені або видалені якісь об’єкти (наприклад, меблі, техніка, особисті речі). Слід також зафіксувати опис і розміри будь-якої потенційно цінної інформації (включно з тілами загиблих, якщо такі є), зазначити, хто був присутній на місці злочину або покидав його, і їхні дії, імена та дані потенційних свідків (повні імена, дати народження, деталі документів, місця проживання, контактна інформація), а також опис будь-яких підозрілих транспортних засобів (колір, рік, марка, тип кузова, номерний знак). Слідчий повинен зафіксувати місцезнаходження виявлених предметів або об’єктів (включно з людськими останками), які мають бути позначені й описані, та будь-які орієнтири, дороги або будівлі з позначками та описами, виміряти важливі об’єкти та відстані між ними для забезпечення точного відтворення подій.

Слушно виокремлює Т. Воліков ключові завдання, які необхідно вирішувати під час проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану: встановлення факту скоєння правопорушення та визначення місця його вчинення; оцінка способу проникнення правопорушників і їх втечі з місця злочину; визначення знарядь, використаних під час злочину та встановлення

застосування транспортних засобів; встановлення кількості осіб, які брали участь у злочині, їхніх прикмет, цілей і мотивів; оцінка часу, протягом якого вчинялось правопорушення, та визначення моменту його вчинення; визначення меж місця події та дій, спрямованих на приховування слідів злочину; перевірка наявності залишених предметів і можливих слідів на тілі або одязі правопорушників; оцінка обставин, які сприяли або перешкоджали вчиненню чи прихованню злочину [55, с. 426].

З огляду на вказані завдання можемо виокремити, які з них слід виконати в процесі огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, серед яких крадіжка в умовах воєнного або надзвичайного стану, розграбування майна та мародерство: встановлення факту скоєння злочину; визначення, чи є місце події місцем безпосереднього вчинення злочину; визначення способу проникнення правопорушників до місця (наприклад, проникнення до будівель або до поранених/загиблих на полі бою); встановлення використаних знарядь (вогнепальна зброя, вибухові пристрої тощо); визначення наявності транспортних засобів для переміщення або евакуації викрадених речей; визначення кількості осіб, залучених до крадіжки в умовах воєнного або надзвичайного стану, розграбування майна чи мародерства, та їх прикмет; вивчення мотивів правопорушників (наприклад, особиста вигода чи військовий наказ); оцінка часу, протягом якого було вчинено злочин; встановлення меж місця події та будь-яких спроб приховати сліди злочину; перевірка наявності предметів, залишених правопорушниками (частини одягу, знаряддя вчинення тощо); оцінка можливих слідів на тілі або одязі правопорушників; виявлення обставин, які могли сприяти або перешкоджати вчиненню або прихованню крадіжки в умовах воєнного або надзвичайного стану, розграбування майна чи мародерства.

Згідно з посібником Національної поліції Філіппін, слідчі використовують такі методи огляду місця злочину: a. Метод пошуку смуги; b. Подвійна смужка; в. Спіральний метод пошуку; d. Метод зонального

пошуку; д. Метод пошуку колеса [308]. В Україні широко застосовується спіральний метод пошуку (від центру до периферії або від периферії до центру) [165, с. 7].

Слідчий повинен делегувати збір судово-медичної інформації (такої як ДНК, кров, сперма, частини тіла тощо) для фахівців, які мають професійну підготовку в цій сфері, тобто інспектору-криміналісту. Допомагаючи слідчому, інспектори-криміналісти займаються виявленням різних типів слідів, таких як сліди контактної взаємодії (боротьби чи інших насильницьких дій), біологічні сліди, сліди взуття, відбитки пальців, недопалки, знаряддя злочину, а також загублені речі й документи злочинців. Серед доказів можуть бути списки військовослужбовців рф, найманців, документи на військову техніку, особисті речі військових (наприклад, аптечки, сухі пайки, одяг), таблиці позивних, графіки нарядів та особисті зошити командирів із записами телефонних номерів [173, с. 349–350].

Слідчий/інспектор-криміналіст може фотографувати та/або знімати на відео місця злочину, місця розслідування чи іншу (фізичну) інформацію. Перед допущенням матеріалів як доказів, суд вимагатиме доказів справжності та цілісності фотографій або відео. Актуальність фотографій або відео залежить від дати та/або місця запису, тому слідчий повинен завжди надавати цю інформацію [403].

Слідчий/інспектор-криміналіст має зважати на таке:

– використовувати дату та час камери. Якщо налаштування не встановлені, зробити фотографію, наприклад, з наручним годинником;

– активувати налаштування GPS на пристрої або в інший спосіб позначити місце, де було зроблено фотографію, наприклад, переконавшись, що це місце чітко вбачається на фотографії;

– робити фотографії відразу після прибуття та до того, коли місце злочину буде змінено;

– робити серії фотографій, щоб забезпечити гарну якість зображення;

– робити якнайбільше фотографій місця під різними кутами;

– робити фотографії великим планом і середньої дальності окремих фрагментів інформації;

– робити ширококутні фотографії, що показують розташування інформації в контексті всього місця злочину;

– використовувати лінійку поруч із відповідними об’єктами, щоб вказати їх розміри;

– записати автора, місце, дату та час конкретної фотографії; описати частину місця злочину, зображеного на фотографії (наприклад, «місце огляду з виглядом на північ») та записати інформацію, відображену на фотографії, якщо така є (наприклад, «гільзи від куль, виявлені біля південного входу на місці злочину»);

– зробити фотографії потерпілих і потенційних злочинців, які ще можуть перебувати на місці злочину (за умови, що всі питання безпеки та згоди були належно вирішено);

– не змінювати фотографію (наприклад, обрізати/відфільтрувати або додавати що-небудь до оригіналу). Якщо потрібно її змінити, то вказати (записати) причину [329; 331, с. 20, 68, 76; 403; 422, с. 194–195].

Якщо є можливість виїхати на місце події для проведення огляду, це дуже важливо, адже безпосередня присутність дає можливість слідчому зібрати максимально достовірну та повну інформацію, зафіксувати сліди злочину й зібрати інші докази. Приміром, у вироку Києво-Святошинського районного суду Київської області від 17 листопада 2022 року встановлено, що *ОСОБА_7 разом із ОСОБА_6 та іншими невстановленими військовослужбовцями рф, перебуваючи в будинку за адресою АДРЕСА_3, незаконно заволодів грошима в сумі 60 тисяч доларів США та ювелірними виробами загальною вартістю 200 тисяч гривень, які належали потерпілим. Під час огляду будинку та прилеглої території 20 вересня 2022 року з’ясовано, що він має пробитий фасад і дах, вибиті вікна, зруйновану огорожу, навколо будинку встановлені таблички про мінування території [33].* Однак, є ситуації, коли виїзд на місце події стає неможливим,

наприклад, у районах, де ведуться активні бойові дії. У таких випадках ризики для життя слідчих та інших учасників огляду перевищують можливість проведення огляду безпосередньо на місці, і необхідно шукати інші способи збору доказів.

Тому під час огляду в зоні прямої загрози необхідно надавати перевагу дистанційним засобам фото- і відеозйомки для забезпечення безпеки та запобігання можливим руйнуванням приміщень під час обстрілів, особливо в масивних ангарах чи сховищах [56, с. 181].

Поле бою є динамічним і змінюється через постійний рух військових підрозділів, обстріли, замінування й інші військові дії. Через це місцевість, де відбуваються бойові дії, кримінальні правопорушення, пов’язані із мародерством, може швидко змінюватись – будівлі можуть руйнуватись, вулиці блокуватись завалами, а нові загрози, такі як нерозірвані боєприпаси або мінні поля, можуть з’являтись на місці, де раніше їх не було.

Отже, змінний вигляд поля бою означає, що кожна ситуація унікальна і підхід до розслідування чи огляду місця події має бути гнучким і адаптивним, враховуючи постійні зміни в умовах і обстановці. Це потребує використання технологій, таких як робототехнічні комплекси, які можуть легко адаптуватись до нових умов і забезпечувати ефективну роботу в різних середовищах.

О. А. Парфило зауважує, що робототехнічні комплекси CALIBER MK4 Large EOD та 710 Kobra дають змогу оператору з безпечної відстані не лише робити фото та відео, а й вилучати біологічні сліди, які могли залишити особи, що працювали з вибуховими пристроями [169, с. 94]. Тобто, вони можуть бути корисними під час проведення огляду місця події в разі вчинення розграбування майна завдяки своїм функціональним можливостям і технічним характеристикам, які забезпечують безпечне й ефективне виконання завдань у небезпечних умовах. Наприклад, після звільнення села від ворожих військ слідча група отримала повідомлення про численні випадки кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, зокрема

про розграбування приватного майна. Однак, через можливу наявність мін та інших вибухонебезпечних пристроїв, прямий вхід до села для слідчих є вкрай небезпечним.

У такій ситуації використання робота Spot від Boston Dynamics стає надзвичайно корисним. Оператори направляють робота в зону, де вчинено розграбування, і з його допомогою дистанційно проводять огляд місця події. Робот, оснащений високоякісними камерами й сенсорами, пересувається по території, фіксуючи стан приміщень, сліди проникнення, розбиті вікна та інші пошкодження.

Spot може бути оснащений додатковими інструментами для збору фізичних доказів, таких як гільзи або кулі. Після розграбування або інших кримінальних дій із застосуванням вогнепальної зброї робот може зібрати гільзи чи кулі, які залишилися на місці події. Ці предмети можуть містити сліди відбитків пальців, сліди ДНК або інші докази, які можуть бути використані для ідентифікації зброї, з якої було здійснено постріли, і встановлення особи злочинців. Завдяки здатності робота долати перешкоди та пересуватись по нерівній місцевості, він може проникнути в місця, недоступні для людей, наприклад, у підвали або під завали.

Зібрані дані, зокрема й відеозаписи та фотографії, зберігають і передають слідчим, що дає їм змогу провести детальний аналіз і визначити подальші дії. Завдяки використанню Spot слідчі отримують можливість оперативно й безпечно зібрати важливі докази, що можуть бути використані для ідентифікації підозрюваних.

О. Лазукова зосереджує увану на тому, що ст. 104–107 КПК України передбачають лише можливість фіксації процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів, але не їх безпосереднє проведення з використанням цих засобів. Однак, специфіка, наприклад, огляду місця події з використанням робототехнічних комплексів полягає в тому, що цей метод єдиний можливий для фіксації та збору доказів у таких

умовах, незважаючи на те, що слідчий сприймає інформацію опосередковано [121, с. 160].

Кількість українських стартапів стрімко зростає, наприклад, UA Damage створила платформу для аналізу пошкоджень і піротехнічного забруднення за допомогою ШІ, супутників і дронів, що уможливлює візуально оглядати нерозірвані ракети та міни, виявляти їх у траві й під землею, а також локалізувати вибухонебезпечні об’єкти на картах [326, с. 384]. Тобто, ця платформа від UA Damage може бути надзвичайно корисною в процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, оскільки вона дає змогу проводити безпечний та ефективний огляд місцевості на предмет наявності невибухлих боєприпасів та інших вибухонебезпечних об’єктів, що можуть становити загрозу для слідчих. Використання штучного інтелекту, супутників і дронів для виявлення таких небезпек уможливлює їх точну локалізацію і відзначення на картах, що сприяє безпечному плануванню та проведенню слідчих (розшукових) дій. Це надто важливо в умовах, де розграбування може вчинюватись у небезпечних зонах з мінним або піротехнічним забрудненням.

Завдяки підтримці міжнародних колег інспектори-криміналісти ефективно застосовують 3D сканування [294, с. 11], що на огляді місця події є надзвичайно корисним, оскільки забезпечує швидке й точне отримання детальних даних про місце злочину, створюючи повне 360-градусне зображення місця. Це полегшує роботу поліції, прокуратури та судів, забезпечуючи доступ до даних у будь-який момент у вигляді 3D-зображення. Використання 3D-сканерів, таких як Z+F IMAGER 5016, уможливлює документування, аналіз та обробку доказів пізніше, якщо це необхідно, що підвищує точність і ефективність розслідування. Для розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством це особливо важливо, оскільки 3D-сканування дає змогу точно зафіксувати всі пошкодження та втрати, допомагаючи відновити картину подій і визначити масштаби злочину.

Не менш важливим є використання ANDE RAPID DNA 6C – приладу для швидкого аналізу ДНК, валідованого для використання в зразках кісток, тканин і крові. Він швидко здійснює аналіз ДНК, створюючи ДНК-профілі менш ніж за дві години. ANDE 6C оснащений мікрофлюїдною системою, яка запобігає перехресному забрудненню, і використовує спеціалізовані чіпи для роботи з різними типами біологічних зразків. Така можливість швидкої обробки робить його ефективним інструментом для криміналістичних розслідувань, що дає змогу своєчасно ідентифікувати осіб за різноманітними типами зразків, зібраних на місці злочину [177; 359].

Отже, огляд місця події дає змогу детально зафіксувати обстановку місця злочину, виявити та задокументувати докази. У випадках, пов’язаних із мародерством, ця слідча (розшукова) дія допомагає швидко визначити масштаби розграбування, ідентифікувати пошкоджене або вкрадене майно та зібрати необхідну інформацію для подальшого розслідування і притягнення винних до відповідальності.

Обшук. Суть вказаної слідчої (розшукової) дії полягає в примусовому обстеженні особи, житла або іншого володіння особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке здобуте внаслідок його вчинення, інших речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [114].

В. М. Тертишник зазначає, що метою обшуку є знайдення, вилучення та процесуальне закріплення засобів злочину або об’єктів злочинного посягання, слідів злочину або цінностей, що нажиті злочинним шляхом, чи інших речових доказів, предметів і документів, які мають значення для встановлення об’єктивної істини у кримінальному провадженні та забезпечення відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди [243].

Обшук можна поділити на види:

– обшук житлового приміщення;

– обшук іншого володіння особи;

– обшук службових та інших приміщень;

– території (земельної ділянки);

– особи.

Особистий обшук можна поділити на два види через обставини його КПК України проведення:

1) під час затримання особи (ч. 3 ст. 208 КПК України);

2) під час обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Особою, яка уповноважена на виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, згідно зі ст. 236 КПК України, є слідчий або прокурор.

Є непоодинокі випадки, коли під виглядом огляду, зокрема місця події, фактично проводиться обшук житла чи іншого володіння особи. Зокрема, в одному кримінальному провадженні щодо підозрюваної особи було винесено вирок, який є незаконним у зв'язку з істотними порушеннями процесуального закону, які полягали, крім іншого, у використанні судом у процесі обґрунтування вироку недопустимих доказів. Проведений органом досудового розслідування огляд місця події фактично був обшуком, який, згідно з положенням ч. 2 ст. 234 КПК України, здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді [181]. Неприпустимість проведення обшуку під виглядом огляду місця події суди визнавали в таких рішеннях: постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26 лютого 2019 року (справа № 266/4000/14-к, провадження № 51-4505км18) [186], постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 березня 2019 року (справа № 380/157/14-к, провадження № 51-528км18) [180].

Під час проведення обшуку можуть бути оглянуті будь-які приміщення, території та транспортні засоби, які можуть мати стосунок до вчинення злочину. При цьому, можуть бути вилучені різні предмети, які

можуть мати важливе значення для розслідування злочину, такі як зброя, особисті речі, обладнання тощо.

Однак, під час воєнного стану до кримінального процесуального законодавства внесено зміни. Однією з особливостей проведення обшуку, зокрема під час воєнного стану, є те, що, відповідно до ст. 615 КПК України, під час проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння, а також обшуку особи, якщо залучення понятих є неможливим або становить загрозу для їхнього життя чи здоров'я, такі слідчі (розшукові) дії проводяться без понятих. У цьому випадку обов'язково фіксують усі дії та їх результати за допомогою доступних технічних засобів, здійснюючи безперервний відеозапис.

Потрібно зазначити й те, що відповідно до ч. 4 ст. 223 КПК України, під час воєнного стану дозволяється проводити слідчі (розшукові) дії в нічний час з 22:00 до 06:00.

Розглянемо ситуацію, пов'язану з розслідуванням випадку розграбування. Правоохоронці під час комендантської години зупиняють транспортний засіб на блокпосту. Під час поверхневого огляду автомобіля поліцейські виявляють велику кількість украдених речей, які можуть бути пов'язані з мародерством. У такому випадку для належного документування цього кримінального правопорушення поверхневої перевірки транспортного засобу (яка регулюється ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» і є превентивним поліцейським заходом) недостатньо – необхідно проводити повноцінний огляд або обшук автомобіля згідно з вимогами КПК України. Однак, через воєнний стан і комендантську годину залучення понятих може бути надзвичайно складним.

М. Членов додає причини неможливості залучення слідчим чи прокурором понятих для проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, які в мирний час здійснюються за їхньою обов'язковою участю: 1) загроза ракетно-бомбових ударів з боку окупаційних військ держави-агресора по всій території України в будь-який час доби; 2) тривалі

сигнали тривоги про повітряну небезпеку; 3) відсутність частини населення через тимчасове переміщення в інші регіони або за кордон; 4) мобілізація громадян до Збройних Сил України та інших військових формувань; 5) небажання незацікавлених осіб безплатно та довго брати участь у слідчих (розшукових) діях і наражати себе на ризик, пов'язаний із воєнними діями на території України [267, с. 331–332].

Слідчий може фіксувати процес обшуку за допомогою доступних технічних засобів без негайного складання протоколу, а в подальшому протокол потрібно оформити протягом 72 годин після обшуку. Отже, особиста фіксація ходу обшуку й вилучених предметів стає особливо важливою.

Змішаний варіант фіксації, який поєднує письмові документи та технічні засоби, як зазначає Т. О. Лоскутов, є більш надійним у звичайних умовах. Однак, у контексті воєнного часу та бойових дій, письмова фіксація має бути максимально спрощена, щоб зменшити ризик для тих, хто її здійснює. В умовах воєнного стану необхідно знайти баланс між паперовими та технічними формами документування, зважаючи на безпеку осіб і ефективність слідчих (розшукових) дій [124, с. 343].

Як зауважує А. Михайлова, відеозапис обшуку має бути безперервним і детальним. Це важливо для того, щоб уникнути будь-яких сумнівів щодо достовірності запису насамперед, якщо під час обшуку вилучають речі та майно, які є об'єктом розслідування [132, с. 266].

Вважаємо, що посилену увагу необхідно зосередити на оптимізації процесу фіксації слідчих (розшукових) дій, поєднуючи письмову документацію з використанням сучасних технічних засобів. Письмова фіксація повинна бути зведена до мінімуму, спрощена та адаптована до умов надзвичайної ситуації, аби знизити ризики для тих, хто заповнює документи. Водночас технічні засоби, зокрема відеозапис, мають стати основним інструментом для забезпечення повноти й достовірності фіксації. Важливо, щоб відеозапис був безперервним і охоплював всі значущі етапи обшуку чи

інших слідчих (розшукових) дій, вилучення речових доказів. Такий змішаний підхід дає змогу ефективно фіксувати важливі моменти слідства, підвищуючи прозорість, і гарантує максимальну безпеку учасників дій у надзвичайних умовах.

Важливою новелою КПК України є надання права керівнику прокуратури санкціонувати проведення певних слідчих (розшукових) дій, зокрема огляд і обшук житла чи іншого володіння особи. Це актуально під час воєнного стану, коли слідчий суддя не може виконувати свої повноваження через об'єктивні причини, наприклад, через активні бойові дії в регіоні. Розглянемо ситуацію, пов'язану з розграбуванням: у місті, яке перебуває під обстрілами, правоохоронці отримали інформацію, що в одному з покинутих будинків зберігаються речі, вкрадені під час мародерства. Для того, щоб отримати докази та повернути майно законним власникам, необхідно провести обшук у цьому будинку. Оскільки місцевий суд не працює через воєнні дії, керівник органу прокуратури може видати дозвіл на проведення обшуку. За таких обставин повноваження керівника прокуратури дозволяють оперативно реагувати на ситуацію, швидко збирати докази та запобігати подальшому розграбуванню, навіть в умовах активних бойових дій.

На думку О. Гарасиміва, забезпечення присутності адвоката під час обшуку в комендантську годину залишається досить проблематичним [62, с. 105].

Згідно зі ст. 615 КПК України захисник може брати участь у процесуальних діях дистанційно за допомогою технічних засобів. Це рішення допомагає забезпечити право на захист, коли фізична присутність захисника неможлива, що є важливим для забезпечення справедливості та рівноправності сторін у кримінальному процесі [62].

Однак І. Цапович та А. Гаркуша зазначають, що на практиці ця норма може виявитися малоефективною, оскільки обшук, як окрема процесуальна дія, може бути проведений не тільки стосовно підозрюваних, а й інших осіб,

які не обов'язково пов'язані з кримінальним провадженням. У таких ситуаціях адвокат, не маючи статусу захисника, може зіткнутись з обмеженнями щодо своєї участі в процесі [263, с. 125].

Цікавим доповненням є те, що згідно із внесеними змінами до ч. 6 ст. 110 КПК України, які були прийняті під час воєнного стану, в абзаці другому цієї статті зазначено, що в разі потреби постанова слідчого або прокурора може бути оформлена в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису посадової особи, яка ухвалила відповідне процесуальне рішення, або створена з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування згідно зі ст. 106^1 КПК України. Відповідно до наказу Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду від 15 грудня 2021 року № 175/390/57/72, інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» використовують Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Офіс Генерального прокурора та Вищий антикорупційний суд [118; 206].

Обшук може бути проведений тільки за наявності відповідних підстав та згідно з вимогами процесуального законодавства. Для того, щоб обшук було дозволено провести, мають бути підтверджені факти, що свідчать про можливе знаходження речових доказів, а також має бути обґрунтована необхідність проведення обшуку.

3.2. Проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Завданням кримінального судочинства й слідчої діяльності є швидке та повне встановлення обставин, що підлягають доказуванню, викриття винних і забезпечення правильного застосування законів, аби кожен злочин був

розслідуваний, кожен злочинець був притягнутий до кримінальної відповідальності та жоден невинний не постраждав.

Забезпечення права на справедливий суд і забезпечення прав осіб, які стали учасниками кримінального провадження, є однією з основних гарантій демократичного правового держави. Процесуальні рішення щодо провадження слідчих (розшукових) дій мають вирішальне значення для здійснення правосуддя та встановлення обставин злочину. Оскільки правильне проведення слідчих (розшукових) дій забезпечує збір достовірних та об'єктивних доказів, що може мати вирішальне значення для прийняття правильного та обґрунтованого рішення щодо винуватості особи.

Правова держава повинна забезпечити чіткий і детальний порядок регламентації кримінально-процесуальних відносин, який би захищав людину та суспільство загалом від правопорушників.

Сучасні умови боротьби зі злочинністю потребують від слідчого дедалі більшої майстерності. Це зумовлено кількома факторами: по-перше, зростанням професіоналізму правопорушників, удосконаленням організації їх підготовки, здійснення та приховування кримінальних правопорушень; по-друге, відсутністю бажання громадян брати участь у розслідуванні, а також відмовою від раніше наданих свідчень у суді; по-третє, недоліками в кримінально-процесуальному законодавстві; по-четверте, недостатнім рівнем тактико-психологічної підготовки слідчих, що не відповідає сучасним вимогам.

У процесі збору доказів важливу роль відіграє допит. Відповідно до узагальнених результатів проведеного анкетування 50 слідчих/детективів Національної поліції України та Державного бюро розслідувань, з усієї кількості часу, виділеного слідчим/детективом на проведення слідчих (розшукових) дій, на допит припадає 85 %, тоді як на інші слідчі (розшукові) дії – 15 %. Крім того, 48 % респондентів вважають допит найскладнішою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування викрадення майна.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення поняття допиту.

В. Чернецька [265, с. 285] зазначає, що сутність допиту полягає в тому, що під час його здійснення слідчий або суддя, застосовуючи розроблені слідчою практикою тактичні прийоми, спонукає допитуваного дати свідчення про обставини, прямо або побічно пов'язані із розслідуваним злочином.

Ю. Чорноус і С. Власенко [52] наголошують, що допит є вербальною слідчою (розшуковою) дією, яка дає змогу отримання доказової інформації, проте потребує врахування тактичних і психологічних особливостей його проведення. Полягає в застосуванні тактичних прийомів і їх комбінацій, спрямованих на встановлення психологічного контакту й подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень.

На думку А. К. Занфіра та В. В. Навроцької [82, с. 304-305] це слідча дія, у процесі якої слідчий отримує відомості, які мають істотне значення в розслідуванні кримінального провадження, виявлення істини й забезпечення правильності застосування закону.

Проводити допит свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого мають право уповноважені особи, зокрема: прокурор (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України); слідчий із залученням перекладача (ст. 68, ч. 3 ст. 224 КПК України); експерт (п. 3 ч. 2 ст. 69 КПК України), спеціаліст (ст. 77 КПК України); захисник (ст. 45 КПК України); адвокат свідка (п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України), законний представник, педагог, психолог, лікар (ст. 226 КПК України) [117]. Допит проводиться в кримінальному провадженні й слідчим суддею в судовому засіданні (ст. 225 КПК України). Згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року, допитувати також можна осіб, щодо яких ухвалено рішення про обмін як військовополонених.

Згідно зі ст. 224 КПК України допит – це слідча (розшукова) дія, спрямована на отримання у встановленому законом порядку показань від осіб (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта) про відомі їм обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Особливість отримання інформації під час допиту полягає в тому, що її джерелом є людина та її психічне (ідеальне) відображення, яке необхідно розкрити. Вид допиту визначається такими факторами: а) процесуальним становищем допитуваного; б) соціально-демографічними характеристиками допитуваного; в) тактико-психологічними міркуваннями. Існують такі види допиту:

1. За процесуальним становищем: допит свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого.

2. За віковими особливостями: допит дорослого, неповнолітнього, малолітнього.

3. За психофізіологічним станом: допит глухонімих, психічно хворих.

4. За тактичними підставами: допит на місці події, у конфліктних і безконфліктних ситуаціях, первинний, додатковий допит.

Одним із ключових механізмів забезпечення доказування в кримінальних провадженнях є ефективне проведення допиту потерпілих від воєнних злочинів, спричинених збройною агресією рф. Слідчий повинен мати знання та досвід роботи з особами, які пережили травми й стресові ситуації. Допити свідків і потерпілих мають відповідати міжнародним стандартам прав людини, забезпечуючи законність, гуманізм, справедливість, повагу до честі та гідності, а також запобігання примусу. Важливо також гарантувати безпеку й конфіденційність свідків і потерпілих, щоб вони почувалися вільно під час слідчих (розшукових) дій [78, с. 104].

Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад 8 годин на день [117]. Тривалість перерви під час допиту не визначена законом і залежить від рішення слідчого, проте занадто довгий

допит може мати негативні наслідки для допитуваного, включаючи втому, зниження пам’яті та психологічний дискомфорт, що може розглядатися як нелюдське поводження або катування.

Під час допиту потерпілого та свідків з’ясовують: час вчинення злочину (за можливості встановити найбільш конкретний проміжок часу); місце вчинення злочину (від загального до конкретного, місцевість – адреса – приміщення – місцезнаходження (зберігання) майна); характеристика предмета злочину (назва, детальний опис, серійні номери, інші ознаки, які дають змогу точно ідентифікувати конкретну річ, час набуття); відомості про вартість предмета злочину, наявність документів на майно; відомості про осіб, що вчинили злочин (імена, зовнішність, одяг (форма), знаки розрізнення, зброя, відомості про підрозділ) [143, с. 458].

Автори Основних стандартів розслідування міжнародних злочинів рекомендують під час проведення допиту або збору інформації/доказів ставити відкриті запитання, які дають змогу потерпілим і свідкам надавати свої свідчення вільно, не піддаючись навіюванню. Наприклад:

1. Що? (наприклад, що сталося? Яке джерело інформації?)

2. Хто? (наприклад, хто був залучений? Хто що робив?)

3. Як? (наприклад, як це сталося? Звідки людина знає про це?)

4. Де? (наприклад, де це сталося? Звідки ця інформація?)

5. Коли? (наприклад, коли це сталося? Коли була отримана ця інформація?)

6. Чому? (наприклад, чому людина в це вірить?) [289, с. 13].

Під час прямого допиту за правилами КПК України забороняється ставити навідні питання, тобто такі, що містять у собі можливу відповідь. Наприклад, запитання: «Чи був він одягнений у військову форму?», «Чи він забрав годинник у загиблого солдата?», замість «Що він взяв у загиблого солдата?».

Натомість дозволяється ставити навідні запитання під час перехресного допиту, який проводять у суді (ч. 7 ст. 352 КПК України). Перехресний допит

виконує не лише функцію перевірки доказів, а й може слугувати як контраргумент для спростування доказів іншої сторони. Його можна схарактеризувати як допит свідка, який проводиться протилежною стороною з приводу обставин, що були предметом прямого допиту, з метою перевірки цих відомостей, джерела інформації та отримання додаткових даних від цієї особи [6, с. 48]

Слідчий має широкий набір тактичних методів, які дають можливість виявити неправдиві показання або змусити особу, яка відмовляється давати свідчення, розкрити правду, без застосування обману. Наприклад, підозрюваний у викраденні годинника з поля бою, що знаходився при вбитому, відмовлявся визнавати свою провину. Після кількох допитів слідчий не отримав жодної цінної інформації. Перед наступним допитом слідчий детально вивчив біографію підозрюваного та з'ясував, що той захоплювався історією військової справи й колекціонуванням військових артефактів. З огляду на це слідчий під час допиту зосередив увагу на цій темі. Коли допитуваний захопився розповідями про свою колекцію, він вийшов зі стану настороженості. Слідчий раптово запитав: «Чому Ви вирішили взяти саме той годинник із загиблого солдата?». Підозрюваний, не перевівши увагу на іншу тему, одразу відповів: «Бо він був рідкісною моделлю і мав історичну цінність». Пізніше, зрозумівши свою помилку, він детально розповів про вчинене.

Допит може проводитись у формі вільної розповіді, запитувально-відповідальній або змішаній формі. Закон передбачає проведення допиту шляхом вільної розповіді, враховуючи закономірності формування і надання свідчень. Вільна розповідь дає змогу сумлінному допитуваному систематично відтворювати події відповідно до того, що і як він сприйняв, оскільки все сприйняте зазвичай є єдиним взаємопов'язаним цілим, а не окремими різнорідними деталями.

У разі несумлінності допитуваного, передусім якщо він має намір приховати правдиву інформацію, вільна розповідь змушує його

«створювати» обставини події та свою участь у ній відповідно до своїх здібностей і можливостей. Чим більше він вигадує і «створює», тим легше його викрити. Однак вільна розповідь не завжди забезпечує повну й точну інформацію про події, які цікавлять слідчого, тому зазвичай доповнюється запитаннями від слідчого [13, с. 11].

Одним із видів допиту є одночасний допит двох або більше осіб, які вже давали свідчення. Основна складність цієї слідчої (розшукової) дії полягає в тому, що підозрювані чи обвинувачені не завжди зацікавлені в усебічному та об'єктивному розслідуванні кримінального правопорушення, що може впливати на достовірність їхніх свідчень.

Доцільно зазначити, що одночасний допит (ч. 9 ст. 224 КПК України) – слідча (розшукова) дія, що полягає в допиті по черзі в присутності одного, двох чи більше вже допитаних за єдиними обставинами кримінального провадження осіб із числа свідків, потерпілих, підозрюваних, аналізі та безперервному порівнянні (зіставленні) показань для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях із метою перевірки отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Одночасний допит двох або більше вже допитаних осіб проводять лише за наявності істотних суперечностей у свідченнях раніше допитаних осіб, якщо їх не можна усунути за допомогою інших слідчих (розшукових) дій, зокрема й шляхом повторного злочину.

Новацією КПК України 2012 року щодо одночасного допиту є можливість проводити цю слідчу (розшукову) дію не лише між двома раніше допитаними особами, як у разі очної ставки, відповідно до КПК 1960 року, а й між ширшим колом учасників (троє і більше раніше допитуваних учасників). Та головною спільною ознакою між «одночасним допитом» і колишньою «очною ставкою» є їх сутність, що полягає у вирішенні конфлікту шляхом використання психологічного впливу, спрямованого на зміну лінії поведінки неправдивого учасника, отримання пояснень сторін

щодо суперечностей у своїх попередніх заявах чи пояснень й припущень щодо розбіжностей у свідченнях.

Абзац 2 ч. 11 ст. 615 КПК України передбачає, що показання, отримані під час допиту підозрюваного, включно з одночасним допитом двох або більше осіб, можуть бути використані як докази в суді в умовах воєнного стану лише за умови участі захисника та відеофіксації допиту за допомогою доступних технічних засобів. Це означає, що законодавець дозволяє певне відхилення від принципу безпосередності дослідження доказів, закріпленого в ст. 23 КПК України, який вимагає від суду безпосереднього дослідження доказів. Для того, щоб показання підозрюваного були прийняті судом як доказ, необхідно дотриматися таких умов: дія воєнного стану на території України; участь захисника під час допиту; відеофіксація наданих показань [64, с. 88–89].

Слід виокремити позитивні та негативні аспекти одночасного допиту:

– позитивні аспекти: по-перше, внесення змін сприяє скороченню часу, який витрачається слідчим (прокурором) на проведення одночасного допиту двох і більше осіб щодо тих самих обставин кримінального провадження, що потребують уточнення; по-друге, психологічний вплив з боку двох або більше осіб на особу, яка дає неправдиві показання або несвідомо перекручує їх, є сильнішим, ніж вплив однієї особи; по-третє, особа, яка надає правдиві показання, буде відчувати більшу впевненість, якщо ще один допитуваний надаватиме такі самі викривальні свідчення;

– негативні аспекти: можливий психологічний вплив з боку двох осіб, які дають неправдиві, але узгоджені показання на допитуваного, який, на думку слідчого, повинен їх викрити; у випадку, якщо слідчий неправильно оцінить ситуацію та не визначить, хто з допитуваних дає правдиві показання, психологічний вплив може змінити перебіг досудового розслідування.

Отже, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб виник на ґрунті очної ставки та є різновидом допиту, якому притаманні, окрім загальних, спеціальні завдання, особлива організація й тактика [151, с. 4].

Особливостями є те, що:

1. Учасниками є особи, які раніше вже давали свідчення.

2. На відміну від інших видів допиту, основна мета одночасного допиту – не просто отримання інформації про подію, а виявлення причин розбіжностей у свідченнях раніше допитаних осіб.

3. Предмет одночасного допиту значно вужчий, ніж у звичайного допиту, адже він спрямований на усунення конкретних суперечностей у показаннях, що стосуються лише певної частини інформації про злочин, отриманої від чітко визначених учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, підозрюваних).

4. Процес організації одночасного допиту має суттєві відмінності від звичайного допиту, оскільки одночасно беруть участь двоє або більше осіб, які раніше вже надавали свідчення.

5. Тактичні особливості цього допиту передбачають використання методів психологічного впливу, зокрема принципу психологічної конфронтації, що є характерним саме для цього виду допиту.

6. З психологічного погляду, одночасний допит є одним із найефективніших засобів взаємного психологічного впливу учасників, оскільки слідчий (або прокурор) координує й контролює інформаційну та психологічну взаємодію між ними;

7. Важливим чинником впливу в межах одночасного допиту є присутність іншого учасника, чиї свідчення можуть або викрити співрозмовника (якщо між ними конфлікт), або допомогти пригадати забуті факти (якщо конфлікту немає) [152, с. 5].

Розслідування кримінальних правопорушень здійснюється в надзвичайно складних умовах. Слідчий (прокурор) під час проведення допиту може зіткнутися з певними проблемами. До них належать неправдиві показання допитуваного, розбіжності в показаннях допитуваних, перекручування подій кримінального правопорушення тощо. Розв’язання цих

та інших подій частково можливе шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Важливо визначити мету допиту – отримання інформації про вчинення конкретного епізоду кримінального провадження щодо вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із мародерством.

Проведення допиту може включати кілька стадій, зокрема планування та підготовку до допиту, встановлення та підтримання психологічного контакту з особою, яку планують допитати. Необхідно заздалегідь визначити місце проведення допиту та технічне обладнання для фіксації слідчої (розшукової) дії, запросити учасників кримінального провадження, участь яких у випадках, передбачених КПК України, є обов'язковою (захисник, представник, перекладач). Перед допитом необхідно підготувати його план з орієнтовним переліком запитань, надрукувати пам'ятки про процесуальні права та обов'язки (підозрюваного, свідка, потерпілого) мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті питань.

Процесуальне інтерв'ю з військовослужбовцями рф є важливим інструментом у розслідуваннях, оскільки можливість повторного допиту обмежена, що потребує посиленої уваги до цього етапу збору доказів. Однією з класичних моделей процесуального інтерв'ю – систематизованої моделі кращих практик проведення допиту, що ґрунтується на принципі оцінювання не особи, а діянь, з метою отримання точної та надійної інформації, яка має значення для кримінального провадження [239, с. 13], є модель «PEACE».

Розшифровується абревіатура як «Planning and Preparation» (планування та підготовка), «Engaging with the Victim/Witness» (спілкування з потерпілим/свідком, «Account» (рахунок), «Closing an Interview» (закінчення процесуального інтерв'ю), «Evaluation» (оцінювання).

У Довіднику з розслідування та документації PILPG зазначені такі етапи процесуального інтерв'ю за моделлю «PEACE» та керівні принципи:

«P» провести оцінку ризиків, підготувати план співбесіди та питання, визначити мову, яка буде використовуватись, ознайомитись з контекстом, підготувати документи, схеми, фотографії, карти для показу, взяти з собою ручки, папір, фотоапарат і лінійку для документування зовнішніх травм, залучити та ретельно підібрати надійних перекладачів та/або посередників, обрати безпечне, приватне, культурно відповідне та комфортне місце, визначити безпечну та конфіденційну систему запису інформації, взяти із собою записувальний пристрій, принести питну воду для всіх;

«E» отримати інформовану згоду, представити всіх присутніх та їхні ролі, обговорити скільки триватиме допит і що учасники можуть попросити перерви в будь-який час, надати особі право погодитися/не погодитися, відповісти/не відповісти, поставити питання або повторити інформацію;

«A» створити обстановку та ініціювати вільне пригадування, не переривати вільне пригадування, не ставити навідних питань, занотовувати моменти для подальшого роз'яснення, отримати повний опис ідентифікуючих фізичних характеристик будь-якої особи, описаних під час інтерв'ю, визначити та розширити теми, порушені свідком, стежити за своєю поведінкою (і перекладача), включаючи висоту й тон голосу, залишатись ввічливими, шанобливим, терплячим і уважним, проявляти емпатію, а не жалість;

«C» підбивати підсумки, використовуючи слова свідка власними словами, переконатись, що все було охоплено, запитати свідка, чи є в нього питання, підтвердити інформовану згоду й дозволити йому передумати або відкликати згоду, якщо він бажає, переконатись, що ви можете зв'язатись із ним і що він може зв'язатись із вами, спробувати повернути його до теперішнього часу та позитивного настрою, закінчити на позитивній, нейтральній темі, використовувати культурно-прийнятні жести під час прощання (напр. рукостискання);

«E» подальші дії та пункти для покращання [322].

У результаті адаптації цієї моделі до української процесуальної реальності її етапи охоплюють: підготовку та планування процесуального інтерв'ю; встановлення психологічного контакту; роз'яснення прав і порядку проведення процесуального інтерв'ю; отримання інформації; завершення; оцінювання [239, с. 32].

У разі затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного із мародерством, слідчому рекомендуємо орієнтовний перелік запитань для допиту щодо:

а) факту крадіжки майна, поєднаної з проникненням у сховище, вчинене громадянином України:

1) установчі дані підозрюваного: прізвище, ім'я, по батькові; дата, місце народження, адреса прописки та проживання, громадянство, освіта, наявність (відсутність) судимостей; сімейний стан, контактні номери телефонів родичів;

2) *відомості щодо подій:*

2.1. Чи можете детально розповісти, де ви були та що робили в день інциденту?

2.2. Чи бачили ви когось підозрілого поблизу сховища в той день?

2.3. Чи знали ви про наявність цього сховища і що в ньому зберігається?

2.4. Чи перебували ви колись у цьому сховищі раніше? Якщо так, то за яких обставин?

3) питання щодо проникнення:

3.1. Чи є у вас ключ або інший засіб доступу до цього сховища?

3.2. Як ви дізналися про можливі способи проникнення до сховища?

3.3. Чи виявляли ви раніше ознаки злому або пошкодження замків чи дверей сховища?

4) інформація щодо крадіжки:

4.1. Чи маєте ви інформацію про те, що було викрадено зі сховища?

4.2. Чи намагалися ви продати, передати або сховати будь-які речі, які можуть бути пов’язані з крадіжкою?

4.3. Чи можете ви пояснити походження будь-яких знайдених у вас речей, які збігаються з викраденими?

5) питання щодо можливих спільників:

5.1. Чи знаєте ви когось, хто міг би бути причетний до крадіжки або проникнення у сховище?

5.2. Чи співпрацювали ви з кимось під час вчинення з цього злочину? Якщо так, хто це був?

6) питання щодо мотивів і попередніх дій:

6.1. Чому, на вашу думку, вас могли запідозрити в крадіжці зі сховища?

6.2. Чи маєте ви фінансові труднощі або інші причини, які могли б вас підштовхнути до такого вчинку?

6.3. Чи були у вас раніше проблеми із законом або судимості, пов’язані з крадіжками?

7) питання щодо алібі:

7.1. Чи є у вас свідки, які можуть підтвердити ваше місце перебування в момент вчинення злочину?

7.2. Чи є у вас докази, які підтверджують ваше місце перебування або дії в момент вчинення злочину?

7.3. Що ви робили після того, як покинули місце інциденту?

7.4. Чи намагалися ви якось приховати свої дії або обговорювали їх з кимось?

7.5. Чи є у вас додаткова інформація, яку ви хотіли б повідомити щодо цього інциденту?

7.6. Чи готові ви співпрацювати зі слідством та надати додаткову інформацію?

б) факту порушення законів і звичаїв війни (заволодіння чужим майном) військовослужбовцями інших країн або прирівняними до них особами:

1) установчі дані підозрюваного: прізвище, ім’я, по батькові; дата, місце народження, адреса прописки та проживання, громадянство, освіта, наявність (відсутність) судимостей; сімейний стан, контактні номери телефонів родичів;

2) належність до військової служби збройних сил рф:

2.1. З якого часу ви служите в збройних силах рф або інших військових чи правоохоронних органах рф?

2.2. Чи підписували ви контракт на військову службу, і якщо так, то коли й де?

2.3. У якій військовій частині ви почали службу, де вона дислокована, яка ваша посада та спеціальність?

2.4. У якій військовій частині та підрозділі ви служите зараз, і де вона дислокована?

2.5. До якого військового округу належить підрозділ, де ви служите?

2.6. Яка ваша військова посада, звання та спеціальність?

2.7. Скільки військовослужбовців у вашому підрозділі?

2.8. Яка кількість і тип військової техніки у вашому підрозділі?

2.9. Назвіть ПІБ та звання ваших командирів у підрозділі.

2.10. Чи брали ви участь у бойових діях на території Донецької/Луганської областей або Криму? Якщо так, то коли, за яких обставин і які завдання виконували?

2.11. Яке навчання щодо законів збройного конфлікту ви та інші військові пройшли? Де, коли та як воно проводилось?

2.12. Коли та за яких обставин ви та ваш підрозділ залишили місце дислокації перед перетином кордону України?

2.13. З якою метою і яким складом було здійснено передислокування?

2.14. Вкажіть дату та місце передислокації на території рф чи Білорусі.

2.15. Скільки часу ваш підрозділ перебував поза місцем дислокації до перетину кордону України?

2.16. Коли і як вам повідомили про бойові операції проти України та в чому ця інформація полягала?

2.17. Коли та за яких обставин ви перетнули кордон з Україною (дата та приблизний час)?

2.18. У якому місці був здійснений перетин кордону України?

2.19. З якою метою та яким складом був здійснений перетин кордону України?

2.20. Яке маркування нанесено на військову техніку, що використовував ваш підрозділ під час перетину кордону України (наприклад, Z, V)?

2.21. Коли це маркування було нанесено та що воно означає?

2.22. Яка кількість військовослужбовців і техніки інших підрозділів перетинали кордон України разом з вами?

2.23. Хто з командного складу віддав наказ про перетин кордону України та окреслив вам завдання на території України?

2.24. Яким було ваше місце призначення на території України?

2.25. Який був запланований маршрут пересування до місця призначення, його тривалість і тривалість перебування там?

2.26. Опишіть детально пересування вашого підрозділу з 24 лютого 2022 року (дата/час, локації, вид пересувань, мета/завдання, спротив ворога, присутність цивільного населення).

2.27. Опишіть та позначте на карті зони відповідальності різних підрозділів, про які вам відомо. Це стосується вашого підрозділу та сусідніх підрозділів з їх командирами.

2.28. Назвіть дату та приблизний час, коли ви потрапили в полон.

2.29. Назвіть місце вашого полону.

2.30. Хто захопив вас у полон (ЗСУ, цивільні особи, інші правоохоронні органи України)?

2.31. Чи були разом з вами захоплені інші військовослужбовці? Якщо так, то до якого підрозділу вони належали?

2.32. Які тілесні ушкодження ви отримали перед полоном?

2.33. Яку зброю та спорядження ви мали при собі під час захоплення?

2.34. Чи взаємодіяв ваш підрозділ зі збройними формуваннями, нерегулярними силами або іноземними найманцями? Якщо так, хто вони були та які завдання виконували?

2.35. Яку форму, знаки розрізнення й озброєння використовували ці формування чи найманці?

2.36. Опишіть підготовчі кроки для бойових операцій з 24 лютого 2022 року, зокрема й операційне планування, документи, цілі й завдання, а також залучені підрозділи.

2.37. Опишіть виконання бойових операцій з 24 лютого 2022 року, їх час і дату, завдання, підрозділи, як розгорталась операція, використане озброєння, цілі та верифікацію влучання.

2.38. Як здійснювалися командування і контроль за бойовими операціями вашого підрозділу та підрозділів на рівні батальйону й вище? Які звіти готувалися для командування?

3) питання щодо відомостей про розграбування населення:

3.1. Чи вказують докази на те, що правопорушник привласнив певне майно?

– Які місця розташування об’єктів цивільної інфраструктури були розграбовані військовослужбовцями збройних сил рф під час їх просування територією України з 24 лютого 2022 року та яка була дата й час вчинення цих кримінальних правопорушень?

– Чи можете надати детальний опис об’єктів цивільної інфраструктури, що зазнали розграбування (наприклад, магазини, автомобільні заправки, сховища, приватні будинки), із зазначенням їх назв і переліку майна, яким заволоділи військовослужбовці збройних сил рф?

– Скільки осіб зазнало шкоди через привласнення?

– Яка вартість привласненого майна, його перелік?

– Які були наслідки привласнення для потерпілого?

– Хто з конкретних військовослужбовців збройних сил рф брав участь у розграбуванні цивільного майна, і які в них анкетні дані, звання та посади? Хто з них які об’єкти грабував?

– Які відомості є про командирів цих військовослужбовців, включаючи їх анкетні дані, військові звання та посади?

– Чи можете надати опис зовнішності військовослужбовців, які брали участь у розграбуванні?

3.2. Чи вказують докази на те, що правопорушник мав намір позбавити власника майна та використати його для власних потреб?

– За яких обставин відбулося привласнення майна?

– Яким було призначення привласненого майна?

– Чи можна використовували привласнене майно у військових діях?

– Чи існували підстави для виправдання привласнення військовими мотивами?

– З якою метою було вчинено пограбування: чи була військова необхідність у заволодінні цим майном (яка саме і як воно використовувалось у військових цілях), або ці дії здійснювались з корисливим мотивом?

– Чи використовувалося майно як оплата комбатантам?

– Чи використовувалося привласнене майно в особистих або приватних цілях виконавцем?

– Хто віддав наказ на вчинення розграбування цивільного майна чи це рішення було прийняте кожним військовослужбовцем самостійно?

– Чи були командири та начальники обізнані про наміри підлеглих щодо розграбування цивільного майна, хто про це знав та як вони до цього ставилися?

– Яких заходів вжили командири та начальники військовослужбовців, що розграбовували майно, для притягнення підлеглих до відповідальності після виявлення цих дій?

3.3. Чи підтверджують докази, що привласнення сталося без згоди власника?

– Кому належало привласнене майно?

– Чи є обґрунтовані підстави вважати, що майно належало потерпілому?

– Чи існував якийсь договір або інший документ, що підтверджує право власності потерпілого на привласнене майно? Чи можете надати правоустановчі документи, документи щодо вартості, а також технічну документацію на майно [159, с. 13], яке було пограбоване?

– Чи належало майно державі? Чи існують національні закони або офіційні документи, які підтверджують право власності держави на майно чи ресурси?

– Чи дала потерпіла особа явну згоду без примусу на привласнення її майна?

– Чи свідчать обставини привласнення про відсутність згоди потерпілої особи?

– Чи була потерпіла особа присутня на місці, коли сталося привласнення?

– Чи відбувалось розграбування майна в присутності його власників? Чи застосовувалось насильство до потерпілих або свідків? Чи були погрози застосування насильства?

– Які відомості є про свідків розграбування з числа громадян України, зокрема їх анкетні дані, якщо такі відомі? [93; 153]

в) факту викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитій чи пораненій особі.

1) установчі дані підозрюваного: прізвище, ім’я, по батькові; дата, місце народження, адреса прописки та проживання, громадянство, освіта, наявність (відсутність) судимостей; сімейний стан, контактні номери телефонів родичів;

2) належність до військової служби ЗСУ: (див. п. 2 б);

3) відомості щодо вчинення мародерства:

1. Чи були ви присутні на полі бою в день, коли було викрадено речі в убитої або пораненої особи?

2. Чи бачили ви когось, хто викрадав речі з поля бою? Чи можете описати, що саме відбулося? Хто саме вчиняв викрадення? Можете описати цю людину/людей?

3. Чи мали ви доступ до речей, які належали вбитій або пораненій особі?

4. Чи можете описати, що було викрадено (особисті речі, документи, цінні предмети)?

5. Які обставини передували викраденню (бій, відступ, зачистка території)?

6. Чи бачили, куди було переміщено викрадені речі?

7. Чи є відомості про те, що викрадені речі були використані або продані?

8. Чи знаєте, кому належали викрадені речі / Чи відомо вам, що викрадені речі належали конкретній особі? Якщо так, чи знаєте ви цю особу?

9. Чи бачили ви, як хтось обшукував тіла вбитих або поранених на полі бою?

10. Чи були накази або вказівки щодо поводження з тілами вбитих або поранених? Чи вказували вам на те, що потрібно обшукати тіла? Якщо так, хто давав ці вказівки?

11. Чи відомі вам інші випадки викрадення речей з поля бою в цьому районі або підрозділі?

12. Чи відомо вам про наявність камер або свідків, які могли б зафіксувати цей інцидент?

13. Чи може хтось підтвердити ваші свідчення або додати нові деталі?

14. Які заходи були вжиті після інциденту для розслідування або запобігання подібним випадкам у майбутньому?

15. Чи повідомляли ви або інші про інцидент командуванню? Якою була його реакція?

16. Чи було у вас якесь завдання або наказ щодо поводження з тілами на полі бою?

17. Чи забирали ви з поля бою чиїсь особисті речі, документи або цінні предмети? Якщо так, що саме і з якою метою?

18. Чи можете ви пояснити, як у вас опинилися певні речі (якщо у вас знайдено викрадені предмети)?

19. Чи бачили ви, як хтось інший обшукував або викрадав речі? Якщо так, хто це був?

20. Чи передавали ви будь-кому знайдені речі з поля бою? Якщо так, кому й чому?

21. Чи є у вас свідки, які можуть підтвердити ваші дії та місце перебування в цей час?

22. Чи знаєте ви про існування наказів або правил, які забороняють викрадення речей з поля бою?

23. Чи намагалися ви приховати або знищити викрадені речі? Якщо так, у який спосіб?

24. Чи був цей інцидент задокументований офіційно в рапорті або інших документах?

25. Чи повідомляли ви комусь про інцидент викрадення речей? Якщо так, кому і що ви повідомили?

Обов’язкове запитання у всіх випадках: Чи погоджуєтеся ви на використання ваших свідчень у Міжнародному кримінальному суді, Європейському суді з прав людини, Міжнародному суді ООН та інших міжнародних судових органах?

Отже, проведення допитів дають змогу отримати безпосередню інформацію від свідків, потерпілих і підозрюваних, яка може бути ключовою для встановлення обставин злочину. Під час допитів можна з’ясувати деталі, які не були зафіксовані іншими слідчими (розшуковими) діями, а також

перевірити наявні докази й свідчення на узгодженість і правдивість. Допити можуть допомогти виявити нових свідків або співучасників злочину. Встановлення мотивів, часу та способу вчинення злочину під час допиту допомагає відновити повну картину подій і визначити винних осіб, що забезпечує розкриття злочинів та відновлення прав потерпілих.

3.3. Призначення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством

Питання експертиз у своїх працях розглядали науковці А. В. Бойко, О. М. Дуфенюк [74], В. А. Журавель, Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков [125], А. М. Тимчишин [244], Ю. М. Чорноус [16], В. Ю. Шепітько [79].

Про необхідність організації відповідних експертиз під час розслідування військових злочинів на національному та міжнародному рівнях йдеться у роботах В. П. Бодаєвського [15], В. О. Бугаєв [21], Ю. П. Дзюби [7], А. В. Іщенка [90], Є. Б. Пузиревського [220].

Законодавець визначає судову експертизу як дослідження об'єктів, явищ і процесів з використанням спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, з метою надання висновку з питань, які є або будуть предметом судового розгляду [215]. Під оцінкою висновку експерта розуміють процес перевірки всіх аспектів, пов'язаних з проведенням експертизи, включаючи відповідність законодавчим вимогам до осіб, які проводять експертизу, змісту постанови про її проведення, оцінку матеріалів, представлених на експертизу, і логічну обґрунтованість отриманих результатів дослідження [96, с. 97].

Поняття «судова експертиза» використовується у Борнмутському протоколі про захист і розслідування масових поховань у буквальному значенні «у відкритому судовому процесі» або «публічна», передбачає

наукову, правову та суспільну сфери, коли справа передається до судів загальної юрисдикції та/або для виконання інших судових механізмів (наприклад, судмедекспертиза) [349, с. 5].

Експертні докази є різновидом свідчень свідка, усними доказами, наданими експертом з питань, які не є звичайними знаннями суду [289, с. 8].

У методиці розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, експертизи відіграють важливу роль. Згідно з аналізом винесених вироків, кількість різних видів експертиз, пов'язаних із розслідуванням цих злочинів, зросла.

О. В. Матвєєвський у колективній монографії вказує на найбільш поширені в практиці розслідування військових злочинів, до яких належить мародерство (ст. 432 КК України), судові експертизи, зокрема: 1) клас криміналістичних експертиз; 2) криміналістичні експертизи речовин, матеріалів і виробів; 3) судово-медичні експертизи; 4) судово-наркологічні експертизи; 5) судово-психіатричні експертизи; 6) судово-психологічні експертизи; 7) судово інженерно-технічні експертизи тощо [51, с. 152–153].

Окреслимо основні види криміналістичних експертиз, які призначають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, та питання, які експерти вирішують безпосередньо.

Встановлено, що типовими судовими експертизами, які призначають під час розслідування крадіжок, вчинених в умовах воєнного або надзвичайного стану, є:

1) *судово-молекулярна експертиза*. Вона проводиться для встановлення наявності або відсутності генетичних ознак, які можуть пов'язати підозрюваного із місцем злочину або речовими доказами. Наприклад, виявлення ДНК підозрюваного на знаряддях злочину або предметах на місці події може підтвердити факт його присутності та участі в злочині.

Згідно з висновком судової-молекулярної експертизи за № СЕ-19/115-22/11188-БД від 01.03.2023 встановлено, що на ручці вікна будинку знайдено генетичні ознаки ОСОБА_9, що виключає їх походження від потерпілої.

Висновок судової-молекулярної експертизи за № СЕ-19/115-22/11182-БД від 02.03.2023 свідчить про наявність генетичних ознак ОСОБА_9 на господарській рукавичці, знайденій у будинку, що підтверджує його перебування в господарських будівлях будинку і контакт із цією рукавичкою [43]. Відповідно до дослідження О. Гайдар, було встановлено, що з 71 кримінального провадження, розглянутого судами України за фактом крадіжок, 83 % випадків мали доказове значення в кримінальному провадженні. Такий високий показник підкреслює важливість досліджуваної судової експертизи та є значним проривом у галузі криміналістичних експертиз [59, с. 151];

2) *судово-товарознавча експертиза*. Призначається для оцінки вартості викраденого майна. Вона дає змогу точно визначити матеріальну шкоду, яку було завдано потерпілому. Це має важливе значення для подальшого встановлення розміру відшкодування збитків, а також визначення категорії правопорушення (наприклад, чи є злочин малозначним або тяжким).

Встановлено, що *11 серпня 2024 року, приблизно о 23:46, ОСОБА_4, перебуваючи в магазині ТОВ «АТБ-МАРКЕТ» в Одесі, вирішив таємно викрасти зарядну станцію «Ecoflowriver 2 pro», що належала потерпілому ОСОБА_5 і була залишена біля сходів магазину. Відповідно до висновку експерта №СЕ-19/116-24/16531-ТВ від 20.08.2024, ОСОБА_4 спричинив майнову шкоду ОСОБА_5 на загальну суму 25733, 33 гривень [35]*;

3) *судово-мистецтвознавча експертиза*. Її мета – визначити значущість викрадених об’єктів і їх грошову вартість. Це особливо важливо для предметів, які мають не лише матеріальну, а й культурну цінність. До об’єктів мистецтвознавчої експертизи належать предмети антикваріату, твори живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, пам’ятки архітектури, скульптури, музичні інструменти, нотна література, нумізматика, фалеристика, геральдика, друкована продукція, аудіо- та відеозаписи, фотографії [89].

Вироком Московського районного суду м. Харкова від 22.06.2023 встановлено, що підозрюваний ОСОБА_4, перебуваючи в приміщенні квартири, викрав шкатулку з нагрудними медалями та орденами часів Другої світової війни, скориставшись тим, що за його діями ніхто не спостерігав. Відповідно до висновку судово-мистецтвознавчої експертизи № 11046/14238-14244 від 07.03.2023 загальна вартість нагород, зокрема орденів «Червоної Зірки», «Бойового Червоного Прапора», медалі «За оборону Сталінграда», ордена «Знак Пошани», ордена «Трудового Червоного Прапора» та нагрудного знаку «Заслужений Вчитель» становила 35 200 гривень [39];

4) *трасологічна експертиза*. Вона має на меті дослідження слідів знарядь злочину, таких як замки, двері, або інших слідів, що залишають на місці події. Вона дає змогу визначити спосіб проникнення до приміщення та встановити використані знаряддя. Також трасологічна експертиза може допомогти встановити, якими частинами тіла або інструментами залишено сліди (наприклад, папілярні узори пальців), що уможливлює ідентифікувати особу, яка здійснювала ці дії.

В умовах воєнного стану, 13.03.2022, ОСОБА_3 проник у квартиру, розташовану за адресою АДРЕСА_3, з метою таємного викрадення чужого майна. Для цього він зламав замок на вхідних дверях, використовуючи невстановлений предмет. Згідно з висновком судової трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.6 (дактилоскопічні дослідження) № СЕ-19/104-22/169ж-Д від 31.03.2022, № СЕ-19/104-22/8828-Д від 20.04.2022 вилучені два сліди папілярних узорів розмірами 27х13 мм, 21х13 були залишені середнім та безіменним пальцями правої руки ОСОБА_3 [42];

5) *портретна експертиза*. Її метою є ідентифікація осіб на відео- або фотоматеріалах, зібраних під час розслідування. За допомогою порівняння зображень експерти можуть підтвердити, чи зображена на них особа правопорушника, що допомагає встановити участь у злочині.

Вина ОСОБА_3 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, за обставинами, встановленими судом, у повному обсязі підтверджується: […] висновком судової портретної експертизи № СЕ-19/111-23/30840-ФП від 12.07.2023, де встановлено, що на відеозаписі (відеофайлах) камери спостереження, яким зафіксовано обставини, які відбувались 17.05.2023 року в період часу з 04:18 години до 15:13 години у дворі будинку за адресою: АДРЕСА_5, наявне зображення ОСОБА_6 та ОСОБА_3 [47].

Встановлено, що 50 опитаних слідчих і детективів слідчих підрозділів Національної поліції України та Державного бюро розслідувань найчастіше призначають під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438 КК України (у контексті розграбування майна): 1) товарознавчу експертизу (59 %); 2) судово-трасологічну експертизу (28 %); 3) портретну експертизу (9 %) та експертизу відео-, звукозапису (4 %).

На підставі вивчення вироків національних судів, винесених у 2022–2024 роках у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України (у контексі розграбування майна) встановлено, що типовими судовими експертизами, які призначають і проводять у цій категорії кримінальних проваджень є:

1) *судово-медична експертиза* (трупа, пораненого, речових доказів), яку проводить з метою визначення знарядь травми, їх диференціації та ідентифікації на підставі вивчення ушкоджень на тілі, одязі, взутті потерпілого.

Крім цього, експертизи здійснюють для ототожнення особи, визначення природи та елементного складу мікрооб’єктів, слідів, накладень, реконструкції ситуації, у якій були нанесені ушкодження [214]. До компетенції судово-медичної експертизи належить дослідження вогнепальних пошкоджень на одязі, пов’язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині, та дослідження пошкоджень одягу, пов’язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині [89]. Під час судово-

медичної експертизи трупа експерт визначає причини та час смерті, наявність слідів насильницьких дій, встановлює особу загиблого. Під час судово-медичної експертизи пораненого доцільно визначити характер і ступінь тяжкості поранень, чи були поранення отримані на полі бою чи в іншому місці. Судово-медична експертиза речових доказів дає змогу дослідити кров, волосся, тканини та інші біологічні сліди, знайдені на місці події або на підозрюваних [373, с. 203–204].

ОСОБА_6 з метою пограбування цивільних осіб і привласнення майна, що не виправдане воєнною необхідністю, навів автомат на ОСОБА_7 та наказав віддати ключі від автомобіля Mercedes-Benz Sprinter НОМЕР_2. Продовжуючи свої кримінально-протиправні дії, ОСОБА_6 03.03.2022 близько 14 години разом з іншим невстановленим військовослужбовцем збройних сил рф прибули до продуктового магазину в с. Вишневе, де на той час знаходився ОСОБА_7, та під погрозою розстрілу, а саме, звів курок автомата та направив його на останнього, наказав підняти руки за голову та в пішому порядку прямувати до деревопереробного підприємства за адресою: АДРЕСА_2, де протримали ОСОБА_7 до 19 години 03.03.2022, застосовуючи до нього фізичну силу, а саме: спричинили множинні удари ногами та тупими предметами в ділянку живота, спини й голови, вимагаючи зізнатись у «шпигунстві» на користь України.

З висновку експерта № 150 від 09.06.2022 вбачається, що згідно з наданою на судово-медичну експертизу медичною документацією в ОСОБА_7 виявлені тілесні ушкодження у вигляді: консолідуючих переломів 5-ої плюсневої кістки правої ступні, шиловидного відростка правої ліктьової кістки, що виникли внаслідок ударної дії тупих, твердих предметів і як усі в сукупності, так і кожне окреме належить до категорії середнього ступеню тяжкості за ознакою тривалого розладу здоров'я на строк понад 21 добу [41];

2) *молекулярно-генетична експертиза* (дослідження) біологічного матеріалу, відібраного в порядку, передбаченому ч. 2 та 3 ст. 7 Закону

України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», для встановлення геномної інформації (тобто, відомостей про генетичні ознаки людини) [199]. Основні завдання біологічної експертизи: ідентифікація біологічного матеріалу – визначення типу біологічного матеріалу (кров, слина, сперма, волосся, тканини тощо) і його походження (людина, тварина); ідентифікація осіб – використання генетичних методів для встановлення особи на основі зразків біологічного матеріалу; встановлення відповідності зразків – порівняння біологічних зразків, знайдених на місці злочину, зі зразками підозрюваних або жертв для встановлення їх відповідності.

Під час досудового розслідування кримінального провадження № 12022111230000296, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань 24.02.2022, за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 438 КК України проведено: огляди місця подій, допити потерпілих осіб, допити свідків, призначено та частково отримано висновки судово-медичних, молекулярно-генетичних експертиз [259];

3) *дактилоскопічна експертиза (експертиза слідів рук)* призначається слідчим (прокурором) у випадку розграбування майна військовослужбовцями рф у приміщеннях цивільного населення. Основним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами рук, залишеними на місці події. Якщо особу, що залишила слід, ще не встановлено або слідчий хоче перевірити наявність невидимих або слабо видимих слідів, експерт визначає їх наявність і придатність для ідентифікації. Експертиза також вирішує не ідентифікаційні завдання, такі як визначення механізму утворення слідів, особливості будови руки та інші характеристики об’єкта, що залишив слід [89].

Відбитки пальців не вважаються біологічними зразками, оскільки вони є лише відображенням папілярного узору пальців і не відокремлюються від тіла особи. На відміну від біологічних зразків, таких як кров, слина, піт, сперма тощо, відбитки пальців не можуть відбиратися, існувати та досліджуватися окремо від тіла [188].

Під час аналізу судових рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що такий вид експертизи активно призначають слідчі в кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України. *Головним слідчим управлінням Національної поліції України здійснюється досудове розслідування в кримінальному провадженні № 42022112320000033 від 27.02.2022 за фактом вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438, ч. 2 ст. 438 КК України. […] Призначено значну кількість судових експертиз, зокрема: комплексна судово-вибухотехнічна експертиза; судово-дактилоскопічна експертиза; […], які до цього часу перебувають на виконання в експертних установах [255];*

4) *експертиза зброї та слідів і обставин її використання*, де об’єктами дослідження є вогнепальна зброя та бойові припаси до неї, сліди зброї, сліди пострілу та ситуаційних обставин пострілу, холодна зброя, зброя з некінетичним принципом ураження, гранатомети та ствольна артилерійська зброя, ракетно-реактивна зброя [89]. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством при вбивстві або пораненні потерпілого, постають задання, які необхідно виконати: встановлення належності об’єктів до вогнепальної зброї, її боєприпасів (або конструктивно подібних до них виробів), визначення виду, моделі та калібру вогнепальної зброї, боєприпасів до неї. Тобто, вказана експертиза проводиться задля дослідження зброї, боєприпасів, куль і гільз, знайдених на місці події, встановлення чи була зброя використана для вбивства чи поранення.

ОСОБА_11, діючи умисно, за попередньою змовою з іншими невстановленими під час досудового розслідування підлеглими військовослужбовцями збройних сил рф, організував вчинення розграбування майна та керував його вчиненням, з метою не допустити зашкодити розграбуванню майна. […] ОСОБА_11 з метою заподіяння тілесних ушкоджень – спричинення серйозних травм тілу та здоров`ю, фізичного катування та завдання тілесних покарань, перебуваючи у підвальному приміщенні […], використовуючи вогнепальну зброю невстановленого зразка,

здійснив два постріли в ділянку правої ліктьової кістки, лівої ліктьової кістки та правого стегна ОСОБА_8. За висновком судової експертизи зброї № СЕ-19/125-22/7933-БЛ від 26.10.2022, наданий на дослідження предмет схожий на кулю, вилучений у КНП «Славутицька міськалікарня» з тіла потерпілого ОСОБА_8, є стріляною кулею. Надана на дослідження куля є частиною боєприпасу – стріляною оболонковою кулею зі свинцевим сердечником 9-мм (9х18ПМ) пістолетного патрона [46];

5) *портретна експертиза* призначається з метою ідентифікації або підтвердження особи за обличчям, яка вчинила кримінальне правопорушення. Під час збору інформації з відкритих джерел, таких як соціальні мережі, блоги, форуми, новинні сайти існує можливість оглянути відео/фото випадків протиправної діяльності.

Зокрема, підозра ОСОБА_5 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України, ґрунтується на таких доказах: […] висновках судової портретної експертизи, за наслідками чого встановлено, що на фотознімках зі сторінки соціальної мережі «Вконтакте», яка належить ОСОБА_5, та документі із системи «Российский паспорт» з його анкетними даними зображена одна й та сама особа [248].

Крім показань потерпілих і свідків, винуватість обвинуваченого у вчиненні умисного злочину підтверджують інші докази, досліджені судом, а саме: […] протокол огляду вебсторінок від 09.06.2022, яким оглянуто вебсторінки соціальних мереж «вконтакте», «одноклассники» та «інстаграм», вебсайту «poisk.centr», що містять відомості й фотозображення ОСОБА_11, ОСОБА_43, ОСОБА_44, які збережено і використано, як об'єкти дослідження для проведення фототехнічної та портретної експертиз; […]висновок експертів за результатами проведення комплексної судової фототехнічної та портретної експертизи від 09.07.2022 № 18115/22-35, яким встановлено фрагменти відеозаписів, на яких зображено особу, яка здійснила умисне вбивство двох цивільних осіб з

автоматичної вогнепальної зброї та на відеозаписах ідентифіковано вказану особу, як ОСОБА_11 [34];

6) *експертиза відео-, звукозапису*, завдання якої полягають в ототожненні особи за фізичними параметрами голосу та лінгвістичними ознаками усного мовлення [89]. Для встановлення технічних умов і технології отримання відеозвукозапису на дослідження надаються оригінальна фонограма та пристрій, яким вона була записана. Для ототожнення особи за голосом експерту передаються фонограми з порівняльними зразками у формі діалогу або монологу. Зразки мають бути записані на якісній апаратурі з достатнім рівнем звуку, відповідати встановленим стандартам, бути мовно зіставними з досліджуваними фонограмами й мати обсяг щонайменше 10 хв без пауз для кожної особи.

Висновком експертизи відео-, звукозапису встановлено, що голос та усне мовлення на голосових повідомленнях у файлах […] належать ОСОБА_8. ОСОБА_6 у протиправній діяльності підтримував контакти з використанням месенджера «Telegram» із абонентом tg: НОМЕР_13, записаним у телефонній книзі ОСОБА_6 під ім'ям «ОСОБА_48 тел. номер НОМЕР_12» щодо пограбування на тимчасово окупованих територіях Запорізької області підприємств. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій – зняття інформації з електронних інформаційних систем за ідентифікаційною ознакою – номером мобільного телефону НОМЕР_2, яким користується ОСОБА_6, серед іншого зафіксовано голосові повідомлення записані абонентом «ОСОБА_48» («Telegram» id НОМЕР_13) та надіслані ОСОБА_6. Також проведено огляд відомостей розміщених у відкритих джерелах мережі «Інтернет» щодо громадянина ОСОБА_8, а також сайтів, де наявні інтерв'ю або виступи названої особи, про що складено відповідний протокол від 30.04.2023 [30];

7) *фототехнічна експертиза* призначається з метою аналізу відеозаписів і фотографій з місця події для встановлення обставин кримінального правопорушення та осіб, причетних до нього. Основними

завданнями цієї експертизи є ідентифікація предметів, приміщень і ділянок місцевості, відображених на знімках (негативах) і відеозаписах, а також визначення технологічних і технічних характеристик зйомки та виготовлення фотознімків, кінофільмів і відеозаписів (наприклад, чи виготовлено наданий на експертизу знімок із застосуванням фотомонтажу). Залежно від поставлених питань експерту надаються фотознімки, кінофільми, фото- та кіно матеріали [89].

Починаючи з 14.03.2022, товарно-матеріальні цінності на складі у м. Балаклія було розграбовано групами невідомих осіб, що вдалося зафіксувати за допомогою камер відеоспостереження, наявних на території складу потерпілого. Згідно з висновком експерта у фототехнічній експертизі від 10.08.2022 № СЕ-19/121-22/9355-ФП, зафіксовано перебування на території складу транспортних засобів із позначенням на капотах автомобілів англійської літери «Z», що використовують російські окупаційні війська та підконтрольні їм збройні формування [224];

8) *судово-трасологічна експертиза*, яку проводять з метою дослідження ушкоджень, слідів взуття, транспортних засобів, інструментів, знарядь і предметів травми. У разі розграбування майна вона може встановити: тип і характеристику слідів (визначення типу слідів (взуття, транспортних засобів, інструментів тощо) та їх характеристика (розмір, форма, глибина); ідентифікацію знарядь злому (встановлення інструментів, які використовувались для проникнення в приміщення або відкриття замків); механізм злому (визначення способу та етапів злому або проникнення в приміщення); час і послідовність дій (оцінка приблизного часу, коли було вчинено злочин, та послідовність дій злочинців); переміщення майна (визначення напрямків переміщення майна або його слідів у приміщенні та за його межами); виявлення слідів транспортних засобів (аналіз слідів шин або інших частин транспортних засобів, які могли бути використані для транспортування викраденого майна); відновлення подій (реконструкція

подій на місці злочину для кращого розуміння, як саме вчинялось розграбування).

Слідчим управлінням Головного управління СБ України у м. Києві та Київській області здійснюється досудове розслідування кримінального провадження № 42022112330000029, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань 27.02.2022, за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 438 КК України. На теперішній час проведено: огляди місця подій, допити потерпілих осіб, допити свідків, призначено комплексні економічні, товарознавчі та трасологічні експертизи [258];

9) *технічна експертиза документів* проводиться з метою дослідження документів, які можуть підтвердити особу загиблих або поранених (військові квитки, посвідчення, листи тощо).

Окрім вказаних криміналістичних експертиз доцільно призначати *товарознавчу*. Досвід експертів Луганського НДЕКЦ МВС України засвідчує, що зросла кількість запитів до експертних органів для встановлення наслідків вторгнення рф на територію України. Також убачається збільшення судових товарознавчих експертиз, що спрямовані на визначення ринкової вартості товарів на певну минулу дату [149, с. 216].

Товарознавча експертиза, завдання якої полягає у визначенні вартості розграбованого майна на території України або окупованій території (із зазначенням дати, на яку необхідно провести оцінку), найменування та призначення майна, розмір матеріальної шкоди, заподіяної власнику.

Судово-товарознавчі експертизи необхідні для розслідування кримінальних проваджень, пов’язаних з розграбуванням державного, суспільного або приватного майна, а також із вчиненням розбою та грабежів, що впливає на притягнення до кримінальної відповідальності [131, с. 513].

Відповідно до вимог Національного стандарту № 1, залежно від обраних методичних підходів і методів оцінки, оцінювач повинен зібрати та проаналізувати всі суттєві відомості про об’єкт оцінки, зокрема дані про його

правовий статус, склад, технічні та інші характеристики, стан ринку щодо цього об’єкта й подібного майна, а також економічні характеристики об’єкта оцінки [203].

У процесі проведення незаконного обшуку на території садиби «ІНФОРМАЦІЯ_2» за адресою: АДРЕСА_2, за наказом ОСОБА_14 невстановлені військовослужбовці збройних сил рф, з корисливих мотивів і з метою особистого збагачення, умисно, відкрито викрали виявлені в під час обшуку речі […], чим спричинили останньому майнову шкоду на загальну суму 78 455,20 гривень. За висновком судової товарознавчої експертизи № 2442-2468/22-24 від 24.11.2022 ринкова вартість станом на 29.03.2022 з урахуванням зносу пили ланцюгової бензинової Дніпро-М, модель БП-4500-1, що придбана 2020 року, становить 2888,10 гривень (дві тисячі вісімсот вісімдесят вісім гривень 10 копійок) […] [46].

Громадянин рф ОСОБА_1, бувши командиром 3 стрілецького відділення 1 стрілецького взводу стрілецької роти снайперів 15 мотострілецької бригади (військова частина НОМЕР_1) збройних сил рф, 03.03.2022 обвинувачений ОСОБА_1, перебуваючи в селі Перемога під контролем російських військових, виконав наказ сержанта ОСОБА_4 про незаконне проникнення до приватного будинку для вилучення цінного майна, зокрема дорогоцінних прикрас. Разом з іншими військовими він зламав двері та викрав прикраси на загальну суму 13 090,76 гривень. Отже, ОСОБА_1 вчинив порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, вчинене за попередньою змовою групою осіб, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України [48].

01.03.2022 в денний час обвинувачений ОСОБА_4, усвідомлюючи, що порушує міжнародне гуманітарне право, вчинив напад на потерпілого ОСОБА_6 у дворі приватного господарства за адресою АДРЕСА_3. Погрожуючи вогнепальною зброєю, він вимагав, щоб потерпілий зняв золоті вироби, на що той змушений був погодитися через загрозу для свого життя.

Внаслідок цього ОСОБА_4 незаконно заволодів золотим ланцюжком із хрестиком, що не виправдане воєнною необхідністю. Своїми діями, що виразились у порушенні законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, ОСОБА_4 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 438 КК України [40].

Залежно від ситуації може виникнути необхідність у призначенні різних видів товарознавчої експертизи, наприклад, транспортно-товарознавчої: *ОСОБА_6, бувши військослужбовцем збройних сил рф, з метою пограбування цивільних осіб і привласнення майна, що не виправдане воєнною необхідністю, навів автомат на ОСОБА_7 та наказав віддати ключі від автомобіля Mercedes-Benz Sprinter, НОМЕР_2. […] З протоколу огляду місця події від 20.05.2022 з фототаблицями до протоколу огляду від 20.05.2022 вбачається, що слідчий здійснив огляд ділянки місцевості, на якій знаходиться транспортний засіб «Mercedes Sprinter» за адресою: АДРЕСА_2. Під час огляду встановлено, що транспортний засіб білого кольору частково пошкоджений, а саме розбито внутрішню частину панелі приладів, відсутня магнітола, гумові накладки на дверях, акумулятор та підголовачі на сидіннях автомобіля. […] З висновку експерта від 13.06.2022 № СЕ-19/125-22/2834-АВ за результатами проведення судової транспортно-товарознавчої експертизи в кримінальному провадженні № 22022270000000033 вбачається, що вартість матеріального збитку завданого власнику транспортного засобу Mercedes-Benz Sprinter, 2004 року випуску, д.р.н. НОМЕР_2 в результаті його викрадення та пошкодження 28.02.2022 на момент проведення дослідження (10.06.2022) може становити 81055,91 гривень [41].*

У разі встановленнння факту викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитій чи пораненій особі, рекомендуємо призначати:

– *дактилоскопічну експертизу (експертизу слідів рук)* для ідентифікації осіб, які контактували з викраденими речами, шляхом аналізу відбитків пальців, залишених на предметах;

– *молекулярно-генетичну експертизу (дослідження)* для ідентифікації власника речей за зразками біологічного матеріалу (кров, волосся, шкіра тощо), а також для встановлення присутності інших осіб на місці події;

– *трасологічну експертизу* для аналізу слідів знарядь злому, взуття, одягу та інших об'єктів, що можуть вказати на спосіб проникнення або переміщення викраденого майна.

– *трасологічну експертизу слідів транспортних засобів* для аналізу слідів шин та інших частин транспортних засобів, що можуть бути використані для перевезення викрадених речей або тіла. Це допоможе встановити тип і модель транспортного засобу, а також можливий маршрут пересування;

– *біологічну експертизу* для виявлення та аналізу біологічних слідів (кров, слина, волосся тощо), що можуть належати злочинцям і допомогти у встановленні їх особи;

– *експертиза зброї та слідів і обставин її використання (дослідження холодної зброї)* (якщо є сліди використання зброї) для визначення типу зброї, яку могли використовувати під час викрадення або нападу, і можливої ідентифікації знаряддя злочину;

– *експертизу матеріалів, речовин і виробів* для аналізу будь-яких матеріалів або речовин, знайдених на місці події, що можуть мати стосунок до викрадення (наприклад, волокна одягу, залишки фарби від транспортних засобів тощо);

– *почеркознавчу експертизу* (якщо є записки чи документи) для аналізу будь-яких рукописних записок, документів чи інших письмових доказів, знайдених на місці події, що можуть бути пов'язані з викраденням або злочинцями;

– *фототехнічну експертизу* для аналізу фотографій, відеозаписів чи інших зображень, знайдених на місці події або отриманих з камер спостереження, що можуть надати інформацію про злочинців або події, що відбулися;

– *судово-хімічну експертизу* для аналізу хімічних речовин, знайдених на місці події (наприклад, сліди вибухових речовин, залишки пальних матеріалів тощо), які можуть вказати на методи, використані злочинцями;

– *судово-медичну експертизу* для аналізу стану тіл вбитих або поранених осіб, встановлення причин смерті або характеру поранень, що може допомогти зрозуміти обставини злочину та можливих винуватців;

– *комп'ютерно-технічна експертиза* для аналізу мобільних телефонів, планшетів або інших електронних пристроїв, знайдених на місці події або в підозрюваних. Це може бути аналіз дзвінків, повідомлень, геолокації та інших даних, що можуть надати інформацію про зв'язки та пересування злочинців.

Отже, судові експертизи дають змогу встановити факт викрадення, визначити походження майна, його вартість і стан. Проведення експертиз є особливо доцільним у випадках масового привласнення майна, адже саме експертні дослідження можуть підтвердити автентичність речей і встановити її належність законним власникам. Крім того, експертизи уможливлюють встановити винуватців злочинів, оскільки виявляють сліди злочинної діяльності, зокрема відбитки пальців, біологічні матеріали або інші докази, що зв'язують підозрюваних із місцем злочину. У результаті експертні висновки не лише зміцнюють доказову базу, а й сприяють повному та об'єктивному розгляду справи, забезпечуючи захист прав потерпілих і справедливість судового процесу.

3.4. Процесуальне значення результатів негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством

Особливого значення набуває використання можливостей негласних слідчих (розшукових) дій у запобіганні кримінальним правопорушенням, пов’язаним із мародерством, та їх розслідуванні в умовах воєнного стану. Використання лише гласних методів і форм правоохоронної діяльності не може повністю забезпечити швидке, результативне та ефективне розслідування злочинів [150, с. 171]. Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Правові засади проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні, окрім КПК України, регламентовано Інструкцією № 114/1042/516/1199/936/1687/5–2012, що затверджена наказом ГПУ, МВС, СБ, ДПС, МФ та МЮ України та відомчими, міжвідомчими нормативно-правовими актами.

Кількість застосування негласних слідчих (розшукових) дій постійно зростає через їхню корисність у здобутті доказів, збільшення технічних можливостей оперативних підрозділів, фахову підготовку слідчих, а також через те, що злочини стають більш прихованими, а злочинці – більш обізнаними з методами правоохоронців [23, с. 499–500]. У воєнний час, коли значно зростає ризик кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, через нестабільну ситуацію та послаблений контроль, негласні слідчі (розшукові) дії стають критично важливим інструментом для забезпечення правопорядку. Вони дають змогу правоохоронним органам ефективно виявляти та документувати злочини, пов’язані з незаконним привласненням майна, швидко реагувати на випадки розграбування, збирати докази. У таких умовах використання НСРД допомагає не лише виявляти правопорушників, а й запобігати подальшим кримінальним

правопорушенням, пов’язаним із мародерством, що є надзвичайно важливим для підтримки суспільного порядку й захисту прав власності громадян.

С. Смаглюк підкреслює, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій не є самоціллю, вони здійснюються з конкретною метою, яка полягає в отриманні певного процесуально важливого та юридично значущого результату [237, с. 24].

У КПК України термін «результати негласних слідчих (розшукових) дій» використовується без чіткого визначення його поняття. Законодавець зазначає, що «відомості, речі та документи», отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, підлягають невідкладному знищенню під його контролем, за винятком випадків, передбачених законом, при цьому знищення не звільняє прокурора від обов’язку повідомлення згідно зі ст. 253 КПК України (ч. 1, 4–5 ст. 255 КПК України).

У ч. 2 ст. 255 КПК України «відомості, речі та документи» законодавець називає «матеріалами», а в ч. 1, 2 ст. 257 КПК України «інформацією», яка отримана під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У ст. 256 КПК України передбачено, що протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення, речі й документи або їх копії можуть використовуватись в доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Отже, законодавець таким формулюванням фактично окреслив перелік результатів негласних слідчих (розшукових) дій.

За результатами анкетування, основними негласними слідчими (розшуковими) діями, які визнаються найбільш ефективними для розслідування мародерства під час воєнного стану, є спостереження за

місцем (35 %), аудіо- та відеоконтроль особи (25 %), зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (20 %) та установлення місцезнаходження радіообладнання (20 %).

Ми поділяємо думку В. Шерудило, що з огляду на поняття та сутності результатів НСРД, а також положення ч. 2 ст. 84 КПК України, яка закріплює як процесуальні джерела доказів показання, речові докази, документи та висновки експертів, а також беручи до уваги інші положення гл. 4 КПК України результати НСРД можуть бути виключно такими джерелами доказів, як документи та речові докази. Проте, яким з указаних видів доказів можуть бути результати НСРД у теорії та практиці, є одним із дискусійних питань [274, с. 124–125]. Результати негласних слідчих (розшукових) дій слід розуміти як матеріально зафіксовані джерела інформації, які для використання в кримінальному процесі мають бути оформлені в передбачену законом матеріальну форму.

З огляду на визначення «результати негласних слідчих (розшукових) дій» розглянемо приклади типових слідчих ситуацій із використанням проведення негласних слідчих (розшукових) дій у разі не встановлення та встановлення особи винуватця.

Ситуація а) «У червні 2023 року в селі Соснівка Житомирської області група з чотирьох осіб, очолювана громадянином України ОСОБА_1, проникла до місцевого зерносховища. Вони зламали замок на дверях, проникли всередину та викрали 10 т пшениці, використовуючи вантажний автомобіль. Крадіжка була виявлена вранці наступного дня, коли працівники зерносховища прийшли на роботу» слід проводити негласні слідчі (розшукові) дії:

– якщо особу винуватця не встановлено: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України). Доцільно застосувати технічні засоби для встановлення місцезнаходження радіообладнання або мобільних пристроїв, які могли використовувати злочинці під час вчинення злочину. Це

допоможе ідентифікувати ймовірних підозрюваних через їхнє місце перебування під час крадіжки;

– якщо особу винуватця встановлено: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України). Доцільно здійснювати записи розмов, де обговорюються злочинні наміри та плани або факти вчинення злочину, інші співучасники; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України). Якщо підозрювані використовували мобільні телефони чи інші електронні засоби для планування або координації злочину, можна провести зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, щоб отримати дані про їхнє місце перебування, контакти, а також зміст повідомлень і дзвінків, які мають значення для розслідування; зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України). Якщо є інформація про використання підозрюваними електронних систем, таких як комп'ютери чи електронні пошти, для планування злочину можна отримати доступ до них і фіксувати важливу інформацію без відома підозрюваних. У межах проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії доречно використовувати апаратно-програмний комплекс «Cellebrite UFED», який дає змогу отримувати дані, зокрема контакти, фотографії, відео, текстові повідомлення, журнали дзвінків, інформацію ESN і IMEI. Він також надає доступ до хмарних сховищ за допомогою тимчасових ключів авторизації, уможливлює відновлення видалених даних й аналіз маршрутів пересування. Крім того, «Cellebrite UFED» може здійснювати аналіз інформації з месенджерів, таких як Viber, WhatsApp, Telegram тощо, що значно сприяє збору комплексних доказів під час розслідувань кримінальних правопорушень [134, с. 109].

Отже, процесуальне значення результатів НСРД полягає в:

1) ідентифікації підозрюваних (використання технічних засобів для встановлення місцезнаходження радіообладнання чи мобільних пристроїв дає змогу визначити осіб, які перебували поблизу місця злочину в момент його вчинення, якщо особу винуватця ще не встановлено);

2) фіксації обставин злочину (аудіо- та відеоконтроль особи, зокрема фіксація розмов про планування або виконання злочину, уможливлює детальне відновлення подій, які відбулись);

3) зборі доказів для підтвердження вини (зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (повідомлення, дзвінки) забезпечує отримання доказів, що підтверджують участь підозрюваних у злочині, їхні контакти, маршрути переміщення та інші релевантні відомості);

4) аналізі зв'язків між підозрюваними (встановлення контактів між співучасниками через дані комунікацій дає змогу ідентифікувати ролі окремих осіб у вчиненні злочину та можливу ієрархію їхніх дій).

С*итуація б) «У вересні 2023 року в місті Новогродівка Донецької області група військовослужбовців країни-агресора (комбатантів), під керівництвом офіцера ОСОБА_2, захопила та розграбувала склад гуманітарної допомоги. Злочинці, погрожуючи застосуванням зброї, заволоділи продуктами харчування, медикаментами та грошима, призначеними для місцевих жителів. Напад був зафіксований на відео місцевими жителями, одну з осіб групи встановлено»* рекомендуємо здійснити негласні слідчі (розшукові дії):

– якщо особу винуватця не встановлено: спостереження за місцем (ст. 269 КПК України) організувати за територією складу гуманітарної допомоги або іншими потенційними місцями появи викрадених речей; установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України) використати технічні засоби для встановлення місцезнаходження радіообладнання або мобільних пристроїв, які могли використовуватись комбатантами під час вчинення злочину;

– якщо особу винуватця встановлено: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) застосувати стосовно ОСОБА_2 та інших військовослужбовців, щоб отримати докази, які підтверджують їхню участь у злочині, або дізнатись про подальші плани або наміри, розподіл награбованого, задля ідентифікації командних структур, ролі окремих

учасників у злочині; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), якщо підозрювані використовували електронні засоби для координації або зв'язку під час розграбування, з метою збору даних про їхні переміщення, повідомлення, дзвінки, електронні листи, що стосуються планування або вчинення злочинів, виявлення зв'язків між учасниками, комунікація із зовнішніми учасниками, контакти та обмін інформацією, які можуть мати значення для розслідування; зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), якщо є підстави вважати, що підозрювані використовували електронні системи, такі як комп'ютери чи мобільні пристрої, для планування злочину, можна отримати доступ до них і фіксувати важливу інформацію, що має значення для досудового розслідування.

У цьому випадку процесуальне значення результатів НСРД полягає в: 1) ідентифікації злочинців (спостереження за територією складу або іншими місцями появи викрадених речей дає змогу виявити можливих підозрюваних, якщо особу винуватця ще не встановлено; використання технічних засобів для встановлення місцезнаходження мобільних пристроїв може сприяти визначенню переміщень злочинців та їхнього перебування в ключовий момент);

2) встановленні обставин вчинення злочину (зібрані дані допомагають реконструювати хронологію подій, виявити способи здійснення злочину, а також визначити осіб, які могли бути причетними);

3) зборі доказів причетності винуватця (аудіо- та відеоконтроль особи надає докази її участі у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема через записи розмов, які можуть містити відомості про планування чи виконання кримінально протиправних дій);

4) виявленні зв'язків між співучасниками (зняття інформації з електронних комунікаційних мереж забезпечує встановлення контактів між учасниками злочину, розкриття їхньої координації, розподілу ролей і можливих інших кримінально протиправних дій);

5) підтвердженні або спростуванні версій (отримані результати дають змогу перевіряти слідчі версії);

6) формуванні доказової бази (зібрані матеріали можуть бути використані в суді як докази, що підтверджують участь особи у злочині, організацію та способи його виконання, а також встановлюють зв'язок між співучасниками).

Шевчук В. М. поділяє місця скоєння злочинів під час воєнного стану, як такі, що вчиняють на підконтрольній Україні території, на деокупованій території та на тимчасово окупованій території, підкреслюючи, що збір доказів у районах бойових дій ускладнений або навіть неможливий, доки ці території не будуть звільнені [273]. О. В. Фесенко зазначає, що отримання доказів у випадку злочинів, скоєних на тимчасово окупованій території, обмежене. До можливих джерел належать дані, отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, таких як прослуховування телефонних розмов, доступ до електронної пошти [261,с. 123].

Ситуація в) «У липні 2024 року на полі бою поблизу міста Лисичанськ Луганської області було виявлено факт викрадення речей, що знаходилися при вбитих або поранених солдатах. Військовослужбовець Збройних Сил України ОСОБА_3 скористався хаосом бою для викрадення цінностей, зокрема особистих документів, мобільних телефонів і грошей. Злочин був виявлений після завершення бойових дій, коли солдати повернулись на поле бою для збору тіл своїх побратимів і помітили відсутність особистих речей у загиблих і поранених», на нашу думку, слід проводити такі негласні слідчі (розшукові) дії:

– якщо особу винуватця не встановлено: спостереження за місцем (ст. 269 КПК України), де можуть з'явитись викрадені цінності або де підозрювані можуть спробувати продати чи обміняти вкрадені речі; установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України), використавши технічні засоби для встановлення місцезнаходження мобільних пристроїв, які могли бути вкрадені з поля бою;

– якщо особу винуватця встановлено: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), щодо ОСОБА_3, щоб отримати докази його причетності до викрадення цінностей з поля бою; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), якщо ОСОБА_3 або інші підозрювані використовували електронні засоби зв'язку для координації або обговорення викрадення, виявлення повідомлень, дзвінків, що підтверджують мародерство, документації комунікацій між військовими, виявлення команд, отриманих від вищого керівництва; зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) у разі, якщо є інформація про використання підозрюваними електронних пристроїв для планування або вчинення злочину, можна отримати доступ до цих пристроїв і фіксувати важливу інформацію, що має значення для розслідування.

Отже, є такі особливості процесуального значення результатів НСРД у розслідуванні мародерства, як 1) локалізація викрадених речей (спостереження за місцями можливої появи викрадених речей дає змогу виявити не лише правопорушника, а й рух викраденого майна, що є ключовим для встановлення маршруту злочинної діяльності; 2) технічна ідентифікація загиблих чи їхнього майна (використання технічних засобів для визначення місцезнаходження мобільних пристроїв загиблих дає можливість встановити, куди перемістились і зосередити розслідування на певних підозрюваних або локаціях; 3) доказова база мародерства (аудіо- та відеоконтроль у цьому контексті є особливо важливим для підтвердження навмисного характеру злочину – викрадення майна з метою збагачення під час бойових дій) та 4) документування злочину в умовах хаосу (зняття інформації з комунікаційних мереж дає змогу подолати труднощі, пов'язані з відсутністю прямих свідків або нестачею доказів унаслідок бойових дій).

Загальні складнощі в проведенні НСРД є небезпека на полі бою, (окупаційні та бойові умови ускладнюють проведення розслідувань, збирання доказів і свідчень), обмежений доступ до територій (неможливість оперативного доступу до місця злочину та підозрюваних на окупованих

територіях), ризики для слідчих (висока небезпека для життя та здоров’я слідчих під час проведення операцій у зоні бойових дій).

Висновки до розділу 3

Огляд місця події є першочерговою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, оскільки дозволяє зібрати первинну слідову інформацію та зафіксувати факти незаконного привласнення майна. Під час огляду вилучаються документальні, речові, біологічні та цифрові докази, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення, ідентифікувати винних та встановити обставини події. В умовах воєнного стану проведення огляду може ускладнюватися через загрози бойових дій, що потребує використання спеціальних методів фіксації, зокрема відеозапису, безпілотних літальних апаратів, робототехнічних комплексів та 3D-сканування для збереження обстановки місця злочину та закріплення доказів.

Особливу увагу приділено проведенню обшуку як слідчої (розшукової) дії, що має на меті виявлення і фіксацію доказів розграбування майна. Важливим є забезпечення безперервної відеофіксації, що дозволяє уникнути порушень процесуальних норм та підвищує доказову цінність отриманих матеріалів. Також доцільним є використання технічних засобів, зокрема засобів дистанційного спостереження, що дає змогу фіксувати місце обшуку в умовах загрози для життя слідчих. Зважаючи на труднощі, що виникають у зв’язку з відсутністю понятих у зоні бойових дій, обґрунтовано необхідність застосування цифрових методів фіксації обшуків та подальшого закріплення їх правового статусу.

Допит є основною слідчою (розшуковою) дією в розслідуванні кримінальних правопорушень, оскільки саме під час допиту отримується найбільший обсяг доказової інформації. За результатами опитування слідчих, він займає 85 % часу, відведеного на слідчі дії, а 48 % респондентів вважають

його найскладнішою слідчою дією у справах про викрадення майна. Важливим аспектом є посилення процесуальних гарантій, зокрема обов'язкове застосування відеофіксації, можливість проведення дистанційних допитів у виняткових випадках, а також забезпечення захисту прав свідків і потерпілих, особливо тих, хто зазнав воєнних злочинів. У контексті розслідування кримінальних правопорушень, скоєних військовослужбовцями, актуальною є адаптація методик допиту для військовополонених з урахуванням міжнародних стандартів та специфіки їхнього процесуального статусу. Рекомендовано використовувати структуровані методики процесуального інтерв'ю, зокрема моделі PEACE, яка включає ретельне планування, встановлення контакту, отримання вільного викладу подій, аналіз та оцінку отриманих даних. Крім того, визначено необхідність стандартизації допитів у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із мародерством, що передбачає впровадження розширеного переліку питань для з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення, встановлення мотивів, часу та способу привласнення майна.

Проведений аналіз судової практики свідчить про зростання кількості призначених експертиз у кримінальних провадженнях про воєнні злочини, що обумовлено необхідністю точного встановлення фактів привласнення майна, визначення його вартості та ідентифікації осіб, які вчинили злочини. Типовими експертизами в таких кримінальних провадженнях є молекулярно-генетична, судово-медична, трасологічна, товарознавча, дактилоскопічна, портретна, експертиза зброї та відео-, звукозапису. Їх застосування дозволяє підтвердити наявність зв'язку між підозрюваним і місцем злочину, встановити шкоду, заподіяну потерпілим, та відтворити механізм вчинення правопорушення.

Негласні слідчі (розшукові) дії відіграють ключову роль у запобіганні та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, особливо в умовах воєнного стану. Вони дають змогу ефективно виявляти та

документувати кримінальні правопорушення, пов’язані з мародерством, збирати докази та оперативно реагувати на випадки незаконного привласнення майна. Використання таких методів, як спостереження за місцем, аудіо- та відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, допомагає встановлювати особи правопорушників, їхні зв’язки та обставини вчинення кримінального правопорушення, що сприяє повному та об’єктивному розгляду справ у суді.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного аналізу наукових праць українських і зарубіжних учених у галузі кримінального права, криміналістики, кримінального процесу, історії, актів національного законодавства й міжнародних правових документів розроблено наукові положення методики виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством. Ці положення спрямовані на виконання наукових завдань у сфері криміналістичної методики й містять практичні рекомендації щодо ефективного розслідування таких правопорушень в умовах воєнного стану в Україні, а саме:

1. Систематизовано напрацювання вчених країн ЄС, США та України щодо методів і підходів до розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, що дало змогу розробити криміналістичну методику розслідування зазначених правопорушень в умовах воєнного стану в Україні. До міжнародних дослідників, чиї праці стали основою цього дослідження, належать учені з таких країн: Австралія, Азербайджан, Велика Британія, Єгипет, Ірландія, Італія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Польща, США, Франція, Швейцарія. Основними аспектами, на яких було зосереджено посилену увагу в процесі створення зазначеної методики, є: аналіз міжнародного досвіду, зокрема аналіз нормативно-правових актів, судових рішень зарубіжних країн, врахування особливостей розслідування мародерства в Україні під час воєнного стану, а також синтез теоретичних і практичних аспектів для формування ефективних інструментів розслідування.

2. Здійснено криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, шляхом аналізу їхньої сутності та розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 185 КК України (крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного

стану), ст. 432 КК України (мародерство) та ст. 438 КК України (воєнні злочини (а саме інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України – розграбування майна). У результаті аналізу встановлено, що кожен з цих складів має свої специфічні ознаки, що відрізняють їх один від одного.

Причини підміни понять, коли мародерство за ст. 432 КК України плутають з крадіжкою, вчиненою в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 185 КК України) та розграбуванням майна (ст. 438 КК України) пов'язані з: 1) недостатньо правовою визначеністю понять та їх неправильним застосування судами й правоохоронцями; 2) недостатньою обізнаністю і нерозумінням природи такого злочину з боку засобів масової інформації; 3) наявністю випадків мародерства, які зафіксовані у відео, але не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. За результатами проведеного анкетування серед слідчих і детективів Національної поліції України та Державного бюро розслідувань визначено основні причини відсутності зареєстрованих кримінальних правопорушень за фактом мародерства за період 2023–2024 років, що полягають у складності розслідування зазначеного кримінального правопорушення в зонах бойових дій і на окупованих територіях (56 %), пріоритизації розслідування інших кримінальних правопорушень (27 %), відсутності заяв про кримінальне правопорушення (13 %) та складнощах у кваліфікації таких правопорушень (4 %).

Пропонується доповнити КК України статтею 438^1 («Воєнні злочини проти власності»), яка запроваджує чітке визначення кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним заволодінням майном під час збройного конфлікту, якщо це не виправдано військовою необхідністю, із відповідною санкцією. Пропозиція щодо нової статті враховує міжнародні стандарти й підхід до воєнних злочинів проти власності, що підвищує відповідність українського законодавства сучасним викликам.

3. Основними елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, є: відомості про предмет протиправного посягання, способи вчинення кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, характеристика особи правопорушника та потерпілого, обстановка вчинення та слідова картина.

Ч. 4 ст. 185, ст. ст. 432, 438 КК України мають спільний об’єкт посягання – майно, але різняться суб’єктами, способами вчинення та обстановкою. У разі крадіжки в умовах воєнного або надзвичайного стану предметом є державна власність, комунальна та приватна (майно в магазині, на складі або сховищі, у контейнері потяга чи вантажного автомобіля, квартирі, будинку), а спосіб полягає в непомітному проникненні з використанням зламу. Правопорушники переважно цивільні, а потерпілі – фізичні чи юридичні особи. Обстановка характеризується зниженим контролем під час блекаутів, а слідова картина охоплює сліди злому, інструменти та записи з камер. Розграбування ж передбачає насильницьке проникнення комбатантів чи озброєних осіб на території, де бойові дії послабили правопорядок, що дає змогу захоплення майна цивільного населення. У слідовій картині виявляють сліди від зброї, залишки зламу, а також відео- чи фотофіксацію руйнувань. Мародерство військовослужбовцями, вчинене на полі бою після завершення активних бойових дій, спрямоване на особисті речі вбитих чи поранених, а обстановка пов’язана з відсутністю контролю на місці події. Слідова картина цього злочину включає сліди фізичного контакту з тілами, відбитки та свідчення інших військовослужбовців.

4. Доведено, що обставинами, що підлягають доказуванню під час розслідування мародерства, є: встановлення бойового контексту злочину, ідентифікація суб’єкта як військовослужбовця України, доведення умислу та корисливого мотиву, визначення розміру завданої шкоди, а також обтяжуючі фактори, такі як групове вчинення, повторність або використання службового становища.

5. Виокремлено три типові слідчі ситуації, які формують основу для побудови алгоритмів дій слідчого: 1) встановлено факт крадіжки майна, поєднаної з проникненням у сховище, вчиненої громадянином України; 2) встановлено факт порушення законів та звичаїв війни (заволодіння чужим майном) військовослужбовцями інших країн або прирівняними до них особами; 3) встановлено факт викрадення на полі бою речей, що знаходилися при вбитій чи пораненій особі. Сформовано типовий перелік слідчих (розшукових) дій: огляд місця події, обшук, допит, призначення та проведення експертиз, а також інших заходів, зокрема аналіз відео- та фотоматеріалів, робота з відкритими джерелами (OSINT), запити до військових і правоохоронних структур, організація пошуку підозрюваних, а також документування доказів для забезпечення їх допустимості, спрямованих на вирішення кожної конкретної ситуації.

6. Встановлено наявність проблем у взаємодії слідчих підрозділів з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438 КК України (у контексті розграбування майна). З метою їх усунення розроблено алгоритм взаємодії слідчого з інституціями сектору безпеки та оборони, зокрема із ЗСУ, НГУ, ДПСУ та СБУ. Алгоритм включає: 1) залучення їхніх представників як спеціалістів до огляду місця події; 2) механізм запитів-відповідей; 3) проведення спільних операцій і навчань. Оскільки наразі відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би врегульовував усі аспекти такої взаємодії, пропонується його розробка у формі спільного наказу Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України та інших відповідних органів, що визначатиме процедури, повноваження та порядок спільних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством в умовах воєнного стану.

7. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством, використовують спеціальні знання у сферах криміналістики, судової медицини, психології, економіки, кіберзнань і аналізу даних, а також

різноманітні технічні засоби. Зокрема, серед опитаних слідчих найбільш поширеними технологіями є штучний інтелект для аналізу великих обсягів даних та ідентифікації осіб (30 %), безпілотні літальні апарати (27 %), пересувні лабораторії для експертиз на місці події (21 %), супутникові знімки для аналізу місця злочину (18 %) та робототехнічні пристрої для дослідження небезпечних зон (4 %). До основних технічних засобів належать оптична та відеотехніка (камери спостереження, квадрокоптери, технології 3D-сканування), системи аналізу та обробки даних (Palantir Technologies, Clearview AI, штучний інтелект і машинне навчання), судово-криміналістичне обладнання (лабораторії для аналізу вибухових речовин, боєприпасів, біологічних і радіологічних матеріалів, мобільні ДНК-лабораторії), а також системи відеоаналітики та біометрії (ідентифікація осіб за ходою, райдужною оболонкою ока, ДНК тощо, відеоспостереження, як-от «Smart Safe City»).

8. Особливостями огляду місця події в умовах воєнного стану є необхідність залучення спеціалістів (наприклад, саперів), використання сучасних технічних засобів (дрони, 3D-сканери, роботехнічні комплекси) для забезпечення безпеки, а також можливість проведення дій без залучення понятих з обов’язковою відеофіксацією. Обшук допомагає виявити викрадене майно, знаряддя злочину, інші докази та встановити місцезнаходження підозрюваних осіб. Тактичні особливості включають можливість проведення обшуку без участі понятих і в нічний час за умови воєнного стану, обов’язкову відеофіксацію та використання технологій для дистанційного документування у небезпечних зонах.

9. Тактичними особливостями допиту є необхідність врахування психологічного стану допитуваних, насамперед потерпілих від воєнних злочинів, забезпечення гуманного ставлення та конфіденційності. Допит може проводитись дистанційно, із залученням перекладачів, з фокусом на отриманні детальної інформації про місце, час, спосіб та мотиви вчинення злочину. З огляду на обмеження в можливостях повторного допиту посилену

увагу необхідно приділяти процесуальному інтерв'ю з військовослужбовцями рф.

10. Опитування слідчих і детективів та аналіз вироків, винесених судами України за 2022–2024 роки, засвідчили, що типовими видами судових експертиз, які призначаються та проводяться щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, є: 1) судово-медична; 2) молекулярно-генетична експертиза; 3) дактилоскопічна; 4) експертиза зброї; 5) портретна; 6) експертиза відео- і звукозаписів; 7) фототехнічна; 8) судово-трасологічна; 9) судово-хімічна; 10) технічна експертиза документів; 11) судово-товарознавча; 12) комп'ютерно-технічна.

11. За результатами анкетування, ключовими для збору доказів та ідентифікації правопорушників у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із мародерством, визначено такі негласні слідчі (розшукові) дії, як: аудіо- та відеоконтроль особи (25%), зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (35%), установлення місцезнаходження радіообладнання (21%) та спостереження за місцем (19%), що підтверджує їх важливість у кримінальному процесі. Зазначені НСРД дозволяють фіксувати протиправну діяльність у режимі реального часу, встановлювати зв'язки між учасниками злочинних дій та виявляти маршрути переміщення підозрюваних і місця зберігання викраденого майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєв Т., Піддубна А. Взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування воєнних злочинів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти :* матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 берез. 2024 р.) : у 2 ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. І. С. 688–690. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/21579.

2. Авдєєва Г. К. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Вип. 43. С. 70–76. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19535.

3. Авзалова Д., Вичавка В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Grail of Science*. 2023. № 31. С. 136–143. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.22.

4. Агресія РФ спричинила найбільшу хвилю біженців з часів Другої світової – ООН’. *Дзеркало тижня :* [сайт]. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/ahresija-rf-sprichinila-najbilshu-khvilju-bizhentsiv-zchasiv-druhoji-svitovoji-oon.html.

5. Александров В. М. Сектор безпеки і оборони України в механізмі реалізації оборонної функції держави. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 78–82. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.13.

6. Александров О. С., Гришін С. П., Зейкан Я. П. Перехресний допит у суді : навч.-практ. посіб. 3-тє вид. Київ : Алерта, 2016. 528 с.

7. Анісімов Г. М., Дзюба Ю. П., Касинюк В. І., Харитонов С. О. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. Харків : Право, 2021. 183 с.

8. Антонюк О. В. Окремі аспекти взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально

пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. № 6. С. 122–129.

9. Астахова О. О. Поняття обстановки вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони злочину. *Юридична наука.* 2015. № 3. С. 49–73.

10. Басиста І. В., Удовенко Ж. В., Кулинич М.-М. А. Огляд тенденцій щодо штучного інтелекту та його перспективність для процесуальних рішень у перебігу кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. № 81. Т. 3. С. 19–38. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.3.

11. Басюк Л. О. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні : дис. … д-ра філософії : 12.00.09. Київ, 2024. 203 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/94dc878e-7276-4c12-a187-872f0597c676/content.

12. Батиргареєва В. Blackout і фейки російської пропаганди: кримінологічний погляд на проблему симбіозу. *Інформація і право*. 2023. № 2 (45). С. 153–162.

13. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посіб. Київ : Правник, 1997. 64 с.

14. Білоус Р. В., Василинчук В. І., Таран О. В. Використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2021. № 1 (118). С. 131–137. DOI: https://doi.org/10.33270/01211181.131.

15. Бодаєвський В. П. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за корисливі посягання на військове майно (ст. 410 КК України) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 16 с.

16. Бойко А. В. Судова експертиза в умовах воєнного стану: проблеми, актуальні питання. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи :* матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 183–185.

17. Бойовий статут механізованих і танкових військ сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II (батальйон, рота) : наказ Міністерства оборони України від 30 груд. 2016 р. № 605. URL: https://www.dut.edu.ua/ua/lib/1/category/736/view/1614.

18. Боровик А. В., Вархов А. Г., Деревянко Н. З. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : монографія. Одеса : Юридика, 2024. 186 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057455.pdf.

19. Брисковська О. Майнові злочини в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану :* тези II Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 14 берез. 2024 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2024. С. 228–231.

20. Брисковська О. М., Дякін Я. О. Особливості вчинення розбійних нападів на житло громадян під час воєнного стану. *Київський часопис права.* 2023. № 3. С. 121–126. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2022.3.18.

21. Бугаєв О. В. Військові злочини і покарання : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2002. 21 с.

22. Бутко Р. Ю. Розвиток системи кримінального аналізу в діяльності Національної поліції України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах :* зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 3 листоп. 2023 р.). Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 41–46. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6497/1/03_11_2023.pdf#page=41.

23. Вакулик О., Харкевич Ю. Актуальні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій в період надзвичайних ситуацій: організаційно-тактичні аспекти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 499–500.

24. Верле Г. Принципы международного уголовного права : учебник / пер. с англ. С. В. Саяпина. Одесса : Феникс, 2011. 910 с.

25. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посіб. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. / [С. Є. Абламський, О. О. Юхно, Т. Г. Фоміна та ін.]. Харків : Панов А. М., 2019. 209 с.

26. Вигівський І. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування захоплення заручників. *Knowledge, Education, Law, Managemen.* 2020. Т. 1. № 3 (31). С. 141–146. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.1.24.

27. Вирок Бобровицького районного суду Чернігівської області від 24 листоп. 2022 р. Справа № 729/574/22. Провадження № 1-кп/729/81/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107481395.

28. Вирок Бородянського районного суду Київської області від 9 квіт. 2024 р. Справа № 939/2083/23. Провадження № 1-кп/939/152/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118220618.

29. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 15 серп. 2023 р. Справа № 361/6215/22. Провадження № 1-кп/361/696/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112819115.

30. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 20 берез. 2024 р. Справа № 127/15500/23. Провадження № 1-кп/127/463/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117947422.

31. Вирок Заставнівського районного суду Чернівецької області від 28 трав. 2024 р. Справа № 716/2467/23. Провадження № 1-кп/716/33/2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119324862.

32. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 черв. 2023 р. Справа № 366/869/23. Провадження № 1-кп/366/140/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111894270.

33. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 17 листоп. 2022 р. Справа № 369/9950/22. Провадження № 1-кп/369/2032/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107577110.

34. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 9 січ. 2024 р. Справа № 369/3120/23. Провадження № 1-кп/369/52/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116176015.

35. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 6 листоп. 2024 р. Справа № 947/27321/24. Провадження № 1-кп/947/1149/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122830959.

36. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30 квіт. 2024 р. Справа № 953/7767/22. Провадження № 1-кп/953/393/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118781560.

37. Вирок колегії суддів Дзержинського районного суду м. Харкова від 5 верес. 2023 р. Справа № 638/4776/22. Провадження № 1-кп/638/891/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113224930.

38. Вирок Котелевського районного суду Полтавської області від 26 груд. 2022 р. Справа № 535/2100/22. Провадження № 1-кп/535/220/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108069837.

39. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 22 черв. 2023 р. Справа № 643/3195/23. Провадження № 1-кп/643/267/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111703504.

40. Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 31 серп. 2022 р. Справа № 751/2961/22. Провадження № 1-кп/751/196/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105986768.

41. Вирок Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 17 лип. 2023 р. Справа № 751/3261/22. Провадження № 1-кп/743/14/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112364078.

42. Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 27 трав. 2022 р. Справа № 206/1163/22. Провадження № 1-кп/206/114/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104489130.

43. Вирок Саратського районного суду Одеської області від 27 черв. 2023 р. Справа № 492/348/23. Провадження № 1-кп/513/56/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111803952.

44. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 23 трав. 2022 р. Справа № 760/5257/22. Провадження № 1-кп/760/2024/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104432094.

45. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 1 берез. 2023 р. Справа № 588/1009/22. Провадження № 1-кп/588/24/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109272987.

46. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 14 верес. 2023 р. Справа № 748/855/23. Провадження № 1-кп/748/117/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113458684.

47. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 29 жовт. 2024 р. Справа № 761/27246/24. Провадження № 1-кп/761/3491/2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122672521.

48. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 3 серп. 2022 р. Справа № 761/14035/22. Провадження № 1-кп/761/2777/2022. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106643372.

49. Вирок Щорського районного суду Чернігівської області від 13 листоп. 2023 р. Справа № 749/149/23. Провадження № 1-кп/749/32/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114858766

50. Висотенко Ю. В. Розслідування крадіжок, учинених злочинними групами : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 283 с.

51. Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика : кол. монографія / за заг. ред. В. М. Стратонова, Є. Л. Стрельцова. Херсон : Гельветика, 2015. 340 с.

52. Власенко С., Чорноус Ю. Особливості тактики допиту в процесі розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. *Юридична психологія*. 2022. № 1 (30). С. 74–79.

53. Вознюк А. А. Воєнний або надзвичайний стан як обставина, що впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання: актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в*

умовах воєнного стану : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 43–54.

54. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 6. С. 308–317. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/69.

55. Воліков Т. Актуальні питання проведення огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи.* 2023. № 7 (37). С. 421–431.

56. Воліков Т. Організація і тактика проведення нонвербальних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів проти власності у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. Спецвип. № 2 (127). С. 178–184.

57. Волошанівська Т. Типові позитивні слідчі ситуації, які виникають в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених дітьми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 582–585. URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/7268.

58. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2023. 297 с.

59. Гайдар О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна : монографія / за заг. ред. В. О. Гусєвої. Харків : Факт, 2023. 202 с.

60. Галаган В. І., Саліхова І. Ю. Встановлення події кримінального правопорушення як обставини, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні : монографія. Київ : [б. в.], 2017. 198 с.

61. Гальченко В. С., Мурзо Є. О. Належність і допустимість електронних доказів, отриманих під час розслідування кримінального правопорушення за ст. 432 КК України. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України :* матеріали круглого столу, присвяч.

40-річчю кафедри крим. процесу (Київ, 27 жовт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 204–207. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/3349273e-0167-49e4-8c7d-afd1796b0963.

62. Гарасимів О. І. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах :* зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 21 жовт. 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 104–107. URL: http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/176.pdf.

63. Гарасимів О. І., Марко С. І., Ряшко О. В. Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського університету.* 2023. Вип. 75. С. 158–162. (Серія «Право»). DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.25.

64. Гаркуша А. Г., Санакоєв С. Д. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 8 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 87–89.

65. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування sui generis. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 6. С. 394–398.

66. Гончарук М. Г. Мародерство. *Енциклопедія сучасної України* / [ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.]. Київ : Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2018. Т. 19. URL: https://esu.com.ua/article-63806.

67. Греченко В. А., Сокуренко В. В. Особливості стану та протидії воєнно-контекстуальної злочинності в УРСР у роки Другої світової війни (1941–1942 рр.): історико-кримінологічний аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 4. С. 115–121. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2023.4.21.

68. Діденко Є. В. Кримінально-правова та процесуальна характеристика воєнних злочинів в Україні (після повномасштабного вторгнення рф в Україну). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 569–573. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/APP_02_2024-1.pdf#page=569.

69. Доказування воєнних злочинів: напрацювання та виклики за підсумками двох років повномасштабного вторгнення. Discussion paper. *JustTalk :* [сайт]. URL: https://justtalk.com.ua/post/dokazuvannya-voennih-zlochiniv-napratsyuvannya-ta-vikliki-za-pidsumkami-dvoh-rokiv-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-discussion-paper.

70. Доказування у воєнних злочинах: основні тенденції та погляди різних учасників процесу. *JustTalk :* [сайт]. URL: https://justtalk.com.ua/post/dokazuvannya-u-voennih-zlochinah-osnovni-tendentsii-ta-poglyadi-riznih-uchasnikiv-protsesu?fbclid=IwAR2gVwzfDmGpMKEr7Qxm87Tip1t5HfqQEgW6R9xuI-yPXsTY-Dp6QCgdEyA_aem_ASolJEhZvsf6GwqZZrLPzDeqoqAYe0oHei6UtjA33bX-yXwvDW73o2CahS-MvVatq1w.

71. Долгозвяга М. О. Особливості розслідування пошкодження майна громадян в період воєнного стану. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента* (Суми, 14–18 листоп. 2022 р.). Суми : Сум. Нац. аграр. ун-т, 2022. С. 367. URL: https://agro.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9B%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%9F%D0%90%D0%94_2022_compressed.pdf#page=367.

72. Домб Ф. Рішення Верховного суду Ізраїлю. *Ізраїльський щорічник з прав людини.* 1986. Т. 16. С. 321–328. URL: https://casebook.icrc.org/case-study/israel-al-nawar-v-minister-defence.

73. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

74. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 272 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3601/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%94%D1%83%D1%84%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%925-28.10.pdf.

75. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46–56. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5150/1/1771-Article%20Text-2060-1-10-20220801.pdf.

76. Ємельяненко В., Оробець К. Воєнні злочини: поняття, особливості та співвідношення з військовими кримінальними правопорушеннями за Кримінальним кодексом України. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 11 (13). С. 130–131.

77. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

78. Жовтюк О. Особливості проведення допиту свідків і потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 101–109.

79. Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку :* монографія. Харків, 2021. С. 631–669.

80. Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування. *Офіс*

Генерального прокурора : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

81. Загиней-Заболотенко З., Гладун О. Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу України): особливості кваліфікації з урахуванням контекстуальних обставин. *Право України.* 2023. № 5. С. 117–132. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001430745.

82. Занфір А. К. Допит як слідча дія: проблеми проведення. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи :* матеріали круглого столу (Львів, 23 верес. 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 304–306.

83. Захарко А. В. Підстави проведення слідчим ОВС у кримінальному процесі огляду транспортного засобу, що перебуває у володінні особи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2013. Вип. 2. С. 395–405. (Серія «Юридична»).

84. Зіневич А. Залучення спеціаліста до участі в проведенні негласних слідчих (розшукових) дій з огляду і виїмки кореспонденції в рамках здійснення оперативно-розшукової діяльності. *Успіхи і досягнення у науці.* 2024. № 7 (7). С. 54–65.

85. Злочини проти власності: правова кваліфікація і методика розслідування : навч. посіб. / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Дакор, 2019. 448 с.

86. Зозуля Є. Діяльність Національної поліції України щодо забезпечення державного суверенітету та національної безпеки в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України (організаційно-правові аспекти). *Незалежність України: права людини та національна безпека :* зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 28 квіт. 2023 р.). Київ : КНТ, 2023. С. 64–67. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/zbirnik-13062023.pdf#page=64.

87. Зубанський М. К. Поняття та склад воєнного злочину в контексті положень міжнародного кримінального права. *Актуальні проблеми*

вдосконалення чинного законодавства України. 2022. № 58. С. 47–56. DOI: 10.15330/apiclu.58.47-56.

88. Зубченко В. А. Участь судово-медичного експерта під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама :* зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 19 квіт. 2024 р.). Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 525–529.

89. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

90. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : НАВСУ, 2002. 212 с.

91. Каліневич О. С., Шевченко Т. В. Особливості проведення огляду місця події під час воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти :* матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 берез. 2024 р.) : у 2 ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. І. С. 709–710.

92. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / [А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран та ін.] ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернєя, А. А. Вознюка. Київ : Норма права, 2023. 320 с.

93. Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. *Global Rights Compliance*. 2023. URL: https://surl.li/zaraqn.

94. Кисельов О. О. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2022. 211 с.

95. Кіт Р. Д. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Одеса, 2024. 285 с. URL: https://oduvs.edu.ua/uploads/disertacziya_Kit_R_D_a73ced34db.pdf.

96. Климчук М. П., Коміссарчук Ю. А., Марко С. І., Стецик Б. В. Судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 112 с.

97. Ковальова С. С., Крепостний С. Ю. Мародерство та проблеми охорони прав власності в зоні проведення АТО (кримінально-правовий аспект). *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* 2015. Вип. 218. С. 252–257. (Серія «Право»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2015_218_41.

98. Коломієць В. М. Забезпечення правопорядку в Збройних Силах України: адміністративно-правові аспекти : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2020. 204 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40493/1/distertacja-kolomyec-na-sajt.pdf.

99. Коломійчук А. Вчинення злочину в умовах воєнного стану як ознака, що впливає на кваліфікацію кримінальних правопорушень проти власності: пошук шляхів розуміння. *Право і суспільство.* 2023. № 5. С. 206–211. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.31.

100. Комаринська Ю. Б. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із психологічним домашнім насильством. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 9. С. 312–315.

101. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : міжнар. док. від 18 жовт. 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.

102. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

103. Кондратьєва В. В. Мародерство у міжнародному праві та кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 1. С. 379–383. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/91.pdf.

104. Корж В. П. Огляд місця події: процесуальні підстави, особливості тактики, криміналістичні рекомендації : наук.-практ. посіб. Харків : Золоті сторінки, 2017. 215 с.

105. Котенко Т. А. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних та військових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики :* матеріали II Міжнар. наук. конф. (Кривий Ріг, 19 січ. 2024 р.). Вінниця : УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 155–157.

106. Коць Є. П. Доказування під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. … д-ра філософії : 12.00.09. Львів, 2022. 222 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4785/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9A%D0%9E%D0%A6%D0%AC%20%D0%84.pdf.

107. Кочура О. О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу :* тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народж. проф. М. В. Салтевського (Харків, 8 листоп. 2017 р.) Харків : ХНУВС, 2017. С. 284–286. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/134.pdf.

108. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Юридична*

практика. 2022. URL: https://ela.kpi.ua/items/cc051e6f-6c5c-428e-b427-2f7a65031a34.

109. Кривда Л. Огляд трупа та огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. *Юридичний вісник.* 2022. № 1. С. 93–100.

110. Кривопуск О. Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. Вип. 12. С. 450–453. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106.

111. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.

112. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін.]. 2-ге вид., переробл. і доповн. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

113. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2008. 464 с.

114. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / [Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.] ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 774 с.

115. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

116. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 978 с.

117. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

118. Кулик М., Терещенко Ю., Симчук А. Процесуальний аналіз особливостей проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Актуальні*

питання у сучасній науці. 2023. № 10 (16). С. 341–351. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/6781/6817.

119. Кучинська О. П. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2023. Т. 2. Вип. 77. С. 240–244. (Серія «Право»). URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/284240/278411.

120. Лавринович О. Основні проблемні питання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду до законодавства України та шляхи їх вирішення. *Український часопис міжнародного права.* 2003. № 4. С. 14–19.

121. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 276 с.

122. Лист-орієнтування Офісу Генерального прокурора щодо проведення окремих слідчих дій за участю військовополонених. URL: https://docs.google.com/document/d/1fSxq7rPhHOeaWbzaAHtAntfcoY2CSNpw/edit?tab=t.0.

123. Лихова С. Я., Поліщук Д. О. Кримінальна відповідальність за мародерство в умовах воєнного стану. *Наукові праці Національного авіаційного університету.* 2023. № 1 (66). С. 192–198.

124. Лоскутов Т. О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 1. С. 340–345.

125. Лук’янчиков Є. Д., Лук’янчиков Б. Є. Унормування форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спецвип. № 2. С. 135–142.

126. Лук’янчиков Є. Д., Лук’янчиков Б. Є., Микитенко О. Б. Співвідношення висновку експерта з висновком спеціаліста в кримінальному

провадженні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2023. Т. 2. Вип. 76. С. 172–177. (Серія «Право»). URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281581/275806.

127. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».* 2019. № 4 (44). С. 125–130. (Серія «Політологія. Соціологія. Право»). DOI: https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742.

128. Лукашевич С. Ю. Проблема визначення причин та умов злочинності у кримінології. *Проблеми законності.* 2007. Вип. 90. С. 153–147.

129. Лучко О. А. Напрями підвищення ефективності огляду в кримінальному досудовому провадженні. *Правовий часопис Донбасу.* 2020. № 4. С. 134–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2020_4_20.

130. Мазур М. Воєнні злочини (ст. 438 Кримінального кодексу України). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_voen_zloch.pdf.

131. Марчук А. Проблеми судово-товарознавчої експертизи оцінки майна в умовах війни. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії :* зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 7 жовт. 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 513–517. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/zbirnyk_konferencziyi_07_10_2022_karmushyna.pdf#page=513.

132. Михайлова А. І. Відеозапис як засіб фіксації під час обшуку *Молодий вчений.* 2021. № 4 (2). С. 265–268.

133. Міжнародне гуманітарне право : посіб. для працівників ДКВС України / [Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашвілі та ін.] ; за заг. ред. Т. Короткого. Київ ; Одеса : Фенікс, 2023. 236 с. URL:

https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/POSIBNYK-FINAL-11.12.pdf.

134. Мірошник Д. С., Рейда Д. І., Громович А. А., Колесник Н. М., Деревягін О. О. Використання інструментарію OSINT під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану: аналіз інструментів PIPL, WAYBACK MACHINE І CELLEBRITE UFED. *Trends and perspectives of the development of science and education in globalization :* 28th International scientific and practical conference (Valencia, Spain, July 16–19, 2024). Valencia, Spain : International Science Group, 2024. С. 107–111.

135. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 281–285. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52.

136. Мурзо Є. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану :* тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 16 берез. 2023 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2023. С. 197–199. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/1488.

137. Мурзо Є. О. Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) під час огляду місця події при розслідуванні мародерства. *Юридичні науки: проблеми та перспективи :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 лют. 2024 р.) Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 133–136.

138. Мурзо Є. О. Використання відкритої інформації для розслідування розграбувань та проведення експертиз. *Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану :* IV Всеукр. форум судових експертів (Львів, 7 черв. 2024 р.). Одеса : Юридика, 2024. С. 263–265.

139. Мурзо Є. О. Мародерство: поняття й особливості в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії*

надзвичайного або воєнного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218–220. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/684ed61f-8022-4c3d-8691-354999a522f2.

140. Мурзо Є. О. Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні мародерства. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку :* матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 184–186. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/e21171b2-2561-423d-bf13-33e894948b62.

141. Мурзо Є. О. Порівняльний аналіз розслідування мародерства у кримінальному законодавстві України та закордонних держав. *Правова держава.* 2024. № 53. С. 158–169. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300731.

142. Мурзо Є. О. Проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 11. С. 555–558. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/136.

143. Мурзо Є. О. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 457–459.

144. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

145. Негребецький В. В. Щодо можливості підвищення ефективності інформаційних відеоаналітичних систем у правоохоронній діяльності за допомогою біометричних технологій. *Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті :* матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 30 трав. 2024 р.). Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2024. С. 165–167.

146. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Обставини, що підлягають з’ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2022. Вип. 1 (42). С. 116–121. DOI: https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(42).1005.

147. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / [А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та ін.] ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернєя. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

148. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування домашнього насильства : практ. посіб. / [І. А. Ботнаренко, Ю. Б. Комаринська, О. М. Джужа та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 52 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a1f4ebd8-2085-4609-9780-10733da62a4d/content.

149. Олефір Ю. С. Дослідження проблем проведення судової товарознавчої експертизи в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми товарознавства, біотехнології, експертизи та митної справи :* зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 20 лют. 2024 р.). Полтава : ПУЕТ, 2024. С. 215–218. URL: http://www.tpt.puet.edu.ua/files/zb-conf-2024.pdf#page=216.

150. Олійничук Р., Канюка В. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування грабежів і розбійних нападів, вчинених в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4. С. 169–173.

151. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посіб. / [С. С. Чернявський, О. О. Алєксєєв, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 68 с.

152. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. О. Алєксєєв, Д. О. Алєксєєва-Процюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 44 с.

153. Орієнтовний перелік запитань для допиту військовополонених військово-облікових спеціальностей / Розробка міжвідомчої робочої групи при Офісі Генерального прокурора та Тренінгового центру прокурорів України. Київ, 2022. 84 с.

154. Орлов Ю. В. Надмірна кримінальна репресія як реакція на загрози війни: прояви та шляхи зниження. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути :* матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 21–22 жовт. 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 51–54.

155. Оробець К. М. Кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану: суспільна небезпечність та законодавче закріплення. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects :* scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 1240–1246. DOI: 10.30525/978-9934-26-223-4-155.

156. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів / Global Rights Compliance LLP. Київ, 2016. 71 с. URL: https://mart-ngo.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/2016-09-15-10_08_06-1.pdf.

157. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України / [І. Гловюк, О., Дроздов Г. Тетерятник та ін.]. Вид. 4-те. Дніпро–Львів–Одеса–Харків, 2023. 82 с.

158. Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення операції Об’єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях : наук.-метод. рек. / [О. О. Юхно, В. В. Кікінчук, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. О. О. Юхна. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Харків : ХНУВС, 2020. 140 с.

159. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : метод. рек. / [С. В. Обшалов, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський та ін.]. Одеса : Юридика, 2023. 40 с.

160. Острогляд О. В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 1. С. 286–290.

161. Павлюк А., Лисенко М. Довідка «Заборонені методи війни. Розграбування». Тренінговий центр прокурорів України, 2022. С. 1.

162. Пазій Б. А. Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану : дис. … д-ра філософії : 12.00.08. Харків, 2023. 239 с.

163. Пазій Б. А. Кримінологічні особливості та класифікація крадіжок в Україні, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2023. Вип. 45. С. 142–148. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-45-142.

164. Пам’ятка для випускників закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов’язаних із збройною агресією РФ проти України : практ. посіб. / [кол. авт.-уклад. : О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін.] ; упоряд. В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокуренка. Харків : ХНУВС, 2023. 42 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5c0ccee5-8db7-43a6-affd-ff722d07218e/content.

165. Пам’ятка щодо особливостей розслідування фактів умисних вбивств захищених осіб в умовах збройного конфлікту / Офіс Генерального прокурора. Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 21 с.

166. Пам’ятка щодо проведення прокурором/слідчим допиту військовополоненого / Офіс Генерального прокурора. Тренінговий центр прокурорів України ; JustGroup, 2022. 8 с.

167. Панов М. І. Об’єктивна сторона злочину. *Кримінальне право України. Загальна частина :* підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер ; Харків : Право, 2001. С. 102–129.

168. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. Харків : Право, 2011. 170 с.

169. Парфило О. А. Питання техніко-криміналістичного забезпечення розслідування інцидентів із саморобними вибуховими пристроями, виявленими в районі проведення АТО. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях :* матеріали круглого столу (Київ, 26 лип. 2016 р.). Київ, 2016. С. 91–94.

170. Перехоплення СБУ: мародерство для російських окупантів стало як похід в супермаркет. *Служба безпеки України.* 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=PkkWDmao9Dw.

171. Перспективи та межі використання штучного інтелекту в кримінальному процесі (підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Європейське Відродження України»). Центр Дністрянського, Fama. agency, 2024. URL: https://dc.org.ua/uploads/material/ai.pdf?f.

172. Петренко С. В., Івашко С. В. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи :* матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 4 листоп. 2022 р.). Чернігів : Акад. ДПтС, 2022. С. 178–182.

173. Пиріг І. В. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. № 2. С. 347–352.

174. Плетяк І. В., Огерук І. С. Принципи огляду місця події в умовах воєнного стану. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу :* матеріали XII Всеукр. наук.-практ. семінару (Івано-

Франківськ, 8 груд. 2023 р.). Івано-Франківськ : РВВ Ун-ту Короля Данила, 2023. С. 102–104.

175. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text.

176. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану : монографія / за [С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Балтовський та ін.] ; заг. ред. Д. В. Швеця, М. О. Семенишина. Одеса : Гельветика, 2022. 552 с. URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a8a5433f-d462-48c2-bae9-1b15368f720d/content.

177. Поліцейські представили результати розслідування воєнних злочинів в Україні на щорічному засіданні експертів в Гаазі. *Національна поліція України :* [сайт]. URL: https://www.npu.gov.ua/news/politseiski-predstavyly-rezultaty-rozsliduvannia-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini-na-shchorichnomu-zasidanni-ekspertiv-v-haazi.

178. Поліщук А. С. Космічні інновації в інтересах безпеки та оборони. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики :* матеріали II Міжнар. наук. конф. (Кривий Ріг, 19 січ. 2024 р.). Вінниця : УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 262–266. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13194/1/50-72-PB.pdf#page=263.

179. Полнікова Д. С., Лугіна Н. А. Особливості збирання доказів на підконтрольних та непідконтрольних територіях України. *Ірпінський юридичний часопис.* 2023. № 3 (12). С. 269–275. DOI: https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-269-275.

180. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 берез. 2019 р. Справа № 380/157/14-к. Провадження № 51-528км18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681410.

181. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 16 черв. 2020 р. Справа № 423/130/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89929079.

182. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 11 черв. 2019 р. Справа № 904/2882/18. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82426143.

183. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24 верес. 2019 р. Справа № 922/1151/18. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84515934.

184. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 28 груд. 2019 р. Справа № 922/788/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/86717260.

185. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16 берез. 2020 р. Справа № 910/1162/19. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88244984.

186. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 26 лют. 2019 р. Справа № 266/4000/14-к. Провадження № 51-4505км18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80304896.

187. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 2 листоп. 2021 р. Справа № 750/5031/18. Провадження № 51-2761км21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043.

188. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 21 трав. 2024 р. Справа № 607/17409/22. Провадження № 51-215км24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119331718.

189. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 29 трав. 2023 р. Справа

№ 583/877/21. Провадження № 51-603км23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111348306.

190. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 лип. 2020 р. Справа № 753/10840/19. Провадження № 61-22727св19. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=90385050&red=100003f71a6e5ec4dff7a575c38330807b6b30&d=5.

191. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 січ. 2024 р. Справа № 722/594/22. Провадження № 51-3186 кмо 22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446106.

192. Правоохоронці розпочали вже 80 500 проваджень за фактами майнових злочинів. *МВС України :* [веб-сайт]. URL: https://mvs.gov.ua/uk/news/pravooxoronci-rozpocali-vze-80-500-provadzen-za-faktami-mainovix-zlociniv-igor-klimenko.

193. Предместніков О. Г., Назаренко П. Г., Першина К. В. Кримінальна відповідальність за мародерство в умовах воєнного часу (українські реалії). *Академічні візії*. 2023. Вип. 20. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/396.

194. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text.

195. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України від 18 лип. 2024 р. № 3886-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-%D0%86%D0%A5#Text.

196. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2117-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text.

197. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квіт. 2022 р. № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text.

198. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : проєкт Закону України від 9 жовт. 2024 р. № 4012-IX. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44725.

199. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 9 лип. 2022 р. № 2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#n65.

200. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України :* [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

201. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 23 берез. 2017 р. № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text.

202. Про затвердження Інструкції про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні : наказ Служби безпеки України від 19 берез. 2016 р. № 138. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-16#Text.

203. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2003 р. № 1440. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text.

204. Про затвердження Порядку взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, Служба безпеки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text.

205. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ МВС України, МОЗ України, Офісу Генерального прокурора від 9 берез. 2022 р. № 177/450/46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#n7.

206. Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс» : наказ Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду від 15 груд. 2021 р. № 175/390/57/72. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0390886-21.

207. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

208. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

209. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text.

210. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 6 лип. 2017 р. № 570. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text.

211. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text.

212. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

213. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text.

214. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text.

215. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

216. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 10. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VS090693?an=18&scop=4631&fcop=4844.

217. Проєкт Кримінального кодексу України : станом на 14 верес. 2023 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/09/14/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-09-2023.pdf.

218. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / [П. П. Андрушко, О. С. Бакумов, Ю. В. Баулін та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : BAITE, 2024. 494 с. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/07/monografiya-proyekt-novogo-kk-ukrayiny.pdf.

219. Протидія розбоям підрозділами Національної поліції України : метод. рек. / [М. В. Буряк, О. М. Брисковська, Р. С. Горбач та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 130 с.

220. Пузиревський Є. Б. Кримінологічний аналіз і запобігання військовим злочинам : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 22 с.

221. Пчеліна О. В. Сутність і зміст обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення. *Юридичний бюлетень.* 2020. Вип. 12. С. 177–183. DOI: https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(31).590.

222. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України : монографія / [О. Користін, Д. Швець, Б. Бутко та ін.] ; за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ : BAITE, 2024. 444 с. URL: https://vaite.kiev.ua/doi/ilp/INTELLIGENCE-LED_POLICING_sfs.pdf.

223. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : міжнар. док. від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

224. Рішення Господарського суду Харківської області від 13 верес. 2023 р. Справа № 922/2752/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113690000.

225. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 21 верес. 2023 р. Справа № 522/18677/23. Провадження № 1-кс/522/6071/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113636377.

226. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 17 лют. 2023 р. Справа № 522/10487/22. Провадження № 1-кп/522/1349/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109044700.

227. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 28 груд. 2022 р. Справа № 522/10575/22. Провадження № 1-кп/522/2208/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108224259.

228. Робота з останками в період після лих та катастроф : практ. посіб. для співробітників служб швидкого реагування / [С. Корднер, Р. Конінкс,

Х. Кім та ін.]. 2-ге вид. Панамериканська організація охорони здоров’я, 2016. 76 с.

229. Розслідування воєнних злочинів і пов’язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / [І. В. Гловюк, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сокуренка. Харків : ХНУВС, 2023. 400 с.

230. Розслідування воєнних злочинів і пов’язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. до 30-річчя Харків. нац. ун-ту внутр. справ / [І. В. Клименко, М. С. Цуцкірідзе, І. В. Гловюк та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сокуренка. 2-ге вид., доповн. та переробл. Харків : Право, 2024. 432 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20395.

231. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ : НАВС, 2002. 196 с.

232. Семенишин М. О., Князєв С. М., Павліченко В. М. Теоретико-прикладні проблеми організації розслідування насильницько-корисливих кримінальних правопорушень. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 1. С. 80–86.

233. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ : Голембовська О. О., 2021. 208 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf.

234. Синоверський А., Скриник М. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: організаційно-тактичний та психологічний аспекти. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 140–153. DOI: 10.33270/03243401.140.

235. Словник української мови online. Т. 1–14. URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=49230&page=1549.

236. Слухаєнко Ю. М. Методика розслідування домашнього насильства : дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Кропивницький, 2023. 213 с.

237. Смаглюк С. В. Процесуальний порядок використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2023. 279 с.

238. Сорока С. О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 813. С. 287–291. (Серія «Юридичні науки»).

239. Стандарти процесуального інтерв'ю / [Ю. Бєлоусов, А. Орлеан, Т. Філоненко та ін.] ; за заг. ред. С. Рокунь, Т. Філоненко, Ю. Бєлоусов, В. Яворська. Дніпро : Середняк Т. К., 2022. 182 с.

240. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина : метод. рек. / [М. І. Пашкоовський, Є. О. Крапивін, В. В. Яворська та ін.]. Київ, 2023. 112 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf.

241. Сябренко В. В., Татарінова А. В. Мародерство: ключові аспекти правової природи поняття та кваліфікації як кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 590–592. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/148.

242. Таран О. В. Обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 7. С. 413–416. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/100.

243. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник. Академ. вид. Київ : Алерта, 2014. 420 с.

244. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика : дис. … д-ра юрид. наук : 081 «Право». Кропивницький, 2023. 438 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/10/dysertacziya_tymchyshyn.pdf.

245. Тичина Д. М., Антощук А. О., Перцев Р. В. Криміналістичне забезпечення використання безпілотного літального апарату (дрону) у досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. № 2 (78). С. 291–297. (Серія «Право»). DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.46.

246. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/106c5467-2afb-4055-a0fb-3a500102db9c/content?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMQABHbeIb12dGdcxLpOl9JIWw2xKG7J6Blixx1bo8iN7FHZhVRCOSM03A8sJtQ_aem_AWJcO1kOQUFykkug0nknXo9wCAAmNJOKVSrS7mJyfsfbBPALtuYEgIbQkQUQub1AF0I.

247. Український тлумачний словник : близько 250 000 слів / уклад. та голов. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2016. 1692 с.

248. Ухвала Деснянського районного суду міста Чернігова від 5 берез. 2024 р. Справа № 750/2881/24. Провадження № 1-кс/750/967/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117423122.

249. Ухвала Київського районного суду міста Харкова від 29 лют. 2024 р. Справа № 953/1455/23. Провадження № 1-кс/953/1594/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117334004.

250. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Полтавського апеляційного суду від 26 квіт. 2022 р. Справа № 638/2664/22. Провадження № 11-сс/814/235/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104151751.

251. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду від 28 берез. 2023 р. Провадження № 12022100030002869. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109942372.

252. Ухвала Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду від 24 січ. 2024 р. Справа № 940/938/22. Провадження № 11-кп/824/962/2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116680416.

253. Ухвала Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 12 лют. 2024 р. Справа № 233/3397/20. Провадження № 1-кс/233/92/2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116932791.

254. Ухвала Куликівського районного суду Чернігівської області від 28 лют. 2024 р. Справа № 743/380/23. Провадження № 1-кп/737/11/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117304451.

255. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 17 серп. 2023 р. Справа № 757/35455/23-к. Провадження № 1-кс-30191/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113080553.

256. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 26 верес. 2022 р. Справа № 757/26018/22-к. Провадження № 1-кс-24420/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106536576.

257. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 29 квіт. 2022 р. Справа № 711/1703/22. Провадження № 1-кс/711/491/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104126697.

258. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 22 серп. 2023 р. Справа № 760/19001/23. Провадження № 1-кс/760/8086/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113071157.

259. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 14 серп. 2023 р. Справа № 760/18260/23. Провадження № 1-кс/760/7803/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112991680.

260. Участь спеціаліста в розслідуванні порушень законів та звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / [М. В. Нечеснюк, А. А. Саковський, А. А. Вознюк та ін.] ; за заг. ред. В. В. Чернєя. Київ : НАВС, 2023. 112 с.

261. Фесенко О. В. Особливості процесуального доказування. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про*

злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях : матеріли круглого столу (Київ, 26 лип. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 122–125.

262. Харитонов С. О. Мародерство: кримінально-правова характеристика *Проблеми законності.* 2023. Вип. 161. С. 188–201. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.278849.

263. Цапович В. А., Гаркуша А. Г. Процесуальні особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 2. С. 121–126.

264. Чаплинський К. Наукові дискусії щодо взаємодії окремих підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні :* матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Дніпро, 30 трав. 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 13–15. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15361/1/2.pdf.

265. Чернецька В. Види судових допитів у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 284–288. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/47.pdf.

266. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 36 с.

267. Членов М. В. Особливості залучення понятих в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2024. № 1. С. 329–334.

268. Чорноус Ю. М. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні за умов воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 8 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 332–336.

269. Чуваков О. А. Судові реформи на України в 1919 році. *Правова держава.* 2000. № 2. С. 54–56.

270. Шаманов Д. О., Сорокін А. Р. Аналіз сучасних методів радіоелектронної боротьби. *Системи управління, навігації та зв'язку.* 2024. Т. 1 (75). С. 211–214. DOI: https://doi.org/10.26906/SUNZ.2024.1.211.

271. Шевчишена К. П. Розслідування воєнних злочинів в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2024. 330 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/64021a38-185f-4d8d-8968-5db9a3f18ac6/content.

272. Шевчук В. Інновації у криміналістичній дидактиці в умовах війни та глобальних загроз. *Grail of Science*. 2022. № 18–19. С. 58–70.

273. Шевчук В. М. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: цифровізація, інновації, перспективи. *Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика :* кол. монографія. Izdevnieciba : Baltija Publishing, 2023. С. 795–822.

274. Шерудило В. О. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 264 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/25e0419c-b87b-4656-a242-a3aacad43f8d/content.

275. Шмигельська О., Лазебний А. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів на тимчасово окупованих територіях. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану :* зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 27 жовт. 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 35–37. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/11/zbirnyk_konferencziya_27_10_onovlenyj.pdf.

276. Щербаківський М. Г. Судові експертизи: призначення, виробництво, використання : навч.-практ. посіб. Харків : Еспада, 2005. 544 с.

277. Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у XX – на початку XXI ст. (історико-теоретичне дослідження) : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 564 с.

278. Юхно О. О. Особливості використання спеціальних знань при досудовому розслідуванні вбивств та тяжких тілесних ушкоджень. *Наше право.* 2023. № 3. С. 92–102. DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2023.3.14.

279. Янчук Р. Л., Кахнич В. Я. Досвід та перспективи застосування штучного інтелекту при проведені судових експертиз відео-, звукозапису за експертною спеціальністю 7.2 «Дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ». *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості :* зб. тез Всеукр. круглого столу (Львів, 15 берез. 2024 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 211–214. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7424/1/15_03_2024.pdf#page=211.

280. 50 U.S. Code § 2204 – Definitions. *Cornell Law School* : [site]. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/2204.

281. ACPO Good Practice Guide ACPO Good Practice Guide for Digital Evidence. *Association of Chief Police Officers of England.* Version 5. Wales & Northern Ireland, 2012. 43 p. URL: https://www.digital-detective.net/digital-forensics-documents/ACPO_Good_Practice_Guide_for_Digital_Evidence_v5.pdf.

282. Agreement on a temporary cease-fire and the cessation of other hostile acts on the Tajik-Afghan border and within the country for the duration of the talks (Tehran Agreement). *Reliefweb :* [site]. URL: https://reliefweb.int/report/tajikistan/agreement-temporary-cease-fire-and-cessation-other-hostile-acts-tajik-afghan.

283. Al-Haq. The Right to Water and the War Crime of Pillage. Corporate Liability, 2022. 94 p. URL: https://www.alhaq.org/cached_uploads/download/2022/12/12/al-haq-report-2-1670826325.pdf.

284. Appeal Decision in the Kordić and Čerkić Case No. IT-95-14/2-A of 17 December 2004. §§ 77–84. *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia.* URL: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/en/kord-aj041217e.pdf

285. Article 103. Captured of Abandoned Property. *Uniform Code of Military Justice :* [site]. URL: https://ucmj.us/903-article-103-captured-or-abandoned-property/.

286. Australia's Defence Force Discipline Act 1982. *Federal Register of Legislation :* [site]. URL: https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00811.

287. Australian Defence Force Publication 37 (ADFP 37) – Law of Armed Conflict. First Edition, 1996. URL: https://www.onlinelibrary.iihl.org/wp-content/uploads/2021/05/AUS-Manual-Law-of-Armed-Conflict.pdf.

288. Baker M., Baker J., Burkle F., Frederick M. Russia's Hybrid Warfare in Ukraine Threatens Both Healthcare & Health Protections Provided by International Law. *Annals of Global Health.* 2023. Vol. 89. Issue 1. P. 1–6. DOI: https://doi.org/10.5334/aogh.4022.

289. Basic Investigative Standards for International Crimes ('BIS'). Global Rights Compliance ('GRC'). 2019. 279 p. URL: https://globalrightscompliance.com/wp-content/uploads/2022/03/Basic-Investigative-Standards-for-International-Crimes-Hardcopy.pdf.

290. Bassiouni C. M. World War I: The War to End All Wars and the Birth of a Handicapped International Criminal Justice System. *Denver Journal of International Law & Policy.* 2002. Vol. 30. No. 3. P. 244–291. URL: https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1465&context=djilp.

291. Benin. Le Droit de la Guerre. III fascicules, Forces Armées du Bénin, Ministère de la Défense nationale, 1995, Fascicule III, p. 12; see also Fascicule II, p. 19 and Fascicule III, p. 4. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/rule52?country=bj.

292. Black H. C. Black's Law Dictionary. Fifth Edition. West Publishing, St. Paul, Minnesota, 1979. 1033 p. URL: https://www.ljudska-pisarna.si/wp-content/uploads/2022/04/Blacks-Law-Dictionary-Fifth-Edition-1979.pdf.

293. Borges I. M. Environmental Change, Forced Displacement and International Law: From Legal Protection Gaps to Protection Solutions. Routledge, 2019. 284 p. URL: https://www.routledge.com/Environmental-Change-Forced-Displacement-and-International-Law-from-legal-protection-gaps-to-protection-solutions/Borges/p/book/9780367534158?srsltid=AfmBOoqMmkQrrpyec8BG0HHM_MAhM05UqFMpqbA2gmoPkUBse1ct5hgb.

294. Broniecka R. Digital tools in criminal proceedings – 3d scanning of the crime scene. *Використання цифрових технологій у криміналістиці та судовій експертизі :* матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Харків, 11 груд. 2023 р.). Харків : Право, 2024. С. 9–12.

295. Brunnschweiler C. N., Bulte E. H. Natural Resources and Violent Conflict: Resource Abundance, Dependence, and the Onset of Civil Wars. *Oxford Economic Papers.* 2009. No. 61 (4). P. 651–674. DOI: https://doi.org/10.1093/oep/gpp024.

296. Buck K. G. Displacement and dispossession: redefining forced displacement and identifying when forced displacement becomes pillage under international humanitarian law. *Journal of International Humanitarian Action.* 2017. No. 5. DOI: https://doi.org/10.1186/s41018-016-0016-6.

297. Carleton A. Piracy in the Modern Age: Reviewing the Mechanisms which Combat Pillage. *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law.* 2007. No. 4 (1). P. 21–42. URL: https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.377814479225552.

298. Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda) : Judgment International Court of Justice of 19 December 2005. URL: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf.

299. Case of Prosecutor v. Germain Katanga. Case No. ICC-01/05-01/08 : Judgment of the International Criminal Court of 21 March 2016. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_02238.PDF.

300. Code of Conduct for Canadian Forces Personnel. *Gouvernement du Canada :* [site]. URL: https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/military-law/code-conduct-cf.html

301. Code of Criminal Procedure – Riigi Teataja. Passed 12.02.2003. RT I 2003, 27, 166. Entry into force 01.07.2004. URL: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512122017005/consolide.

302. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 / Editors Y. Sandoz, C. Swinarski, B. Zimmermann. Geneva, 1987. 1658 p. URL: https://www.legal-tools.org/doc/6d222c/pdf.

303. Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties Report Presented to the Preliminary Peace Conference March 29, 1919. URL: https://assets.cambridge.org/97811087/29086/excerpt/9781108729086_excerpt.pdf.

304. Corrigendum of the «Decision on the Confirmation of Charges». Banda (ICC-02/05-03/09-121-Corr-Red), Pre-Trial Chamber, 13 March 2011, §§ 118-123. URL: https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-03/09-121-corr-red.

305. Court of Bosnia and Herzegovina. Judgment in the case Prosecutor v. Pekez, 2nd instance, 5 May 2009. Sarajevo : Court of Bosnia and Herzegovina, 2009. 124 p. URL: https://www.worldcourts.com/wcsbih/eng/decisions/2009.05.05_Prosecutor_v_Pekez.pdf.

306. Crime Scene Investigation: A Guide for Law Enforcement, research report / Technical Working Group on Crime Scene Investigation. 2000. 58 p. URL: https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/178280.pdf.

307. Criminal Code of Bosnia and Herzegovina – Unofficial, Consolidated Version. *Official Gazette of Bosnia and Herzegovina*. 2003. No. 3/03, 32/03,

37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10. URL: https://rm.coe.int/bih-criminal-code-consolidated-text/16806415c8.

308. Criminal Investigation Manual (REVISED) / Directorate for Investigation and Detective Management Philippine National Police. 2011. 500 p. URL: https://didm.pnp.gov.ph/images/DIDM%20Manuals/Criminal%20Investigation%20Manual.pdf.

309. Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia. 1 September 1998 AL-248. URL: http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=eng.

310. Dam-de Jong D. From Engines for Conflict Into Engines for Sustainable Development: The Potential of International Law to Address Predatory Exploitation of Natural Resources in Situations of Internal Armed Conflict. *Nordic Journal of International Law*. 2013. Vol. 82. Issue 1. P. 155–177. DOI: https://doi.org/10.1163/15718107-08201008.

311. Department of Defense. Department of Defense Law of War Manual. Updated July 2023. Washington, D.C. : Office of General Counsel, U.S. Department of Defense, 2023. 1254 p. URL: https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF.

312. Distefano G., Etienne H. Chapter 9: Final Provisions, Including the Martens Clause. Edition 1st. *The 1949 Geneva Conventions :* A commentary / Edited by A. Clapham, P. Gaeta, M. Sassoli. Oxford University Press, 2015. P. 155–190. URL: https://www.researchgate.net/publication/283726737_The_1949_Geneva_Conventions_A_Commentary_Edited_by_A_Clapham_P_Gaeta_M_Sassoli_Oxford_OUP_2015.

313. Document: A/CN.4/5. The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-

General. Topic: Formulation of the Nürnberg Principles. URL: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_5.pdf.

314. Domb F. Judgments of the Supreme Court of Israel. *Israel Yearbook on Human Rights*. 1986. Vol. 16. P. 321–328. URL: https://casebook.icrc.org/case-study/israel-al-nawar-v-minister-defence.

315. Dormann K. Cambridge University Press 0521818524 – Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary. URL: https://assets.cambridge.org/97805218/18520/frontmatter/9780521818520_frontmatter.pdf.

316. Dörmann K. War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court, with a Special Focus on the Negotiations on the Elements of Crimes. *Max Planck Yearbook of United Nations Law.* 2003. Vol. 7. P. 341–407. URL: https://www.mpil.de/files/pdf3/mpunyb_doermann_7.pdf.

317. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, adopted by the International Law Commission, reprinted in Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May – 26 July 1996, UN Doc. A/51/10, 1996. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf.

318. Dranginis H. Grand Theft Global Prosecuting the War Crime of Natural Resource Pillage in the Democratic Republic of the Congo. January 2015. URL: https://enoughproject.org/files/GrandTheftGlobal-PillageReport-Dranginis-Enough-Jan2015.pdf.

319. EECC, Western Front, Aerial Bombardment and Related Claims – Eritrea's Claims 1,3,5,9-13,14,21,25 and 26, Eritrea v Ethiopia, Partial award, ICGJ 356 (PCA 2005), 19th December 2005, Permanent Court of Arbitration [PCA]; Eritrea-Ethiopia Claims Commission. URL: https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:icgj/356pca05.case.1/law-icgj-356pca05?prd=OPIL.

320. Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging Issues / A. Brisman, N. South, R. White (Eds). London ; New York : Routledge, 2015. 344 p. URL: https://www.book2look.com/embed/9781317142294.

321. Faiola A., Bennett D. In the Ukraine War, a Battle for the Nation's Mineral and Energy Wealth. *WashingtonPost :* [site]. URL: https://www.washingtonpost.com/world/2022/08/10/ukraine-russia-energy-mineral-wealth/.

322. Field Guide for Civil Society Documentation of Serious Human Rights Violations. URL: https://static1.squarespace.com/static/5900b58e1b631bffa367167e/t/5acb525a8a922dc773d9f37f/1523274331296/PILPG+Field+Guide+for+Civil+Society+Documentation+of+Serious+Human+Rights+Violations_corrected+%2528SC%2529.pdf.

323. Gaherity C., Birch P. A criminologically informed examination of looting behaviour during natural disaster incidents. *Safer Communities*. 2022. Vol. 21. No. 1. P. 19–30. DOI: https://doi.org/10.1108/SC-05-2021-0017.

324. Gianluigi Mastandrea Bonaviri and Hani El Debuch, Urban Warfare and Cultural Heritage – Current Challenges and Future Perspectives, 2021 1-1. *McGill GLSA Research Series*. 2021 CanLIIDocs 13598. URL: https://canlii.ca/t/ttl1.

325. Gillet M. Eco-Struggles: Using International Criminal Law to Protect the Environment During and After Non-International Armed Conflict. *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace: Clarifying Norms, Principles, and Practices* / S. Carsten, J. Iverson, J. S. Easterday (Eds). Oxford : Oxford Academic, 2017. P. 231–232. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780198784630.003.0011.

326. Goncharuk V. Survival of the Smartest? Defense AI in Ukraine. *The Very Long Game: 25 Case Studies on the Global State of Defense AI.* Springer, 2024. P. 375–396. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-58649-1.

327. Graber D. A. The Development of the Law of Belligerent Occupation, 1863–1914: A Historical Survey. Columbia University Press, 1949. 344 p.

328. Greulich C., Talbot E. J. Cyber pillage. *Southwestern Journal of International Law*. 2020. Vol. XXVI:2. P. 264–288. URL: https://www.swlaw.edu/sites/default/files/2020-12/Jensen_Greulich_264-288_v26n2.pdf.

329. Groome D. The Handbook of Human Rights Investigation: A Comprehensive Guide to the Investigation and Documentation of Violent Human Rights Abuses. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2011. P. 89–92. URL: https://dickinsonlaw.psu.edu/sites/default/files/large-files/Groome-Handbook-Human-Rights-Investigation.pdf.

330. Hagendorf P. Tagebuch eines Söldners aus dem Dreißigjährigen Krieg / J. Peters (Éd.). Göttingen : V&R unipress, 2012. 238 p. DOI: https://doi.org/10.4000/ifha.7658.

331. Handbook on Civil Society Documentation of Serious Human Rights Violations / [F. D'alessandra, S. Couch, I. Georgieva et al.]. Copyright Public International Law & Policy Group, 2016. 150 p. URL: https://static1.squarespace.com/static/5900b58e1b631bffa367167e/t/59dfab4480bd5ef9add73271/1507830600233/Handbook-on-Civil-Society-Documentation-of-Serious-Human-Rights-Violations_c.pdf.

332. Hemmeda L., Ahmed A. S., Omer M. Sudan's armed rivalry: A comment on the vulnerable healthcare system catastrophe. *Health Science Reports*. 2023. No. 6 (8). DOI: https://doi.org/10.1002/hsr2.1517.

333. Herik L., Dam-De Jong D. Revitalizing the Antique War Crime of Pillage: The Potential and Pitfalls of Using International Criminal Law to Address Illegal Resource Exploitation during Armed Conflict. *Criminal Law Forum.* 2011. Vol. 22. P. 237–273. DOI: https://doi.org/10.1007/s10609-011-9141-5.

334. Houston A. G. Law of Armed Conflict. ADDP 06.4 – Executive Series. Commonwealth of Australia, 2006. URL:

https://www.onlinelibrary.iihl.org/wp-content/uploads/2021/05/AUS-Manual-Law-of-Armed-Conflict.pdf.

335. Human Rights and Democracy Report 2014. *Foreign & Commonwealth Office.* URL: https://www.gov.uk/government/publications/human-rights-and-democracy-report-2014/human-rights-and-democracy-report-2014.

336. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field. Prepared by Francis Lieber, promulgated as General Orders No. 100 by President Lincoln, 24 April 1863. URL: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp.

337. Inter-Allied Declaration against Acts of Dispossession Committed in Territories under Enemy Occupation or Control. Miscellaneous No. 1. London, 1943. URL: https://www.lootedartcommission.com/inter-allied-declaration.

338. Interim Prosecution Memorandum in the case of Prosecutor v. Milan Kovačević IT-97-24-PT. *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia.* URL: https://www.icty.org/en/case/milan_kovacevic.

339. Investigations Manual. OIOS, 2015. 99 p. URL: https://oios.un.org/sites/oios.un.org/files/general/investigations_manual.pdf.

340. Joint Service Regulation (ZDv) 15/2 : Law of Armed Conflict Berlin, 1 May 2013. URL: https://www.onlinelibrary.iihl.org/national-military-manuals.

341. Judgment pursuant to article 74 of the Statute, Katanga (ICC-01/04-01/07-3436-tENG), Trial Chamber, 7 March 2014, §§ 913-914**.** URL: https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/07-3436-tENG

342. Judgment pursuant to Article 74, Bemba et al. (ICC-01/05-01/13-1989-Red), Trial Chamber, 19 October 2016, §§ 319-320. URL: https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/05-01/13-1989-Red.

343. Kaluzhna O., Shunevych K. Liability Mechanisms for War Crimes Committed as a Result of Russia's Invasion of Ukraine in February 2022: Types, Chronicle of the First Steps, and Problems. *Access to Justice in Eastern Europe.* 2022. No. 3 (15). P. 178–193. DOI: 10.33327/AJEE-18-5.2-n000324.

344. Keane B. Does International Law have an Effective Framework to Address the Looting of Cultural Property as Seen in Ukraine? *The Michigan Journal of International Law (MJIL).* April, 2023. URL: https://www.mjilonline.org/looting-cultural-property-ukraine/.

345. Keanu D., Lenzerini F. The Royal Commission of Inquiry: Investigating War Crimes and Human Rights Violations Committed in the Hawaiian Kingdom. War Criminal Report No. 22-0009. 44 p. URL: https://www.hawaiiankingdom.org/pdf/RCI_War_Criminal_Report_no._22-0009.pdf.

346. Keenan P. J. Conflict Minerals and the Law of Pillage. *Chicago Journal of International Law.* 2014. Vol. 14. No. 2. P. 524–558. URL: https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol14/iss2/6.

347. Kharytonov S. Looting: Criminal Law Characteristic. *Problems of Legality*. 2023. No. 161. P. 188–201. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.278849.

348. Kirchner C. F., Garré N. Manual de derecho internacional de los conflictos armados. Buenos-Ayres : Ministerio de Defensa, 2010. 189 c. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/manual-de-derecho-internacional-de-los-conflictos-armados?activeTab=all-national-practice?title=&typeOfPractice=&state=AR&language=&from=&to=&sort=country&order=&topic=.

349. Klinkner M., Smith E. The Bournemouth Protocol on Mass Grave Protection and Investigation. Arts and Humanities Research Council, 2020. 28 p. URL: https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf.

350. Knudsen J. R. Military Manual on International Law relevant to Danish armed forces in international operations. September 2016. URL: https://www.forsvaret.dk/globalassets/fko---forsvaret/dokumenter/publikationer/-military-manual-updated-2020-2.pdf.

351. Komar R. How to Digitally Verify Combatant Affiliation in Middle East Conflicts. *Bellingcat :* [website]. URL: https://www.bellingcat.com/resources/how-tos/2018/07/09/digitallyverify-middle-east-conflicts/.

352. Kopotun I., Murzo Ye. Criteria for distinguishing looting from other crimes: A comparative analysis. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No. 13 (2). P. 41–49. DOI: 10.56215/naia-chasopis/2.2023.41.

353. Krass C. Department of Defense Law of War Manual (June 2015, Updated July 2023). Office of General Counsel of the Department of Defense, 2023. 1254 p. URL: https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF.

354. Krimināl procesa likums. *Latvijas Vēstnesis.* 2005. No. 74. URL: https://www.vestnesis.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums.

355. Law of Armed Conflict at the Operational and Tactical Levels. Canada, 2001. 246 p. URL: https://www.fichl.org/fileadmin/_migrated/content_uploads/Canadian_LOAC_Manual_2001_English.pdf.

356. Law Reports of Trials of Major War Criminals / [H. Heck et al.]. Vol. 1. London, 1947. 141 p. URL: https://www.legal-tools.org/doc/78737e/pdf.

357. Law Reports of Trials of War Criminals / United Nations War Crimes Commission. Vol. VIII. London, 1949. 107 p. URL: https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Hostages-Trial.pdf.

358. Law Reports of Trials of War Criminals / United Nations War Crimes Commission. Vol. XV. London : UNWCC, 1949. 160 p. URL: https://maint.loc.gov/rr/frd/Military_Law/law-reports-trials-war-criminals.html.

359. Leichnam A. An Internal Validation of the ANDE Rapid DNA Instrument for Bone, Tissue, and Blood Samples. *CUNY John Jay College.* May 2024. URL: https://academicworks.cuny.edu/jj_etds/316.

360. Lieber F. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code). Washington, D.C. : War Department, 1863. URL: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp.

361. Looting noun – Definition, pictures, pronunciation and usage notes. *Oxford Learner's Dictionaries :* [site]. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/looting?q=looting.

362. Lundberg M. The plunder of natural resources during war: a war crime. *Georgetown Journal of International Law.* 2008. Vol. 39. No. 3. P. 495–525. URL: https://scispace.com/papers/the-plunder-of-natural-resources-during-war-a-war-crime-3zxj67w1mb.

363. Lyzohub Y. H. Looting: issue of qualification and differentiation in the context of some criminal offenses against property. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2022. No. 98 (3). P. 160–169. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2022.3.15.

364. Maltsev O., Lopatiuk I. War Crimes: Their Nature and Parameters. *American Behavioral Scientist.* 2022. Vol. 67. Issue 3. P. 358–370. DOI: https://doi.org/10.1177/00027642221145029.

365. Manual of Armed Forces Law. DM 69 (2 ed.). Vol. 4 : Law of Armed Conflict. 519 p. URL: https://www.onlinelibrary.iihl.org/wp-content/uploads/2021/05/NZ-Manual-Law-of-Armed-Conflict.pdf.

366. Manual of the Department of Military Law of the United States of America of 12 June, 2015. URL: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/Law-of-War-Manual-june-2015.pdf.

367. Manual of the Law of Armed Conflict. Australian Defence Doctrine Publication 11 May 2006. URL: https://www.onlinelibrary.iihl.org/national-military-manuals.

368. Manual of the Laws of Naval War : Adopted by the International Institute of International Law August 9, 1913. Oxford. *Human Rights Library*. URL: http://hrlibrary.umn.edu/instree/1913a.htm.

369. Manuel de Droit des Opérations Militaires. 2022. URL: https://ihedn.fr/en/comprendre/veille-strategique/manuel-de-droit-des-operations-militaires/.

370. McGregor M. A. Ending Corporate Impunity: How to Really Curb the Pillaging of Natural Resources. *Journal of International Law*. 2009. Vol. 42. Issue 1. P. 469–497. URL: https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol42/iss1/46.

371. Military Penal Code : Danish Act No. 530 of 24 June 2005, sections 28 & 35–38. URL: https://www.fauk.dk/globalassets/fauk/dokumenter/engelsk/-danish-military-penal-code-.pdf.

372. Ministerstwo Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej. Norma Obronna NO-02-A020:2000 «Procedury postępowania z jeńcami wojennymi». Zatwierdzona decyzją Nr 134/MON z dnia 21 kwietnia 2009 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia dokumentów normalizacyjnych dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa. Opublikowana w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Obrony Narodowej, Nr 8, poz. 99, kwiecień 2009 r., sekcja 2.1. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/normy-obronne-33712063.

373. Murzo Y. O. Forensic examinations in criminal proceedings on the facts of pillage. *Economy, finance, law: current problems and development prospects :* collective monograph. Prague, Czech Republic : Anisiia Tomanek OSVČ, 2023. P. 198–209. DOI: 10.25313/978-80-88474-15-9-179-197.

374. Murzo Ye. Investigation Team in Looting Investigation: Organization and Equipment. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики :* зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті В. Федоренка («Федоренківські читання»). (Харків, 15 жовт. 2024 р.). Харків : Нац. наук. центр «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2024. С. 20–23.

375. Murzo Ye. Plunder: Case Study of Decisions in Poland and Ukraine. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку :*

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 301–305.

376. Murzo Ye. O., Galchenko V. S. Electronic document as an object of forensic examination during the investigation of marauding. *Криміналістика і судова експертиза.* 2024. Вип. 69. С. 258–269. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2024.69.24.

377. Murzo Ye., Farynnyk V. Criminalising looting in wartime: International and national experiences. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. No. 29 (3). P. 53–65. DOI: 10.56215/naia-herald/3.2024.53.

378. Murzo Ye., Halchenko V. Electronic evidence as a means of proof during the pillage investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No. 28 (3). P. 48–57. DOI: 10.56215/naia-herald/3.2023.48.

379. Ncube A. The ‘Murky’ New Orleans: A community reliving and experiencing the 2005 Hurricane Katrin. *Jàmbá Journal of Disaster Risk Studies*. 2022. Vol. 14. No. 1. P. 1–4. DOI: https://doi.org/10.4102/jamba.v14i1.1396.

380. Neistat A. Conflict Antiquities: How Looted Artifacts Fund Conflict and Terrorism. *Clooney Foundation for Justice :* [site]. URL: https://cfj.org/news/conflict-antiquities-how-looted-artifacts-fund-conflict-and-terrorism/.

381. Nicklisch N., Ramsthaler F., Meller H., Friederich S., Alt K. W. The face of war: Trauma analysis of a mass grave from the Battle of Lützen (1632). *Plos one.* 2017. No. 12 (5). DOI: 10.1371/journal.pone.0178252.

382. Nuzban Yu. For Private or Personal Use’: The Meaning of the Special Intent Requirement in the War Crime of Pillage Under the Rome Statute of the International Criminal Court. *International Review of the Red Cross.* 2020. No. 102 (915). P. 1249–1272. DOI: 10.1017/S1816383121000576.

383. O’Keefe R. Cultural Heritage and International Criminal Law. *Sustainable Development, International Criminal Justice, and Treaty*

Implementation. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. P. 120–150. URL: https://ssrn.com/abstract=3496737.

384. O'Keefe R., Péron C., Musayev T., Ferrari G. Protection of Cultural Property : Military manual. United Nations Educational ; Scientific and Cultural Organization, 2016. 100 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246633.

385. Orlyk S. Marauding, Plundering and Brigandage of Russian Occupation Forces in Eastern Halychyna and Northern Bukovyna During the World War I. *Ukrainian Historical Journal*. 2022. No. 2. P. 4–16. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.004.

386. Palarczyk D. Ecocide Before the International Criminal Court: Simplicity is Better Than an Elaborate Embellishment. *Crim Law Forum.* 2023. No. 34. P. 147–207. DOI: https://doi.org/10.1007/s10609-023-09453-z.

387. Perkett A. J. Prosecuting Plunder and Pillage Within the Framework of Internal Armed Conflicts. *War Crimes Memoranda*. 2005. 48 p. URL: https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1162&context=war_crimes_memos.

388. Pictet J. Commentary on the Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. International Committee of the Red Cross, 1958. P. 226–227. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ihl/COM/380-600008.

389. Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez. Case No. IT-95-14/2-A : Appeal Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia of 17 December 2004. URL: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/en/cer-aj041217e.pdf.

390. Prosecutor v. Germain Katanga. Case No. ICC-01/04-01/07-717 : Decision on the Confirmation of Charges of the International Criminal Court of 14 October 2008. URL: https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/07-717.

391. Prosecutor v. Milan Martić. Case No. IT-95-11-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia of 12 June 2007. URL: https://www.icty.org/x/cases/martic/tjug/en/070612.pdf.

392. Piper J. Pillage: a new threat to global supply chains. *Technical activities and advices.* June 2014. URL: https://www.accaglobal.com/gb/en/technical-activities/technical-resources-search/2014/june/pillage-a-new-threat.html.

393. Practice relating to Rule 51. Public and Private Property in Occupied Territory. Section A. Movable public property in occupied territory. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/rule51?country=de.

394. Practice relating to Rule 52. Pillage. http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule52.

395. Prosecutor v. Augustine Gbao et al. Case No. SCSL-2004-15 : Judgment of the Special Court for Sierra Leone (SCSL) of 2 March 2009. URL: https://www.legal-tools.org/doc/7f05b7/.

396. Prosecutor v. Blagoje Simic et al. (Trial Judgement). Case No. IT-95-9-T. : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 17 October 2003. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,414839e14.html.

397. Prosecutor v. Brima et al. Case No. SCSL-2004-16-T : Decision on Defence Motions for Judgment of Acquittal Pursuant to Rule 98, 31 March 2006, paras. 241–243. URL: https://www.worldcourts.com/scsl/eng/decisions/2006.03.31_Prosecutor_v_Brima_Kamara_Kanu.pdf.

398. Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL-03-1-T : Judgment of the Special Court for Sierra Leone of 18 May 2012. URL: https://www.refworld.org/cases,SCSL,50589aa92.html.

399. Prosecutor v. Dario Kordic, Mario Cerkez (Appeal Judgement). Case No. IT-95-14/2-A : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former

Yugoslavia (ICTY) of 17 December 2004, para 84. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,47fdfb53d.html.

400. Prosecutor v. Delalić. Case No. IT-96-21-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 16 November 1998). URL: https://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/981116_judg_en.pdf.

401. Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vukovic (Appeal Judgment). Case No. IT-96-23 & IT-96-23/1-A : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 12 June 2002, paras. 57–59. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,3debaafe4.html.

402. Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a «Dule» : Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of 2 October 1995. URL: https://www.legal-tools.org/doc/866e17/pdf.

403. Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui. Case No. ICC-01/04-01/07 : Judgment of the International Criminal Court of 28 July 2008. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2008_04433.PDF.

404. Prosecutor v. Germain Katanga. Case No. ICC-01/04-01/07 : Judgment of the International Criminal Court of 7 March 2014. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_02800.PDF.

405. Prosecutor v. Gombo. Case No. ICC-01/05-01/08 : Judgment of the International Criminal Court of 21 March 2016. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_02238.PDF.

406. Prosecutor v. Goran Jelisic (Trial Judgement). Case No. IT-95-10-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 14 December 1999. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,4147fe474.htm.

407. Prosecutor v. Hadzihasanovic and Kubura (Appeal Judgment). Case No. IT-01-47-A : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 22 April 2008. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2008/en/61263.

408. Prosecutor v. Kordić and Čerkez (Appeal Judgement). Case No. IT-95-14/2-A : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 17 December 2004. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,47fdfb53d.html.

409. Prosecutor v. Mladen Naletilic aka «Tuta», Vinko Martinovic aka «Stela» (Trial Judgement). Case No. IT-98-34-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 31 March 2003. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,41482f0a4.html.

410. Prosecutor v. Moinina Fofana, Allieu Kondewa (the CDF Accused). Case No. SCSL-04-14-T : Judgment of the Special Court for Sierra Leone of 2 August 2007. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/scsl/2007/en/91923.

411. Prosecutor v. Pavle Strugar (Trial Judgment). Case No. IT-01-42-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 31 January 2005. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,48ad42092.html.

412. Prosecutor v. Radoslav Brdjanin (Appeal Judgement). Case No. IT-99-36-A : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 3 April 2007. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,48aae70a2.html.

413. Prosecutor v. Stanilav Galic (Trial Judgement and Opinion). Case No. IT-98-29-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 5 December 2003. URL: https://www.refworld.org/cases,ICTY,4147fb1c4.html.

414. Prosecutor v. Zdravko Mucic aka «Pavo», Hazim Delic, Esad Landzo aka «Zenga», Zejnil Delalic (Trial Judgement). Case No. IT-96-21-T : Judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) of 16 November 1998. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/91857.

415. Prosecutor vs. Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu (the AFRC Accused). Case No. SCSL-04-16-T : Judgment of the

Special Court for Sierra Leone of 20 June 2007. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/scsl/2007/en/91904.

416. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol Ii), of 8 June 1977. URL: https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/475-AP-II-EN.pdf.

417. Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, 14 May 1954. *UNESCO*. URL: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/protocol-convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict.

418. Radics O., Bruch C. The Law of Pillage, Conflict Resources, and Jus Post Bellum. *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace: Clarifying Norms, Principles, and Practices* / S. Carsten, J. Iverson, J. S. Easterday (Eds). Oxford, 2017. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780198784630.003.0007.

419. Regulation No. 2000/15 on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences. Doc. UNTAET/REG/2000/15. 6 June 2000. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf.

420. Report of the Committee on Alleged German Outrages Appointed by His Britannic Majesty's Government (The Bryce Report) (15 December 1914). URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brycere.asp.

421. Request from the Governments of Belgium, Costa Rica, Finland, Hungary, the Republic of Korea and South Africa and the Permanent Observer Mission of Switzerland Regarding the Text Prepared by the International Committee of Red Cross on Article 8, Paragraph 2 (b), (c) and (e) of the Rome Statute of the International Criminal Court of 15 July 1999. URL: https://www.legal-tools.org/doc/d8ff04/.

422. Ribeiro S. F., Ponthoz D. S. International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict. Second Edition. March 2017. 328 p. URL:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/598335/International_Protocol_2017_2nd_Edition.pdf.

423. Rome Statute of the International Criminal Court : A Commentary / edited by O. Triffterer, K. Ambos. Third Edition. München, Germany, 2016. 2352 p. URL: https://www.department-ambos.uni-goettingen.de/data/documents/Veroeffentlichungen/Triffterer_Ambos_Rome_Statute_Commentary_3rd_ed_2016.pdf.

424. Rules of Procedure and Evidence. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf?fbclid=IwAR1L-weqjJor3qraL478HiR7HiTJGaIw-lvYRa1h0rIBWouywU5ySvHTb7I.

425. Schmid E. War Crimes Related to Violations of Economic, Social and Cultural Rights. *Heidelberg Journal of International Law*. 2011. Vol. 71. No. 3. P. 523–540. URL: https://ssrn.com/abstract=1932701.

426. Shulha A., Tkach A., Murzo Y., Horodetska M., Sokur T. Forensic information sources during the investigation of war crimes. *Amazonia Investiga*. 2023. No. 12 (71). P. 103–116. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2023.71.11.9.

427. Smith J. The Pillaging of the Sahara: Criminal Liability of European Commission Officials Resulting from Proposed Renewal of the 2007 EU-Morocco Fisheries Partnership Agreement. *ASIL Accountability – Winter 2010*. URL: https://ssrn.com/abstract=2297527.

428. Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States between 1 January 1994 and 31 December 1994, adopted by the UN Security Council, Res. 955, 8 November 1994, as amended by Res. 1165, 30 April 1998, and by Res. 1329, 30 November 2000. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/statute-international-criminal-tribunal-prosecution-persons.

429. Statute of the International Tribunal for the Former Yugoslavia (Adopted 25 May 1993 by Resolution 827, As Amended 13 May 1998 by Resolution 1166, As Amended 30 November 2000 by Resolution 1329). URL: http://www.icls.de/dokumente/icty_statut.pdf.

430. Statute of the Special Court for Sierra Leone, annexed to the 2002 Agreement on the Special Court for Sierra Leone, Freetown, 16 January 2002, annexed to Letter dated 6 March 2002 from the UN Secretary-General to the President of the UN Security Council, UN Doc. S/2002/246, 8 March 2002, p. 29, Article 3. URL: https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/sc-sierra-leone.html#history.

431. Stewart J. G. «A Town or Place, Even when Taken by Assault»: the Legally Redundant, Archaic, Unnecessary, and Confusing Wording in the Icc's Definition of Pillage. *International Criminal Justice, International Humanitarian Law*. June 6, 2016. URL: http://jamesgstewart.com/a-town-or-place-even-when-taken-by-assault-the-legally-redundant-archaic-unnecessary-and-confusing-wording-in-the-iccs-definition-of-pillage/.

432. Stewart J. G. Corporate War Crimes: Prosecuting the Pillage of Natural Resources. Open Society Justice Initiative, 2011. 162 p. URL: https://www.justiceinitiative.org/uploads/9a7c2390-4d10-4f0b-9f0c-f62d578c7d9b/pillage-manual-2nd-edition-2011.pdf.

433. Stop-pillage: Pillage is a War Crime. Media-kit. November 2013. 14 p. URL: https://stop-pillage.org/media-kit/index.html.

434. Summary of the Judgement for Hadžihasanović and Kubura (March 15, 2006). URL: https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/press/en/PR1054e%20-%20Summary%20of%20Judgement%20for%20Hadzihasanovic%20an.pdf, https://www.icty.org/en/sid/8786.

435. Syvodied I. S. Investigation and determination of looting from crimes against property committed in the occupied territories of Ukraine. *Military offences and war crimes: background, theory and practice :* Collective monograph. Riga,

Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 600–612. DOI: 10.30525/978-9934-26-302-6-27.

436. Taran O., Zapototskyi A., Starenkyi O. Circumstances to be proved in the investigation of violations of the laws or customs of war. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs.* 2022. Vol. 27. No. 3. P. 9–18. DOI: https://doi.org/10.56215/0122273.09.

437. Teka H., Yemane A., Berhe E. War within a war: The challenges of providing gynecologic cancer care in the besieged Tigray region of northern Ethiopia. *Gynecologic Oncology Reports.* 2022. No. 44. DOI: 10.1016/j.gore.2022.101093.

438. The Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova : Official Monitor of the Republic of Moldova from 7 June 2003 No. 104-110/447. URL: https://www.refworld.org/pdfid/5509a3794.pdf.

439. The ICC Elements of Crimes. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf.

440. The IG Krupp Trial_The United States of America vs. Carl Krauch et al. US Military Tribunal Nuremberg, Judgment of 30 July 1948. URL: https://www.legal-tools.org/doc/ce19e9/.

441. The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict. JSP 383, 2004. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7952bfe5274a2acd18bda5/JSP383 2004Edition.pdf.

442. The Laws of War on Land, Manual published by the Institute of International Law (Oxford Manual), Adopted by the Institute of International Law at Oxford, September 9, 1880. URL: http://hrlibrary.umn.edu/instree/1880a.htm.

443. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death. *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.* New York : Geneva, 2017. 99 p. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf.

444. The Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary / K. Ambos (Ed.). Fourth Edition. München, Germany, 2022. 2932 p. URL: https://cedpal.uni-goettingen.de/data/publicaciones/2021/Ambos_Rome_Statute_ICC_READING_SAMPLE1.pdf.

445. The Statute of the Iraqi Special Tribunal Issued December 10th, 2003. URL: https://www.legal-tools.org/doc/70f869/pdf/.

446. The United States of America vs. Carl Krauch et al. The IG Farben Trial. US Military Tribunal Nuremberg, Judgment of 30 July 1948. URL: http://werle.rewi.hu-berlin.de/IGFarbenCase.pdf.

447. Trial Chamber III. Situation in the Central African Republic in the Case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo. Prosecutor v. Gombo, ICC-01/05-01/08, Judgment (Mar. 21, 2016). URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_02238.PDF.

448. Trial Chamber VI. Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda from 8 July 2019 No. ICC-01/04-02/06 URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/courtrecords/cr2019_03568.pdf.

449. Trial of Alfried Felix Alwyn Krupp Von Bohlen und Halbach and Eleven Others. Case No. 58. 17 November, 1947 – 30 June, 1948. URL: https://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1948.06.30_United_States_v_Krupp.pdf.

450. Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 (1952). Vol. 9. Washington : Government Printing Office, 1951. URL: https://maint.loc.gov/law/mlr/pdf/NT_war-criminals_Vol-X.pdf.

451. Uhler O. M., Coursier H., Siordet F., Pilloud C., Boppe R., René-Jean W., Schoenholzer J.-P. Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva : International Committee of the Red Cross, 1958. 226 p.

452. Universal jurisdiction: A preliminary survey of legislation around the world – 2012 update. *Amnesty International :* [site]. URL: https://www.amnesty.org/download/Documents/24000/ior530192012en.pdf.

453. Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.

454. Verri P. Dictionary of the International Law of Armed Conflict). Switzerland : International Committee of the Red Cross, 1992. 145 p.

455. Völkerstrafgesetzbuch Germany vom 26. Juni 2002 (BGBl. I S. 2254), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 30. Juli 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 255) geändert worden ist. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/index.html.

456. Völzow V. About electronic evidence: concept, relevance and principles (Introduction to the Electronic Evidence Guide). URL: https://rm.coe.int/16803028af.

457. War Crimes: International Criminal Law & Practice : Training Materials. CLS – OSCE-ODIHR, 2018. 140 p. URL: https://iici.global/0.5.1/wp-content/uploads/2018/03/icls-training-materials-sec-8-war-crimes.pdf.

458. Waschefort G. The Alchemy of the Right to Life during the Conduct of Hostilities: A Normative Approach to Operationalizing the ‘Supreme Right’. *European Journal of International Law*. 2023. Vol. 34. Issue 3. P. 615–646. DOI: https://doi.org/10.1093/ejil/chad045.

459. Why Corporate Pillage Is a War Crime. *Open Society Foundations :* [site]. URL: https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/why-corporate-pillage-war-crime.

460. Zborowska A. ‘Abandoned’ things: Looting German property in post-war Poland. *History and Anthropology.* 2021. No. 34 (4). P. 578–602. DOI: https://doi.org/10.1080/02757206.2021.1958805.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати анкетування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України, Державного бюро розслідувань

Анкета опитування слідчих/детективів, прокурорів та адвокатів за темою дисертаційного дослідження «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття ступеня доктора філософії, Є. О. Мурзо

Шановний респонденте!

Дякуємо за Вашу участь у цьому опитуванні. Анкета є частиною дослідження, що присвячене проблемам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Ми прагнемо отримати якомога точніші та об'єктивніші дані, які допоможуть у підготовці рекомендацій щодо вдосконалення процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, та визначення правових механізмів для ефективної боротьби з цими кримінальними правопорушеннями в умовах воєнного стану.

Заповнюючи анкету, просимо Вас відповісти на поставлені запитання з максимальною відкритістю та чесністю. Важливо зазначити, що результати будуть використані лише з науковою метою і сприятимуть розвитку практики в окресленій сфері.

Під час заповнення анкети просимо Вас уважно ознайомитись з кожним запитанням і чітко на нього відповісти, визначаючи свою думку. Для

зручності Ви можете вибирати запропоновані варіанти відповідей або надати власний варіант, якщо вважаєте за необхідне.

Ми високо цінуємо Вашу допомогу та співпрацю в цьому дослідженні.

Дякуємо за Ваш час і внесок у розвиток кримінальної юстиції!

Таблиця

узагальнених результатів проведеного анкетування

50 слідчих/детективів Національної поліції України

та Державного бюро розслідувань

№	Запитання та варіанти відповіді	%
1	Який Ваш стаж роботи в слідчих підрозділах (детектива)?	
	– до 3 років	33 %
	– від 3 до 5 років	16 %
	– від 5 до 10 років	42 %
	– понад 10 років	9 %
2	Які основні труднощі виникають у Вас під час кваліфікації кримінальних правопорушень за ч. 4 ст. 185 КК України?	
	– неоднозначність інтерпретації поняття «вчинення в умовах воєнного стану»	31 %
	– практична складність доведення всіх елементів складу злочину	8 %
	– немає потерпілого	20 %
	– обрахування суми завданої шкоди	41 %
3	Як ви оцінюєте ефективність взаємодії з інституціями сектору безпеки та оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438 КК України (у контексті розграбування майна)?	
	– взаємодія є дуже ефективною	44%
	– взаємодія є достатньою, але є проблеми	30 %
	– взаємодія є недостатньою і потребує покращання	18 %
	– взаємодія відсутня або неефективна	8 %
4	Які види судових експертиз Ви найчастіше призначаєте під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438 КК України (у контексті розграбування майна)?	

	– судово-трасологічна експертиза	28 %
	– товарознавча експертиза	59 %
	– портретна експертиза	9 %
	– експертиза відео-, звукозапису	4 %
5	Які інноваційні технології Вам доводилось використовувати під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 438 КК України (у контексті розграбування майна)?	
	– використання супутникових знімків для аналізу місця події	18 %
	– застосування безпілотних літальних апаратів (дронів) для збору даних	27 %
	– використання робототехнічних пристроїв для дослідження небезпечних зон	4 %
	– пересувні лабораторії для проведення експертиз на місці події	21 %
	– використання штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних та ідентифікації осіб	30 %
6	Скільки часу у Вашій практиці зазвичай витрачається на проведення допиту порівняно з іншими слідчими (розшуковими) діями?	42 %
	– більше 85 % часу	35 %
	– 70–85 % часу	17 %
	– 50–70 % часу	6 %
	– менше 50 % часу	
7	Які з наведених слідчих (розшукових) дій, на Вашу думку, є найскладнішими під час розслідування викрадення майна?	
	– допит	48 %
	– огляд місця події	32 %
	– слідчий експеримент	9 %
	– обшук	11 %
8	Які можуть бути причини відсутності зареєстрованих	

	кримінальних правопорушень за фактом мародерства (викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених) за 2023–2024 роки?	56 %
	– складність розслідування цього кримінального правопорушення в зонах бойових дій і на окупованих територіях	27 %
	– пріоритизація розслідування інших кримінальних правопорушень	13 %
	– відсутність заяв про кримінальне правопорушення	4 %
	– складнощі у кваліфікації	
9	Які негласні слідчі (розшукові) дії для Вас є ключовими для збору доказів та ідентифікації правопорушників у кримінальних правопорушеннях, пов’язаних з мародерством?	
	– аудіо- та відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України)	25 %
	– зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України)	35 %
	– установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України)	21 %
	– спостереження за місцем (ст. 269 КПК України)	19 %
10	Які фактори найбільше впливають на успішність розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством?	
	– оперативність збору доказів на місці події	34 %
	– наявність електронних доказів	29 %
	– ефективна взаємодія з інституціями сектору безпеки та оборони	18 %
	– теоретичний рівень підготовки слідчих	19 %

Додаток Б

Акти впроваджень

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
заслужений юрист України
доктор юридичних наук, професор

Олександр МУЗИЧУК

«27» 05 2024 року

АКТ
впровадження у науково-дослідну діяльність
Харківського національного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження Мурзо Є.О. «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

голови: завідувача кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Фоміної Т.Г.

членів комісії: завідувача кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Корнієнка В.В.

начальник відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Абламського С.Є.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Мурзо Євгенії Олександрівни на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право, які відображено у наступних наукових публікаціях здобувача, а саме:

1. Мурзо Є. О. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 457-459.

2. Мурзо Є.О. Мародерство: поняття й особливості в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218-220. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/684ed61f-8022-4c3d-8691-354999a522f2.

3. Мурзо Є. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 197-199. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/1488.

4. Мурзо Є.О. Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні мародерства. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 184-186. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/e21171b2-2561-423d-bf13-33e894948b62.

5. Kopotun, I., & Murzo, Ye. Criteria for distinguishing looting from other crimes: A comparative analysis. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 2023. P. 41-49. URL: https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.41.

6. Murzo, Ye., & Halchenko, V. Electronic evidence as a means of proof during the pillage investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 28(3), 2023. P. 48-57. URL: https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.48.

7. Гальченко В.С., Мурзо Є.О. Належність і допустимість електронних доказів, отриманих під час розслідування кримінального правопорушення за ст. 432 КК України. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* [Текст] : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27 жовт. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 204-207. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/3349273e-0167-49e4-8c7d-afd1796b0963.

8. Мурзо Є. О. Проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 11. 2023. С. 555-558. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/136.

9. Shulha, A., Tkach, A., Murzo, Y., Horodetska, M., & Sokur, T. Forensic information sources during the investigation of war crimes. *Amazonia Investiga*, 12(71), 2023. P. 103-116. URL: https://doi.org/10.34069/AI/2023.71.11.9.

10. Murzo, Y.O. Forensic examinations in criminal proceedings on the facts of pillage. *Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph.* Prague, Czech Republic : Anisiia Tomanek OSVČ. 2023. P. 198-209. URL: https://doi.org/10.25313/978-80-88474-15-9-179-197.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені матеріали свідчать про належний теоретичний та практичний рівень розробки дисертаційного дослідження на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством»; матеріали ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел.

Комісія констатує, що представлені наукові статті та тези доповідей Мурзо Євгенії Олександрівни мають необхідний теоретичний і

методологічний рівень. Основні результати її дисертаційного дослідження на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» використовуються в науково-дослідницькій роботі Харківського національного університету внутрішніх справ з метою подальшого розв'язання проблемних питань протидії злочинності, насамперед, під час удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством.

Голова комісії:
завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор **Тетяна ФОМІНА**

Члени комісії:
завідувач кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної
підготовки факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **Василь КОРНІЄНКО**

начальник відділу організації
наукової діяльності та захисту
інтелектуальної власності
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **Сергій АБЛАМСЬКИЙ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

«27» 12 2024 року

АКТ
впровадження в освітній процес
Харківського національного університету внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження Мурзо Є.О. «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

голови: завідувача кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Фоміної Т.Г.;

членів комісії: завідувача кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Корнієнка В.В.;
начальника навчально-методичного відділу Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук Рязанцевої І.М.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Мурзо Євгенії Олександрівни на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право, які відображено у наступних наукових публікаціях здобувача, а саме:

1. Мурзо Є. О. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 457-459.

2. Мурзо Є.О. Мародерство: поняття й особливості в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218-220. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/684ed61f-8022-4c3d-8691-354999a522f2.

3. Мурзо Є. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 197-199. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/1488.

4. Мурзо Є.О. Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні мародерства. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 184-186. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/e21171b2-2561-423d-bf13-33e894948b62.

5. Kopotun, I., & Murzo, Ye. Criteria for distinguishing looting from other crimes: A comparative analysis. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 2023. P. 41-49. URL: https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.41.

6. Murzo, Ye., & Halchenko, V. Electronic evidence as a means of proof during the pillage investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 28(3), 2023. P. 48-57. URL: https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.48.

7. Гальченко В.С., Мурзо Є.О. Належність і допустимість електронних доказів, отриманих під час розслідування кримінального правопорушення за ст. 432 КК України. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* [Текст] : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27 жовт. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 204-207. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/3349273e-0167-49e4-8c7d-afd1796b0963.

8. Мурзо Є. О. Проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 11. 2023. С. 555-558. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/136.

9. Shulha, A., Tkach, A., Murzo, Y., Horodetska, M., & Sokur, T. Forensic information sources during the investigation of war crimes. *Amazonia Investiga*, 12(71), 2023. P. 103-116. URL: https://doi.org/10.34069/AI/2023.71.11.9.

10. Murzo, Y.O. Forensic examinations in criminal proceedings on the facts of pillage. Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph. Prague, Czech Republic : Anisiia Tomanek OSVČ. 2023. P. 198-209. URL: https://doi.org/10.25313/978-80-88474-15-9-179-197.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені матеріали у вигляді наукових статей та тез доповідей на конференції свідчать про належний теоретичний та практичний рівень розробки дисертаційного дослідження на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством». Розглянуті матеріали ґрунтуються на достатній кількості

опрацьованих наукових та емпіричних джерел, у тому числі закордонних матеріалів.

Комісія констатує, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного дослідження мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, були враховані профільними кафедрами Харківського національного університету внутрішніх справ, та впроваджені в освітній процес, зокрема під час оновлення методичних матеріалів з дисципліни Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, Досудове розслідування, Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства, Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами під час протидії кримінальним правопорушенням.

Голова комісії:
завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор **Тетяна ФОМІНА**

Члени комісії:
завідувач кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної
підготовки факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **Василь КОРНІЄНКО**

начальник навчально-методичного
відділу Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук **Ірина РЯЗАНЦЕВА**

046658

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

МАУП

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

"_____" _____ 20____ № _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
доктор юридичних наук, професор

Кирило МУРАВЙОВ

"10" 2024 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 081 «Право» у освітній процес та науково-дослідну діяльність Міжрегіональної академії управління персоналом

Комісія у складі: директора навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Кислого А.М., заступника директора навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, кандидата юридичних наук, доцента Тимошенко Ю.П., завідувача кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності, доктора юридичних наук, професора Заросила В.О.; склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали, підготовлені ад'юнктом Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенією Олександрівною на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 081 «Право».

Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Криміналістика» та «Актуальні проблеми розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» в Міжрегіональній академії управління

МАУП

персоналом.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені ад'юнктом Мурзо Євгенією Олександрівною матеріали дослідження ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих авторкою під час проведення дисертаційного дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

Члени комісії:

директор навчально-наукового
інституту права імені князя Володимира
Великого ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України **Анатолій КИСЛИЙ**

заступник директора навчально-наукового
інституту права імені князя Володимира
Великого ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
кандидат юридичних наук, доцент **Юрій ТИМОШЕНКО**

завідувач кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності,
доктор юридичних наук, професор **Володимир ЗАРОСИЛО**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Київського
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України

Микола МАЛЯРЧУК

«13» 08 2024 року

АКТ
про впровадження у практичну діяльність Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань «Право»

Комісія у складі: першого заступника директора Козіянчука В.В., завідувача лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій, кандидата технічних наук Журавля В.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» опубліковані у наукових статтях та тезах доповідей на конференціях і засіданнях круглих столів, можуть бути використані у практичній діяльності Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Перший заступник директора
Київського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України **Володимир КОЗІЯНЧУК**

Завідувач лабораторії досліджень
у сфері інформаційних технологій
Київського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України
кандидат технічних наук **Вадим ЖУРАВЕЛЬ**

László Kontler
Pro-Rector for Budapest and KEE
Professor of History, Ph.D. Program Director
Quellenstrasse 51, 1100 Wien, Austria
1051 Budapest, Nádor u 9, Hungary
+43-1-25230-3194
E-mail: kontlerl@ceu.edu
https://people.ceu.edu/laszlo_kontler

CEU KÖZÉP-EURÓPAI EGYETEM

ACT OF IMPLEMENTATION
of the research project results by Yevheniia Murzo on the topic
"Looting during the War: Case Studies from Bosnia and Herzegovina, Sierra Leone, and Ukraine" within the framework of the Central European University Program "Invisible University for Ukraine"
in the Spring 2024 Semester

This letter confirms that Yevheniia Murzo successfully completed a research project on the topic "Looting during the War: Case Studies from Bosnia and Herzegovina, Sierra Leone, and Ukraine" during the Spring 2024 Semester, as part of the course "Sustaining the Rule of Law and Democracy in Ukraine amidst War and Post-War Reconstruction" under the Central European University Program "Invisible University for Ukraine".

The results of this research were discussed with mentors and directors of the course "Sustaining the Rule of Law and Democracy in Ukraine amidst War and Post-War Reconstruction", were positively evaluated, and recommended for publication in an academic journal.

We also confirm that the materials from the academic publication authored by Yevheniia Murzo and Vasyl Farynyk "Criminalising looting in wartime: International and national experiences", published in the Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs (Vol. 29, No. 3, 2024, pp. 53-65), will be used in the educational process within the courses of the Central European University Program "Invisible University for Ukraine" in subsequent semesters.

KÖZÉP-EURÓPAI EGYETEM CEU BUDAPEST, NÁDOR U. 9.

Professor László Kontler,
Pro-Rector, Central European University
(Budapest, Hungary)
Date: 31.10.2024

László Kontler
Pro-Rector for Budapest and KEE
Professor of History, Ph.D. Program Director
Quellenstrasse 51, 1100 Wien, Austria
1051 Budapest, Nádor u 9, Hungary
+43-1-25230-3194
E-mail: kontlerl@ceu.edu
https://people.ceu.edu/laszlo_kontler

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дослідницького проекту Мурзо Євгенії Олександрівни на тему "Мародерство під час війни: аналіз прикладів Боснії та Герцеговини, Сьєрра-Леоне та України"
у межах Програми Центральноєвропейського Університету "Невидимий Університет для України"
у весняному семестрі 2024 року

Цим Листом хочемо підтвердити, що Мурзо Євгенія Олександрівна успішно завершила у весняному семестрі 2024 року дослідницький проект на тему "Мародерство під час війни: аналіз прикладів Боснії та Герцеговини, Сьєрра-Леоне та України" у межах навчального курсу "Підтримка верховенства права та демократії в Україні в умовах війни та післявоєнної відбудови" Програми Центральноєвропейського Університету "Невидимий Університет для України".

Результати цього дослідження обговорювалися із менторами та керівниками курсу "Підтримка верховенства права та демократії в Україні в умовах війни та післявоєнної відбудови", були позитивно ними оцінені та рекомендувалися для публікації у науковому фаховому виданні.

Також підтверджуємо, що опубліковані у Науковому журналі "Науковий Вісник Національної Академії Внутрішніх Справ" (Том 29, № 3 2024, С. 53-65) матеріали наукової публікації авторства Мурзо Євгенії та Василя Фаринника "Криміналізація мародерства у воєнний час: міжнародний та національний досвід" буде використано у навчальному процесі у межах курсів Програми Центральноєвропейського Університету "Невидимий Університет для України" у її наступних навчальних семестрах.

László Kontler,
професор Ласло Контлер,
проректор Центрально-Європейського Університету
(Будапешт, Угорщина)
дата: 31.10.2024

ЗАТВЕРДЖУЮ
Керівник
Київської спеціалізованої прокуратури
у сфері оборони Центрального регіону

Артем НОВОВ
«29» 10 2025 року

АКТ
про впровадження у практичну діяльність Київської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань «Право»

Комісія у складі: першого заступника керівника Київської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону Вербицького Д.В., прокурора Київської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону Грохольського О.О. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенії Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» опубліковані у наукових статтях та тезах доповідей на конференціях і засіданнях круглих столів, використовуються у практичній діяльності Київської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону.

Перший заступник керівника
Київської спеціалізованої прокуратури
у сфері оборони Центрального регіону **Дмитро ВЕРБИЦЬКИЙ**

Прокурор
Київської спеціалізованої прокуратури
у сфері оборони Центрального регіону **Олександр ГРОХОЛЬСЬКИЙ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН

07 лютого 2025 року

АКТ № 20698-2025

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови: заступника начальника управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України – начальника 1-го відділу, полковника поліції Володимира Анапченко

членів комісії: заступника начальника 3-го відділу управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії, майора поліції Максима Романова

старшого слідчого в особливо важливих справах 3-го відділу управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, майора поліції Аліни Віткалової

Комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду

основних положень та результатів дисертаційного дослідження аспірантки Національної академії внутрішніх справ Мурзо Євгенії Олександрівни на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством» зі спеціальності 081 (Право).

Установлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством, чому й приділено значну наукову увагу.

Для практичної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, що відображені за змістом низки наукових робіт Мурзо Є.О., зокрема до основних із них слід віднести:

1. Kopotun, I., & Murzo, Ye. (2023). Criteria for distinguishing looting from other crimes: A comparative analysis. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs, 13 (2), 41-49.

2. Murzo, Ye., & Halchenko, V. (2023). Electronic evidence as a means of proof during the pillage investigation. Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs, 28 (3), 48-57.

3. Мурзо Є. О. Проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мародерством. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 11. С. 555-558.

4. Murzo, Ye. O., Galchenko V. S. (2024). Electronic document as an object of forensic examination during the investigation of marauding. Криміналістика і судова експертиза. Вип. 69. С. 258-269.

5. Мурзо Є. О. Порівняльний аналіз розслідування мародерства у кримінальному законодавстві України та закордонних держав. Правова держава. 2024. № 53. С. 158-169.

6. Murzo, Ye., & Farynnyk, V. (2024). Criminalising looting in wartime: International and national experiences. Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs, 29 (3), 53-65.

7. Murzo, Y.O. (2023). Forensic examinations in criminal proceedings on the facts of pillage. Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph. Prague, Czech Republic : Anisiia Tomanek OSVČ, pp. 198-209.

8. Shulha, A., Tkach, A., Murzo, Y., Horodetska, M., & Sokur, T. (2023). Forensic information sources during the investigation of war crimes. Amazonia Investiga, 12 (71), 103-116.

9. Мурзо Є. О. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 457-459.

10. Мурзо Є.О. Мародерство: поняття й особливості в умовах воєнного стану. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218-220.

11. Мурзо Є. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 197-199.

12. Мурзо Є. О. Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні мародерства. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 184-186.

13. Гальченко В. С., Мурзо Є. О. Належність і допустимість електронних доказів, отриманих під час розслідування кримінального правопорушення за ст. 432 КК України. Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України: матеріали круглого столу, присвяч. 40- річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27 жовт. 2023 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 204-207.

14. Мурзо Є. О. Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) під час огляду місця події при розслідуванні мародерства. Юридичні науки: проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 133-136.

15. Murzo Ye. Plunder: case study of decisions in Poland and Ukraine. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 301-305.

16. Мурзо Є.О. Використання відкритої інформації для розслідування розграбувань та проведення експертиз. Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану : IV Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 07 червня 2024 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 263-265.

Ураховуючи зазначене, матеріали дисертаційного дослідження можуть застосовуватися у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, семінарів, нарад, а викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути використані під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії: **Володимир АНАНЧЕНКО**

Члени комісії: **Максим РОМАНОВ**

Аліна ВІТКАЛОВА

Додаток В

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати:

Публікація у виданні, яке включено до наукометричної бази Web of Science

Shulha, A., Tkach, A., Murzo, Y., Horodetska, M., & Sokur, T. (2023). Forensic information sources during the investigation of war crimes. *Amazonia Investiga*, 12(71), 103–116. https://doi.org/10.34069/AI/2023.71.11.9.

Публікації у фахових періодичних виданнях України (категорія «Б)

1. Murzo, Ye., & Farynnyk, V. (2024). Criminalising looting in wartime: International and national experiences. Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs, 29(3), 53–65. doi: 10.56215/naia-herald/3.2024.53.

2. Мурзо Є. О. Порівняльний аналіз розслідування мародерства у кримінальному законодавстві України та закордонних держав. *Правова держава*. 2024. № 53. С. 158–169. https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300731.

3. Murzo, Ye. O., Galchenko V. S. (2024). Electronic document as an object of forensic examination during the investigation of marauding. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 258–269. https://doi.org/10.33994/kndise.2024.69.24.

4. Мурзо Є. О. Проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із мародерством. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 555–558. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/136.

5. Murzo, Ye., & Halchenko, V. (2023). Electronic evidence as a means of proof during the pillage investigation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 28(3), 48–57. https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.48.

6. Kopotun, I., & Murzo, Ye. (2023). Criteria for distinguishing looting from other crimes: A comparative analysis. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 41–49. https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.41.

Публікація у періодичному виданні іноземної держави

Murzo, Y.O. (2023). Forensic examinations in criminal proceedings on the facts of pillage. *Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph*. Prague, Czech Republic : Anisiia Tomanek OSVČ, pp. 198–209. DOI: 10.25313/978-80-88474-15-9-179-197.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мурзо Є. О. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 457–459.

2. Мурзо Є. О. Мародерство: поняття й особливості в умовах воєнного стану. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218–220. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/684ed61f-8022-4c3d-8691-354999a522f2.

3. Мурзо Є. Проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій під час розслідування мародерства. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 16 берез. 2023 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 197–199. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/1488.

4. Мурзо Є. О. Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні мародерства. Кримінальне

судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 184–186. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/e21171b2-2561-423d-bf13-33e894948b62.

5. Гальченко В. С., Мурзо Є. О. Належність і допустимість електронних доказів, отриманих під час розслідування кримінального правопорушення за ст. 432 КК України. Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України [Текст] : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу (м. Київ, 27 жовт. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 204–207. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/3349273e-0167-49e4-8c7d-afd1796b0963.

6. Мурзо Є. О. Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) під час огляду місця події при розслідуванні мародерства. Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 лют. 2024 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 133–136.

7. Murzo Ye. Plunder: Case Study of Decisions in Poland and Ukraine. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 трав. 2024 р.) [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 301–305.

8. Мурзо Є. О. Використання відкритої інформації для розслідування розграбувань та проведення експертиз. Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану : IV Всеукр. форум судових експертів (м. Львів, 7 черв. 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 263–265.

9. Murzo Ye. Investigation Team in Looting Investigation: Organization and Equipment. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб.

матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті В. Федоренка («Федоренківські читання»), 15 жовтня 2024 р., м. Харків / Нац. наук. центр «Ін-т суд. експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків, 2024. С. 20–23.